Pardavi László

A globális gazdaság vámjogának alapkérdései

Különös tekintettel a preferenciális szerződésekre

Pardavi László

A globális gazdaság vámjogának alapkérdései

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A PREFERENCIÁLIS SZERZŐDÉSEKRE

UNIVERSITAS–GYŐR Nonprofit Kft. ♦ Győr, 2015

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM

Írta: Pardavi László

A kötet megjelenését a TÁMOP-4.2.2.B-15/1/KONV-2015-0002 számú projekt támogatta.

ISBN: 978-615-5298-72-1

© Pardavi László
© UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., 2015

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változata kiadásának jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmiféle formában nem sokszorosítható.

Kiadja az UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft.
Felelős kiadó a kft. mindenkori ügyvezetője,
Műszaki szerkesztő: Nagy Zoltán
Készült a Palatia Nyomda és Kiadó Kft. nyomdájában
Felelős vezető Radek József

Tartalom

Tartalom 5

Rövidítések jegyzéke 11

I. fejezet: Bevezető gondolatok 16

II. fejezet: A kereskedelmi vámok kialakulásának és fejlődésének történeti csomópontjai az ókortól a 20. század végéig. A vám alapvető intézményeinek kialakulása és változásai a különböző gazdaságtörténeti korszakokban 21

1. Vámok az ókorban 21
   1.1. Ázsia vámjai 21
   1.2. A Földközi-tenger medencéjének vámjai 25
2. Vámok a középkorban 30
   2.1. Nyugat-Európa vámjai 30
   2.2. Kelet-Európa vámjai 32
   2.3. Ázsia középkori vámjai 37
3. Vámok a korai újkorban (1492–1789) 38
4. A modern kor átfogó vámtörténete 42
   4.1. Nagy-Britannia vámjai 43
   4.2. Franciaország vámfejlődése 45
   4.3. A német Zollverein 45
   4.4. Ausztria-Magyarország kereskedelmi vámjai 46
   4.5. Az Amerikai Egyesült Államok vámrendszere 48
5. Vámok az I. világháború utáni 20. században 52
   5.1. A kereskedelmi liberalizáció kezdete és előzményei 55
   5.2. Az Európai Unió mint vámunió rövid története 57
   5.3. Magyarország vámjogának kapcsolódása a közösségi vámjoghoz 60

III. Fejezet: Elmélettörténeti áttekintés 62

IV. fejezet: A nemzetközi vámjog szerepéről és rendszeréről 75

1. A pénzügyi szuverenitás kérdése 75
2. A nemzetközi vámjog tárgya, jogági minősítése és rendszere 78
3. A preferenciális megállapodás fogalma 88
   3.1. Preferenciális megállapodások a GATT–WTO szabályokban és az Európai Unió egyes jogforrásaiban 90
   3.2. A preferenciális megállapodások osztályozása 94

V. fejezet: Európa vámpreferenciális megállapodásai 105

1. Az Európai Unió autonóm vámpreferenciái 107
   1.1. GSP preferenciák 107
   1.2. Egyedi autonóm preferenciák 113
2. Az Európai Unió preferenciális megállapodásai 115
   2.1. Az Európai Unió és a mediterrán térség regionális megállapodásai 116
   2.2. A Keleti Partnerség megállapodásai 119
3. Az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás (Agreement on the European Economic Area, EGT) 121
4. Az Európai Unió és tagállamai, másrészről Dél-Korea közötti 2010. október 6-án Brüsszelben aláírt szabadkereskedelmi megállapodás123
5. Általános Gazdasági- és Kereskedelmi Egyezmény (Comprehensive Economic and Trade Agreement, CETA) 124
6. Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP)..... 126
7. Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (European Free Trade Association, EFTA) és preferenciális megállapodásai 129
   7.1. A Kanada és az Európai Szabadkereskedelmi Társulás közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás 131
   7.2. Szabadkereskedelmi Megállapodás az EFTA Államok és Dél-Korea között (Free Trade Agreement between EFTA States and the Republic of Korea) 131
8. Oroszország preferenciái 133
   8.1. Oroszország autonóm preferenciái 133
   8.2. Oroszország viszonosságon alapuló bilaterális preferenciái 133
   8.3. Az Eurázsiai Vámunió (Таможенный Союз) 134

VI. fejezet: Afrikai preferenciális megállapodások 137

1. Regionális megállapodások 137
   1.1. Az Arab Maghreb Unió (AMU) 137
   1.2. Arab Szabadkereskedelmi Térség (Greater Arab Free Trade Area, GAFTA) 138
   1.3. Kelet- és Dél-Afrikai Közös Piac (The Common Market for Eastern and Southern Africa, COMESA) 138
   1.4. Kelet-Afrikai Közösség (East African Community, EAC) 140
   1.5. Kormányközi Fejlesztési Hatóság (Intergovernmental Authority on Development, IGAD) 141
   1.6. Száhel-Szahari Államok Közössége (The Community of Sahel-Saharan States, CEN-SAD) 142
   1.7. Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (South African Development Community, SADC) 142
   1.8. Dél-afrikai Vámunió (Southern African Customs Union, SACU) 143
   1.9. Közép-afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of Central African States, ECCAS) 145
   1.10. Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (The Economic Community of West African States, ECOWAS) 145
2. Bilaterális megállapodások 147
3. Az afrikai regionális megállapodások közös jellemzői 149

VII. fejezet: Kelet-, Dél- és Közép-Ázsia vámpreferenciái 152

1. Kelet-Ázsia multilaterális preferenciális egyezményei 155
   1.1. A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN) 155
   1.2. A Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (Asia-Pacific Ecomomic Cooperation, APEC) 156
   1.3. A Sanghaji Együttműködés Szervezete (SCO) 159
2. Dél-Ázsia multilaterális preferenciális egyezményei 161
   2.1. Az Ázsia-Csendes-óceáni Kereskedelmi Megállapodás (Asia Pacific Trade Agreement, APTA) 161
   2.2. A SAARC Preferenciális Megállapodás (Agreement on SAARC Preferential Trading Arrangement, SAPTA 161
   2.3. A Dél-ázsiai Szabadkereskedelmi Megállapodás (Agreement on South Asian Free Trade Area, SAFTA) 162
3. Közép-Ázsia multilaterális preferenciális egyezményei 163
   3.1. Belorusszia, Kazahsztán és Oroszország Vámuniója (Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia) 163

3.2. Szabadkereskedelmi Megállapodás Ukrajna, Belorusszia, Kazahsztán és Oroszország között (Free Trade Agreement between Ukraine, Belarus, Kazakhstan and Russian Federation, CEZ) 164
3.3. Szabadkereskedelmi Övezet a Független Államok Közösségének Tagjai Között (Treaty on a Free Trade Area between Members of the Commonwealth of Independent States, CIS)....164
4. Kína vámpreferenciái.... 166
4.1. Az Átfogó Térségi Gazdasági Partnerség (The Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP)....166
4.2. Kína autonóm preferenciái 167
4.3. Kína viszonosságon alapuló preferenciái....167
5. Japán vámpreferenciái 171
5.1. Japán autonóm preferenciái 171
5.2. Japán viszonosságon alapuló preferenciái 171
6. Dél-Korea vámpreferenciái 175
6.1. Dél-Korea autonóm preferenciái 175
6.2. Dél-Korea viszonosságon alapuló preferenciái....175
7. India vámpreferenciái 178
7.1. India autonóm preferenciái....178
7.2. India viszonosságon alapuló preferenciái 178
VIII. fejezet: Az amerikai kontinens preferenciái 182
1. Kanada preferenciái 182
1.1. Autonóm preferenciák 182
1.2. Viszonosságon alapuló preferenciák 183
2. Az Amerikai Egyesült Államok által nyújtott preferenciák.... 185
2.1. Az autonóm preferenciák....186
2.2. Viszonosságon alapuló preferenciák 193
3. Mexikó preferenciális egyezményei 200
3.1. Mexikó és a GSP 200
3.2. Viszonosságon alapuló mexikói preferenciák....200
4. Közép- és Dél-Amerika preferenciális egyezményei.... 205
4.1. A Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás (Latin American Free Trade Association, LAFTA)....205
4.2. A Latin-amerikai Integrációs Társulás (Latin American Integration Association, LAIA/ALADI) 206
4.3. Közép-amerikai Közös Piac (Central American Common Market, CACM) 207
4.4. Karib Közösség és Közös Piac (Caribbean Community, CARICOM) 207

4.5. Az Andok Közösség (Andean Community, CAN) 208
4.6. Déli Közös Piac (Mercado Común der Sur, MERCOSUR) 209
4.7. A Dél-amerikai Szabadkereskedelmi Övezet (South American Free Trade Agreement, SAFTA, ALCSA) 210
4.8. A G-3 Szabadkereskedelmi Megállapodás (G-3 Grupo de los tres, Hármak Csoportja) 211
4.9. Az Amazonasi Együttműködés Szerződés Szervezete (Amazon Cooperation Treaty Organization, ACTO) 211
4.10. Az Összamerikai Szabadkereskedelmi Övezet (Free Trade Area of the Americas, FTAA) 212
4.11. A Bolívari Szövetség a Mi Amerikánk Népeiért (Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América, ALBA) 213
4.12. A Csendes-óceáni Szövetség (The Pacific Alliance, Alianca del Pacífico, AdP) 214
4.13. A Dél-amerikai Nemzetek Uniója (Unión de Naciones Suramericanas/UNASUR) 215

IX. fejezet: Ausztrália és Új-Zéland preferenciái 218

1. Ausztrália autonóm preferenciái 218
1.1. GSP és autonóm támogatások 218
1.2. Ausztrália viszonosságon alapuló vámpreferenciái 219
2. Új-Zéland autonóm preferenciái 223
2.1. GSP és autonóm támogatások 223
2.2. Új-Zéland viszonosságon alapuló vámpreferenciái 223

X. fejezet: A nemzetközi vámjog intézményeinek harmonizációja 226

1. A vámeljárások világméretű összehangolása 229
1.1. A GATT jogharmonizációs hatása a vámeljárásokban 231
1.2. A Vámegyüttműködési Tanács égisze alatt megkötött egyezmények jogharmonizációs hatása 235
1.3. Az ENSZ és az Európai Unió vonatkozó egyezményei 241
2. A vámtarifák összehangolása 243
3. A származási szabályok közeledése 246
4. A vám alapjának egységes meghatározása 254
5. A vitarendezési szabályok egysége 256
6. Vámügyi és igazgatási együttműködés 259

XI. fejezet: Következtetések.....262

XII. Összefoglalás.....282

XIII. Felhasznált források jegyzéke.....284

1. Felhasznált irodalom..... 284
2. Az interneten elérhető források jegyzéke 290

Rövidítések jegyzéke

AANZFTA	Agreement Establishing the Asean–Australia–New Zealand Free Trade Area
ABAC	APEC Business Advisory Council
ACTO	Amazon Cooperation Treaty Organization
AdP	Alianca del Pacífico
AEC	ASEAN Economic Community
AGOA	African Growth and Opportunity Act
AKCS államok	afrikai, karibi és csendes-óceáni államok
ALBA	Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América
AMU	Arab Maghreb Unió
ANZCERTA	The Australia New Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement
APEC	Asia-Pacific Ecomomic Cooperation
APTA	Asia Pacific Trade Agreement
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
A. T. A.	Admission temporaire – temporary admission
E. C. S.	Echantillons commerciaux – commercial samples
ATAP	Agreement on Trade in Agricultural Products
ATPA	Andean Trade Preference Act
AUSFTA	The Australia–United States Free Trade Agreement
CACM	Central American Common Market
CACU	Central Asian Custom Union
CAFTA-DR	The Dominican Republic-Central America-United States Free Trade Agreement
CAN	Andean Community
CARICOM	Caribbean Community
CARIFTA	Caribbean Free Trade Association

CEFTA	Central European Free Trade Agreement CBERACaribbean Basin Economic Recovery Act
CBI	Caribbean Basin Initiative
CBTPA	U.S.–Caribbean Trade Partnership Act
CEFTA	Central European Free Trade Agreement
CEN-SAD	The Community of Sahel-Saharan States
CETA	Comprehensive Economic and Trade Agreement
CEZ	Free Trade Agreement between Ukraine, Belarus, Kazakhstan and Russian Federation
CIFTA	Canada–Israel Free Trade Agreement
CIS	Treaty on a Free Trade Area between Members of the Commonwealth of Independent States
COMESA	The Common Market for Eastern and Southern Africa
CTI	Committe on Trade and Investment
CU	customs union
DCFTA	Deep and Comprehensive Free Trade Area
EAC	East African Community
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development
ECCAS	Economic Community of Central African States
ECOWAS	The Economic Community of West African States
EFTA	European Free Trade Association
EGK	Európai Gazdasági Közösség
EGKSZ	Európai Gazdasági Közösség létrehozására irányuló Római Szerződés
EGT	Európai Gazdasági Térség
EKSZ	Európai Gazdasági Közösség létrehozására irányuló Római Szerződés utáni Amszterdami Szerződés
EPA	economic partnership agreement
EU	Európai Unió
EUMSZ	Európai Unió működéséről szóló Lisszaboni Szerződés

FACEC	Framework Agreement on Comprehensive Economic Cooperation
FACEC	Framework Agreement on Comprehensive Economic Cooperation
FÁK	Független Államok Közössége
FAS	Compact of Free Association Act
FTA	free trade agreement
FTAA	Free Trade Area of the Americas
FTAAP	Free Trade Area of the Asia Pacific
G-77	Group of 77
GAFTA	Greater Arab Free Trade Area
GATS	General Agreement on Trade in Services
GATT	General Agreement of Tariffs and Trade
GCC	Gulf Cooperation Council
GSP	Generalized System of Preferences
GSTP	Agreement on the Global System of Trade Preferences Among Developing Countries
HÉA	hozzáadott értékadó
HELP Act	Haiti Economic Lift Program Act of 2010
HOPE I	The Haitian Hemispheric Opportunity through Partnership Encouragement Act of 2006
IGAD	Intergovernmental Authority on Development
ITO	International Trade Organization
JPEPA	Agreement between Japan and the Republic of the Philippines for an Economic Partnership
KORUS-FTA	Free Trade Agreement between the United States of America and the Republic of Korea
LAFTA	Latin American Free Trade Association
LAILA/ALADI	Latin American Integration Association
MERCOSUR	Mercado Común der Sur
NAFTA	North American Free Trade Agreement

PATCRA	Agreement on Trade and Commercial Relations Between the Government of Australia and the Government of Papua New Guinea
PSA	Partial Scope Agreement
PTA	preferential trade agreement
RCEP	The Regional Comprehensive Economic Partnership
REI	Regional Economic Integration
RTA	regional trade agreement
RTAA	Reciprocal Trade Agreement Act
SAARC	South Asian Association for Regional Cooperation
SACU	Southern African Customs Union
SADC	South African Development Community
SADCC	Southern African Development Coordination Conference
SAFTA	Agreement on South Asian Free Trade Area
SAFTA	Singapore–Australia Free Trade Agreement
SAFTA	South American Free Trade Agreement
SAPTA	Agreement on SAARC Preferential Trading Arrangement
SCO	Shanghai Cooperation Organization
SCPP	APEC Comittee on Customs Procedures
SES	Single Economic Space
SPARTECA	South Pacific Regional Trade and Economic Cooperation Agreement
T.I.R.	Transit International Routier
TPP	Trans-Pacific Strategic Economic Partnership Agreement
TRIPs	The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights
TTIP	Transatlantic Trade and Investment Partnership
UDEAC	Central African Customs and Economic Unions

UNASUR	Unión de Naciones Suramericanas
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development, Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Értekezlete
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
USTR	Office of the United States Trade Trade Representative
VET	Vámegyüttműködési Tanács
WCO	World Customs Organization
WTO	World Trade Organization

I. fejezet: Bevezető gondolatok

A monográfia célja a globális gazdaság vámjogi intézményeinek vizsgálata, különös tekintettel a 21. században alkalmazott preferenciális szerződések vámvonatkozású jogtudományi értékelésére. Tudomásom szerint ebben a témában még nem született magyar nyelven összefoglaló tudományos kötet vagy monográfia, a kérdéskört kutató szerzők[1] eddig más összefüggéseiben vizsgálták a tárgykört.

Az olvasó számára már nem újdonság, hogy a világgazdaság 2008-ban mély recesszióba jutott és azóta is nehezen lábal ki a válságból. A könyv ezért nem kívánja sokadszor feltárni vagy megvizsgálni a válságot kiváltó pénzügyi okokat, elemezve azok gazdasági, jogi, esetleg szociológiai jellemzőit.

Azonban a válság és az ellene hozott intézkedések a nemzetközi vámjog rendszerében és tételes szabályaiban jelentős változásokat eredményeztek. Napjainkban kaphatunk választ arra a kérdésre, hogy létrejön-e egy új globális és ebből következően egységes világkereskedelmi rendszer, alapjaiban azonos vámszabályokkal, vagy a GATT–WTO alapokon nyugvó szabályozás és struktúra meghaladottá válik és felváltja a jelenlegi világkereskedelmi rendszert – esetleg csak kiegészíti azt – az egyre növekvő számú és szélesedő tartalmú preferenciális szerződések halmaza.

A kötetben ismertetni kívánom a nemzetközi vámjog rendszerében és alapvető intézményeiben az elmúlt 10-15 évben bekövetkezett változásokat, rámutatva azok legfontosabb okaira és lehetséges következményeire. Természetesen ez nem lehetséges pusztán a jogtudomány keretein belül, így a mű multidiszciplináris jellegűvé válik (mindig törekedve azonban a pénzügyi jogtudományi szemléletre), felhasználva a világrendszerkutatás és a gazdaságtudomány számos eredményét is.

A könyvnek azonban nem célja, hogy a vámigazgatások, vámhatóságok helyzetét, feladatait, felépítését vagy általában azok működését elemezze vagy értékelje, így ezeket a kérdéseket csak érinti. Az egyes anyagi és eljá-

[1] Ld. pl. Horváthy, 2009.

rási vámjogszabályok tételes elemzését is kerülöm, mert ezek a normák is csak áttételesen tartoznak a kötet témájához.

Ebből következően a könyv felépítése a következő:

- a kereskedelmi vámok, a vámjog és a vámelmélet áttekintő története,
- a vámok és vámpreferenciák jogi jellegének normatív és (természetesen) komparatív vizsgálata,
- a nemzetközi és a hazai vámjog szerepének elemzése és az ezekben tapasztalható változásokat eredményező okok feltárása. Itt kiindulópontnak szánom a nemzetközi pénzügyi jog rendszerének vizsgálatát. Az egyes szerkezeti egységekben felmerülő fogalmakat az adott egységben kívánom meghatározni és szükség esetén kifejteni, tisztázni.
- nélkülözhetetlen az egyes (de korántsem az összes) preferenciális egyezmények elsődlegesen tartalmi szempontok szerinti vizsgálata, amit földrészenként kívánok megtenni,
- a globális vámjog alapvető intézményeinek meghatározása és jogharmonizációjának vizsgálata,
- a kutatásból levont következtetések közlése.

A könyv tudományos kérdése pro primo: Fenntarthatók-e a GATT–WTO jelenlegi rendszeréhez kötődő vámszabályok, illetve eljött-e az idő a globális vámrendszer és vámjog át- és kialakítására?

Pro secundo: Eredményezhetik-e a nemzetközi kereskedelempolitikában tapasztalható változások a vámok és a vámjog funkcióinak és az utóbbi intézményeinek jelentős változását, ad abszurdum megszűnését?

A kérdésekre adott hipotetikus válaszok a következők:

1. A vámok alkalmazásának elsődleges tartalma és célja – és ennek megfelelően jogi fogalma is – évszázadokig a kincstár, az államháztartás bevételeinek biztosítása és a kiadások fedezése, illetve az ezeket megvalósító pénzügypolitikai eszköz volt. Ebből a szempontból a vám ugyanolyan közbevételi eszköznek minősíthető, mint az adók vagy illetékek, specialitása is csak abban áll(t), hogy az állam területére belépő (kivételesen az azt elhagyó) áruk után szabták, szabják ki a hatóságok. Ezért a vámok fogalmát és jellemzőit

vizsgálva gyakran találkozunk még azzal a klasszikus dogmával, hogy a vám alapvetően fiskális bevétel.

A 20. század második felétől kezdődően elsősorban a világkereskedelem fejlődésének köszönhetően és a gazdasági integrációk létrejöttével ez a paradigma meghaladottá vált. A liberális vám- és kereskedelempolitikát alkalmazó országokban a kereskedelmet akadályozó eszközök megszüntetésére, mérséklésére törekednek. A GATT–WTO rendszerben is a vám a tagállamok általános kereskedelempolitikai eszköze, az import és export vonatkozásában csak kivételesen alkalmazhatnak más instrumentumokat. Az Európai Unió ezzel összhangban a közös kereskedelempolitika eszközei közé sorolja a vámtarifákat, valamint az áruk és szolgáltatások kereskedelméhez kapcsolódó vámtarifa- és kereskedelmi megállapodásokat is.

A vámok átlagos mértéke azokban az államokban, amelyek részt vesznek a kereskedelmi, gazdasági integrációkban, folyamatosan csökken, és azok sokszor már nem is az egyes államok, hanem az általuk létrehozott integrációk bevételeinek minősülnek.[2]

2. Az európai kontinentális jogban is (nem értendő most ide az EU joga, mert ott alapvetően így van) egyre nyilvánvalóbb, hogy a vámok (vámtarifák) mára a kereskedelempolitika domináns eszközévé váltak. A vámok mint kereskedelempolitikai eszközök már régen túlléptek kizárólagos fiskális szerepükön és funkciójukban, céljaikban lefedik a kereskedelempolitika, külgazdaságpolitika teljes területét, ezért a vámjog hagyományos jogrendszerbeli besorolása is változáson mehet keresztül, egyes szabályozási tárgyaik kikerülhetnek a pénzügyi jog (közbevételi jog) rendszeréből, átkerülve a kereskedelmi-gazdasági jog (nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga) területéhez. Így hatással lesznek a zavartalan – de szükséges felügyelet melletti – kereskedelem lebonyolítására, az egészséges környezet és a természet, továbbá a munkaerőpiac védelmére is. A GATT-WTO megállapodások hatására a vámok szintje világszerte is csök-

[2] Az Európai Unióban a vámok az Unió költségvetésének bevételei. A vámok átlagos mértéke itt csak 1,2%, ugyanakkor a vámok az Unió költségvetési bevételeinek 11%-át teszik ki. (Európai Bizottság: Taxation and Customs Union, Customs duties mean revenue. (Elérhető: http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/facts_and_figures/customs_mean_revenue_en.htm. Letöltés ideje: 2014.10.11.)

ken,[3] és a kereskedelmi egyezményekben rögzített vámpreferenciák a világkereskedelem egyre nagyobb hányadát érintik. A vámuniókból, szabadkereskedelmi övezetekből és a preferenciális megállapodásokból kimaradó országok számára viszont ezek az egyezmények gazdasági, kereskedelmi diszkriminációt jelenthetnek. A GATT WTO Egyezmény I. és XXIV. és XXXVI. cikkelyei a vámpreferenciákat bizonyos feltételekkel megengedhetőnek tartják, de úgy tűnik, hogy a világgazdasági válság hatására a tagállamok ezeket a korlátozott lehetőségeket már túllépték. Azaz újra teret kap a protekcionizmus, s ennek keretében a már-már megszokottnak tekinthető adminisztratív intézkedések mellett elsődlegesen a nemzeti szubvenciók és egyéb külkereskedelmi védelmi intézkedések alkalmazása vetődik fel (felidézve az 1930-as évek német, francia eszközeit).

3. A vámpreferenciák a gazdasági válság kényszerítő hatásának és a GATT–WTO rendszer nehézkes döntéshozatalának együttes eredményeként a jövőben inkább a GATT–WTO rendszerhez kötődő, de mellette létező és növekvő számú új integrációk és bilaterális megállapodások formájában terjedhetnek. Napjainkban tűnnek fel a legnagyobb gazdasági, kereskedelmi integrációk közötti megállapodások, vagy az ezekre vonatkozó kezdeményezések. Közel állunk a Transzatlanti Beruházási és Kereskedelmi Partnerségi Megállapodás és a Csendes-óceáni Partnerség Szabadkereskedelmi Szerződés aláírásához is.

A fentebb említett, elsősorban gazdasági folyamatok új, de vámjellegű kereskedelempolitikai eszközöket, elveket igényelnek és alakítanak ki. Egységesülnek a vámeljárások, a vámérték meghatározásának szabályai és a származási szabályok is. Célom, hogy ezeket a változásokat is vizsgáljam.

---

[3] Az első nyolc GATT körtárgyalás eredményeként a tagállamok átlagos vámszintje az alábbi mértékben csökkent:

1. Genf (1947)	-19%
2. Annecy (1949)	-2%
3. Torquay (1950–1951)	-3%
4. Genf (1955–1956)	-2%
5. Genf (1961–1962 „Dillon-Round")	-7%
6. Genf (1964–1967 „Kennedy-Round")	-35%
7. Genf (1973–1979 „Tokyo-Round")	-33%
8. Uruguay (1986–1994)	-40%

A többi körtárgyalás (Seattle 1999 és Doha 2001–) nem hozott vámcsökkentést. (Weerth, 2009, 53.)

A kötet a két kérdés megválaszolása és a hipotetikus válaszok igazolása érdekében összefoglalja a kutatás eddigi eredményeit, javaslatot tesz további irányokra, amelyek hozzájárulhatnak a nemzetközi vámjog újabb fogalmának és rendszerének kialakulásához is.

A könyv a 2015-ben befejezett doktori disszertációmmal lényegében azonos tartalmú. Kutatásomhoz többen nyújtottak jelentős segítséget. Így köszönetet mondok a témavezetőmnek, Marján Attilának, Bende-Szabó Gábor, Csűrös Gabriella és Nagy Zoltán opponenseimnek, továbbá Horváthy Balázs kollégámnak önzetlen és lelkes támogatásukért, továbbá családtagjaimnak türelmükért.

II. fejezet: A kereskedelmi vámok kialakulásának és fejlődésének történeti csomópontjai az ókortól a 20. század végéig. A vám alapvető intézményeinek kialakulása és változásai a különböző gazdaságtörténeti korszakokban

Bár a vám eredetét a történelem homálya fedi, korai nyomai több régióban is megtalálhatók. A vámok kezdetektől fogva az áruk cseréjéhez, kereskedelméhez kötődnek, ezekből az államoknak jelentős bevétele származott, ezért történetük, jelenük és jövőjük sem választható el a kereskedelemtől és az állami bevételektől sem, így a legősibb kereskedelempolitikai és egyben fiskális eszközök közé sorolhatók.

A vámszedéshez a kereskedelem létezésén felül szuverén állami hatalom is szükséges, ami jogi eszközeivel írja elő a vámok mértékét, fizetésének és beszedésének módját. Mindenesetre az államilag szabályozott vámkötelezettség a vámokat az adójellegű közbevételekkel kapcsolja össze. Mindegyik, a következőkben bemutatott régió rendelkezik a vámszedéshez szükséges feltételekkel, vagyis a kialakult kereskedelemmel és ennek intézményeivel, továbbá szuverén köz(állami) hatalommal, ennek szervezetével.

1. Vámok az ókorban

A vámok az emberi civilizáció kialakulásával együtt jelenhettek meg az ókori Kínában, Indiában, Mezopotámiában és Egyiptomban is. A tengeri kereskedelem fejlődésével a görög városállamokban és később a Római Birodalom területén is jelentős közbevételi és kereskedelemszabályozó szerephez jutottak.

1.1. Ázsia vámjai

A mezopotámiai Uruk városa lehetett a világ első kereskedelmi központja (i. e. 3500 körül), ezért az ehhez a régióhoz tartozó Babilónia királyától fennmaradt Hammurapi törvénygyűjtemény (i. e. 1792 körül) már a vámok alkalmazásához szükséges megfelelő állami és kereskedelmi fejlettséget bizonyítja. Azonban a forgalmi adókra, vámokra vonatkozó nyomok (például az állami

tisztségviselőktől származó, agyagtáblákon található pecsétek) csak a régió legutolsó korszakából, a már hellenisztikus Szeleukida Birodalomból (i. e. 323–364) lelhetők fel.[1]

Hasonlóképpen Mezopotámiához az ókori Egyiptomról is tudjuk, hogy mezőgazdasági fejlettsége révén bizonyosan kiterjedt kereskedelmet folytatott már az időszámításunk előtti negyedik évezredben. Az állami, pénzügyi szervezet is kiemelkedően szervezett volt, hiszen két kincstárral is rendelkeztek Felső- és Alsó-Egyiptomban, és az adórendszer is létezett már az Óbirodalomban (i. e. 2650–2150), de vámokra vonatkozó bizonyítékok csak az ún. késői korban (i. e. 712–332) uralkodó Necho királytól (i. e. 609–594) származó sztéléről olvashatók, melyen a vám mértéke akkor egy tized volt.

Az ókori Kína is az emberiség egyik bölcsője, ahol – különösen a vas eszközök alkalmazása óta (Qiun dinasztia i. e. 221–200) – szintén virágzott a mezőgazdaság, a korai kézművesség és a kereskedelem is. Az állam is közismerten fejlett volt, hiszen már i. e. 2070-ben megalapították a Xia császári dinasztiát, amelyet egészen 1912-ig dinasztiák és császárok sokasága követett. A kereskedelmi forgalomban már az időszámításunk előtti 5. században bronz érmékkel fizettek a hagyományos tengeri kagylók mellett. A méltán híres kínai történetírás egyik kiemelkedő képviselője Sze-ma Csien írja a Történetíró Feljegyzései (Shiji) című, a Han-korszakban (i. e. 202–i. sz. 6), de pontosan meg nem határozható időben született művében, hogy a császár a teljes kereskedelmi területet szabályozta. Léteztek szárazföldi és tengeri vámok, amelyek segítségével a császár a teljes kereskedelmi forgalmat ellenőrizhette, és ha kellett, korlátozhatta egyes áruk exportját. Ebben az időszakban a kereskedők elsősorban agrártermékek: bor, ecet, szójaszósz, szarvasmarha, birka, sertés, gabona, faáruk, selyem, bőr, szőrmék, fűszerek, maláta és vasáruk, szőnyegek forgalmazásával foglalkoztak. Miután Kína i. e. 770–221 között több kisebb államra töredezett szét, s ezért az ezen államok közötti kereskedelmet egy kis túlzással nemzetközi kereskedelemnek is minősíthetjük, a „régi” Kína területén kívülre irányuló kereskedelem ugyanakkor volumenében még nem volt jelentős. Ez a külkereskedelem három útvonalon zajlott, egy déli, egy északi és egy nyugati útvonalon, melyek közül az utób-

[1] Asakura, 2003, 11.

bit mindenki selyemútként ismer. Kína ezen az úton exportált selymet és aranyat nyugat felé, és importált bort és lovakat. Tudjuk, hogy a selyemút nem csak az áruk forgalmára, hanem az emberi kultúra fejlődésére is jelentős hatással volt. Talán az is elképzelhető, hogy a vámszedés bölcsője is Kínában volt, és a vám a selyemút mentén terjedhetett el nyugatra, amint azt az ókori helyszíneken felelhető történelmi bizonyítékok eredetének ideje is alátámasztja.

A „Zhou Li" avagy a *Zhou* Szertartásai című ősi szövegből (i. e. 636) kitűnik, hogy a Nyugati Zhou korszakban (i. e. 11–8. sz.) a kormány úgynevezett „vám-piaci adót" alkalmazott, de az államnak akkor ez még nem jelentett olyan jelentős bevételt, mint például a rizsadó, mert a mértéke csak 2% volt. Az azonban a mai napig nem tisztázott, hogy ez a „vám-piaci adó" egy vagy két adó volt, azaz lehetett vám és külön piaci (forgalmi) adó is. Olvashatunk azonban arról is, hogy ez csak egy adó volt, amit a határok mentén található piacokon kellett fizetni.

A „Zuo Zhuon" avagy Zuo Mester Kommentárjai című műben (i. e. 626) már arról is található információ, hogy a király egy bizonyos Daibannak a háborúban tett kiváló szolgálataiért megengedte, hogy egy új szárazföldi vámszedő helyet állítson fel, és az innen származó vámokat a maga javára szedje be. Ezzel a felhatalmazással a későbbi európai gyakorlatban is találkozhatunk (pl. a feudális absque privilegio[2]).

Az ókori Kínában a vámok már kifejezett kereskedelempolitikai funkciókkal is rendelkeznek, hiszen védik a hazai gazdaságot, a vámellenőrzés során átvizsgálják az utazók, kereskedők holmiját, egyes áruk esetében (fegyverek, selyemgubó, arany, ezüst stb.) korlátozzák az exportot és ezeken felül természetesen állami bevételt hoznak. A kínai tengeri kereskedelem azonban nem volt olyan jelentős, mint a Földközi-tengeren zajló, ezért a kínai kikötőkben csak az időszámításunk szerinti 8. századtól (Tang-dinasztia) állítottak fel vámhivatalokat („Cseremonopólium Hivatala" 976 Kajfeng városában) és szedtek vámokat,[3] míg Európában, Egyiptomban és talán Indiában már az ókortól találunk a kikötőkben vámszedő helyeket.

[2] A vámszedés jogának átengedése a hűbéresnek.
[3] Balázs, 1976, 114.

A konfucionisták az időszámításunk előtti 4. évszázadban a szabadkereskedelemhez hasonló elmélettel álltak elő. Moncius (i. e. 372–289) azt javasolta, hogy se belső, se pedig külső vámokat ne szedjen az állam, mert a vámellenőrzés akadályozza az utak használatát és ezzel egyben akadályozza a forgalom növekedését, a fejlődést is. Xunzi pedig a túlszabályozottságot azonosítja azzal, ha túl sok vámos ellenőrzi a határokat, szedi be szigorúan a vámokat, mely szerinte egy kaotikus államot eredményez.

A mezőgazdasági termelésre alkalmas folyóvölgyekben az indiai szubkontinensen kialakuló államok is korán virágzásnak indultak. Az Indus és a Gangesz mellett létrejött civilizációk már az időszámításunk előtti harmadik évezredben kiterjedt kereskedelmet folytattak Mezopotámia államaival – ezt igazoló indiai pecséteket találtak a régészek Ur és Kish városában i. e. 2350-ből. Ennek megfelelően egy fejlettnek minősíthető vámrendszer alakult ki ebben a térségben, amelynek két ősi jogforrása is jelen van az emberiség történetében.

A Gangesz völgyében az időszámításunk előtti 6. században Magadha királyság volt a legerősebb állam. Ennek egyik királya, Chandragupta Mauryanak (i. e. 320–298) tanítója és miniszterelnöke volt Kautilya, akinek Arthasastra című műve[4] felvázolja egy ideális állam vámrendszerét, azt javasolva királyának, hogy az ebből származó jelentős vámbevételek miatt alkalmazza a vámokat is, hogy hatalmas hadseregét[5] fenntarthassa. Egyes történészek[6] azt állítják, hogy az Arthasastra nem ekkor, hanem jóval később született (nem elképzelhetetlen, hogy az időszámításunk szerinti 4. században), és ebből következik, hogy lehet, hogy nem is Kautilya a szerzője. Mindenesetre XXI. fejezetében a vámok szuperintendásának feladatairól, közöttük a vámeljárásról és a szankciókról is rendelkezik, s külön kitér a vámértékre is, amit a piaci értékben határoz meg – valószínűleg csak a racionalitás mutatja hasonlóságát a mai GATT–WTO Vámértékkódexéhez.[7] A XXII. fejezetben a vám mértékéről olvashatunk, amit általában az áru értékének 20%-ában állapítottak meg, de egyes áruk esetében (pl. selyem, elefántcsont, szőnyeg stb.) a

[4] Johnston, 1929, 77–89.
[5] A sereg 600.000 gyalogosból, 30.000 lovasból és 9.000 harci elefántból állt. (Powell-Price, 1955, 39.)
[6] Uo. 39.
[7] Asakura, 2003, 87.

vámtétel csak 10% volt. Számunkra azért jelentős ez a fejezet, mert ez tekinthető ez egyik legkorábbi fennmaradt vámtarifának.

A valószínűleg időszámításunk előtti 2. századból és szintén az ókori Indiából származó Manu Törvénykönyve is foglalkozik a vámrendszerrel és a vámeljárással is, a vám nyolcszorosával szankcionálva a csempészeket és az orgazdákat, valamint ármegállapítási jogot is engedve a királynak.[8]

1.2. A Földközi-tenger medencéjének vámjai

1.2.1. A görög poliszok vámjai

Az időszámításunk előtti 10. századból már biztosan tudható, hogy ebben a térségben a föníciaiak kiterjedt tengeri kereskedelmet folytattak Egyiptommal és a görögökkel, aminek – és mezőgazdasági termelési eredményeiknek – köszönhetően a görögök fokozatosan átvették a föníciaiak gazdasági dominanciáját. A görög poliszok gazdálkodásuk során természetesen adókból szerezték fő bevételeiket, és az adók egyik fajtáját – a meghódított városok által a Déloszi Szövetségnek fizetett phoros-t – tekinthetjük kereskedelmi vámnak is, mert az athéniak i. e. 413-ban ezt a hozzájárulást átminősítették az export és az import után fizetendő kötelezettségnek. Ennek a mértéke eredetileg – általában minden árura alkalmazva – az áru értékének 2%-a volt, de ez időnként és helyenként is változott. Így a peloponnészoszi háború ideje alatt Athénban a 20%-ot is elérte. A görögök a vámokat csak a tengeri kereskedelemben alkalmazták, mert a szárazföldi fuvarozás és kereskedelem a földrajzi akadályok miatt túlzottan nehézkes és így nagyon költséges volt. Emiatt vámszedő helyek is csak a tengeri kikötőkben léteztek. Athén kereskedelmi kikötője a pireuszi volt, ahol a vámhivatal az import és az export után is kivetette a vámot a hozzá benyújtott

[8] Bochkor, 1915, 143–144. (Elérhető: http://mek.oszk.hu/07300/07332/#. Letöltés ideje: 2012.01.29.) A vonatkozó részek: „398. Aszerint, hogy hogyan állapítják meg az árúk értékét azok, akik szakértők a vámokban [és illetékekben] és hozzáértenek mindenféle árúhoz, úgy vegye el a király a huszadik részt. 399. Aki csupa kapzsiságból azokkal az árúkkal űz kivitelt, melyek a királynak vannak fenntartva, s amelyek [kivitele meg van tiltva]: annak az egész árúkészletét kobozza el a király. 400. Azzal, aki a vámházat elkerüli, aki nem a maga idején vesz vagy árusít, továbbá azzal, aki hazugságot mond [az árúk] felsorolásánál: meg kell fizettetni a kihágási [összegnek] nyolcszorosát. 401. Minden [egyes] árúnak a származási helyét, a rendeltetési helyét, a beraktározását, úgyszintén a hasznot és veszteséget mindkét részről fontolóra vévén, [a király] irányítsa a vételét és eladását. 402. Öt-öt naponkint, vagy pedig két-két hétnek elmúlása után állapítsa meg a király ezeknek (az árúknak) az árát nyilvánosan.”

árunyilatkozat alapján. Ha a szabályokat megszegte a kereskedő, akkor a vám tízszeresét volt köteles szankcióként megfizetni. A vámszedők azonban nem az állam, hanem az állammal erre általában egy éves időszakra szerződött személyek szolgálatában álltak, akik ezért a jogért erre az időszakra 26–40 talentumot fizettek.

Nagy Sándor hatalmas és egységes birodalmat hozott létre hódításaival, amelyen belül megszűntek a határok is, hatalmas fejlődési lehetőséget biztosítva a kelet-nyugat közötti kereskedelemnek. Ez a kereskedelem három fő útvonalon zajlott (az északin, a középsőn és a délin). Különleges fejleményként Egyiptomban a Ptolemaiosz-dinasztia az olíva olajra, a mézre, a borra (talán először a történelemben) védővámokat vetett ki (25–50%-os mértékben), s ezzel igazolhatónak tűnik az a feltevés, hogy ebben a korszakban már a kereskedelem politikai eszközként is alkalmazták a vámokat.

1.2.2. Az ókori Róma vámjai

A területi gyarapodásoknak köszönhetően az időszámításunk előtti 4–3. század során az ókori Róma gazdasága is gyors fejlődésnek indult. Különösen a mezőgazdaság és a kereskedelem virágzott fel annak köszönhetően, hogy Róma megszerezte Észak-Afrikát, Galliát és Hispániát is. Ennek hatására a késői köztársaság korában Róma az akkori világ legnagyobb kereskedelmi hatalmaként jelentős bevételekhez jutott, melyek egy hányadát az utak fejlesztésére fordították, hogy összekössék Rómát a provinciákkal. Bár ezek az utak elsősorban katonai célt szolgáltak, a kereskedelem további felvirágzását is előidézték. Róma az ókori világ legnagyobb városává fejlődött, melynek lakosságát el kellett látni fogyasztási cikkekkel, s ez jelentős részben csak import útján valósulhatott meg.

Az ókori Rómában vámokat (portorium) szedhettek mintegy i. e. 200-tól a provinciák határain, a városokba való ki- és belépéskor és az utakon, hidakon való haladásért, az időszámításunk előtti 1. századtól kezdve pedig emellett a kikötőkben is. A vámszedést, hasonlóan a görögökhöz, az állammal szerződéses viszonyban álló vámszedő testületekre[9] (societates publicanorum, később conductorok és végül procuratorok) bízták, amelyek a szerződés alapján be-

[9] Az Újszövetség is említi Máté evangéliumának 9. részében a vámszedőket, igaz, a bűnösökkel, betegekkel egy sorban.

szedni vállalt és a ténylegesen beszedett vám közötti különbözetért látták el feladatukat. Egy-egy provinciára csak egy nagyobb adóbérlő kaphatott megbízást a censortól, nyilvános árverést követően.[10] A birodalom belső határain az értékvámként működő portorium mértéke általában 2,5% százalék volt. i. e. 60-ban azonban eltörölték a portoriumot, ami az import hatalmas fellendülését és ezzel együtt pénzügyi válságot is okozott, ezért – nem tudni, hogy pontosan mikor – Julius Caesar, hogy a luxus árukért (pl. selyem, gyöngyök, illatszerek) fizetendő arany ne hagyja el Rómát, csak ezekre az árukra visszaállította a vámot mintegy 2–5% mértékkel. Később azonban újra általánossá vált a birodalomban a vámszedés, számos vámszedő helyet állítottak fel, és a portorium mértéke a császárság határán már elérte az áruk értékének 25%-át is. A szárazföldön Indiából importált áruk ára az útvámoknak köszönhetően százszorosára emelkedett.[11]

A császárságban a vámszedést vámkerületek szerint szervezték meg, amelyek általában igazodtak a meghódított államok korábbi határaihoz. Szicília, Hispánia, Gallia, Britannica, Ázsia, Afrika és Illyricum[12] területén különböző mértékű lehetett a vám, és mások voltak a vámmentességi esetek is. A szállítási útvonalak mellett létrejövő városok a kereskedelmüknek és az ehhez társuló vámszedési joguknak köszönhetően hamar meggazdagodtak, és ókori mértékkel mérve hatalmas városokká váltak. Különleges jelentőséggel bír a Dieter Kriebbe professzor által 1976 augusztusában Epheszoszban feltárt kő („Monumentum Ephesenum"), amely az Asia provincia tengeri és szárazföldi exportjához, importjához kapcsolódó római vámszabályokat tartalmazza ógörög nyelven, 155 fennmaradt sorban i. e. 75 és i. sz. 62 közötti időszakra. A szabályokat i. e. 17-ben, 12-ben, 7-ben és 2-ben is módosították. Az értekezés témája szempontjából a részletesen szabályozott preferenciák adnak ezeknek a nehezen olvasható töredékeknek jelentőséget, mert ezekből szinte teljes képet kaphatunk az ókori Rómában alkalmazott vámmentességi esetekről. Így többek között mentesek voltak a római polgárok vallási vagy közcélú árui, a magánforgalom árui, a római polgárok érdekeit szolgáló katonák és tengerészek

[10] Zlinszky, 1994, 120–121.
[11] Asakura, 2003, 56–57.
[12] Pannónia is ehhez tartozott. Központi vámigazgatósága Poetovióban (a mai szlovéniai Ptuj városa) volt. Pannóniai vámközpontok: Brigetio (Szőny); Aquincum; Intercisa (Dunapentele); Altinum (Mohács) és Savaria (Szombathely).

árui, az ellenségtől szerzett hadizsákmány, a bányászat eszközei, a császár és a konzulok által vámmentesnek minősített személyek és területek (pl. a császár és családjának tagjai, a követek és Halicarnassus, Miletus stb.) árui is.[13]

A római vámtarifák további példájaként említhető a Nílus mellett fekvő Coptus tarifája, mely a hajózókra vetett ki vámokat (i. sz. 90), emellett felidézhetjük a mai Szíria területén található Palmira vámjait, ahol a kereskedőknek az áruikkal egy kőfalakkal szegélyezett úton kellett a vámszedőkhöz eljutniuk, a falakon pedig a vámtarifa volt olvasható a helyi adókra és vámokra vonatkozó szabályok között (i. sz. 176), valamint hivatkozni szokás az Algériában található Zarai városára is, az ott megtalált oszlopon olvasható feliratok szerint a karavánok árui után kellett tételes vámot fizetni (i. sz. 202).[14]

A késő antik korban, a Bizánci Birodalomban a portorium rendszere átalakult és elnevezése is megváltozott. Az octava a kereskedelmi forgalmat terhelő 1/8, vagyis 12,5% mértékű értékvám volt. Miután a belső forgalomban részt vevő árukra is kivetették, ezért nem állítható teljes biztonsággal, hogy valóban a mai értelemben vett kereskedelmi vámokkal lehetne azonosítani, sokkal inkább a forgalmi adókkal mutat rokonságot. Asakura szerint azonban ez egy kombinált adó, melyből 2,5% volt a vám és 10% az adó. I. Jusztiniánusz császár azonban növelni akarta birodalma költségvetési bevételeit, ezért a vámok mértékét is felemelte 10%-ra, az octava elnevezést e miatt dékatére változtatta, és az adószedő testületek mellett állami vámhivatalokat is felállított elsősorban a legfontosabb kikötőkben, ahol pecséttel igazolták a vámkötelezettség teljesítését. A vámokat leginkább a kereskedők raktáraiban vetették ki az exportra és az importra egyaránt.[15]

A Bizánctól keletre fekvő államok is figyelemreméltó fejleményeket mutattak föl a vám szempontjából. Például az i. sz. 224–651 között hozzávetőlegesen az egykori Perzsia területén létezett Szászánida Birodalomban a vámok kiemelkedő szerepet töltöttek be az államháztartás bevételei között. A szászánidák bürokratikus államukról, erős katonai szervezetükről, különösen páncélos nehézlovasságukról voltak nevezetesek, ezért náluk az állam és a sereg fenntartása hatalmas forrásokat igényelt. Az ezekhez szükséges bevété-

[13] Cottier – Crawford – Crowther – Ferrary – Levick – Salomies – Wörrle, 2008, 51–63.
[14] Asakura, 2003, 5.
[15] Uo. 111–114.

lek elsősorban a földadó (vagy inkább terményadó) különleges változatából származtak, melyek a városoktól származó adókat több mint nyolcszorosan haladták meg, de igen jelentős volt a vámokból származó bevétel is.[16] Ez az állam a vámokat közvetett adóként alkalmazta, tehát ebben az esetben sem a határon beszedett vámokról van szó, hanem inkább fiskális célú bevételekről.[17]

[16] Altheim – Stiehl, 1957, 46–47.

[17] I. Kavádh király (449–531) adóreformjait követően a beszedett vámok és közvetlen adók összege is hatalmasra növekedett. 8.000.000 korona bevétel származott a vámokból és 46.177.740 korona a közvetlen adókból, tehát a vámok az államháztartás fiskális bevételeinek majdnem 15%-át eredményezték, ami a mai államoknál csak mintegy 2%, viszont a közvetett adók aránya jelentős.

2. Vámok a középkorban

2.1. Nyugat-Európa vámjai

A középkori Európában a vámok az uralkodó (vagyis a szuverenitással rendelkező) bevételei közé tartoztak, de azokat – mint az ókorban – átengedhette másnak. A feudális rendszer jellegéből következik, hogy adószedők azonban már nem a legjobb ajánlatot tevő vállalkozók, társaságok lehettek, hanem csak azok, akik az uralkodó hűbéresei voltak. Később a hűbéresek megkapták azt a jogot, hogy tovább adományozzák a vámszedés jogát saját vazallusaiknak és így tovább. Az uralkodó emellett városoknak is adományozhatott vámszedési jogot.

A vámszedés a középkorban is alapvetően utaknál, hidaknál, gázlóknál, folyóknál, kikötőkben és városkapuknál történt, de vámnak minősülő díjat szedtek a vásárokon is – ezt a későbbiekben magyarországi példákkal elemzem.

A Nyugat-Római Birodalom összeomlását követően a római kereskedelmi intézmények és eszközök a Frank Királyságban éltek tovább, ami szoros kapcsolatokat ápolt a pápákkal. Ebben a korszakban a római korszakban épült utak már leromlottak voltak, és hálózatuk sem felelt meg az új hatalmi és kereskedelmi központoknak, nagyobb mennyiségű áruk szállítására alkalmas szárazföldi szállítóeszközök sem léteztek még. A kereskedelem is még csak a „házaló kereskedelem" szintjén állt, ezért a szárazföldön még a rablók, útonállók támadásainak is ki volt téve. Ezen okok miatt az észak-dél irányú kereskedelem nagy része a folyamokon zajlott, így az uralkodók a folyók mellett állítottak fel vámszedő helyeket a 13. századtól kezdődően, először a mai Franciaország területén.[18]

Északon már a Hansa Liga uralta a kereskedelmet, s a kereskedelem stratégiájának fontos eleme volt, hogy partnereitől minél több vámkedvezményeket kapjon. Londonban is elérték, hogy megkapják azokat a kedvezményeket a királytól, amelyeket a kölni kereskedők 1157-óta élveztek.[19] A 14. századra a

[18] A 14. században a Loire mellett 74, a Rajnán 64, az Elbán 35, a Duna mai alsó-ausztriai szakaszán 77 helyen. (Asakura, 2003, 123.)

[19] A legnagyobb kedvezmény elvének eredete is lehetne.

Hansa Liga vámkedvezményei Angliában és Franciaországban (Bourdeaux-ban) már általánossá váltak.[20]

Az angol vám kezdetben helyi bevétel volt, és nevében is megkülönböztették a mai általános „customs" kifejezéstől. Ismert volt a „lastage", „scavage", „cornage", „prise", „fifteenth" és „aid" elnevezés is.[21] 1275-ben I. Edward azonban a belső-(toll) vagy szárazvámok (mint pl. az út-, hídvámok) mellett bevezette és felállította a külkereskedelemben alkalmazott, államhatáron szedett vámok nemzeti rendszerét (new custom) is, melyet azonban 1297-ben eltöröltek. Rövid fennállása ellenére történelmi jelentőségű intézkedés volt, hiszen a vámok addigi elsődleges funkciója mellett, ami a kincstári bevételek növelését jelentette (fiskális szerep), deklaráltan megjelent a vámok gazdaság- és kereskedelempolitikai funkciója is. Ez volt az a mérföldkő, amellyel már-már a mai értelemben vett vámfogalomhoz érkeztünk el. 1303-ban I. Edward egyezséget[22] kötött az angliai kereskedőkkel, hogy a külföldi kereskedők áruira más vámot (new custom) vet ki, mint az ő áruikra (old custom), s ezzel egy duális vámrendszer alakult ki, ami elsősorban a gyapjúra, a juhok irhájára és bőrére vetett ki magasabb importvámot. Ehhez a király már 1275-ben hozzáigazította a vámadminisztrációt is, külön vámszedőket bízott meg az old custom és külön vámosokat a new custom beszedésével, létrehozva ezzel a középkori nyugati civilizáció első vámhatóságát. [23]

Franciaországban a vámrendszer alapjai 1360-ig vezethetők vissza, amikor II. János király új adórendszert vezetett be, hogy teljesíteni tudja az angoloknak fizetendő váltságdíjat. Az adó az áruk kereskedelmét, a borok és egyéb italok, továbbá a só fogyasztását terhelte. Különlegessége ennek az adónak, hogy ezt nem az egész francia vámterületen, hanem csak annak északi részén (Cinq Grosses Fermes) szedték. Azzal, hogy a király Franciaország ezen részét az adók szempontjából külföldnek is minősítette, bekövetkezett az a mai szemmel talán furcsa helyzet, hogy a francia vámterület megosztott lett, azaz a belső forgalomban is alkalmaztak külkereskedelmi vámokat, amelyek mértéke a 14. században az áruk értékének 5%-a volt. A Cinq Grosses

[20] Asakura, 2003, 144.
[21] Uo. 147.
[22] Carta Mercatoria 1303.
[23] Asakura, 2003, 152–156.

Fermes-en kívül maradó provinciák (pl. Bordeaux) szintén saját vámokkal és vámtarifákkal rendelkeztek, ezért a francia vámrendszer túlzottan bonyolulttá is vált.[24]

2.2. Kelet-Európa vámjai

Európa keleti oldalán, a Bizánci Birodalomban nem következett be a vámrendszer jelentős átalakulása, bár a dékaté elnevezés – valószínűleg a 8. században – „kommerkion"-ra változott, amit a vásárokon, a kereskedelemben és a határokon is szedtek. A mértéke nem változott, tehát 10% maradt. Asakura rámutat azonban arra, hogy Bizánc ebben a korszakban, sőt egészen bukásáig számos mai értelemben preferenciálisnak tekinthető megállapodást kötött. Az első ilyen megállapodás 907–911 között Oroszországgal állt fenn, amely alapján Oroszország már kommerkion fizetése nélkül kereskedhetett Konstantinápollyal. Emellett Konstantinápoly a 11. században Velencével, a 12. században Pisával, Genovával és később más városokkal is írt alá vámkedvezményeket garantáló megállapodásokat.[25]

A középkori Magyarországon a vámszedés joga (ius tributi, theloneum, telonium) kezdettől fogva királynak fenntartott jog (iura regalia) volt éppúgy, mint a pénzverési, bányászati vagy vásártartási, árumegállítási jogok. A vámok lehettek ún. belső és határvámok. A belső vámok lehettek ún. „szárazvámok": a vásárvámok, útvámok, kapuvámok és lehettek „vízi úti": rév- és hídvámok. A vámolás elve eleinte a mennyiségi elv volt, az áru súlya, darabszáma, esetleg térfogata képezte a vámkiszabás alapját. A belső vámoknak mai szemmel nézve talán különös jellemzője volt, hogy a vámszedő a vámok viszonylagos ellenszolgáltatásaként köteles volt a vámszedő helyet (utat, hidat stb.) karbantartani.

A magyar király is másnak adományozhatta a vámszedés jogát (absque privilegio). A vámszedés jogának adományozását beiktatással adták át, és a jogosult rendelkezhetett arról is, hogy ő kinek ad vámmentességet. A vámszedési, vásártartási engedélyek királyi privilégiumoknak számítottak; Tomcsányi Móric szerint ezekkel a király nem teremtett új tárgyi jogot, hanem csak egy már a jogrendben ismeretes jog egyes kiválasztottaknak

[24] Uo. 183–187.
[25] Uo. 114–115.

való adományozásáról volt szó, így különös alanyi jogok létesültek.[26] Az átengedett vámok harmincad része a királyt vagy a királynőt illette. II. Endre Aranybullájában a már ismert nyugati elvek szerint kikötötte, hogy a vámosok csak országunkbeli nemesek lehettek (24. cikkely). Ha azonban a vám ura ezzel az adománnyal egy év leforgása alatt nem élt, a vámszedés gyakorlásának joga megszűnt (Werbőczy: Tripartitum II. Rész. 12. cím 2–3. §.): „A vámfizetés szekértül és marhától jár és gyalog ember rendszerint nem fizet".[27]

A határvám (külkereskedelmi vám) III. Béla uralkodása alatt jelent meg önálló vámtípusként (addig a behozatalra és kivitelre kerülő árukat a belső vámokkal is megterhelték), az áru értékének nyolcvanad részeként. „A határvám már egyértelmű a külföldi áruk ellenszolgáltatás nélküli megadóztatásával, mert ellenértéke fiktív; az ország területén való szabad kereskedés engedélyezéséért fizetik, ami korábban vámfizetés nélkül is elérhető volt. A vám-, rév- és vásártartás a pénzveréshez hasonlóan kizárólagos felségjog volt. A regáléjogok eladományozásának nyugaton befejezéshez közeledő folyamata még nem indult meg s a Konrád császár kíséretében Magyarországon járt Freisingi Ottó némi irigységgel állapítja meg, hogy „ily nagy területen a királyon kívül senkinek sem áll jogában pénzt vernie vagy vámot szednie".[28] II. András a külföldről származó áruk értékvámjaként vezette be a harmincadot, melyet I. Károly vagy I. Lajos terjesztett ki a kivitt árukra is.[29]

A 13. század vége felé a vámszedés jogát a jogosult már tovább is adhatta, sőt el is zálogosíthatta, mely számos visszaélést és bonyodalmat eredményezett.

IV. Béla 1255 táján országos intézkedéssorozattal megreformálta a vámokat, így a győri, budai vagy esztergomi vámtarifa már áruféleségekként, az áru értékét is alapul véve határozta meg a vám mértékét. A legrészletesebb

[26] Tomcsányi, 1940, 95.
[27] Frank, 1845, 410–414.
[28] Hóman, 2003, 6.
[29] Weisz, 2012, 38.

vámszabályzat a győri volt, mely elsősorban közlekedési vámnak mutatta a győri vámot, ami legfőképp a szekéren szállított árukat terhelte.[30]

Károly Róbert a határvám nyolcvanadot megszüntette, helyette a harmincadot (tricesima) vezette be, és a belső vámok helyett inkább a határvámokra volt figyelemmel. Ennek köszönhetően vált először a külkereskedelmi vám a vámbevételek között meghatározóvá. Kiépítette a vámadminisztrációt azzal, hogy külön harmincadispánságokat hozott létre. A 13. század folyamán a belső vámok financiális jelentősége mindinkább csökkent. A legfőbb királyi vámnak legalább egy hányada s maguk a királyi vámhelyek és város községek is. A vámszedési joggal együtt jórészben magánosok kezére kerültek.

A kizárólagos vámszedési és vásártartási felségjog elenyésztésével a belső vámok szaporításában teljesen mellőzték a közgazdasági szempontokat. Egyedül a magánbirtokosok financiális érdekei voltak irányadók. Egyházi és világi birtokosok sűrűn kaptak kiváltságokat új vámok és vásárok felállítására s a 13. század utolsó évtizedei óta gyakran önhatalmúlag is szedtek vámot. A vámfizetés elviselhetetlen teherré nőtt. A belső vámok – különösen a közlekedési vámok – megbénították a kereskedelmet anélkül, hogy a kincstárnak számottevő hasznot hajtottak volna. A királyi vámhelyek szaporításával fokozni lehetett volna a vámregále bevételeit. Az így elérhető haszon azonban nem állt arányban azokkal a károkkal, amiket a vámszaporítást kétségtelenül nyomon követő közgazdasági bajok okoztak volna. A királyi vámhelyek szaporítása csak a magánvámok egyidejű korlátozásával vezetett volna eredményre. Erre azonban gondolni sem lehetett. A régi kiváltságon alapuló vámhelyek megszüntetése épp azt a birtokos osztályt sújtotta volna, melyre Károly uralmában támaszkodott. Legfeljebb a IV. Béla halála óta felburjánzott önkényes vámszedési törekvések voltak korlátozhatók.

A vámregálét, ha financiális jelentőségét fokozni akarták, teljesen újjá kellett szervezni. A régi rendszerrel szakítva a vámregále súlypontját a közlekedési (út-, híd-, rév-) vámokról a kereskedelmi (áruforgalmi) vámokra, a belső vámokról a külkereskedelmi vámra kellett áthelyezni. Az Árpádkori határvámot – a nyolcvanadot – határszéli helyeken az áruk ellenőrzése

[30] Weisz, 2006.

nehézkes lévén, teljesen elejtették. A „nyolcvanad" neve néhány évtizedig még fennmaradt, de külkereskedelmi értékvámból az országhatáron, áruk átvizsgálása nélkül szedett útvámmá alakult. Eredeti jelentőségét elvesztette s helyét új külkereskedelmi vám – a harmincad – foglalta el.

A harmincad (tricesima) eredetében belső kereskedelmi vám, illetőleg bizonyos városokban az eladományozott vásárjövedelemből a király (illetőleg a királyné) részére fenntartott hányad volt. Vajon a lefizetett vásárvám egyharmincadát a vámösszegből hasították-e ki, vagy ezen felül fizették? Kétséges. Annyi azonban bizonyos, hogy a harmincadhelyekre vitt s ott vásárra kerülő belföldi és külföldi árut egyaránt terhelte. A kivitel – mint a kiviteli áruk megharmincadolása ellen közel egy századon át folytatott szívós küzdelem is bizonyítja – nem esett harmincadolás alá; ennek megvámolása éppúgy, mint a behozatala, a határon – a nyolcadhelyeken – történt.

Károly Róbert kora óta azonban a régi elnevezés alatt új intézmény lép fel: a behozatali és kiviteli áruk után, a főútvonalokon lévő harmincadhelyeken (az ország belsejében lévő nagyobb kereskedelmi központokon) az áruk átvizsgálása mellett szedett – kezdetben 1%-os, Zsigmond kora (1405) óta 3,33%-os külkereskedelmi értékvám.

A belső forgalom harmicadvámjának a köztudatban meggyökeresedett, de elhalványult jelentőségű elnevezését az új általános külkereskedelmi értékvám megjelölésére alkalmazták. A harmincad ezzel – noha az ország belsejében hasonlóképpen egyszázadrész értékben szedett régi királyi vásárvámjövedelmet, maga e jövedelem adományozás útján magánosok birtokába jutván. Az Anjou-kori harmincadba beolvadt a tulajdonképpeni harmincadvám s később a nyolcvanad határvám is.

A harmincadnak külkereskedelmi vámmá fejlesztése gyökeres újítást jelentett a vámpolitikában. A vámregále, mint államháztartási jövedelmi forrás, ezidő óta főleg a külkereskedelemre támaszkodott. A király birtokában levő – csekélyszámú – közlekedési és vásárvám pénzügyi jelentősége a harmincadé mellett teljesen háttérbe szorult. Jövedelmük egészen jelentéktelen volt, míg a harmincadvám a kincstár egyik legfőbb jövedelmi forrásává emelkedett.

Az Árpád-kor belső vámrendszere, mint pénzügyi regalitás megbukott s helyét a külsővámrendszer foglalta el. A vámregále jellegének ez az

átalakulása adja magyarázatát Károly Róbert kereskedelempolitikájának. A külkereskedelmi vámokon alapuló vámregále intenzívebb kihasználására irányuló törekvés tette szükségessé az ország külkereskedelmének nagyarányú fejlesztését.

A pénzügyi és közgazdasági szempontok szoros kapcsolódása, s az előbbiek irányító szerepe, ami annyira jellemzi az Anjouk reálpolitikáját, a kereskedelem- és vámpolitika terén is érvényesült. Károly Róbert a kereskedéssel foglalkozó országlakosok jólétét következetes és céltudatos kereskedelempolitikával mozdította elő, de e politikának financiális okok és szempontok, a belső vámok pénzügyi jelentőségének csökkenése, a külkereskedelmi vámokban rejlő gazdag jövedelmi forrás felismerése szab irányt.[31]

1335 novemberében a Visegrádban tartott királytalálkozó alkalmával (Károly Róbert magyar, Nagy Kázmér lengyel és János cseh király részvételével) cseh-magyar-lengyel nemzetközi megállapodásban szabályozták az északi kereskedelmi utak forgalmát. Bécs árumegállító jogát kikerülve új kereskedelmi útvonalat jelöltek ki Nyugat-Európába Cseh- és Morvaországon át.

Nagy Lajos 1366-ban nyugati mintára a Dunán szállított áruk után – a nyugati határ és Buda közötti szakaszra – állított fel vámszedő helyeket és állapított meg speciális vámtételeket.

A hagyományos magyar külkereskedelmi vám, a harmincad évszázadokig változatlan maradt.[32] Meg kell jegyezni, hogy 1405 és 1463 között a külkereskedelmi vám mértéke 1/30-ról 1/20-ra emelkedett (de a neve Magyarországon harmincad maradt, Erdélyben viszont huszad lett) elsősorban a pozsonyi vámszedési gyakorlatnak köszönhetően.[33]

---

[31] Hóman Bálint: A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában. Budavári Tudományos Társaság, 1921. Székfoglalóként bemutatva a Magyar Tudományos Akadémia 1919. évi október hó 13-án tartott ülésén. (Elérhető: http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0005/0004-2df.html. Letöltés ideje: 2012.02.16.)

[32] Mátyás idejében, 1467-ben az országgyűlés a harmincadvámot koronavámra (vectigal sacrae coronae) cserélte fel. Ezzel központosította az addig széttagolt vámrendszert. (Eckhard, 2000, 134.)

[33] Pach, 1995, 257–276.

2.3. Ázsia középkori vámjai

Ázsiában az európai középkor ideje alatt nem következtek be vámokat érintő olyan jelentős változások, mint Európában, de ismételten említendő a kínai Tang-dinasztia által véghezvitt nagyszabású vámigazgatási reform, amelynek során 782-ben minden fontos városba és kikötőbe vámtisztviselőket telepítettek az áruforgalom ellenőrzésére. A kikötőkben jelentős értékvámokat vetettek ki, amelyek mértéke 10-30% között volt, és az importőr csak akkor léphetett kapcsolatba a kínai belföldi kereskedőkkel,[34] ha már teljesítette a vámokat.

Japánban a vámszedés szintén vámházakban (vámszedő pontokban) zajlott. Azonban a 8. században még csak a személyeknek (tehát nem az áruk után) kellett vámot fizetni. A vámszedő helyek itt is az utak és a folyók mellett voltak. A 14. századra Japánban megjelentek a vámtarifák, a vámok ekkor még a templomok és a királyi család (és hűbéresei) bevételei közé tartoztak.[35]

[34] Mai értelemben akkor kerülhetett az áru szabad forgalomba.
[35] Asakura, 2003, 159–169.

3. Vámok a korai újkorban (1492–1789)

A nagy földrajzi felfedezéseknek köszönhetően a középkori gazdaság és ezzel a vámjog is új fejlődési útra lépett. A 16. századra mindegyik állam kiépítette saját vámrendszerét, vámigazgatását és vámtarifáját is. Ezért ebből a korszakból csak a téma szempontjából legfontosabb változásokat mutatom be.

Elsőként a vámérték meghatározása érdemel figyelmet. Már az ókorban is tudták a kereskedők, hogy azokon a helyeken (pl. Palmirában), ahol a vám alapja az áru értékéhez igazodik, a kevesebb vám fizetése érdekében érdemes a vám értékét a valóságosnál alacsonyabbnak bevallani. Ennek a kereskedői próbálkozásnak csak egy kellően konkrét szabályrendszer lehet az ellenszere, amire az első példa a 14. századból származó angol Tonnage and Poundage Act lehet – amiben, hogy elkerüljék a bonyolult értékelési módszerek alkalmazását, valamint a kereskedők és a hatóság közötti vitákat – az áruk értékét is megadták a vámtarifában, amelyhez 5% mértékű vámot rendeltek. Ebben a korszakban tehát a vámtarifa az áruk értékével is kiegészült. Az első, így kiegészített, az exportra és az importra is alkalmazni rendelt vámtarifa, a Books of Rates 1507. július 15-én jelent meg mintegy 300 áru leírásával és értékével, továbbá a hozzárendelt vámtétellel. A Book of Rates többször módosított és kiegészített változatát 1550-ben már ki is nyomtatták. 1558-ra már 1100 tételt tartalmazott, továbbá az értékeket is rendszeresen változtatták az infláció szerint, de egészen 1787-ig volt újabb módosításaival hatályban.

A birodalmak mindig támogatták a velük szövetséges, vagy neki alárendelt államokat és gondoskodtak arról is, hogy az onnan származó importra alacsonyabb vámokkal terheljék. A szuverénnek tartott államok közötti egyik első preferenciális megállapodásnak a szakirodalom az Anglia és Portugália által 1703-ban megkötött Methuen-szerződést tartja, mely a portugál borra 33%-os vámkedvezményt biztosított a francia borokhoz képest és cserébe az angol gyapjú vámmentesen juthatott be Portugáliába.[36]

[36] World Trade Organization: World Trade Report 2011, The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence 7. (Elérhető: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report11_e.pdf. Letöltés ideje: 2015.01.03.)

Franciaországban I. Ferenc 1547-ben már protekcionistának minősíthető intézkedésként a hazai ipar védelmében megtiltotta a ruhák, az arany, az ezüst, a bársony és a szatén importját. Az ekkor még mindig létező középkori összetett és bonyolult vámrendszert 1598-ban IV. Henrik azzal egyszerűsítette, hogy a Cinq Grosses Fermes[37] területén az áruk már adók megfizetése nélkül mozoghattak, de ez a terület még 1663-ban is tizenkilenc féle vámot alkalmazott (pl. különbözőt a gabonára, a borra, a normandiai árukra, a ruhákra stb.). Hasonlóan a Books of Rates-hez Franciaországban is elkezdték egységesíteni a tarifákat 1552 és 1632 között, majd 1664-ben Colbert irányításával elkészült az egységes vámtarifa (Droits de Sortie Tarif de 1664). Ennek területi hatálya már ez egész akkori Franciaországot magába foglalta. A tarifa bevezetésével egyidejűleg eltörölték a belső vámokat is. Colbert a merkantilizmus eszméje szerint megpróbálta kizárni az importot és növelni az exportot. A merkantilizmus importkorlátozó elvárása a vámok mértékében is megmutatkozott, hiszen az import átlagos vámszintje 14% volt, de sok esetben (pl. bálnacsont) tiltották is az áruk behozatalát. Colbert az exportvámok mértékét – elsősorban az élelmiszerek esetében – azonban 2/3-dal is csökkentetni rendelte. Az 1639-től fennálló súlyos államháztartási hiányt, amit jórészt az Angliával és Hollandiával fennálló kereskedelmi deficit okozott, az 1664-es vámtételek sem tudták orvosolni, ezért az 1667-ben elfogadott újabb vámtarifában már elsősorban a holland és angol áruk vámjait emelték meg drasztikusan, s erre – szinte természetesen – az érintett országok is vámemelésekkel válaszoltak. A francia vámrendszer és egyben vámigazgatás különlegessége, hogy a vámszedést (és egyes forgalmi adók – só, dohány – beszedését is) egészen a 1791. március 20-ig a király által ezzel megbízott pénzügyi társaság (Ferme générale) végezte.[38] Az adószedést a 16. század végétől a francia állam már nyilvánvalóan nem hűbéri alapon, hanem üzleti, vállalkozói rendszerben látta kifizetődőnek, és ami talán ennél is fontosabb, ezzel a megoldással az adószedés jogáért fizetendő ellenérték pedig az államkincstár számára a megbízás ideje alatt (általában hat évre szólt) könnyen tervezhető, biztos bevétel volt. Kezdetben a vámszedést még több kisebb vállalkozás végezhette, majd 1598-ban a Cinq

[37] Öt királyi birtok.
[38] Asakura, 2003, 173–206.

Grosses Fermes területén már csak egy társaság szerezte meg az adószedés jogát, és 1726-ban az adószedőket a Ferme générale egyesítette, melyet aztán a forradalom eltörölt.

Az új európai gazdasági és politikai hatalomként megjelenő Poroszország II. Frigyes király uralkodása alatt a francia adó- és vámrendszert látta követendőnek, ezért Franciaországból hívott szakértőkkel állíttatta fel a porosz vámrendszert.

Magyarországon a török megszállás miatt a gazdasági fejlődés jelentősen lelassult, ezért a vámok is sokáig őrizték középkori vonásaikat. De egy idő után a vámrendszer javítása is megkezdődött, így például I. Ferdinánd (1542. évi besztercebányai, XLVIII. törvénycikkében) az átláthatatlanná vált harmincadok király részére történő visszabocsátását rendelte el, I. Miksa 1566. évi XII. törvénycikke pedig a törvényesnél magasabb mértékű vámok szedését tiltotta meg. I. Rudolf 1599-ben az ország rendjeinek saját földterményeit felmentette a kiviteli harmincad alól (1599. évi XXXIV. tc). II. Ferdinánd 1622-ben a XLVIII. törvénycikkben ismét mentesítette a nemeseket, a szabad és kiváltságolt városok polgárait, a saját földtermékeik, avagy bár vásárolt, de ki nem vitt dolgok után a harmincad és a vám megfizetése alól, míg III. Ferdinánd ezeket a kivitelre kerülő árukat és személyeket ismét vámkötelessé tette (1638. évi XLIX. törvénycikk), és 1655-ben ellenőriztette a szárazvámokat (1655. évi XXIX. törvénycikk).

III. Károly 1715-ben már az iparosítás céljával a magyar vámügyeket is egyesítette, azaz megszüntette a belső vámokat – így a vám, egyes kivételektől eltekintve – már csak a határokon szedett vám maradt. 1726-ban a Ferme générale mintájára azt is elrendelte, hogy a kamarai javakat, köztük a harmincadvámokat bérbeadással hasznosítsák, de maguk a vámok még mindig csak az államkincstár egyik bevételeként funkcionáltak. [39]

Mária Terézia az 1754. február 16-i, merkantilistának is minősíthető rendeletében közzétett új vámszabályzatban a harmincad értékvám jellegének megszüntetésével, a differenciált vámkedvezmény és büntetővámrendszer bevezetésével kívánta a magyar gazdaságot a Habsburg Birodalom

[39] Sieghart, 1915, 6.

gazdaságához csatolni. Ez azt jelentette, hogy a birodalom más tartományaiból és a birodalmon kívüli területekről importált, illetve az oda exportált árukra alkalmazott vámtételek különbözőek voltak, így az addig kizárólag állami bevételként kezelt vámok gazdaságpolitikai eszközként is funkcionáltak, korlátozva az importot és támogatva az exportot.

Mária Terézia császári pátensével megalapozta az osztrák birodalom egységes vámterületét (a vámok eltörlése cseh és osztrák tartományok között 1775-ben 60 évvel a német Zollverein előtt), egyesítésre váró területeknek tekintve az uralkodása alatt lévő országokat, de Magyarország továbbra is kívül maradt a vámunión. A birodalom területén bevezetett 1778. évi általános harmincad rendtartás (Allg. Dreisigordnung) azonban 1924-ig Magyarországon is hatályban volt.

Csak 1784-ben II. József által kiadott új vámszabályzat integrálta Magyarországot a Habsburg Birodalom vámterületéhez, és megszüntette a Magyarország és Erdély közötti vámhatárt, de II. József halála meghiúsította a reformokat, amelyek csak a 19. században indultak újra.

Az Amerikai Egyesült Államok létrejöttével 1776-ban egy újabb világgazdasági tényező lépett színre. Azonban sem a Függetlenségi Nyilatkozat és sem az 1783-ban megkötött békeszerződés nem tartalmazott még vámokkal kapcsolatos rendelkezéseket. Ekkor ugyanis a 13 állam gyarmati időkből fennmaradó saját vámrendszerét alkalmazta, amelyre jellemző volt, hogy egymással szemben is erőteljes vámvédelem létezett különösen a mezőgazdasági árukra vonatkozóan.[40] Csak az 1789-ben elfogadott alkotmány szüntette meg a tagállamok közötti vámokat, és hozta létre a vámuniót.

40 Így pl. Virginia minőségi okokra hivatkozva tiltotta meg a dohány behozatalát Észak-Karolinából, de Pennsylvania is tiltotta a dohány behozatalát Marylandből, vagy Massachusetts tiltotta a maláta, a zab, marha, a liszt, a korpa, kétszersült és az árpa importját. (Futrell, 1998, 14.)

4. A modern kor átfogó vámtörténete

Az 1789-es év a történelmi korszakok szempontjából rendkívül jelentősnek számít, hiszen a modern történettudomány ettől számítja a napjainkig tartó modern kor kezdetét. Kutatásom szempontjából is ez a legjelentősebb időszak, hiszen a nemzetközi vámjog kialakulásának leglényegesebb elemei ekkor születnek meg, kiegészülve a még ma is irányadó gazdaságtudományi irányzatokkal, elméletekkel. Itt meg kell említenem, hogy a történeti és gazdaságtörténeti korszakok nem fedik tökéletesen egymást, ezért talán nyilvánvaló, hogy a modern kor vámtörténetének kezdete elválaszthatatlan az ipari forradalmak gazdaságtörténeti korszakától, amely a vámpolitika eszközeit is számos új elemmel gyarapította.

Az ipari forradalom a 18. századi Angliából indult, köszönhetően a polgári forradalomnak, a gazdaságban létrejövő jelentős tőkefelhalmozódásnak, a fejlett pénzügyi rendszernek, az ipari technológia (gőzgépek, koksz, gyapjúipar) elterjedésének, a hajózható csatornáknak, a hatékony mezőgazdaságnak és a fejlett külkereskedelemnek. A mezőgazdasági és ipari átalakulásnak köszönhetően a népesség is gyors növekedésnek indult, így a belső piac is egyre nagyobb lett. Ugyanakkor a gyarmati rendszer és ennek részeként a gyarmati kereskedelem biztosította azt a tőkemennyiséget, amiből a befektetők az ipari fejlesztéseket és a nyersanyagokat finanszírozni tudták.[41]

Az ipari forradalom a világkereskedelem fejlődésére is jelentős hatást gyakorolt, talán azt sem túlzás állítani, hogy a mai értelemben létező világgazdaság is a 18-19. század fordulóján jött létre, jóllehet tudjuk, hogy középkori levantei kereskedelem is importált Ázsiából Európába főleg luxuscikkeket vagy már az ókortól ismert a kínai selyemút jelentősége. De a modern világgazdasághoz a spanyol, portugál, holland gyarmatbirodalmak bukására volt szükség, amelyek után a 18. század végére és a 20. század elejére a két európai hatalom (Anglia és Franciaország), illetve az Ázsia hatalmas területeit meghódító Oroszország vetélkedésének hatására a Föld eddig elszigetelt, távoli területei is (India, Perzsia, Afganisztán,

[41] Berend – Ránki, 1987.

Vietnám, Afrika stb.) a világgazdaság integráns részévé válhattak. Ebben az időszakban integrálta a nyugati terjeszkedés Kínát is a nemzetközi kereskedelembe.[42]

Az ipari forradalom hatására a vámokra vonatkozó nemzetgazdasági szabályok is fokozatosan átalakulnak, új lendületet kapnak.

4.1. Nagy-Britannia vámjai

Nagy-Britannia a 19. században exportját az évszázad végére nyolcszorosára növelte az ipari termelés és a kereskedelem bővülésének köszönhetően, és ezzel az angol iparcikkek a világkereskedelemben is egyeduralkodóvá váltak. Ugyanakkor az ipari termelés volumenének emelkedése magával hozta az alapanyagok importjának és a fogyasztás szintjének (és ezzel együtt újabb árucikkek importjának) a gyors növekedését is. 1820–1842 között a merkantilista jellegű behozatali korlátozások és tilalmak még fennmaradnak,[43] majd 1842-ben tarifális reformot hajtanak végre, melynek keretében eltörlik a kereskedelmi korlátozásokat és tilalmakat, és csökkentik a vámok mértékét is. Ennek következtében az alapanyagok értékvámja már nem haladja meg az 5%-ot, a részben feldogozott termékeké a 12%-ot és a feldolgozott termékek vámja pedig a 20%-ot.

Ennek a reformnak azonban nem csak a vámcsökkentések miatt van jelentősége, hanem azért is, mert a modern gazdaság történetében először ez már a tudatos vámpolitika eredménye is volt, ugyanis 1840-ben egy bizottság (Import Tariff Committee) hiányolta az elveket az akkor hatályos vámtarifából.

A kereskedelmi liberalizáció tovább folytatódott az 1845-ös és 1846-os vámtörvényekkel (Customs Act 1845, 1846), amelyekben több mint 400 áru vámját helyezték hatályon kívül, továbbá megszüntették a nyersanyagok exportvámját, valamint vámmentessé tették az élelmiszereket is. A vámcsökkentések 1853-ban és 1860-ban is folyamatosak voltak.[44]

---

[42] Uo. 16–18.

[43] A korszakra jellemző példa az 1846-ig hatályban maradó és 1815-ben elfogadott Importation Act, amelyben a gabona importját csak akkor engedélyezték, ha a hazai termés árszintje meghalad egy bizonyos szintet (ez általában 80 schillig/querter volt).

[44] Asakura, 2003, 249–250.

A korszak kiemelkedő jelentőségű egyezménye az 1860. január 23-án Nagy-Britannia és Franciaország által megkötött kereskedelmi megállapodás volt (Cobden-Chevalier szerződés). Ebben eltörölték a két ország közötti kereskedelmi forgalomban alkalmazott legtöbb vámot, és megszületett a legnagyobb kedvezmény elve is, ami alapvető jelentőséggel volt a mai világgazdasági rendszer kialakulására, a GATT–WTO működésére is. Azonban ez a szerződés lett példa a diszkrimináció modern formájára is, hiszen a megállapodáson kívüli államokkal szemben a vámvédelem továbbra is fennmaradt.

Anglia ezt követően sorozatban kötötte meg szabadkereskedelmi szerződéseit Belgiummal, a német Zollvereinnel, Olaszországgal és Ausztriával is.[45]

Majd 1870-ben megszületett a szakirodalom által tökéletesnek nevezett szabadkereskedelmi tarifa (The Customs Tariff of the United Kingdom). Ez a tarifa csak mintegy 25 árura állapított meg és tartott fenn vámterhet, amelyek többsége gyarmati áru volt, mint a bor vagy a dohány.

Azonban ebben az időszakban új ipari hatalomként már Németország és az Egyesült Államok is részt kért az ipari termékek piacából, ennek következtében a brit ipari termelés fokozatosan veszített világpiaci részesedéséből, és ez 1913-ra már csak 14% volt az 1870-es 41%-kal szemben. Ezért 1915-ben úgy döntöttek, hogy újra piacvédelmi vámokat vezetnek be, amelyek szintje meghatározott áruk (pl. autók, kerékpárok vagy órák) esetében elérte az áruk értéknek 33,3 %-át is. Tehát véget ért ez az első és igazinak mondott szabadkereskedelmi korszak, de a szabadkereskedelmi törekvések nem szűntek meg. Ezek egyik eredményeként a britek, továbbfejlesztve a Kanadával szemben már 1897-től alkalmazott kedvezményeket (Imperial Preference), a nemzetközösség államaival és területeivel aláírták azt az Ottawa Egyezményeknek nevezett 12 bilaterális preferenciális egyezményt 1932-ben, amelyben vámkedvezményeket garantáltak volt államaiknak, létrehozva ezzel az első preferenciális térséget.[46]

[45] Berend – Ránki, 1987, 77.

[46] Drummong, Ian M.: Ottawa Agreements. (Elérhető: http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/ottawa-agreements. Letöltés ideje: 2012.04.09.)

4.2. Franciaország vámfejlődése

Franciaország a 19. század közepéig XIV. Lajostól, illetve Colberttől kezdődően alapvetően merkantilista, majd protekcionista gazdaságpolitikát folytatott. A brit ipari termékeket egyszerűen kitiltották a francia piacról és egyébként is magas vámtételeket alkalmaztak.

De a Cobden-Chevalier egyezmény itt is új utat nyitott a szabadkereskedelem felé. Franciaország rövid időn belül hasonló szerződést kötött Belgiummal és a Zollvereinnel, Olaszországgal, Svájccal, Hollandiával, Svédországgal, Norvégiával, Spanyolországgal, Portugáliával és 1867-ben az Osztrák-Magyar Monarchiával is.[47]

Azonban a szabadkereskedelmi vámpolitika Franciaországban csak 1870-ig hódított. III. Napóleon bukásával a kereskedelempolitika újra a protekcionizmus felé fordult, a korábban megkötött kereskedelmi egyezményeket sorra felmondták, és újabbakat kívántak kötni, amelyek hatására az általános vámszint 1891-re 25%-kal emelkedett.

Időközben Franciaország egyes szomszédjaival súlyos vámvitákba keveredett. Itáliával azért, mert 1888-tól Olaszország a francia árukkal szemben az általános vámjainál magasabb vámokat alkalmazott, erre Franciaország az olasz árukra pótadót vetett ki egészen 1899-ig.

Az 1892-ben bevezetett új francia tarifa (az ún. Méline-féle vámtarifa) a korábbinál magasabb agrárvédővámokat alkalmazott egyes svájci árukra is (selyem és gyapjú), amire Svájc a francia borokra, marhahúsra és ruházati szektorra kivetett magasabb vámokkal válaszolt, ennek következtében 1901-ig nem is állt helyre az országok közötti kereskedelemi kapcsolat.[48]

4.3. A német Zollverein

Német területeken az iparosítás folyamata csak az 1830-as években kezdődött meg úgy, hogy a német nemzeti állam ekkor még nem is létezett. Az érintett térség ekkor még gazdasági, ipari szempontból hasonlóan fejlett kis államokból állt, amelyek kezdték felismerni, hogy a széttagoltság és az ezzel együtt járó vámhatárok jelentősen akadályozzák a

[47] Berend – Ránki, 1987, 77.
[48] Asakura, 2003, 256–258.

kereskedelem fejlődését. A legnagyobb német államban, Poroszországban az 1807-es jobbágyságot megszüntető törvénnyel teremtődött meg az ipari fejlődéshez szükséges munkaerő bázisa. Az 1815-ös bécsi kongresszus hatására merült fel többekben (pl. Friedrich List) az egységesítés gondolata. Ennek első lépése volt, hogy Poroszország 1816-ban megszüntette belső vámjait.[49]

Egyre több állam lépett vámunióra Poroszországgal, majd lassan kialakul a délnémet vámszövetség Bajorország és Württemberg között 1828-ra. Hessen-Kassel, Hannover, Thüringia megalkotja a középnémet vámszövetséget (1828–1831). 1828-ban Hessen-Darmstadt vámunióra lépett Poroszországgal. Bajorország 1833-ban belép a Zollvereinbe, példáját 1834-ben Szászország és Thüringia, 1836-ban Baden, Nassau és Frankfurt követi, amivel a porosz hegemónia alatt kiépített Zollverein 25 millió németet egyesít keretei között.[50] 1834 januárjában megalakult a Német Vámunió (Zollverein), egészen 1872-ig tovább bővült, és a Német Császárság kikiáltásával 1871-ben, mint önálló államok közös vámterülete, azaz, mint vámunió jogi értelemben meg is szűnt. A Zollvereinben, mint minden klasszikus vámunióban, a külföld felé közös vámtarifát alkalmaztak, a szövetség területén belül pedig megvalósult szabad személy- és árumozgás is. A vámpolitika a német egyesítést követően sem változott, ezért az áruk döntő része vámmentesen kerülhetett be a birodalom területére egészen 1904-ig, amikor már a protekcionizmus jegyében az áruk származásától függő jelentős vámemeléseket valósítottak meg. Ezek következtében a brit áruk átlagosan 25%-os, az olasz áruk 27%, a francia termékek 34%, az Egyesült Államokból származó áruk 73% és Oroszországból érkező termékek pedig 131%-os vámmal voltak importálhatók.[51]

4.4. Ausztria-Magyarország kereskedelmi vámjai

A II. József reformjai és azok visszavonása után az osztrák gazdaságpolitika, hasonlóan a többi kontinentális ország fejlődéséhez a 19. század elején még merkantilista vámszabályokat alkalmazott. A poroszoktól el-

[49] Berend – Ránki, 1987, 255.
[50] Hóman, 1935–1937.
[51] Asakura, 2003, 256.

szenvedett sorozatos katonai vereségek hatására a birodalom keleti, déli irányban próbált terjeszkedni, de ennek nem volt a nyugati gazdaságok fejlődéséhez mérhető gazdasági hatása. A feudális rendszer is megmarad 1848-ig, sőt egyes térségekben még ezt követően is, így a nyugatihoz hasonló szabadkereskedelmi vámszabályokkal nem találkozhatunk. Ennek ismertében nem meglepő, hogy az 1788. évi vámszabályzatot követte a még mindig merkantilistának mondható 1842. évi harmincadhivatali utasítás (Amtsunterricht), amely számos kiegészítéssel 1924-ig volt mértékadó jogszabály.

A német Zollverein megalakulása és az abból való kimaradás a közvéleményt is elfordította a szabadkereskedelemtől a vámvédelmi irányzat felé. Az 1843-44-es magyar országgyűlésen az alsótábla már meg is szavazta a magyar védővámok felállítását, de a császár nem fogadta el ezeket. Ennek hatására jött létre az 1844-ben alapított magyar Védegylet[52] is, mely az osztrák áruk bojkottjára és magyar ipar támogatására hívott fel.

A forradalom leverése után Ausztria és Magyarország között 1850. október 1-jén a császár vámuniót hozott létre. Ez a nem önkéntesen létrejövő gazdasági szerkezet 68 évig fennállt, egyetlen főbb változtatással, nevezetesen, hogy az 1867-es kiegyezéssel az uralkodó hajlandó volt tízévenként újratárgyalni a vámkérdést (1867. évi XVI. tc.); ezt a 1878-ban (1878. évi XX. tc.) és 1887-ben (1887. évi XXIV. tc.) is megtették jogi szempontból tehát a vámuniót nem állandó, hanem az egyik fél követelésére felbontható szerkezetnek tekintették.[53] Az egységes vámterületen belül a forgalmat vámokkal nem terhelték, a vámszabályok csak közös egyetértéssel voltak megváltoztathatóak. A magyar vámügyi igazgatás azonban önálló volt, de az összhang biztosítására felügyelőket lehetett alkalmazni, akik jogosultak voltak a másik állam területén folyó vámügyi igazgatásba betekinteni.

A nemzetközi vámszerződések hatálya is kiterjedt az egész közös vámterületre, az 1867. előtt kötött ilyen egyezmények hatályát pedig az 1867. évi XII. tc. kiterjesztette a monarchia mindkét államára. Az újabb szerződéseket már – a szakminiszterek jóváhagyását követően – a külügyminiszter

[52] Ennek igazgatója volt Kossuth Lajos, aki 1841-ben még a szabadkereskedelem érdekében akarta létrehozni a Magyar Kereskedelmi Társaságot.
[53] Komlos, 1993, 16–21.

volt jogosult megkötni. 1897-ben azonban a vámszerződést már nem újították meg, így az 1867. évi XII. tc. 61. §-a szerint Magyarország vámterülete újra önállóvá vált.

A magyar kormány pénzügyminisztere, gróf Lónyay Menyhért 1867. március 10-én az 1. sz. körrendeletében rendelkezett a magyar királyi pénzügyőrség megalakításáról. 1871-ben az adó és a vámhivatalokat szétválasztották, így 1872. január 1-től számítható a független magyar vámhivatali rendszer kialakítása. 1882. évi 16. törvénycikk pedig az osztrák-magyar vámterület általános vámtarifáját vezette be.[54]

1908-ban (1908. évi XII. tc.) az államok új vámszerződést kötöttek egymással, így Magyarországnak lehetősége nyílt önálló vámpolitika kialakítására és az 1907. évi LIII. törvénycikkel bevezetett autonóm vámtarifa alkalmazására.[55]

4.5. Az Amerikai Egyesült Államok vámrendszere

Az Alkotmány a vámok kivetésének jogával a Kongresszust ruházta fel azzal a feltétellel, hogy a vámok az Egyesült Államok egészében egységesek legyenek (8. §). A 10. § második bekezdése azonban a tagállamok számára kivételesen megengedi, hogy a Kongresszus hozzájárulásával vessenek ki kiviteli vagy behozatali vámokat, amelyek jövedelmét azonban szintén az Egyesült Államok kincstára használhatja fel. Az Alkotmány 9. §-a tiltja az egyes tagállamokból kivitelre került árukra az adók vagy vámok kivetését is. A fenti rendelkezések alapján megállapítható, hogy az Egyesült Államok egységes vámterületet képez Alkotmánya szerint, melyen belül tagállamok áruira vám nem vethető ki, a Kongresszus ellenőrzi a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokat, és a vámbevételek a központi kincstárat illetik, így könnyen deklarálhatjuk, hogy az USA Alkotmányának 1789. március 4-én történt hatálybalépésétől számítva, vámunió is. Az Alkotmány elfogadását követő mintegy 120 év azonban a liberális és a protekcionista kereskedelempolitika csatájának igen viharos időszakát testesítette meg, s ezt jól szemléltetik a vámtarifák gyakori és jelentős változtatásai.

[54] Szigethy, 1899, 124.
[55] Kmetty, 1911, 277–278.

A Kongresszus 1789. július 4-én hirdette ki az USA első vámtarifáját tartalmazó Tariff Act-et. Ennek különleges jellemzője volt, hogy egyszerre tartalmazott érték- és mérték (specifikus) vámokat is, pedig az utóbbiakról általában az a vélekedés, hogy azok csak az ókorban és a középkorban voltak elterjedtek. Ez a tarifa azonban több mint 30 árura (pl. kenderre, üvegre, vasra stb.) alkalmazott specifikus vámokat. Egyébként a mértékvámok általános tétele 5% volt. Ez a törvény különleges módon a vámok beszedéséről is rendelkezett. Az ország területét ebből a szempontból a belépési és rendeltetési állomásokra osztotta fel, amelyeken a vámhatóság tisztségviselői végezték a vámkezeléseket.

Miután a korszak általános irányzata szerint a vámjogszabályok a szabadkereskedelem elvét tükrözték vissza (ezt mutatja az 5%-os vám is), ezért a kereskedelmi forgalom a 19. század fordulóján jelentősen megnövekedett. A francia forradalom és az azt követő háborúk hatására Franciaország agrárexportja jelentősen visszaesett, és világkereskedelmi helyét az USA vette át. Az amerikai gazdasági fejlődéshez szükséges gépeket azonban még mindig az angol gyárak állították elő, így az agártermékek exportja mellett az iparcikkek importja is bővült. Az amerikai gazdaságpolitika ekkor már úgy értékelte, hogy az angol termelés veszélyezteti az amerikai kereskedelmet, és protekcionista intézkedésként 1809-ben a Kongresszus elrendelte a britekkel való kereskedelmi és egyéb kapcsolatok tilalmát (Non-Intercourse Act). A tilalom az ezt követő háború alatt is, egészen 1815-ig fennállt, kiegészítve azzal, hogy az egyéb országokból származó áruk importja után kivetett vámokat is megduplázták. Ezen időszak alatt az amerikai termelők elkezdték gyártani az eddig importált árukat, megjelent a textil- és gyapjúipar, a vas- és üveggyártás is.

Elsősorban a fejlődő textilipar még hatékonyabb védelme érdekében született meg 1816-ban a következő vámtarifa (Tariff Act of 1816). 1826-ig a gyapjú és gyapot árukat 25%-os vám védte. Ugyanakkor az agrártermékek után – köszönhetően egy-két év rossz termésének – ismét megjelent az európai érdeklődés. Ezzel egyidejűleg az Egyesült Államok ismét megnyitotta piacát a brit áruk előtt, s ez az árak esését és a gazdasági verseny fokozódását idézte elő, amivel ismét a hazai termelők helyzete ingott meg. Ezért

a Kongresszus 1828-ban újabb vámtarifát fogadott el (Tariff Act of 1828), melyben kirívóan magas védővámokat (45%-os átlaggal) alkalmazott.

Főként a déli tagállamok tiltakozásának hatására 1832-ben és 1833-ban is csökkentették a vámok mértékét (Compromise Tariff Act), az utóbbi tarifában már célul tűzték ki, hogy 1842-re az áruk nagy részét vámmentessé teszik. Az 1842-es vámtarifa egy 1836-tól 1842-ig fennálló gazdasági visszaesést követett. Ezért a kormány ismét a vámbevételek emelésében látta a költségvetés pénzügyi nehézségeire az egyik megoldást. Ezt azonban úgy valósította meg, hogy egyes termékekre magas, más termékekre alacsony vámokat vetett ki (például a porcelánra 35%-ot, de a gyapjúra csak 5-öt). Nóvumként 1846-ban megjelent a szabályozásban az állami készletezés (raktározás) is. 1846-ra a kincstár feltöltődött pénzzel és a vállalkozások is virágzásnak indultak, így csökkenhetett a vámvédelem mértéke is, amit az 1846-os tarifa hozott el 23%-os átlagos vámszinttel, ezen felül pedig megszüntették a specifikus vámokat. 1857-ben bevezetett tarifa előírásai szerint még tovább csökkentek a vámok, így az átlagos vámszint már csak 16% volt. Úgy tűnt ekkor, hogy az Egyesült Államok újra a szabadkereskedelem felé fordult. [56]

1861. március 2-án a Szenátus is elfogadta a Justin S. Morrill által előterjesztett új vámtarifát (Morrill Tariff). Ebben az időszakban a déli államok a szabadkereskedelmet, míg az északiak a protekcionizmust támogatták volna. Bár a tarifa az 1846-os vámszintet állította vissza, de egyes árukat (vas, gyapjú) magasabb vámmal védett. Ezért ez az inkább protekcionistának nevezett tarifa lett az egyik közvetlen kiváltó oka a polgárháború kitörésének is.

A tarifát a háború költségeinek fedezése céljából már 1861 augusztusában és decemberében is módosították, majd 1864-ben már 47%-ra emelték az átlagos vámszintet. A háború végével azonban a vámok nem csökkentek, az 1883-as tarifa is lényegében változatlanul hagyta a magas vámokat. Az 1890-es McKinley Tariff Act a protekcionizmust már nem a fejlődő ipar, hanem a nemzeti erőforrások megőrzése és az amerikai munkaerő védelme céljából látta indokoltnak, ezért 472 árura vetett ki vámot. Ugyanakkor ebben a tarifá-

[56] Futrell, 1998, 20–44.

ban jelent meg először a kereskedelmi viszonosság alapján alkalmazott vámkedvezmény lehetősége. Az 1884-ben elfogadott Wilson Tariff Act a gyapjú áruk tekintetében hozott új, magasabb (50%-os ad valorem vám) védelmet. McKinley-t 1897-ben elnöknek választották és ezzel egy időben fogadták el az újabb vámtarifát, a Dingley Tariff Act-et, amely 10 éven keresztül még magasabb (50,4%-os) védővámokat alkalmazott. A Dingley tarifát 1909-ben követte a Payne-Aldrich Tariff Act, ami 650 vámtételt csökkentett, de 220-at emelt, és változatlanul hagyott 1,150-et.

1913-ban elfogadták az Underwood-Simons Tariff Act-et, ami 957 áru vámját csökkentette és 100 vámmentes árut is meghatározott, továbbá felhatalmazta a vámszerveket a vámértekkel kapcsolatos csalások büntetésére is, amik a Payne-Aldrich Tariff Act nem következetes szabályai miatt szaporodhattak el.[57] Az Underwood-Simons Tariff Act 1921-ig maradt hatályban, és vámtételei – ezzel együtt a protekcionista kereskedelempolitika dominanciája – a háború ellenére sem változtak, nyilván a világháború meg is követelte a gazdaság erőteljes védelmét.

[57] Asakura, 2003, 235–263.

5. Vámok az I. világháború utáni 20. században

A disszertáció tárgya szempontjából ez az időszak és a jelenlegi évszázad érdemel kiemelt figyelmet. Ekkor alakultak ki ugyanis a nemzetközi vámjog azon intézményei és jöttek létre azon jogforrások is, amelyek a globális vámrendszer mai fundamentumait jelentik.

Látható, hogy az 1873-tól kezdődő gazdasági válság miatt elterjedt protekcionista intézkedések hatására a vámtarifák és a vámeljárások is egyre összetettebbé váltak. Az I. világháború alatti hadigazdálkodási korszakban a Huszár Ernő által „militáris protekcionizmus"-ként jellemzett kereskedelempolitika újabb erőteljes és már vámon kívüli eszközöket is alkalmazott (export- és importkontingensek, importengedélyezési rendszer).[58] A vámok egyszerűsítésében elsődlegesen érdekelt nemzetközi kereskedelem kényszerítette ki, hogy az államok vámügyekben is működjenek együtt, hangolják össze a vámeljárásokat, és lehetőleg csökkentsék a vámok mértékét is. Ennek jegyében a Népszövetség keretei között létrejött kormányközi megállapodások alapján elfogadták a vámügyi természetű alakiságok egyszerűsítése céljából Genfben, 1923. évi november hó 3-án kelt már globálisnak tekinthető nemzetközi egyezményt (International Convention for the Simplification of Customs and Other Formalities), amit Magyarország is ratifikált 1926. február 23-án az 1926. évi X. törvénycikkel. A megállapodást egyaránt aláírták (összesen 31-en) európai, amerikai, afrikai, ázsiai államok és Ausztrália is. A megállapodás hatását jól mutatja, hogy a II. világháborút követően csak 1973-ban jutnak ismét erre az elhatározásra az államok a Kyotói Megállapodással.

Még 1927 májusában Genfben, a Népszövetség által rendezett, vámszempontból történelmi jelentőségűnek mondott Világgazdasági Konferencia résztvevői felismerték, hogy a túlzott (vám)szabályozás és a vámtarifák bonyolultsága is alááshatják a nemzetközi kereskedelmet, ezért szükségesnek tartották a vámtarifák egyszerűsítését és egységesítését, állandósítását. Továbbá javasolták, hogy a vámtarifák elkészítése során vegyék figyelembe a kereskedelem érdekeit is, és kérték, hogy minél előbb ratifikálják az álla-

[58] Huszár, 1994, 40–41.

mok a vámügyi természetű alakiságok egyszerűsítése céljából Genfben, 1923. november 3-án kelt nemzetközi egyezményt.[59] Az 1927-es konferencia sikerének is köszönhetően 1931-ben elfogadták az úgynevezett Genfi Nómenklatúrát, amit 1937-ben módosítottak. A tarifa 21 áruosztályt, 86 címet, 991 árumegnevezést tartalmazott. Asakura szerint ez a nómenklatúra sosem fejtett ki a nemzetközi vámtarifák egységesítése területén elég hatást, mégis a ma használatos európai tarifák (a Brüsszeli Vámtarifa vagy az EU Kombinált Nómenklatúra) és a nemzetközi külkereskedelmi statisztika alapjául szolgált.[60]

A 1929-ben kitört világgazdasági válság miatt a Genfi Nómenklatúra a gyakorlatban már nem hozhatott eredményeket, mert az államok ismét a vámvédelem felé fordultak. Így az Amerikai Egyesült Államok már 1930-ban elfogadta a Smoot-Hawley Tariff Act-et, mely 2 ½ százalékponttal 41,14%-ra emelte fel a már addig is magas Fordney-McCumber Tariff Act (1922) vámszintjét (38,48). 1931-ben Franciaországban a búzára már 200%-os vámot vetettek ki. Németország pedig a rozs importját terhelte 300%-os vámmal.

Nagy-Britannia a fentebb említett, Ottawában megkötött egyezményekkel már megreformálta a volt gyarmataival fennálló gazdasági kapcsolatait a vámmentességeket és/vagy vámkedvezményeket tartalmazó vámpreferenciák bevezetésével (a legnagyobb kedvezményes bánásmód helyett), s ennek hatására kereskedelempolitikája szintén protekcionistává és diszkriminatívvá is vált.

Ugyanakkor ennek a korszaknak az eredménye a protekcionista eszközrendszer teljes kifejlődése, a pénzügyi, valutáris és mennyiségi korlátozások alkalmazása, a valuták aranyra való átválthatóságának megszüntetése, és azok az export-expanziós törekvések, amelyek közrejátszottak a II. világháború kitörésében is.

A világgazdasági válság után az USA azonnal megpróbálta exportját fokozni, és törvényhozása az 1934-ben elfogadott Reciprocal Trade Agreement Act-ben (RTAA) felhatalmazta az elnököt arra, hogy viszonossági alapon

[59] Magyarország ezt az egyezményt az 1926. évi X. törvénycikkel ratifikálta.
[60] Asakura, 2003, 269–277.

kétoldalú vámtárgyalásokba kezdjen, és ennek során akár 50%-os kedvezményt is adjon az aktuális vámokból. Ennek hatására a partnerországok is csökkentették vámjaikat és egyéb kereskedelmi korlátozásukat. 1947-re az USA 29 országgal kötött új kereskedelmi egyezményt.[61]

Magyarországon az első világháború alatt adminisztratív eszközöket alkalmaztak a vámrendszer működtetésére, majd 1918 októberétől újra önálló a magyar vámterület. A vámjog szabályozásáról szóló 1924. évi XIX. törvénycikkel megszületett az első önálló magyar vámtörvény és még ebben az évben az új vámtarifa törvény (1924. évi XXI. tc.) is.

Az 1920. évi XXI. törvénycikkben a magyar kormány először kapott felhatalmazást arra, hogy nemzetközi kereskedelmi megállapodásokat kössön és ezeket – a gyorsaság és kereskedelempolitika mozgási szabadsága biztosítása miatt – rendelet formájában léptesse életbe. Magyarország a trianoni békeszerződés (1921. évi XXXIII. törvénycikk) azon kötelezettségei (200–207. cikk) miatt, hogy a legnagyobb kedvezmény elvét három éven keresztül egyoldalúan, Magyarország terhére a győztes hatalmaknak biztosította, csak 1925-től kötött különösen nagy számban preferenciális kereskedelmi egyezményt. Ezeknek a szerződésnek a legjellemzőbb eleme a legnagyobb kedvezmény biztosításának elve volt. Egyes egyezmények (az osztrák, cseh és a jugoszláv) kölcsönös vámügyi jogsegélyt is tartalmazta, míg mások a Nemzetek Szövetsége közreműködésével jöttek létre (pl. a nyersbőrök és csontok kivitelére kötött megállapodások 1929. évi XLI. és XLII. t.-c.).[62]

A nemzetközi vámjog fejlődésének vizsgálata szempontjából jelentős esemény volt a Benelux vámunió létrejötte. A már 1912-ben Luxemburg és Belgium által létrehozott Belga-Luxemburgi Gazdasági Unióhoz 1932-ben csatlakozott Hollandia. Ekkor megszüntették az egymás közötti vámokat, a harmadik országokkal szembeni importvámokat és kereskedelmi akadályokat pedig csökkentették. 1944-ben aláírták az újabb vámuniós megállapodást, de az csak a háború utáni gazdasági stabilizációval 1948-ban lépett hatályba. A Benelux vámunió ezzel és az 1958-ban a Benelux Gazdasági

[61] Ld. „Krízisprotekcionizmus". (Huszár, 1973, 38–40.)
[62] Takács, 1936, 503–504.

Unió létesítésére irányuló egyezmény aláírásával az európai integráció egyik kiindulópontja volt.

5.1. A kereskedelmi liberalizáció kezdete és előzményei

Már az 1934-es RTTA-vel, illetve a Benelux Vámunióval elkezdődött a világgazdaság átszervezése és a kereskedelmi kapcsolatok, pozíciók átalakítása. Még messze volt a II. világháború vége, amikor 1941. augusztus 12-én az USA és Nagy-Britannia az Atlanti Chartában már arra törekedtek, hogy minden ország egyenlő részvételi feltételekkel (diszkriminációtól mentesen) vegyen részt a nemzetközi kereskedelemben. Az 1942. február 23-án általuk aláírt kölcsönös segítségnyújtási egyezményben már arról is szó volt, hogy a kereskedelemben csökkentik a vámokat és egyéb korlátozásokat (amire az USA elnökét az RTAA-ben már felhatalmazták). 1944 júliusában a Bretton Woods-i megállapodások keretében létrehozták a Nemzetközi Valutaalapot, a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bankot. Az ezekhez kapcsolódó kereskedelempolitikai javaslataikat az USA és Nagy-Britannia 1945 novemberében a „Proposals for Expansion of World Trade and Employment" című javaslatban fektették le, így azokat a nemzetközi kereskedelem jövőjével kapcsolatos elképzeléseiket is, amelyek a preferenciák eltörlésében, a vámok csökkentésében és a mennyiségi korlátozások visszaszorításában fogalmazódtak meg. Szükségesnek tartották, hogy egy nemzetközi kereskedelmi szervezetet is létrehozzanak.

1946. február 18-án az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa határozott arról, hogy egy világkereskedelmi és foglalkoztatási konferenciát kell összehívni, amely céljából egy előkészítő bizottságot állítottak fel. Még az előkészítő bizottság munkájának keretében, 1947. április 23-án elkezdődtek Genfben a vámcsökkentésre és egyéb kereskedelmi akadályok megszüntetésére irányuló körtárgyalások (120 bilaterális tárgyalásról született jegyzőkönyv). A tervezett nemzetközi szervezet alapokmányát azonban elsősorban az USA ellenvéleménye miatt nem fogadták el. Végül 1947. október 30-án írta alá a 23 alapító ország az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezményt (General Agreement of Tariffs and Trade, GATT), amelyet csak a Havannai Konferencia lezárásáig tartó ideiglenes megállapodásnak tekintettek. Ezen konferencián (1947–1948) állásfoglalás is született a

Nemzetközi Kereskedelmi Szervezet (International Trade Organization, ITO) létrehozásáról, amit aztán az USA törvényhozása 1950 végéig nem ratifikált, így maga a szervezet de iure egészen 1994-ig nem jött létre,[63] amikor is a GATT Uruguay-fordulójának (1986–1994) eredményeként 1994. április 16-án a Marrakeshben aláírt nemzetközi szerződéssel létrehozták 1995. január 1-től a Kereskedelmi Világszervezetet (World Trade Organization, WTO).

A GATT–WTO működésére a kereskedelmi fordulók (trade rounds) jellemzőek, amelyek kezdetben csak vámcsökkentésekkel, később pedig szervezeti és egyéb kérdésekkel foglalkoztak, miként az alábbi tábla is tartalmazza, a forduló éve és neve mellett mutatva a forduló eredményeit és az elfogadó országok számát.

1. ábra: GATT kereskedelmi tárgyalások[64]

Év	Hely	Tárgya	Megállapodást kötő országok száma
1947	Genf	Vámtétel csökkentések	23
1949	Annecy	Vámtétel csökkentések	13
1951	Torquay	Vámtétel csökkentések	38
1956	Genf	Vámtétel csökkentések	26
1960-1961	Genf Dillon Round	Vámtétel csökkentések	26
1964-1967	Genf Kennedy Round	Vámtétel csökkentések és anti-dömping intézkedések	62
1973-1979	Genf Tokyo Round	Vámtétel csökkentések, nem tarifális intézkedések, keretmegállapodások	102
1986-1994	Genf Uruguay Round	Vámtétel csökkentések, nem tarifális intézkedések, szolgáltatásokra, szellemi tulajdonra, vitarendezésre, textilárukra, agrártermékekre és WTO megalapítására vonatkozó szabályok stb.	123

[63] Huszár, 1994, 111–116.

[64] http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm#rounds. Letöltés ideje: 2012.06.03.

Mára a GATT–WTO globális egyezménnyé fejlődött, tagjainak száma 160,[65] ez megközelíti az ENSZ-ét, így a földkerekség egészét érinti, működésében azonban a 21. század kezdetétől jelentős zavarok mutatkoznak, amelyeket a könyv későbbi fejezeteiben mutatok be.

5.2. Az Európai Unió mint vámunió rövid története

A vámunió története közvetlenül kapcsolódik az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) létrehozatalához, tulajdonképpen vámunióhoz vezető út első lépésének tekinthető. Az 1951. április 18-án aláírt és 1952. július 23-án hatályba lépett, majd 2002. július 23-án hatályát vesztett párizsi szerződés 4. cikkében a hat alapító állam arra is kötelezettséget vállalt, hogy öt éven belül eltörlik a szénre, a kokszra és az ócskavasra vonatkozó egymás közötti vámjaikat és egyéb korlátozásaikat annak érdekében, hogy ezen árukra vonatkozóan közös piacot hozzanak létre.

1957-ben az Európai Gazdasági Közösség létrehozására irányuló Római Szerződés (a továbbiakban: EGKSZ) aláírásával meghatározták az alapítók a vámunió és a vámpreferenciák alapjait is.

A 3. cikkben meghatározott, a közös piac létrehozásához szükséges tevékenységek felsorolásában már az elsők között (a) és b) pontok) szerepelnek a tagállamok közötti vámok, mennyiségi korlátozások és egyéb azonos hatású intézkedések eltörlése, illetve a közös vámtarifa és kereskedelempolitika kialakítása.

Az EGKSZ második része pedig egyenesen a Közösség alapjának tekinti az áruk szabad mozgását (I. cím), és ezen belül az 1. fejezetben a vámunióról rendelkezik, amelyről kimondja, hogy a közösség a vámunión alapul (9. cikk). A tagállamok a 8. és 14. cikkben vállalták, hogy tizenkét év alatt megteremtik a közös piacot, vámjaikat három szakaszban, fokozatosan leépítik, és létrehozzák a közös vámtarifát is. Noha a közös piac nem jött létre 1968-ra, de a közös vámtarifa igen (a Tanács 950/68/EGK rendelete). 1968. július 1-jén a vámunió létesítését a Tanács 1469/68/EGK rendelete hirdette ki, amellyel a tagállamok egyesítették vámterületüket.[66]

[65] http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm. Letöltés ideje: 2014.12.21.
[66] Beszteri, 2006, 225.

Elméleti szempontból tökéletes vámunióról valójában ekkor mégsem beszélhetünk, mert az áruk szabad áramlása még nem valósulhatott meg maradéktalanul, mivel a tagállamok vámhatárai még fennmaradtak, és a közösségi egységes vámjog sem alakult még ki 1968-ra. A tagállamokat elválasztó vámhatárok csak 1993. január 1-jén szűntek meg az Egységes Európai Okmány 13. cikke szerint. A Tanács 2913/92/EGK rendelete 1992. október 12-én kelt és 1994. január 1-jén lépett hatályba a Közösség Vámkódexének létrehozásáról több kisebb lépés után megteremtette az egységes közösségi vámjogot is.

A preferenciális megállapodásokról szó esett már az EGKSZ-ben és az azt elfogadó záróokmányban is. Ebben az alapító államok szándéknyilatkozatot írtak alá a frankövezetbe tartozó független országok, a Líbiai Királyság, Suriname és a Holland Antillák, illetve az Európai Gazdasági Közösség közötti társulásáról. A Szerződés IV. része pedig kifejezetten a tengerentúli országok és területek társulásáról szól.

A tagállamok a Szerződés 3. cikk k) pontjában és IV. részében is kifejezték igényüket a kereskedelmi forgalom növelése és a gazdasági és társadalmi fejlődés közös elősegítése érdekében az Európán kívüli országok és területek társulása iránt. Ezzel kapcsolatban figyelmet érdemel a 133. cikk, amelynek (1) bekezdése kötelezettségként írja elő a karibi és csendes-óceáni államokból származó áruknak a tagállamokba történő behozatala esetén fizetendő vámok teljes megszüntetését.

A közösségi vámjog 1994 óta hatályban lévő (de természetesen közben többször módosított) szabályai 2008. június 24-től változhattak volna meg lényegesen, amikor az Európai Parlament és a Tanács 450/2008/EK rendelete a Közösségi Vámkódex létrehozásáról (Modernizált Vámkódexről) megjelent az Unió Hivatalos Lapjában. A Modernizált Vámkódex azonban akkor nem lépett még hatályba, rendelkezéseit a végrehajtási rendelet hatálybalépésének időpontjától kellett volna alkalmazni, értelemszerűen magával a végrehajtási rendelettel együtt. Az eredeti elképzelés az volt, hogy a végrehajtási rendelet 2010. évben elkészül, azonban ez az anyaggal kapcsolatos viták miatt késett és 2013. június 24-ére, a Modernizált Vámkódex legkésőbbi bevezetési időpontjára és az Európai Parlament és Tanács

528/2013/EU rendeletében (2013. június 12.) prolongált időpontra, 2014. november 1-jére sem született meg.

A halasztás okát a rendelet (1) bekezdése abban jelölte meg, hogy a 2012. február 20-án a Bizottság által az Uniós Vámkódex létrehozásáról benyújtott rendeletjavaslatra (mely a 450/2008/EK rendelet módosítását eredményezte volna) vonatkozó jogalkotási eljárást nem tudják befejezni 2013. június 24-ig és ez jogbizonytalanságot teremtene.

Az Európai Bizottságnak a Közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló 480/2008/EK rendeletnek (Modernizált Vámkódex) az alkalmazási időpont tekintetében történő módosításról szóló 2013/0104 (COD) számú rendelet-javaslat indokolásának 1. pontjából még az is megtudható, hogy a hatálybalépés elhalasztására egyéb okok miatt is szükség volt:

- „a vámigazgatásoknak és a gazdasági szereplőknek elegendő idejük legyen a szükséges beruházások megvalósításához, és biztosított legyen az elektronikus folyamatok ütemezett, kötelező, de megvalósítható végrehajtása;
- a 450/2008/EK rendeletnek a Lisszaboni Szerződés rendelkezéseivel való összehangolása a Bizottságnak adandó, felhatalmazáson alapuló vagy végrehajtási jogi aktusok elfogadására irányuló felhatalmazás tekintetében, az Európai Unió működéséről szóló szerződés 290. és 291. cikkével összhangban;
- a 450/2008/EK rendelet egyes olyan rendelkezéseinek kiigazítása, amelyek végrehajtása nehéznek bizonyult”.

Végül a Modernizált Vámkódex hatálybaléptetése helyett az Európai Parlament és Tanács az Európai Unió Hivatalos Lapjának L/269/1. számában 2013. október 10-én kihirdette az Uniós Vámkódex létrehozásáról szóló 952/2013/EU európai parlamenti és a tanácsi rendeletet (Uniós Vámkódex). Az Uniós Vámkódex a kihirdetését követő huszadik napon (2013. október 30-án) lépett hatályba, ezáltal a Modernizált Vámkódex bevezetésére nem került sor. Az Uniós Vámkódex legfőbb rendelkezéseit azonban csak 2016. június 1-jétől kell alkalmazni, ugyanis csak azon cikkei váltak hatályossá 2013. október 30-án, amelyek a végrehajtási rendelet kidolgozására adnak felhatalmazást a Bizottságnak.

5.3. Magyarország vámjogának kapcsolódása a közösségi vámjoghoz

Az 1924-ben elfogadott vámtörvény 1951. október 1-ig volt hatályos,[67] mert a tervgazdálkodás időszakában a vámok sem fiskális, sem kereskedelempolitikai szempontból nem kaptak szerepet, ugyanis a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (1949) keretében folyó gazdasági, pénzügyi együttműködéshez nem volt szükség vámokra.

Az új gazdasági mechanizmus egyik első lépésének az 1966. évi 2. törvényerejű rendeletet (és a végrehajtásáról szóló 9/1966. (II. 5.) Korm. rendeletet) is tekinthetjük, amely vámjogi alaprendelkezéseket tartalmazott. A vámjog részletes szabályait a 39/1976. (XI. 10.) PM-KkM együttes rendeletben állapították meg, amely – az 1966. évi 2. tvr.-rel együtt – számos módosítással 1996. április elsejéig volt hatályban (annak ellenére, hogy 1988 óta nem felelt meg az alkotmányos elvárásoknak).

Magyarország, Kecskés László munkája szerint, a mezőgazdaság kapcsán került a 60-as évek végén az Európai Közösséggel kapcsolatba, s ez kezdetben árgarancia megállapodások[68] formájában jelent meg. Az együttműködés a GATT keretében folyt tovább, majd 1978 és 1991 között három, négy évre szóló textilkereskedelemre vonatkozó megállapodást kötöttünk a Közösséggel, amelyekhez a juh- és kecskehús szektorban kötött 1981. évi megállapodás csatlakozott. Magyarország a 1980-as években sikertelenül kívánt a GATT XXIV. cikke alapján kártérítést igényelni a görög EK csatlakozás miatt elszenvedett károkért, de a tárgyalások nem szakadtak meg, és az Európai Parlament 1986. június 13-án elfogadott határozata már azt indítványozta, hogy az EK kössön Magyarországgal egy kétoldalú kereskedelmi és együttműködési szerződést, melyet 1988. szeptember 26-án alá is írtak és 1988. december 1-jén már hatályosult.[69] A politikai rendszerváltás hatására és következményeként Magyarország 1991. december 16-án aláírhatta az Európai Közösséggel kötött társulási megállapodását, az ún. Európai Megállapodást, amelyben kötelezettséget vállalt a vámszabályok har-

[67] Hatályon kívül helyezte az 1951. évi 24. tvr., amelyet viszont az 1954. évi 16. tvr. váltott fel.

[68] A Tanács 121/67/EGK rendelete alapján 1968. július 18-án elfogadott a hasított félsertésre, a Tanács 816/70/EGK rendelete alapján 1970. november 3-án született a borra és a Tanács 823/68/EGK rendelete alapján 1971. február 22-én a kaskavál sajtra vonatkozó megállapodások.

[69] Kecskés, 1995, 291–296.

monizálására is. Ennek jegyében 1995. november 14-én az Országgyűlés elfogadta a vámjogról, a vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról szóló 1995. évi C. törvényt, amely végrehajtási rendeleteivel együtt 1996. április 1-jén lépett hatályba.

Hazánk a 2004. évi XXX. törvényben kihirdette az Európai Unió tagállamaival 2003. április 16-án megkötött csatlakozási szerződést, ennek következtében a csatlakozástól (2004. május 1.) már a Közösség vámszabályait alkalmazzuk.

A fenti történelmi áttekintés talán alkalmas arra, hogy érzékeltesse a vámok kereskedelemhez kapcsolódó szerepét és történeti fejlődését. A vámok ókori története megerősíti azon feltevésünket, hogy a vámok a kereskedelem megjelenésével együtt jöttek létre és töltöttek be kezdetben inkább fiskális, mint kereskedelempolitikai szerepet. A középkori vámfejlődés Európában már számos új elemmel gazdagította a vámjogi intézményeket. Megjelentek a vámtarifák és a mai értelemben vett külkereskedelmi vámok is.

Kutatásom témája szempontjából igazi és jelentős változást azonban az újkor hozott. A nagy földrajzi felfedezések egyik eredményeként kialakult a világkereskedelem egy korai változata, ehhez kapcsolódott a merkantilizmus eszmerendszere és a vámok gazdaságvédelmi szerepének megjelenése is.

A 19. században a szabadkereskedelmi és elsősorban a protekcionista gazdaságpolitika volt jelentős hatással a vámok és a világgazdság fejlődésére. A szabadkereskedelem eszméjének köszönhetőek a mai értelemben vett preferenciális szerződések megjelenése (1860 Cobden-Chevalier szerződés) és majd 20. századi elterjedésük is.

A 20. század a nemzetközi (vagy ma már globálisnak nevezett) gazdaság és a hozzá kapcsolódó vámjog létrejöttével eredményezett újdonságot a vámok történetét kutatóknak.

III. Fejezet: Elmélettörténeti áttekintés

Az európai államok kereskedelempolitikája a fejlettebb gazdasági és társadalmi viszonyokon alapuló gazdaságpolitika részekén a 15. században jelenhetett meg, amikor az államok a vámokat és egyéb eszközöket a hazai gazdálkodók érdekeinek védelmében is alkalmazni kezdték. Addig a vámok elsősorban a fiskális politika egyik eszközeként – hasonlóan az adókhoz – a kincstár bevételeként voltak ismertek. Angliában már a 14. században, Franciaországban pedig a 15. században hoztak a hazai termelők védelme érdekében export- és importkorlátozó intézkedéseket (gyapjú, fémek stb. exportjának tilalma).[1]

A vámok evolúciója – ahogy azt már a történeti részben is érzékeltetni kívántam – elválaszthatatlan a kereskedelem és az ipar fejlődésétől, mely a 16–17. században kezdődött meg Európában. Az árutermelés növekedése a kereskedelem fejlődésére is jótékony hatással volt, és persze a kereskedelem is visszahat(ott) az árutermelésre, ezért a kereskedelmi szemlélet központjába a pénz került, ezáltal a gazdasági tevékenység célja is a pénz vagy ennek megtestesítőinek, az aranynak, ezüstnek a felhalmozása volt. Ezt a célt alapvetően érinthette, hogy a külkereskedelem milyen kapcsolatokat épít ki más országok kereskedőivel, azaz az export vagy az import válik-e inkább dominánssá. A korszak gazdaságpolitikai irányzatai érdeklődésének középpontjába az áru-érték elméletek kerültek, különös tekintettel ezeknek a gazdasági növekedéssel, jóléttel való kapcsolatára. Az ezt a kérdéskört vizsgáló merkantilizmus korai korszakában (ún. metallizmus) a kereskedelempolitikai célkitűzések is arra irányultak, hogy az állam nemesfém vagyona a kereskedelem révén ne csökkenjen, hanem lehetőleg növekedjen, valamint az állam ellenőrizze az arany és ezüst határon keresztül történő mozgását.

---

[1] „I. Erzsébet már a 16. század közepe táján hozott protekcionista intézkedéseket. Pl. az ércek és bőráruk, valamint egy sor kézműipari termék bevitelét korlátozta. Ugyanakkor számos olyan törvényt alkotott, amelyeknek értelmében a külföldi hajókon szállított árukat magasabb illetékekkel és adókkal terhelték, mint azokat, amelyeket brit hajókon vittek be Angliába." (Radó, 1976, 54.)

A 17. században már felismerték azt is, hogy a gazdaság nem csak a nemesfémek felhalmozásával növelhető, hanem az ipari termelés szerepének fokozásával és az ebben a korszakban még az előzőnél is fontosabb gyarmati hódításokkal is.

Miután az állami bevételek gyarapodását is remélték a fejlődő ipartól, ezért azt fiskális eszközökkel, állami támogatásokkal, adókedvezményekkel vagy adófizetés alóli mentesítésekkel is segítették, továbbá az állam monopóliumot is biztosított egyes termelőknek.

Ekkor valamennyi cél megvalósítására a vámok voltak a legalkalmasabb eszközök. Huszár Ernő jelentős munkájában[2] Colbert 1664-ben elrendelt vámemeléseire, az általa 1667-ben bevezetett vámtarifára hivatkozik olyan példaként, melyek az akkori vám- és kereskedelempolitika importkorlátozó hatását hivatott bizonyítani. Huszár azonban rámutat arra is, hogy ezek az eszközök is inkább még a fiskális érdekeket védelmezték, és ez még gyakran az iparvédelem háttérbe szorulásával is járt.

A 18. század végére már kialakult a nemzetközi kereskedelem, a nemzetgazdaságok is – bár eltérő mértékű, de minden szempontból jelentős – fejlődést mutathattak fel, azonban ekkor egy jelentős gazdasági hullámvölgybe kerültek, amire a merkantilizmus nem tudott megfelelő megoldást ajánlani. Ekkor tűnt fel a válság által egyik legsúlyosabban érintett Franciaországban a fiziokratizmus, mint újabb gazdaságpolitikai és gazdaságfilozófiai irányzat. Jeles képviselői (François Quesnay, Anne Robert Jacques Turgot, Mirabeau márki, Dupont de Nemours) az ipar- és kereskedelem szabadságát hirdették. A gazdaság alapját a földben, az azon előállított tiszta értékben mint jövedelemben és ebből következően a mezőgazdaságban látták.

Így Quesnay is az agráriumban vélte felfedezni a megoldást, amelyről azt gondolta, hogy csak ez az ágazat képes értéket teremteni, ezért ezt nem szabad korlátozni, sem export- és importtilalmakkal, sem pedig más eszközökkel (pl. vámokkal). Turgot, mint XVI. Lajos pénzügyminisztere, az elméletet a gyakorlatban is megvalósíthatta, a földön kívül az ahhoz kapcsolódó szolgáltatásokat a tiszta érték megteremtésének eszközeinek minősítette. Az ezekből

[2] Huszár, 1994, 32.

származó értéktöbblet lehet a kereskedelem (csere) alapja, melyet tehát nem kell korlátozni.

A fiziokrata elvekhez csatlakozott a 18. század végén Adam Smith, akit a szabadkereskedelem, a szabad verseny ideológiája megteremtőjeként ismerünk. Az 1776-ban megjelent „Nemzetek gazdasága" című munkájában próbálta igazolni, hogy a gazdaság számára káros, ha az állam beavatkozik az áruk országok közötti szabad áramlásába, mert – iskolateremtő véleménye szerint – a szabályozást a kereskedelem maga is megoldja („laisses-faire" metafora). Talán nem ennyire közismert azonban, hogy Smith átmeneti időszakokban és/vagy gazdasági, nemzetbiztonsági vészhelyzetekben elfogadhatónak látta az importvámok alkalmazását.

A szabadkereskedelmi irányzathoz csatlakozó David Ricardo „A politikai gazdaságtan és az adózás alapelvei" című művében (1817) már azt igazolta, hogy a liberális gazdaságpolitika a kiváló iparral rendelkező Angliának jobban szolgálja az érdekeit, mint a védővámos irányzat.[3]

Ricardo a külföldi áruk behozatalát sújtó magas vámok kedvezőtlen hatását az áremelkedésben látja, melyet a lakosságnak és a gyárosoknak is meg kell fizetniük, ezért a vámokat a gazdaság és a társadalom szempontjából is káros hatásúnak véli, ebből következően javasolja, hogy fokozatosan térjenek vissza az „egyetemes szabadkereskedelem" egészséges alapelveihez.[4]

Thomas Robert Malthus „A közgazdaságtan elvei, tekintettel gyakorlati alkalmazásukra" című monográfiájában már kritizálja David Ricardót amiatt, hogy ő a gazdasági növekedés alapját nem a felhalmozásban, hanem az árukra vonatkozó keresletben határozta meg.

A 19. század közepére azonban nemcsak a francia, angol gazdasági fejlődéssel kapcsolatos események (agrárválság, expanzió) voltak befolyással a gazdasági gondolkodásra, hanem az ezek hátrányait elszenvedő középeurópai térségben történtek is.[5]

---

[3] Uo. 33.
[4] Ricardo, 1991, 218.
[5] Zollverein, svájci kantonok között a vámok eltörlése 1848-ban, vámunió az Osztrák-Magyar Monarchiában stb.

Ezek az országok az angol iparcikkek elterjedésének előnyeit nem élvezték, sőt azt tapasztalhatták, hogy saját iparuk versenyképtelensége miatt hagyományosan merkantilista kereskedelempolitikájukkal sem tudják elkerülni ezen áruk importját.

Friedrich List német közgazdásznak az amerikai Alexander Hamilton, az Egyesült Államok első pénzügyminiszterének védővámokra vonatkozó elméletét átvevő, újszerű, de alapvetően a merkantilizmushoz kötődő gazdaságpolitikai nézetei a kibontakozóban lévő német gazdasági válság okainak elemzéséből erednek, és éppen ezért Listnek a kor politikusai között (pl. Kossuth Lajos) is sok követője akadt. Az általa támogatott német vámegyesület a korabeli protekcionista mozgalmak példájául szolgált. List a „Politikai gazdaságtan nemzeti rendszere" című művében megállapította,[6] hogy a szabadkereskedelem az ipari fejlettség alacsonyabb szintjén álló országok számára, ha azok nem védik meg gazdaságukat, kifejezetten káros, a gyáripar tönkremenetelét eredményezi. A gyenge vagy fejlődő ipar fejlesztésének tekinti az oktatás, a szabadalmi törvények és a szállítási feltételek javítása mellett az ipart támogató törvényeket és intézkedéseket, ide értve a vámtörvényeket is, amelyek a belső és külső forgalmat megkönnyítik. Véleménye szerint a termelést csak kivételesen lehet kiviteli tilalmakkal vagy vámokkal terhelni, ebből következően itt csak a hagyományos fiskális vámokat találja elfogadhatónak. Azonban a kiviteli és az import elleni fiskális vámoknak is mindenütt mérsékeltnek kell lenniük, hogy a bevitel és a fogyasztás ne csökkenjen, mert akkor a termelés is csökkenne. Csak a megfelelő erőforrásokkal (mezőgazdaság, nagy népesség, természetes erőforrások, műveltség) rendelkező nemzeteknél lát lehetőséget arra, hogy védőrendszabályokkal megerősítsék a belső ipart, és utolérjék a fejlettebb államok gazdaságát.

List szerint a védelem megvalósulhat az egyes iparcikkekkel szemben alkalmazott beviteli tilalomban, a nagyon magas vámok alkalmazásában, vagy mérsékeltebb vámok előírásában. Ugyanakkor magát a háborút is olyan kényszerű tilalmi helyzetnek minősíti, amit a háború utáni békében is fenn kell tartani, amíg a nemzet gazdasága a magasabb fejlettséget el nem

[6] List, 1940, 330–365.

éri. Itt Németország, Észak-Amerika és Oroszország 19. századi tapasztalataira utal.

Az iparfejlesztés elsődleges célpontjának a közszükségleteket gyártó ipart tekintette, mert az itt gyártott termékek értéke a legnagyobb az ipari termelésen belül. Ezért elsősorban ezeket az árukat kell szerinte védővámokkal óvni. Azonban nem mindegy, hogy a szabadkereskedelemről tér át egy nemzet a védővámokra, vagy a fentebb már említett tilalmi rendszerről, ugyanis a kellő vámvédelemhez az elsőként említett helyzetben viszonylag alacsonyabb mértékű vámok is elegendőek, míg a másodikban magas vámokkal kezdenek, amelyeket majd fokozatosan csökkenthetnek. Az alkalmazandó védővámok mértékét azon változó viszonyoktól teszi függővé, amelyek az exportőr és az importáló állam között állnak fenn (pl. munkabérek viszonya, kereslet). Általában azonban az ipar megteremtéséhez 40-60%-os vámvédelmet tart szükségesnek. Vámvisszatérítésre csak azon félgyártmányok behozatala esetén lát lehetőséget, amelyeket az importőr országban dolgoznak fel.[7]

List elméletének lényegéből eredően bírálja a merkantilistákat, a fiziokratákat (Quesnay tanait egyenesen homályos esztelenségnek tartva) és a szabadkereskedelmi irányzat képviselőit is. Smith tanításait a fiziokrata rendszer egyszerű folytatásának véli, amely nem ismeri fel a nemzeti ipar értékét és a hozzá vezető eszközöket. List a kereskedelmi szabadságot csak kozmopolita csodaszerként jellemzi. List azonban nem utasította teljesen el a szabadkereskedelmet, nem gondolta ugyanis, hogy a védővámokat a gazdasági fejlődés minden szakaszában meg kell őrizni. Úgy látta, hogy amint az elmaradottabb ország a védintézkedések hatására eléri a fejlettebb államok szintjét, úgy alkalmazható a szabadkereskedelem. Huszár szerint List rámutatott a szabadkereskedelmi iskola gyenge pontjára, vagyis arra, hogy az konzerválja az országok gazdasági fejlettségében lévő különbségeket.[8] List védővámjait a ma létező protekcionista kereskedelempolitika is alkalmazza, természetesen kiegészítve a védelem újabb eszközeivel, a kontingensekkel, szubvenciókkal vagy éppen a devizális eszközökkel, amelyek List korában még nem léteztek.

[7] A mai aktív feldolgozás vámkezelési mód írja le ezt a helyzetet.
[8] Huszár, 1973, 27.

Az amerikai Henry George „Vámvédelem vagy szabadkereskedelem”[9] című művében, bírálva a fiziokratákat és a szabadkereskedelmi irányzat képviselőt is, túllépett azok nézetein, amikor a közkiadások fedezésére kivetett egyenes adók és a közegészség vagy erkölcs védelmére alkalmazott adók kivételével a vámok és a munka vagy a tőke használatát terhelő összes adó eltörlését is javasolta, ezzel tehát inkább a liberális gazdaságpolitikát támogatta.

A liberalizmus a 19. század végén Herbert Spencer személyében új támogatóra lelt. Biológiai evolucionizmusa alapján a versennyel szemben támasztott minden akadály, így a leggyengébb vállalkozások, országok támogatása is „az élet folyamatos előrehaladásával szemben támasztott akadály is”.[10]

A korszakot elemző Polányi Károly szerint a 19. században a liberális állam kettős természetű volt, egyrészt a versenyt korlátozó szabályokat hatályon kívül helyező törvények útján segítette a piaci mechanizmusokat, másrészt azonban bevezetett a piaci automatizmusokat korlátozó szabályokat is. Példaként szolgál erre a megnövekedett állami adminisztráció, mely tulajdonképpen spontán (nem megtervezve) jött létre.[11]

A 19. század végétől egészen a 20. század harmincas éveinek végéig uralkodó neoklasszikus elmélet jelentős képviselői (pl. Gottfried von Haberlel, Carl Menger, Alfred Marshall, Eli Heckscher, Berthil Ohlin és John Maynard Keynes is), valamint a nézeteikhez közelálló Paul Samuelson a komparatív előnyök és az árak kutatása során rámutattak arra, hogy a keresletben bekövetkező változások nemcsak a termelés alkalmazkodóképességétől függenek, hanem (többek között) az árakra gyakorolt hatás (áremelkedés) az importvámok felemelése vagy egyáltalán bevezetése által elterelheti a keresletet a külföldről importált árukról a belföldön előállított áruk irányába. Ezek a teoretikusok (Keynes kivételével) – talán az előbbi hatás miatt is – továbbra is káros hatásúnak és feleslegesnek tartják az állam beavatkozását a gazdaság szabályozásába.

[9] George, 1909, 230–241.
[10] Dardot – Laval, 2013, 141.
[11] Uo. 150–151.

Jacob Viner kanadai közgazdász jelentősen bírálta a neoklasszikusok egyes megállapításait, különösen a nemzetközi kereskedelem létére és a komparatív költségek közötti összefüggésre vonatkozót, szerinte helyette a munka termelékenységét és a bérszínvonal közötti kapcsolatokat kellene vizsgálni.

A GATT létrejöttét követően az 1950-es években Balassa Béla, Jan Tinbergen, James Meade és Jacob Viner a nemzetközi gazdasági integrációkra vonatkozó különböző műveikben megállapították, hogy az integrációk okozta vámcsökkentések növelik a nemzetközi áruforgalmat. Jan Tinbergen az integráció egyik eszközének a vámuniót tartja, amely ösztönző hatású a gazdasági növekedés meggyorsítására és a gazdasági versenyre is. Jacob Viner a vámunió kereskedelmet teremtő (trade creation), illetve kereskedelmet elterelő (trade diversion) hatásait vizsgálta. Viner Radó szerint a „két hatást úgy kapcsolta össze, hogy – nézete szerint – olyan vámunióban, amelyet a kompetitív gazdaságok alkotnak, a kereskedelmet ösztönző hatás uralkodik, olyanban pedig, amely komplementer gazdaságokból áll, a kereskedelmet terelő hatás dominál."[12] A kereskedelemteremtés feltétele, hogy a vámunió tagja a vámvédelem megszűnése következtében szükségletét már nem hazai piacáról, hanem egy hatékonyabban és olcsóbban termelő másik tagállamtól szerzi be. Ha azonban az import nem a hazai termelés rovására növekedik, akkor a hagyományos szállítók veszítik el piacaikat a vámunión belül maradó versenytársakkal szemben, s ekkor beszélhetünk kereskedelmet elterelő hatásról.[13]

Balassa Béla először 1962-ben publikált „The Theory of Economic Integration" című monográfiájában az Európai Közösség és a latin-amerikai gazdasági integrációk fejlődését elemezve különbséget tett a gazdasági együttműködés és az integráció között. A különbséget a diszkrimináció mértékében látta, véleménye szerint az együttműködés kevésbé érinti hátrányosan a harmadik országokat.

Az integráció formáit és egyben fokozatait a szabadkereskedelmi térségben, a vámunióban, a közös piacban, a gazdasági unióban és teljes gaz-

[12] Radó, 1976, 208–211.
[13] Huszár, 1994, 329.

dasági integrációban látta. A szabadkereskedelmi térség jellemzőinek a vámok és a mennyiségi korlátozások eltörlését tartotta az érintett államok között úgy, hogy egyébként mindegyik ország megtartja saját vámjait a harmadik államok áruival szemben. A vámunióra véleménye szerint már tagállamok árui közötti diszkrimináció megszüntetése és a kívül maradó országok áruival szemben a tagállamok vámtarifájának az összehangolása a jellemző. A közös piac esetében már nem csak az áruk, hanem a szolgáltatások is korlátozásoktól mentesen mozoghatnak, áramolhatnak a tagállamok között. A gazdasági integrációban már megvalósulhat a nemzeti gazdaságpolitikák összehangolása is. Végül a teljes gazdasági integrációban a monetáris-, a fiskális-, a szociális politika és az anticiklikus gazdaságpolitika is egységesítésre kerül. Ennél a fokozatnál szükségesnek látta egy szupranacionális hatóság létrehozását is, melynek döntései kötelezőek a tagállamokra nézve.[14]

Balassa a gazdasági integrációknak statikus és dinamikus aspektusait is elemezte. A statikus jellemzőknek tartja a vámcsökkentések hatásait, a termelési és fogyasztási hatásokat (amelyek jól kapcsolódnak Viner trade creation és trade diversion elméleteihez). A gazdasági integráció dinamikájához pedig a gazdaságok méretét, a gazdasági növekedést, a gazdaság hatékonyságát, a pénzügyi tranzakciók bizonytalanságát és kockázatát, továbbá a befektetések aktivitását sorolja.[15]

Paul R. Krugman, az amerikai Nobel-díjas közgazdász és Maurice Obstfeld „International Economics" című munkájukban nem törnek lándzsát sem a szabadkereskedelem, sem pedig a protekcionizmus mellett. A társadalmi határhasznok elemzésére is alkalmazott költséghaszon elemzésükkel vizsgálták a kereskedelempolitika két irányzatát.

A szabadkereskedelem előnyét a hatékonyságában, különösen az árelőnyben, a piac szereplőinek gazdaságos méretűvé válásában, az innováció keresésében és a versenyképességben határozzák meg, és utalnak arra, hogy ezek az előnyök könnyen meghaladhatják a protekcionizmus alkalmazásának költségeit is. Ugyanakkor azt is elismerik, hogy a liberális

[14] Balassa, 1962, 2.
[15] Uo. 21–191.

gazdaságpolitika nem lehet tökéletes, de mégis talán a legjobb a kormányok által választható politikák közül. A kormányok számára a nemzetgazdaság védelme is fontos szempont lehet – ezt Krugman Kanadában az 1878-ban bevezetett nemzeti gazdaságpolitika során alkalmazott magas védővámokkal illusztrálja „Földrajz és kereskedelem" című művében[16] –, s az ennek során alkalmazott intézkedések a nemzet számára is előnyökkel járhatnak, amelyek elsősorban az import-export közötti cserearány-nyereségben mutatkozhatnak meg. Így megfelelő eszköznek tartják a vámtarifák alkalmazását, különösen olyan nagyobb országoknál, amelyek egyéb (például: hatalmi) befolyásukból eredően képesek elérni az importáruk alacsonyabb árait. Természetesen ebben az esetben meg kell találni azt a cserearányérv által meghatározható optimális tarifát, amely áremelő hatása ellenére nem zárja ki vagy veti vissza az importot, mert különben a vámok okozta költségnövekedés nagyobb lesz, mint a cserearány-nyereség. Így a vám többlettermeléshez vezethet, ami jólétnövelő hatású és társadalmi haszonnal is jár. A kisebb országok azonban kevésbé képesek befolyásolni a világpiaci árakat, így számukra a fenti előnyök nem elérhetőek.

A szabadkereskedelem jelentős veszélyének tartják még a nemzeti piacok bukását is,[17] amelyet a nemzetközi versenyben vesztes országokban a munkanélküliséggel, az árak és a költségek emelkedésével, az ezek mérsékléséhez szükséges költségvetési források emelkedésével indokolnak.

A szintén Nobel-díjas amerikai közgazdász, Joseph E. Stiglitz „Freefall" című könyvében bírálja azokat a szabadkereskedelmi doktrínákat, amelyek a szabad és szabadjára engedett piac egyedüli hatékonyságában bíztak, ezért a jó kormányzat szerintük a be nem avatkozó kormányzat („small government"), és a jogi szabályozás is csak akadályozza az innovációt.

Stiglitz Keynes követője, így véleménye szerint a kormánynak a gazdaságban részt kell vennie, és a piacok szabályozásával meg kell előznie az olyan gazdasági válságokat, amilyeneket 2008 óta él át a világ. A gazdasá-

[16] Krugman, 2003, 109.
[17] Krugman – Obstfeld, 2009, 213–221.

got a piaci és kormányzati (jogi) eszközöknek együttesen kell szabályozniuk és egyensúlyban tartaniuk.[18] A szabályozatlanság ugyanis központi szerepet játszott a válság kialakulásában, ezért az állami beavatkozás segíthet megelőzni egy újabb krízist. Ugyanakkor a világgazdaság sem úgy működik már, ahogy azt korábban a liberális, neoklasszikus gazdaságpolitika képviselői (pl. Milton Friedman, Franco Modigliani, Merton Miller) elképzelték. A szabadkereskedelmi elmélet ugyan még alapjául szolgál a mai globális intézményeknek és megállapodásoknak, de éppen viszonylagos szabályozatlanságuk az oka a válság gyors elterjedésének, ezért szükséges ezen intézmények megreformálása is. Érveit Kelet-Ázsia gazdaságainak (Japán, Szingapúr, Malajzia, Dél-Korea stb.) sikerével illusztrálja, ahol közismerten jelentős a gazdaságban az állami befolyás.[19]

Palánkai Tibor az integrációelméletek vizsgálata során arra a megállapításra jutott, hogy az integráció liberális elmélete a klasszikus közgazdaságtan elméletéhez kötődik, ezért a szabadkereskedelemtől a liberális integrációelmélet elválaszthatatlan. A globális integráció alapulhatna az univerzális szabadkereskedelmen, de – talán Krugman elmélete alapján – az államok közötti nagy fejlettségi különbségek miatt ezt lehetetlennek, nem kívánatosnak tartja.[20]

Palánkai a globális integráció kibontakozását összekapcsolja a világkereskedelem második világháború utáni fejlődésével. Az 1970-es évekig tartó időszakot, Tinbergen kategóriáját alkalmazva, „negatív integrációnak" minősíti, amikor a világkereskedelem liberalizációja indul meg, vámcsökkentéssel, a diszkrimináció tiltásával is mérsékelve a protekcionizmust. Ekkor a világkereskedelmi (globális) gazdasági integrációhoz regionális integrációk is kapcsolódnak, azonban mind a globális, mind pedig a regionális integrációk intézményei és szabályozási mechanizmusai Palánkai szerint még „csökevényesek, többnyire ki sem alakultak". Ezért ezt az időszakot a „globalizáció és az integráció (globális integráció) extenzív időszakának" nevezi. Ő is konstatálja Viner „trade diversion" hatását, amikor

[18] Stiglitz, 2010, Preface xii.
[19] Uo. 236–247.
[20] Palánkai – Kengyel – Kutasi – Benczes – Nagy, 2011, 135.

megállapítja, hogy ebben az időszakban a vámokkal védett, ezért drágább áruk helyére olcsóbbak és hatékonyabbak kerültek.

Palánkai szerint az 1970-es évektől mindinkább „pozitív integrációra" kerül sor. Vagyis a kereskedelmi akadályok további csökkentése mellett már megjelennek az integrációs intézmények, és rámutat arra is, hogy az integrációs folyamatok tartalmának minősége is megváltozik. Ez a kereskedelmi integráció mellett a termelési és tőkekiviteli integrációt is megvalósítja. Palánkai még úgy látja, hogy „a hagyományos bilateralizmust mindinkább multilateralizmus váltja fel".[21] Nem tér ki azonban a világgazdaság utolsó évtizedében tapasztalható bizonytalanságra és a multilaterális intézményeknél mutatkozó működésbeli és szervezeti problémákra (pl. a Doha-forduló eredménytelensége), amelyek a multilateralizmus újragondolására, valamint újabb bilaterális megállapodások megkötésére ösztönzik az államokat.

Richard Baldwin a regionalizmus dominóhatását elemző munkájában arra mutat rá, hogy a vámuniókat létesítő regionális megállapodások – elsősorban az azok belső piacaira való könnyebb export pozitív gazdasági érdekében – arra ösztönzik a kívül maradó államokat, hogy mielőbb csatlakozzanak a regionális blokkokhoz.[22] Baldwin ezen írása tehát a nem tag országok exportőreit fenyegető gazdasági hátrányok elhárításának egyik lehetséges módjaként mutatja be a vámuniókhoz való csatlakozást. Valójában ez az érvelés is alátámasztja azt a széles körben ismert álláspontot, hogy a PTA-k a kimaradó államokkal szemben diszkriminatívak.

Baldwin és Jaimovich 2010-ben készült tanulmányukban rámutatnak arra is, hogy a dominóelv nem csak a vámuniókra, hanem a szabadkereskedelmi övezetekre vonatkozóan is igazolható. Úgy látják, hogy az FTA-k „járványszerű" terjedésének mechanizmusa a fentebb kifejtett dominóhatásban keresendő.[23] Bhagwati és Panagariya rámutat arra, hogy a Viner által feltárt „kereskedelem terelés" nem szükségképpeni pozitív következménye a preferenciális szerződéseknek, ugyanis a kezdeti magasabb kereskedelmi volumen a vámcsökkentések miatt szignifikáns költségvetési veszteségeket

[21] Uo. 107–109.
[22] Baldwin, 1993, 18.
[23] Baldwin – Jaimovich, 2010, 21.

is okozhat.[24] Egyes kutatások közgazdasági elemzéssel támasztották alá, hogy a Viner és Meade nevével jellemzett kereskedelemfejlesztő hatás nem minden esetben jár együtt a preferenciális megállapodásban szereplő valamennyi állam jólétének növekedésével, sőt, a megállapodásból kimaradó országok preferenciáinak „erózióját" is okozhatják.[25]

A GATT–WTO kérdéskör vizsgálata mára alapvető elemévé vált a globalizációt elemző munkáknak. Ezeknek a műveknek kutatásom szempontjából érdemi jelentősége abban áll, hogy a globalizációt és szabad piacot, a szabadkereskedelmet összekapcsolják, szinte azonosítják. Abban is eléggé egységesek, hogy a szabadkereskedelem valódi elterjedésének kezdetét 1945-re és második hullámának megjelenését 1989-re, a berlini fal ledöntéséhez vagy általánosabban a Szovjetunió és a szocialista államok bukásához kötik.[26] Joseph E. Stiglitz imént hivatkozott művében a globalizáció fogalmát is részben azonosítja az áruk, a szolgáltatások, az ismeretek áramlása és a személyek szabad utazása előtti akadályok eltörlésével.[27]

A fenti elméletek rövid elemzése véleményem szerint megfelelően feltárta azt a kölcsönhatást, amely a vámok és a gazdaságpolitika között fennáll. A vámok fejlődésére leginkább a protekcionizmus volt inspiráló, tekintettel arra, hogy List vámokkal kívánta a piacvédelmet megvalósítani, s ezzel a vámokat a kereskedelempolitika elsődleges eszközévé tette. A kereskedelempolitika és a kereskedelem fejlődése, az időközben megjelenő világgazdasági válságok újra és újra a vámokra, vámtarifákra irányították a figyelmet, ezzel együtt az 1930-as évektől újabb kereskedelempolitikai eszközök (pl. kontingensek, szubvenciók) is a színre léptek. A vámok még őrzik a kereskedelempolitikai eszközök közötti mai napig domináns szerepüket, amelyet a szabadkereskedelmi alapokon álló GATT–WTO rendszer is megerősít és még fenn is

[24] Bhagwati – Panagariya, 1996, 82.
[25] Hallaer, 2008, 817–838.
[26] Ld. többek között: Friedmann, 1999, 9–10.; Rodrik, 2011, 3–89.; Stiglitz, 2002, 3–22., valamint Szentes, 2009, 278–288.
[27] „What is this phenomenon of globalization that has been subject at the same time, to such vilification and such praise? Fundamentally, it is the closer integration of the countries and peoples of the world which has been brought about by the enormous reduction of costs of transportation and communication, and the breaking down of artificial barriers to the flows of goods, services, capital, knowledges, and (to a lesser extent) people across borders." (Stiglitz, 2002, 9.)

tart, de az államok vámbevételeinek csökkenése és az új (a vámokon kívüli eszközöket is alkalmazó) kereskedelmi megállapodások a vámok szerepének megváltozását jelzik. Kérdés tehát, hogy meddig maradhat fenn ez a rendszer reformok nélkül, a világgazdaság kialakít-e más szabályzókat a maga számára.

IV. fejezet: A nemzetközi vámjog szerepéről és rendszeréről

A 2008-tól kezdődő világgazdasági válság a gazdasági szabályozás és többek között a nemzetközi vámjog megváltozását is eredményezte. Úgy tűnik, hogy – miként a recesszió idején a történelmi tapasztalatok szerint egyébként is szokásos – az államok többsége változtatott gazdaság- és vámpolitikájának irányán, és a szabadkereskedelemtől újra a protekcionizmus felé fordult. Ennek a változásnak szignifikáns jelei a GATT–WTO Doha fordulójának nehézségei, valamint az államok által egyre növekvő számban megkötött bi-, illetve multilaterális preferenciális megállapodások.

Hipotézisem az, hogy a nemzeti és a nemzetközi vámjog is napjainkban jelentős átalakuláson megy keresztül, követve a nemzetközi kereskedelem és nemzetközi kereskedelmi (gazdasági) jog fokozatos térnyerését. A nemzeti vámjog – a GATT–WTO rendszeréhez igazodva – a folyamatos harmonizálás és egységesítés révén lassan elveszti önállóságát; így a nemzetközi vámjog részévé válik, akként azonban, hogy maga is visszahat a nemzetközi vámjogra, új normákkal alakítva és kiegészítve ezt a rendszert. Mindez arra ösztönöz, hogy megvizsgáljuk a megállapodások nemzetközi vámjog jogrendszerben elfoglalt helyét és sajátos szerkezetét.

1. A pénzügyi szuverenitás kérdése

Külföldi és magyar szerzők százai tettek már kísérletet a szuverenitás fogalmának körülírására, változatainak bemutatására, elemzésére. Kutatásom[1] szempontjából a szuverenitást (kissé leegyszerűsítve, Jean Bodin nyomán) egy terület feletti állami és kizárólagos főhatalomnak tartom,[2] aminek egyik vetülete a szintén nagyon összetett fogalomnak tűnő pénzügyi szuverenitás, amely a nemzetközi pénzügyi jog általános alapelvének is

[1] Pardavi, 2010(a), 211–221.

[2] Természetesen nem felejtve el, hogy ezen klasszikus értelmezés számos kihívással néz szembe, gondoljuk pl. a szupranacionális szervek jogalanyiságára.

minősül.[3] Tartalma és határai nehezen szoríthatók ennek a könyvnek a keretei közé.

A pénzügyi szuverenitás elemeinek hagyományosan a külső és belső pénzügyi szuverenitás tekinthető, amelyek közül a könyv – szemben a belső szuverenitással azonosnak mondott pénzügyi felségjoggal – a külső pénzügyi szuverenitásra koncentrál, amelyet az államok azon jogának vélek, hogy pénzügyi hatalmukat, más államok pénzügyi hatalmától függetlenül érvényesíthessék.[4] Ezen pénzügyi hatalom iránti igény jelentheti az adórendszer, az államháztartási (költségvetési) rendszer, monetáris rendszer, a szabályozás-ellenőrzési rendszer, továbbá a vámrendszer feletti döntések megtartásának, vagyis önálló pénzügyi politika alkalmazásának a lehetőségét.

Köztudomású azonban, hogy a fenti értelemben csak az elszigetelten létező államok „élvezhetik" pénzügyi szuverenitásuk egészét, az államok többségének szuverenitása ezen a területen már korlátozott. A korlátozás általában az államok saját akaratából következik be, amikor például szabadkereskedelmi vagy kettős adóztatás kizárására vonatkozó megállapodásokat írnak alá egymással, de lehet, hogy a szuverenitás korlátozottsága egy háború elvesztéséből származik, miként ezt igazolja az Osztrák-Magyar Vámunió (1850) példája is.[5]

Napjaink általános jelensége, hogy az államok, erősödő kereskedelmi kapcsolataik következtében egyre szorosabb gazdasági együttműködéseket

[3] Nagy, 2007(a), 376.
[4] Mocsáry, 2002, 53.
[5] „A pénzügyi szuverenitás korlátozása hol földrajzi helyzetéből (területi korlátok), hol a szerződéskötési jogkör alkalmazásának gyakorlatából (szerződési korlátok), hol pedig magából a pénzügyi törvényhozási funkció alkalmazásának gyakorlatából (egyoldalú korlátok) származnak. Ez utóbbi különösen a külső adók vonatkozásában és a belső törvényhozási keretekben váltak szükségessé a kettős adóztatás elkerülése céljából. Ezek az egyoldalú korlátozások csak de facto korlátozzák a pénzügyi szuverenitás gyakorlását, a nemzetközi joggyakorlat szempontjából csak a szerződési korlátozások tekinthetők de iure korlátozásnak. Ez nem feltétlenül valamely külső hatásra történik, indoka lehet az állam saját, belső gazdasági, politikai érdeke is. Természetesen más kérdés a jogvédelem kérdése olyan pénzügyi esetekben, amelyeket szerződés vagy a nemzetközi jog hoz létre, hiszen ezekben az esetekben nem elegendő az államnak saját jogára hivatkoznia. A külső pénzügyi szuverenitás önkéntes szűkítése azért is természetes lépés az államok részéről, mivel a nemzetközi jog alapelve, hogy az államok egyenlők, saját pénzügyi rendszerük mellett más államok pénzügyi rendszerének elismerésére kényszerülnek. Az elismerésen túl azonban az állam pénzügyi rendszerének bármelyik részterületet illetően mindig nemzetközi szerződés által szabályozottan kell magát meghatározott pénzügyi vonatkozású magatartáshoz kötnie, vagyis önkéntesen korlátoznia külső pénzügyi szuverenitását." (Uo. 57.)

építenek, melyek azonban általában a vámszuverenitás fokozatos feladásával járnak együtt. Már az 1840-1870-es évek között kibontakozó és az akkor világszerte uralkodó liberális kereskedelempolitika hatására is egyre nagyobb számban jöttek létre kereskedelmi szerződések, és gyakori jelenség volt a vámuniók létesítése. Itt hivatkozunk a Német Szövetség államainak vámuniójára (Zollverein 1815–1871) és Anglia és Franciaország kereskedelemi szerződésére (az ún. Cobden-Chevalier egyezmény 1860) is.[6]

Az 1870-es évektől egészen a második világháború végéig tartó korszakban a két világgazdasági válság és a világháború hatására a gazdaság- és kereskedelempolitika irányt változtatott, és fokozatosan a protekcionizmus felé fordult. Ez a vámszuverenitás szempontjából a szuverenitást korlátozó kereskedelmi megállapodások felbontásában, a vámtarifák vámtételeinek drasztikus emelésében, újraosztásában és az ennek eredményeként keletkezett magas vámtételekben mutatkozott meg.

Már a második világháború alatt megkezdődtek a tárgyalások a világkereskedelem fellendítéséről az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT 1947) létrehozásáról. 1948 januárjától a világkereskedelem – köszönhetően a beköszöntött békének és a GATT-nak – újra a kereskedelmi liberalizáció felé indult. A pénzügyi szuverenitás gyakorlásának vagy éppen korlátozásának terjedelme és módja azonban már nem azonos az előző liberális gazdaságpolitika korszakában megfigyelhetőkkel. Itt az államok már egy multilaterális (ma már inkább globális, illetve regionális) egyezmények keretein belül korlátozzák vámszuverenitásukat, és ezen felül jelentős integrációkat létesítenek. Ezen utóbbiak közül kiemelkedik az Európai Unió, az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Társulás (NAFTA), Ázsiában az ASEAN Szabadkereskedelmi Övezet (AFTA 1992), Afrikában pedig a Dél-Afrikai Vámunió (SACU 2004), nem is beszélve az alkotmánya (Constitution of the United States of America) szerint is (9. §) 1787 óta vámuniónak minősülő Amerikai Egyesült Államokról.

[6] Az 1753-ban létesített Ausztria és Magyarország közötti vámunió inkább a kényszer hatására létrejött integráció egyik példájának tekinthető, hiszen akkor Magyarország nem rendelkezett pénzügyi szuverenitásával.

2. A nemzetközi vámjog tárgya, jogági minősítése és rendszere

A nemzeti vámjog hagyományos megközelítésben a nemzeti pénzügyi jog sajátos területét képező jogterület, ami az áruk vámhatáron való áthaladásával kapcsolatos szabályokat, kötelezettségeket, vámokat, díjakat esetleg más adókat vagy tilalmakat, visszatérítéseket szabályoz, állapít meg, illetve rendelkezik a vámeljárás, vámigazgatás szabályairól, rendszeréről is.[7] Így a nemzeti vámjog hagyományosan három részterülettel írható le. Ismerjük a vámjog anyagi jogát, mely alapvetően a jogalanyok jogait és kötelezettségeit határozza meg elsősorban a vámfizetési kötelezettséggel, a vám alapjával, mértékével összefüggésben. Az eljárási normák ezen jogok és kötelezettségek gyakorlásának rendjét szabályozzák, az adójogtól és a közigazgatási eljárási szabályoktól is jelentősen eltérő, speciálisnak mondható eljárásokkal, igazgatási szabályokkal és technikai előírásokkal. Általános jelenség, hogy a nemzetközi és az európai uniós jogforrások sem követelik meg a tagállamoktól a vámadminisztráció egységes szabályozását, így ezekre a szervezetekre és feladataikra vonatkozó szabályok is a nemzeti vámjog keretein belül maradnak.

A vámjogi szabályozás fő tárgya a vám, illetve az ezt megtestesítő jogi kötelezettségek rendszere, a vámjogi jogviszonyok. A vámok fogalmának meghatározása során figyelemmel kell lenni a vámok fiskális és kereskedelempolitikai funkciójára is. Fiskális szempontból a vámok lehetnének az államháztartási bevételekhez (közbevételekhez) tartozó instrumentumok, és minősíthetők a kereskedelempolitika egyik eszközének is. Ahogy már jeleztem és a történelmi fejlődés bemutatásával is érzékeltetni kívántam, a vámok fiskális szerepe egyre csökken, így a kereskedelempolitikai szempontú meghatározás tűnik aktuálisnak. Magyarországon Huszár Ernő[8] tett kísérletet arra, hogy a vám komplex definícióját megalkossa.

[7] Részletesebben: Pardavi, 2012, 545–577.

[8] „A vám olyan közadó formájában alkalmazott gazdaság-, kereskedelempolitikai eszköz, amely árképző tényezőként érvényesül a vámhatáron áthaladó áruk árában, korlátozza, tereli azok forgalmát, elsődlegesen azzal a céllal, hogy piacot teremtsen, illetve biztosítson a hazai termelők számára." (Huszár, 1973, 43–44.)

Az Európai Unió vámunió státuszából következően a magyar vámjog már csak az uniós vámjog végrehajtására megalkotott normákban[9] és az Unió felhatalmazása szerinti tartalommal jelenhet meg. Az Alaptörvény 37. cikk (4) bekezdésében az Alkotmánybíróságot érintő korlátozásban is szerepel a vám, mint korlátozott terület, de itt is csak a nemzeti „végrehajtási" normákban foglaltak Alaptörvénnyel való összhangjáról lehet szó.

A hatályos magyar jogi szabályozásban kifejezett módon nem – csak közvetetten, a vámteher-fogalom részeként, mint a vámigazgatási eljárás során kivetendő, jogszabályon alapuló, kötelező befizetésként – találkozhatunk a vám fogalmának meghatározásával. Ma a vám fogalma a vámhatáron átlépő áruk után fizetendő közteherként írható le, amelyért a közigazgatás (állam) közvetlen ellenszolgáltatást (mint az adók esetében) nem nyújt, és ez a közteher a belföldi árukat sem terheli.

A kereskedelempolitikai eszközöket a szakirodalom hagyományosan tarifális és nem tarifális eszközökre osztja.[10] Az első csoportba maga a vám, vámtétel tartozik, míg a másodikba az import és az export kontingensek, export támogatások, a nemzeti közbeszerzések és az egyéb intézkedések (pl. növény- és állategészségügyi szabályok alkalmazása, adminisztratív előírások bevezetése, melyek eredményeként lassulnak a vámkezelések)[11] sorolhatók.

A vám, kereskedelempolitikai nézőpontból a kereskedelempolitika, ezen belül a vámpolitika normatív, közgazdasági jellegű, közvetlen eszközeként is meghatározható.[12] Az EUMSZ rendelkezései is a vámok kereskedelempolitikai rendeltetését erősítik. A már idézett 28–32., 206. cikkek a vámuniót, a vámokat és a vámtarifát a világkereskedelemmel és a közös kereskedelempolitikával összefüggésben említik.

Horváthy a külgazdasági protektív intézkedések és a protekcionista kereskedelempolitika legális alapeszközeként határozza meg a vámot,[13] elsősorban a GATT 1947. elvi szabályai (XI. cikk) és az EKSZ 133. cikke alapján

[9] Pl. a közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény.
[10] Pl. Jacson, 1998, 139.
[11] Krugman – Obstfeld, 2009, 200.
[12] Dienes-Oehm – Erdős – Király – Martonyi – Somssich – Szabados, 2012, 240.
[13] Horváthy, 2009, 101.

a hagyományos termelési eszközök forgalmához kötődő eszköznek minősítve azt.

A kereskedelempolitikai jellege úgy valósul meg, hogy a vámok, árképző hatásuknál fogva megdrágítják az importált terméket, s ezzel – némi fiskális hatást is kifejtve – javíthatják a hazai gazdaság fizetési mérlegét, és rontják az importtermékek versenyképességét is a konkurens hazai termékekhez képest, javítva ezzel a hazai termelők helyzetét, sértve viszont a hazai fogyasztóknak a minél alacsonyabb árszínvonalhoz fűződő érdekeit.

A nemzeti vámjoggal szemben a nemzetközi vámjog azonban államközi kapcsolatokat valósít meg, melyekben az egyes kormányok felelősek a vámjog harmonizálásáért, az exportot és az importot terhelő vámok beszedéséért, a (tag)államok közötti import, tranzit és export eljárások szabályozásáért. Természetesen ide tartoznak a vámtarifákkal, a származási szabályokkal, a kereskedelem technikai akadályaival, a támogatásokkal, a vámértékkel, a vámvizsgálattal, és érintőlegesen az antidömping és kiegyenlítő vámokkal és intézkedésekkel, továbbá bizonyos szempontból a szellemi tulajdonnal és a szolgáltatásokkal kapcsolatos szabályok is.

A 20. század előtt még az volt a nemzetközi vámjoggal kapcsolatos doktrína, hogy annak alanyai kizárólag a szuverén államok lehetnek. Politikai, gazdasági és valószínűleg praktikus okokból azonban már a 18. századtól a nemzetközi szervezetek, különösen a vámuniók, a szabadkereskedelmi övezetek, a közös piacok és más gazdasági közösségek korlátozottan ugyan, de a nemzetközi vámjog alanyaivá válhattak.

Mára, ahogy a vámjog egyre inkább nemzetközivé válik és egyre jobban közelít a nemzetközi közjoghoz, annak államokon kívüli alanyai (pl. a speciális vámterületek, szervezetek) is minősülhetnek a nemzetközi vámjog alanyainak.[14]

A nemzeti vámjog általános szabályozási tárgyai: a vámfizetési kötelezettség, az általános vámigazgatás, az eljárások, vámnyilatkozatok, a vámtarifával kapcsolatos követelmények, a behozatali és kiviteli vámokkal kapcsolatos kötelezettségek, vámbiztosítékok, vámkezelési módok, az ellenőrzési rendszer. Ezzel szemben a nemzetközi vámjog a WTO jogi rend-

[14] Pardavi, 2013, 369–378.

szerének alkalmazását valósítja meg, vámvonatkozású nemzetközi szerződéseken alapulva.

A nemzetközi vámjog számos vonatkozásban kapcsolódik a liberalizált nemzetközi kereskedelemhez, így például a nemzeti vámoknak és más a vámokkal azonos hatású díjaknak a lebontásában, a nem tarifális kereskedelmi akadályok eltörlésében, a regionális vámuniók és azok közös vámtarifájának létrehozásában, az áruosztályozásban, a vámérték és az áruk származásának meghatározásában, a vámok beszedésében, az antidömping kérdésében, a szubvencióellenes és kiegyenlítő vámokban, kereskedelemkorlátozó intézkedésekben, a vám(igazgatási) együttműködésekben, a vámkedvezményekkel kapcsolatos kérdésekben, a vámügyekben alkalmazható szankciókkal összefüggésben, a hamisítások elleni küzdelemben, a szellemi alkotások védelmében és a nemzetközi kereskedelem modernizációjával, egyszerűsítésével kapcsolatos vámügyekben is.

Ha a nemzetközi vámjogot a nemzetközi közjog szempontjából vizsgáljuk, akkor azt a nemzetközi gazdasági-kereskedelmi jog alrendszeréhez lehetne besorolni, mert még mindig nem eléggé elfogadott az a nézet, hogy ez önálló jogterület (jogág) lenne. Pedig az elmúlt több mint ötven évben határozottan látszik már, hogy a nemzeti vámjog szerepét világszerte átveszi a nemzetközi kereskedelmi és vámjog, elsősorban annak köszönhetően, hogy növekszik a szabadkereskedelmi övezetek, vámuniók, közös piacok és egyéb gazdasági integrációk, illetve a PTA-k száma, amelyek mind megkövetelik a valamely szintig közös vámjog kialakítását és alkalmazását.

A vámjog új (nemzetközi) jellege és tartalma már viszonylag korán, a korai újkori világkereskedelem megjelenésével, majd az első európai vámuniók megjelenésével kezdett kibontakozni. Az első lépés talán a Habsburg Birodalom vámuniója lehetett 1775-ből, amelyet a nemzeti, etnikai, politikai alapon szerveződő vámuniók sora követett a 19. században (pl. a német Zollverein).

A nemzetközi vámjog kialakulása felé vezető legfontosabb lépcsőfok mégis a GATT megjelenése volt, amellyel a nemzetközi vámjog globális forrása és formája is megvalósult azzal, hogy a nemzetközi vámjog alapelveit (mint például a legnagyobb kedvezmény elve és a nemzeti elbánás elve) is

rögzítette és – ugyan nem korlátok nélkül – de lehetőséget biztosított további multilaterális és bilaterális egyezmények megkötésére is.

Alapvetőnek tűnhet az a felvetés, hogy a nemzetközi vámjog önálló jogág-e, ha pedig nem az, akkor melyik jogág részének tekinthető?

A logikailag lehetséges válaszok a következők:

a) a nemzetközi vámjog sajátos jellegű önálló jogág,
b) nem önálló jogág, hanem a nemzetközi közjog része,
c) nem önálló jogág, hanem a nemzetközi kereskedelmi, gazdasági jog (nemzetközi kapcsolatok jogának) része,
d) nem önálló jogág, hanem mint a nemzetközi pénzügyi jog része, a nemzeti pénzügyi joghoz tartozik,
e) nem önálló jogág, hanem az önálló jogágnak tekintett nemzetközi pénzügyi jog része,
f) egyes részei különböző jogágakhoz tartoznak.

A klasszikus közjogias elméletek szerint[15] a nemzetközi vámjog a közjog részét képező jogterület, mely a nemzetközi pénzügyi jog, illetve Takács György rendszerében – még nem nemzetközi vámjogként, hanem nemzetközi kereskedelmi szerződésekként elemezve – a pénzügyi nemzetközi jog része.

Nagy Tibor ugyanakkor már a nemzetközi gazdasági jog és a nemzetközi pénzügyi jog „közös vizsgálódási területének tartja" a nemzetközi vámjogot, alapvetően azonban a nemzetközi pénzügyi jog körébe sorolva azt,[16] rávilágítva arra is, hogy a nemzetközi pénzügyi jog elkülönül a nemzetközi (kollíziós) magánjogtól, mert a nemzetközi pénzügyi viszonyok elsősorban nem árumozgást, hanem pénzmozgást eredményeznek. Az alanyok köre is különböző, mert a nemzetközi pénzügyi jog alanyai – hasonlóan a nemzetközi közjoghoz – elsősorban az államok, a nemzetközi szervezetek és az integrációk.

[15] Takács, 1936, 501–506.
[16] Nagy, 1936, 472–477.

Nagy a nemzetközi közjog és a nemzetközi pénzügyi jog kapcsolatát vizsgálva a nemzetközi jogot tekinti formának, a pénzügyit pedig a tartalomnak, ez a különbségtétel pedig lehetővé teszi, hogy a nemzetközi közjog és a nemzetközi pénzügyi jog különváljon.

Erdős Éva a pénzügyi jog fejlődési tendenciáiról írott tanulmányában[17] a nemzetközi szervezetek által kibocsátott pénzügyi tárgyú jogszabályokat és jogi kötőerővel nem rendelkező egyéb szokványokat, szabályokat sorolja a Ferenczy Endre által „nemzetközi pénzügyek joga" területnek nevezett nemzetközi pénzügyi joghoz; a nemzetközi egyezményeket csak a kettős adóztatás elkerülése tárgyában kötött egyezmények vonatkozásában említve.

A nemzetközi vámjog jogrendszerbeli helyének elemzése során szükséges a nemzetközi kereskedelmi joghoz vagy más néven a gazdasági kapcsolatok jogához való viszonyának vizsgálata is.

Rögtön felmerül a kérdés, hogy a jogtudomány miként foglal állást a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogági státuszáról, illetve rendszeréről?

A hazai irodalomban Mádl Ferencnek köszönhetően 1978 óta van jelen az a nézet, hogy a nemzetközi kereskedelmi jog, nemzetközi gazdasági jog és részben a nemzetközi kollíziós magánjog egyes összetartozó szabályozási területeit átfogva képezhető egy új jogterület, melynek elsősorban oktatási célra a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga elnevezést adták. Azonban a nemzetközi irodalomban általában ezt a területet is nemzetközi kereskedelmi joghoz (international trade law, Internationales Handelsrecht) vagy nemzetközi gazdasági joghoz (Internationales Wirtschaftsrecht, international economic law) tartozónak tekintik, így ezen munkámban ezeket az elnevezéseket egymás szinonimájaként is alkalmazom.

Mádl Ferenc és Vékás Lajos nem fogadják el a nemzetközi gazdasági kapcsolatok önálló jogágiságát, a szabályozás homogén tárgyának és egyneműségének hiánya miatt. Álláspontjuk szerint „a nemzetközi kapcsolatok joga olyan szabályösszesség, amely súlya és funkciója, a szabályozás sajátosságai folytán komplex, relatíve önálló jogterület". A szerzők a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának rendszerét általános és különös részre osztják, de egyikben találunk utalást a vámjogra, jóllehet a különös részbe

[17] Erdős, 2004, 213–230.

sorolják az államközi kereskedelmi egyezmények gazdasági kapcsolatok alakítására közvetlen befolyást gyakorló részeit.[18] Álláspontom szerint a vámjog és annak intézményei, nem közvetlenül, hanem éppen közvetetten gyakorolnak hatást a kereskedelemre, elsősorban a vámok árképző hatása miatt.

Vörös Imre a nemzetközi kapcsolatok jogát a szabályozás tárgya és módszere vegyessége (nem kellő egyneműsége) miatt nem tartja önálló jogágnak, de viszonylagosan önálló, komplex jogterületnek minősíti, tekintettel arra, hogy a szabályozási tárgya – a nemzetközi gazdasági kapcsolatok – „viszonylagos tárgyi egységbe kovácsolja".

Vörös a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogát tudományos szempontból két részre tagolja: egy általános és egy különös részre, az utóbbi „közjogi" természetű keretei közé sorolva a vámjogot.[19]

Bánrévy Gábor a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogát a fentiekkel megegyező indokok, tehát a szabályozás módszerének sokszínűsége és az ide sorolható sokfajta jogszabály és ezek komplex rendszere miatt nem minősíti önálló jogágnak, de egy viszonylag önálló jogterületnek tartja. Különlegesnek mondható az a nézete, hogy ehhez a területhez sorolja a nemzetközi (köz-) jogi, igazgatási és pénzügyi jogi normákat is a polgári jogi; anyagi jogi és kollíziós normákon, jogszabályokon túl.[20]

Palásti Gábor elemezve a fenti szerzők nézeteit, úgy látja, hogy több dogmatikai szempont (az egymásra utaltság még nem eredményez elkülönült jogterületet, „életképes" általános rész hiánya, jogalanyok különbözősége, az egységes rendszer okozta problémák) szerint is indokolt lenne a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának közjogi és magánjogi részterületeinek szisztematikusabb szétválasztása.

Palásti a vámjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának viszonyrendszerét elemezve a vámjogot már úgy látja, hogy az „a nemzetközi egyezményeknek a belső jogban található meghosszabbítása, amelyek kifejtése a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának tárgya. Sőt: a vámok a

[18] Mádl – Vékás, 2012, 23–26.
[19] Vörös, 2004, 27–33.
[20] Bánrévy, 1998, 15–17.

termékforgalom legfontosabb állami szabályozói. A vámjogi jogszabályoknál ráadásul ugyanúgy feltétel a lényeges külföldi elem megléte a jogviszonyban, mint az összes többi olyan jogviszonynál (akár közjogi, akár magánjogi), amelyről a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga szól. Továbbá: a vámjog eszközei jelentik a gazdasági integráció megvalósításának első lépcsőfokát. Arról nem is beszélve, hogy a nemzetközi feltételrendszerrel való ütközéseket bemutató jogesetek – a WTO vitarendezési eljárásában megjelenő esetek; a szabadkereskedelmi egyezményekkel kapcsolatos jogviták, mint pl. a CEFTA egyezményre vezethető magyar-lengyel vagy magyar-román vámjogi jellegű jogviták – is mind értelmezhetetlenek a belső jogszabályok megfelelő szempontú ismerete nélkül. Végezetül – a későbbiekben kifejtendő – globalizációs problémák egy fontos része is összefüggésbe hozható vámjogi rendelkezések alkalmazásával." Palásti szerint a nemzetközi kapcsolatok joga a vámjogot, mint a „termékforgalom korlátját" ismeri, ezért az ezzel kapcsolatos vámjogi intézmények (pl. vámtarifa, vámérték stb.) tartoznának a nemzetközi gazdasági kapcsolatok tárgyához, míg a többi vámjogi részterület a pénzügyi jog szabályozási és oktatási kompetenciája lenne.[21]

Véleményem szerint mára a nemzetközi pénzügyi jog ténylegesen önálló jogággá vált, mert rengeteg a jogforrása, az ezekhez kapcsolódó óriási szakirodalom, és különleges (a nemzeti pénzügyi jogban nem ismert) szabályozási területei, módszerei, saját dogmatikája, elvei, kategóriái[22] és számos jogforrása, mint például a kettős adóztatásra vonatkozó egyezmények ezt igazolják.[23] Deák Dánielnek a közpénzügyi jog tárgyáról és rendszeréről írt tanulmányában[24] foglalt gondolatokat követve az is megállapítható, hogy a nemzetközi pénzügyi jogra csak kevésbé jellemző a közpénzügyi jognál és a közpénzügyi viszonyoknál is alapvetőnek tekintett normatív államháztartási kapcsolat, és a kényszerű jövedelemmozgások is csak nagyon közvetettek. Továbbá a felek (az államok) közötti kapcsolatot sem a fölé- és alárendeltség jellemzi, hanem a kereskedelmi viszonyokra jellemző mellérendeltség.

[21] Palásti, 2002, 541–581.
[22] Szigeti, 2005(a), 132.
[23] Ugyanakkor mások a nemzetközi pénzügyi jogot monista alapon az egységes pénzügyi jog részének tartják. Pl. Csűrös, 2012, 38.
[24] Deák, 1993(c), 650–651.

De vajon a nemzetközi pénzügyi jog rendszeréhez tartozik-e nemzetközi vámjog?

Felvetődhet továbbá az a lényeges kérdés is, hogy a nemzetközi vámjog nem tekinthető-e inkább az integrációkra vonatkozó joganyag egy speciális területének? Hiszen azok a nemzetközi szerződések, amelyeknek csak részben tárgyai a vámügyek, gyakran egy általánosabb célt is megfogalmaznak, ez pedig a tagállamok közötti – elsősorban gazdasági – kooperáció, integráció kiépítése. A nemzetközi vámjog azonban ettől a gyakori szabályozási megoldástól viszonylag függetlenül megőrizheti különállóságát az integrációk jogától, építve sui generis fogalmaira, történetére és a közbevételi joghoz való eredeti kapcsolatára. Gondolhatunk még a (kül)kereskedelempolitikára is, aminek talán egyik legrégebbi, ha már nem is legjelentősebb eszközei a vámok vagy a vám jellegű egyéb instrumentumok,[25] és ebből következően külön is, fiskális szempontból említhetjük az Európai Unió költségvetési bevételei közé sorolandó vámokat. Kétségtelen azonban, hogy ezeknek a jegyeknek az önálló vámjogi jellege a már létező integrációkban elhalványul, vagy ezen elemek közül elsősorban a bi- és multilaterális egyezmények az integrációs és kereskedelempolitika céljait is szolgálják, de létük ma még nem lehet kérdéses. Ezzel együtt érdemes elgondolkodni azon a dilemmán is, hogy a nemzetközi vámjog továbbra is a nemzetközi pénzügyi jog részeként legyen-e elismerve, vagy a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga közjogi sajátosságokkal bíró egyik jogterületeként.

A nemzetközi közjog és a nemzetközi vámjog különállóságát napjainkra egyre markánsabban erősítik a jogforrási rendszereik között megmutatkozó különbségek is.

Kovács Péter az Állandó Nemzetközi Bíróság 1920-ban elfogadott statútuma alapján a nemzetközi jog forrásait szerződéses és nem szerződéses jogforrásokra osztja,[26] amelyeken belül szerződéses jogforrásként a nemzetközi jogalanyok nemzetközi jog és kötelezettség keletkeztetésére jogi irányuló megállapodásait fogadja el, de ezen megállapodások konkrét elnevezéseinek nem tulajdonít meghatározó jelleget. Ebből következően a nem-

[25] Pl. a tarifák vagy a nemzetközi szerződések.
[26] Kovács, 2011, 83–88.

zetközi szerződés lehet még a szerződésen kívül, egyezmény, keretegyezmény, megállapodás, nyilatkozat, jegyzőkönyv, egyezségokmány, deklaráció, charta, akta, kompromisszum, modus vivendi, jegyzékváltás, levélváltás, emlékirat, magatartáskódex, konkordátum megnevezésű is; ezek között nincs hierarchia, jogi hatásuk szempontjából egyenértékűek.

A nem szerződéses jogforrások Kovács szerint a kodifikált és a nem kodifikált nemzetközi szokásjog, a civilizált nemzetek által elismert általános jogelvek, az államok bizonyos egyoldalú jogi aktusai (nyilatkozatai) a nemzetközi szervezetek heteronormatív aktusai (határozatai, ajánlásai) és a nemzetközi méltányosság.[27]

Malcolm N. Shaw is a Nemzetközi Bíróság Statútumának 38. cikk 1. bekezdésében foglaltakat tekinti a nemzetközi közjog „univerzális érvényű" felsorolásának.[28]

A nemzetközi vámjog jogforrásai között elsődlegesek a Statútum hivatkozott bekezdésének a) pontjában „általános vagy különös" nemzetközi egyezmények, vagyis a szerződésesnek nevezett jogforrások, de jelen vannak az általános jogelvek és a nemzetközi szervek határozatai is. Jellemző azonban, hogy a nemzetközi szerződéseket nem elnevezésük, hanem elsősorban tárgyuk, a szerződő felek száma és a földrajzi-területi elhelyezkedésük, integrációs jellegeik szerint tovább, illetve másként osztályozza a szakirodalom.

[27] Uo. 143–163.
[28] Shaw, 2008, 82.

3. A preferenciális megállapodás fogalma

A nemzetközi vámjoggal foglalkozó tudomány meglehetősen egységes abban, hogy a nemzetközi vámjog jogforrásainak minősíthető megállapodások általában olyan egyezmények, amelyek a vám-együttműködéséről és/vagy vámcsökkentésekről szólnak. Az előbbiek általában a vámigazgatások eljárási, tájékoztatási és esetenként végrehajtási együttműködését valósítják meg, míg az utóbbiak a vámok és egyéb kereskedelmi akadályok csökkentését, lebontását, megszüntetését célozzák, ezért ezeket preferenciális kereskedelmi megállapodásoknak nevezzük.

A vámszuverenitás vizsgálata szempontjából is jelentős kérdés, hogy a GATT–WTO szupranacionális szerződésként és szervezetként korlátozhatja-e a tagállamok szuverenitását, azaz van-e lehetősége arra, hogy a tagállamokat akadályozza integrációs megállapodásaik megkötésében. Ezeket az általam eddig integrációs megállapodásnak nevezett szerződéseket a hazai és nemzetközi szakirodalom a tartalmában nem egészen egységes „preferenciális megállapodás" elnevezéssel illeti (a preferential trade agreement, a továbbiakban: PTA). Egyes szerzők (Huszár Ernő) a tipikus PTA alatt a meghatározott árukra adott vámkedvezményeket magába foglaló két- vagy többoldalú szerződéseket értik,[29] míg mások (pl. Jagdish Bhagwati,[30] Antoni Estevadeordal és Kati Suominen[31]) a PTA fogalma alá az érintett államok teljes áruforgalmára kiterjedő szabadkereskedelmi megállapodásokat (FTA) és a vámuniót (CU) létrehozó szerződéseket is besorolják.

A GATT intézményei között viszont közvetlenül nem található meg a PTA, hanem csak a szabadkereskedelmi övezetet, vámuniót létrehozó átmeneti megállapodás[32] lelhető fel. Ezeket a megállapodásokat – a szabadkereskedelmi és vámuniós megállapodásokkal együtt – ugyan a WTO regionális kereskedelmi megállapodásoknak (regional trade agreement, a továbbiakban: RTA) keresztelte el, de könnyen belátható, hogy ez az elnevezés sok esetben félrevezető, mert olyan országok is alanyai ezeknek a szerződé-

[29] Huszár, 1994, 295.
[30] Bhagwati, 2008, 1.
[31] Estevadeordal – Suominen, 2009, 109.
[32] GATT XXIV. Cikkely 5. pont

seknek, amelyek nem szomszédosak, még azonos régióba sem tartoznak, sőt lehet, hogy más kontinensen fekszenek,[33] és még találhatóak a szerződések között olyanok is (mint a Cotonoui Partnerségi Megállapodás), amelynek több földrészt is érintő területi hatálya áttöri a regionalitás határait. A WTO az RTA-k fogalma alá sorolja a viszonosságon alapuló megállapodásokat, míg a PTA elnevezést az autonóm és viszonosság igénye nélkül nyújtott vámkedvezményeket tartalmazó egyezmények, mint például a GSP rendszer egyezményeire alkalmazza.

A regionális megállapodások elnevezés bevettségére utal az a tény is, hogy a WTO 1996-ban létrehozott egy bizottságot is (Committee on Regional Trade Agreements) azzal a céllal, hogy ennek segítségével azt vizsgálja, hogy a regionális/preferenciális megállapodások miként felelnek meg a GATT XXIV. cikkében meghatározott feltételeknek, továbbá hogy nyilvántartást vezessen a megállapodásokról.[34] A WTO az RTA-kra vonatkozó adatbázisban az egyezmények között különbséget tesz aszerint is, hogy azok bi- vagy multilaterálisak, bár az utóbbiakra a plurilaterális elnevezést vezette be.

A regionális megállapodások újabb, a 21. században megjelenő változata a komplex tartalmú gazdasági, partnerségi megállapodás (economic partnership agreement, a továbbiakban: EPA), amely szabadkereskedelmi vagy vámuniós tartalmán túl a szolgáltatások kereskedelmével, a szellemi alkotások jogának és a beruházásoknak a védelmével is foglalkozik.

A továbbiakban a PTA kifejezést alkalmazom a WTO regionális kereskedelmi megállapodásaira, (a szabadkereskedelmi és vámuniós szerződésekre is), a tipikus preferenciális megállapodásokra és a gazdasági, partnerségi megállapodásokra egyaránt, míg a szabadkereskedelmi megállapodásokat és a vámuniókat szükség esetén külön – saját elnevezésükön vagy angol rövidítésükkel – említem.

[33] Pl. Gazdasági partnerségi, politikai koordinációs és együttműködési megállapodás egyrészről az Európai Közösség és annak tagállamai, valamint másrészről a Mexikói Egyesült Államok között (hatályos 2000-től).

[34] Pardavi, 2010(b), 63–71.

3.1. Preferenciális megállapodások a GATT–WTO szabályokban és az Európai Unió egyes jogforrásaiban

A vámpreferenciákat szabályozó megállapodások óriási gazdasági jelentőséggel bírnak, és mára már a világkereskedelem jelentős hányadát[35] uralva, mintegy „spagetti gombolyagként"[36] átszövik a világot, az ezzel létrejövő szorosabb gazdasági integráció révén hozzájárulnak a kereskedelem bővüléséhez, szükségesnek tartom ezért megvizsgálni a GATT ezen egyezményekre és a vámokra vonatkozó előírásait.

A GATT 1947. XI. cikke szerint a GATT célja minden vámon kívüli kereskedelmi akadály megszüntetése. Ebből következően a nemzetközi kereskedelempolitika egyetlen általánosan alkalmazható eszközeként csak a vámot jelölhetjük meg.

A fejlett országok 1971-től vezették be a fejlődő országokból származó ipari termékekre alkalmazható preferenciális vámjaikat (Generalized System of Preferences, a továbbiakban: GSP). Mivel ezek a preferenciák a viszonosság igénye nélkül adott és új kedvezmények voltak, így a GATT 1947. I. cikkébe ütköztek, ami az általános legnagyobb kedvezményes elbánás kötelezettségét rögzítette, tiltva ezzel új PTA-k kötését. Ezen tilalom alól a GATT 1971-ben tíz évre szóló mentesítést adott, így kerülhetett sor a preferenciális vámok újbóli alkalmazására. A fejlődő országok kérésére 1979-ben vált a preferenciális bánásmód a GATT Tokió-körtárgyalásainak (1973–1979) eredményeként a GATT integráns részévé az „Enabling Clause" (Felhatalmazási záradék) bevezetésével (XXXVI. cikk).[37]

Ezen cikk 8. bekezdésében a fejlődő államok kereskedelme és gazdasága fejlődésének elősegítése érdekében a fejlett gazdaságú GATT tagállamok többek között vállalták, hogy nem várnak el viszonosságot a fejlődő felek részére adott vám és egyéb korlátozások csökkentéséért, megszüntetéséért.

A preferenciális szerződések, bár keletkezésük szempontjából sokfélék lehetnek, de mégis közös bennük, hogy ezek a GATT XXIV. cikke értelmében

[35] Mongólia kivételével már valamennyi GATT tagállam kötött preferenciális megállapodást.
[36] Bhagwati, 2008, 61.
[37] Berndt, 2005, 179.

szabadkereskedelmi vagy vámuniós jellegű (azt már megvalósító vagy ahhoz vezető) megállapodások. Ezért mindegyikük tartalmaz a vámok felszámolására vagy vámpreferenciák biztosítására vonatkozó kötelezettségeket.[38]

A GATT–WTO rendszerében a szabadkereskedelmi övezeteket, vámuniókat és az egyéb preferenciákat tartalmazó megállapodásokat gyakran együttesen – mintegy a globális GATT megállapodás ellentéteként – regionális (kereskedelmi) megállapodásoknak is nevezik. Ezek az áruk kereskedelme mellett, szolgáltatások kereskedelméről is szólhatnak, immár a GATT szabályait is alkalmazva.

Ugyanakkor a GATT tagjai számára a XXIV. cikkében és a GATT 1994. XXIV. cikkének értelmezésére vonatkozó egyetértés szabályait is alkalmazni kell. Annak ellenére, hogy maga a GATT XXIV. cikk (4) bekezdése[39] kifejezett jogi kötelezettséget nem tartalmaz, a tagállamok részére mégis különös jelentőséggel bír, hiszen egy kötelező irányvonalat mutat, amihez minden tagnak igazodni kell.

A GATT 1994. jelenleg hatályos XXIV. cikke elismeri, de feltételekhez köti a vámuniókat, szabadkereskedelmi övezeteket vagy az ezek létrehozására irányuló ideiglenes megállapodásokat. Ezen utóbbi megállapodásoknál azonban ésszerű határidőn belül kell vagy kellene létrehozni a szabadkereskedelmi övezetet, illetve a vámuniót. A szabályozás hatásfokát jelentősen gyengíti, hogy az ésszerű határidő meghatározása kimaradt az egyezményből, így a tagállamok ezt sokféleképpen értelmezik. Ez a bizonytalanság pedig lehetőséget biztosít a „kevésbé átmeneti jellegű" PTA megkötésére is.[40]

---

[38] Beszteri, 2006, 228.

[39] 4. The contracting parties recognize the desirability of increasing freedom of trade by the development, through voluntary agreements, of closer integration between the economies of the countries parties to such agreements. They also recognize that the purpose of a customs union or of a free-trade area should be to facilitate trade between the constituent territories and not to raise barriers to the trade of other contracting parties with such territories.

[40] 2010. július 31-ig a WTO 474 RTA-t vett nyilvántartásba, ezek száma 2014. június 15-én már 585. Ebből 379 volt hatályban. A nyilvántartásba vett RTA-k 90% szabadkereskedelmi övezet létrehozására irányul, vagy ideiglenes megállapodás, a fennmaradó 10% pedig vámuniós szerződés. Ezen felül 27 bejelentett és aláírt preferenciális megállapodást ismer a WTO nyilvántartása. (Elérhető: http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm. Letöltés ideje: 2014.10.05.)

A PTA-k előzőekből következő jellemző vonása, hogy a XXIV. cikkben foglaltak alapján nagyon fontos kivételt jelentenek a WTO antidiszkriminációs alapelve alól, mert az ezeket aláíró államok egymás között preferenciális (kedvezményesebb) vámokat alkalmaznak, és ezzel, valamint egyéb intézkedéseikkel kedvezőbb piaci körülményeket teremtenek partnereiknek, mint a megállapodásból kimaradó országoknak. Ennek következtében a kimaradók veszítenek az érintett piacokon, ugyanakkor az új megállapodásokat aláíró tagállamok szuverenitása erősödik a WTO-val szemben.

Az ún. „Dohai Mandátum" (WTO Miniszteri Deklarációja, Doha, 2001. november) arra ad felhatalmazást, hogy a kereskedelmi tárgyalások során vegyék figyelembe a regionális kereskedelmi szerződések fejlesztési szempontjait is.

Európában 1957-ben, az EGKSZ aláírásával határozták meg az alapítók a vámpreferenciák alapjait. Már az EGKSZ 2. cikke is elsődleges célként határozza meg a közös piac létrehozását, melyet 12 év alatt terveztek megvalósítani. A 3. cikk szerint a közös piac a tagállamok közötti vámok, mennyiségi korlátozások, valamint minden más, azokkal azonos hatású intézkedések eltörlését, közös vámtarifa és közös külkereskedelem-politika kialakítását, továbbá az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke tagállamok közötti szabad mozgását jelenti. A tagállamok az EGKSZ 3. cikk k) pontjában, és IV. részében kifejezik igényüket a kereskedelmi forgalom növelése és a gazdasági és társadalmi fejlődés közös elősegítése érdekében, és az Európán kívüli országok és területek társulása iránt. Ezen rendelkezések közül kiemelt figyelmet érdemel a 133. cikk, amelynek (1) bekezdése kötelezettségként írja elő a karibi és csendes-óceáni államokból származó áruknak a tagállamokba történő behozatala esetén fizetendő vámok teljes megszüntetését.

Az EGKSZ 28. cikkének (1) bekezdésében meghatározott és az Európai Közösség tagállamai közötti teljes árukereskedelemre kiterjesztett és 1968-ra megvalósult vámunió az áruk szabad mozgásának megvalósításához hagyományosan rendelt eszköz. Ennek Balassa Béla szerinti ismérvei a tagállamok közötti vámok és mennyiségi korlátozások eltörlése és közös vámtarifa létrehozása lennének. Az EGKSZ azonban a közös vámpolitika,

közös vámszabályok, egységes vámterület bevezetésével és alkalmazásával túllépett a fenti klasszikusnak mondott ismérveken. Ezen újabb elemek már a tagállami pénzügyi szuverenitás jelentős korlátozását is eredményezték. Nem szükségszerű, de velejáró eszköz volt az addig tagállami vámbevételek közösségivé tétele 1971-től a Tanács 70/243/ESZAK, EGK, Euratom és a 2007/436/EK, Euratom határozatai szerint.

AZ EGKSZ 110. cikke a vámunió létesítésének fő okait a világkereskedelem fejlesztésében és a vámok eltörlése következtében a tagállamok versenyképességének növelésében látta. A 111. cikk csak átmeneti szabályokat tartalmazott.[41]

A ma hatályos Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (EUMSZ) az Unió belső politikái és tevékenységeiről szóló III. rész. II. címe (Az áruk szabad mozgása) 28. §-ában deklarálja, hogy az Unió vámunió, amely a teljes árukereskedelemre kiterjed. Szintén ebben a címben, a 30. §-ban határozza meg a vámunió fogalmát, a szöveg szerint – mivel külön említi a fiskális vámokat – inkább kereskedelempolitikai szempontokkal: „A tagállamok között tilos bármilyen behozatali vagy kiviteli vám és azzal azonos hatású díj. Ezt a tilalmat a fiskális vámokra is alkalmazni kell."

Az EUMSZ az Unió külső tevékenységei között szabályozza (V. rész) a közös kereskedelempolitikát (II. cím). A 206. cikk, összhangban a vámunióra vonatkozó rendelkezésekkel és a GATT–WTO szabályaival, a világkereskedelem harmonikus fejlődéséhez, a nemzetközi kereskedelemre és a külföldi közvetlen befektetésekre vonatkozó korlátozások fokozatos megszüntetéséhez és a vám- és egyéb akadályok csökkentéséhez való hozzájárulást jelöli meg a közös kereskedelempolitika céljaként.

A 207. cikk pedig a közös kereskedelempolitika egységes elveit határozza meg; ezek közül vámszempontból a vámtarifák módosításaira, az áruk és szolgáltatások kereskedelméhez kapcsolódó vámtarifa- és kereskedelmi megállapodások megkötésére vonatkozóak érdemelnek a kutatás szempontjából említést.

Az Európai Unió másodlagos jogforrásai közül direkt módon, a Közösségi Vámkódex 20. cikk (3) bekezdésének d)-f) pontjaiban foglalt rendelke-

[41] Dienes-Oehm – Erdős – Király – Martonyi – Somssich – Szabados, 2012, 225–230.

zésekből következtethetünk arra, hogy a Közösség, illetve annak vámtarifája elismeri a szerződés alapján vagy autonóm módon adható preferenciákat. Ezeket a rendelkezéseket részben megismétli a még hatályba nem lépett Uniós Vámkódex 56. cikk (2) bek. b) és d) pontja is. Az Unió, élve ezzel a lehetőséggel a könyv lezárásig a WTO nyilvántartása szerint 37 PTA hatályba lépett és 11 még tárgyalás alatt álló megállapodással rendelkezik.

3.2. A preferenciális megállapodások osztályozása

A WTO fentebb hivatkozott nyilvántartása szerint a megállapodások osztályozhatók akként, hogy viszonosságon alapuló vagy egyoldalú vámcsökkentéseket tartalmazó egyezményről van szó. A viszonosságot elváró megállapodások lehetnek vámunió[42] vagy szabadkereskedelmi övezet létrehozására irányuló,[43] illetve gazdasági integrációt célzó[44] vagy ideiglenes megállapodások[45] (a tipikus PTA). Ugyanezen nyilvántartás lehetőséget ad arra, hogy a megállapodásokat abból a szempontból vizsgáljuk meg, hogy árukra, szolgáltatásokra vagy mindkettőre irányulnak-e. Szintén a WTO nyilvántartásból tudhatjuk meg, hogy a megállapodások a GATT–WTO mely szabályához köthetők. Így a szerződések a GATT XXIV. cikkéhez,[46] a Felhatalmazási Záradékhoz[47] vagy ezek közül valamelyikhez és a General Agreement on Trade in Services (GATS) V. cikkéhez kapcsolhatók. [48] A GATS V. cikke összhangban a GATT 1994. Egyezménnyel deklaráltan nem gátolja tagjait abban, hogy a szolgáltatások liberalizálását elősegítő egyezményeket kössenek.

Míg a hagyományos és tipikusnak tartott PTA-k döntően az áruk kereskedelmét könnyítenék, a WTO 1995-ös megalapítása óta egyes megállapodásokban, az EPA-kban megjelentek a szolgáltatásokra vonatkozó cikkelyek is. Bár ezek csak alig érintik a vámokat, növekvő számuk és gazdasági jelentőségük miatt megérdemelnek egy kis kitérőt. Ezeket a szerződéseket a

[42] Pl. az Európai Unió és San Marino közötti megállapodás (2010).
[43] Pl. Peru és Szingapúr közötti megállapodás (2009).
[44] Pl. az ASEAN, Ausztrália és Új-Zéland közötti megállapodás (2010).
[45] Pl. Chile és India közötti megállapodás (2009).
[46] Pl. az Európai Unió és Szerbia közötti megállapodás (2010).
[47] Pl. Egyiptom és Törökország közötti megállapodás (2007).
[48] Pl. az Európai Közösség és Horvátország közötti megállapodás (GATT XXIV. cikk és GATS V. cikk.).

szakirodalom két csoportba sorolja abból kiindulva, hogy a GATS (pl. az Európai Közösség és Mexikó közötti megállapodás) vagy a NAFTA (pl. az USA-Chile közötti szerződés) szabályait veszik-e alapul. A fő különbség abban áll, hogy a NAFTA szerint minden szolgáltatás liberalizált, kivéve a külön meghatározott fenntartásokat, és az ún. nem-megfelelő intézkedéseket (non-conforming measures). Ezzel szemben a GATS-típus csak a liberalizált szolgáltatásokat, szektorokat sorolja fel.

Eltérés van a két típus között a határon átnyúló szolgáltatások, a befektetések és a légi közlekedési szolgáltatások szabályozása terén is.[49] A szolgáltatásokra vonatkozó fejezetek mellett egyre gyakoribb elem a preferenciális megállapodásokban a befektetésekre és a versenyszabályokra vonatkozó rendelkezés is.

A téma ismert kutatója, J. Bhagwati a megállapodásokat keletkezésük ideje és az akkori gazdasági környezet alapján két korszakra osztja.

Az első korszakba (J. Bhagwati erre a the First Regionalism kifejezést használja) az 1960-as évek körül létrejött megállapodásokat sorolja, amelyek így még akkor születtek, amikor az Enabling Clause nem volt a GATT Egyezmény része. Ekkor a fejlett országok arra használták a GATT XXIV. cikkének rendelkezését az ideiglenes megállapodásokról, hogy a földrajzilag és történelmileg hozzájuk közel eső államokat még jobban magukhoz kössék. Ezen korszak új utat mutató és legfontosabb megállapodásának az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződést tekinti, mert ez volt a fő impulzusa az újabb integrációs törekvéseknek, azonban ez a szerződés mégsem tudott rést ütni az USA kereskedelmi hegemóniáján.

A második korszakba pedig az Enabling Clause elfogadásától kezdődő (1979) és 2008-ig tartó időszak (the Second Regionalism) tartozik. Különösen az 1990-es évekre volt jellemző, hogy a PTA-k száma ugrásszerűen megnövekedett, egyes államok, így például Mexikó és az Európai Közösség is több mint tíz megállapodást kötött ezekben az években. Ehhez kapcsolódott az Egyesült Államok kereskedelempolitikájának megváltozása is, amit jól mutat a NAFTA (North American Free Trade Agreement among the United States, Canada, and Mexico 1994) tető alá hozása és a 2000-es években a

[49] Roy – Marchetti – Lim, 2009, 317–327.

kétoldalú preferenciális (szabadkereskedelmi) megállapodások aláírása Izraellel, Jordániával, Szingapúrral, Marokkóval stb. Ugyanezen korszak másik kiemelkedő eseménye az Európai Unió 27 tagra való bővítése.[50]

J. Bhagwati idézett könyvét 2008-ban befejezte, így nekünk kell a harmadik korszakról írni, amely 2008-tól napjainkig tart. Ennek a korszaknak nem adható a „the Third Regionalism" elnevezés, mert éppen az antiregionalizmus és az új protekcionizmus, tehát az erősödő pénzügyi szuverenitás jeleit mutatja. Az államok egyre nagyobb számban kötnek PTA-kat,[51] amelyek egyre kevésbé felelnek meg a GATT–WTO előírásainak, és egyre inkább diszkriminatívabbá is válnak, így a világkereskedelem eddigi rendszerét veszélybe sodorják. Ezt a korszakot a Wall Street Journal idézett cikkének címéből vett szóval jobban jellemezhetnénk: „the Reglobalizing Period". Ugyanis az elmúlt 10 évben jelentős megtorpanás mutatkozik a WTO működésében, ezt pedig az államok újabb és újabb PTA-k megkötésével próbálják kompenzálni.

A GATT XXIV. cikkelye és a preferenciális egyezmények közötti kapcsolat az alábbiakkal jellemezhető:

Az 1960-as évek megállapodásai kifejezetten Viner elméletét látszottak igazolni. A XXI. cikkelynek megfelelően létesített szabadkereskedelmi megállapodások, és természetesen a vámuniók megszüntették az adott országok közötti vámokat, ennek következtében megvalósították az érintett országok közötti szabadkereskedelmet, ösztönözve a megállapodásból kimaradó országok kereskedőit, hogy a megállapodás területén létesítsenek képviseletet és folytassanak kereskedelmet, ezzel teljesült a „kereskedelemterelő" hatás is.

Ugyanakkor a megállapodáson kívül maradó harmadik országok árui nem élvezhették a preferenciális egyezmény nyújtotta előnyöket, ez a GATT tagállamok esetében azt jelentette, hogy velük szemben nem érvényesülhetett a legnagyobb kedvezmény elve, ebből következően a preferenciális megállapodások diszkriminatív hatásúak és a GATT egyezménybe

[50] Bhagwati, 2008, 29–35.

[51] 2008. január 1-től mintegy 64 lépett hatályba és 35 áll tárgyalás alatt. (Elérhető: http://rtais.wto.org/UI/PublicPreDefRepByEIF.aspx. Letöltés ideje: 2010.10.03.)

ütközőek is lehetnének, ha a GATT XXIV. cikkelye nem tenné lehetővé az ilyen megállapodások megkötését.

Különleges problémákat okozott a fejlődő országok számára, hogy a XXIV. cikkely viszonylag rugalmatlanul nem tette lehetővé speciális kereskedelmi és fejlesztési érdekeik alkalmazását. Különösen az Európai Közösség és fejlődő partnerei közötti, egyoldalú vámkedvezményeket biztosító egyezmények tűntek a XXIV. cikkelybe ütközőnek a kölcsönösség elmaradása miatt.[52] A viszonosság csak a Cotonou Megállapodással tért vissza az EU és az AKCS országok kapcsolatába.

Az elmúlt két évtizedben azonban a különböző régiók között is egyre nagyobb számban jönnek létre preferenciális megállapodások, így a bilaterális-multilaterális osztályozási elvet lehet a földrajzi kiterjedtséggel is bővíteni. Így Antoni Estevadeordal és Kati Suominen munkája alapján[53] beszélhetünk a PTA-k és ennek következtében a nemzetközi vámjog körében is intraregionális bilaterális megállapodásokról, kontinentális megatömbökről, transzkontinentális megállapodásokról is. Az amerikai kontinensen az első intraregionális megállapodás volt a vámunióra törekvő Andok Közösség, a Karib Közösség és a Közös Piac (CARICOM), a Közép-Amerikai Közös Piac (CACM) és a Déli Közös Piac (MERCOSUR) közötti megállapodás az egyébként létre nem jött Amerikai Szabadkereskedelmi Övezetre (FTAA, 1994 Miami). Európában pedig az Európai Közösség és Liechtenstein, Izland valamint Norvégia között 1992. május 2-án Portóban aláírt megállapodás az Európai Gazdasági Térségről (EEC) lehet a példa az intra-kontinentális megállapodásra. Kontinentális megatömbnek minősíthető a 28 tagú Európai Unió, a transzkontinentális megállapodásra pedig példa az Európai Unió és tagállamai, másrészről Dél-Korea közötti 2010. október 6-án, Brüsszelben aláírt szabadkereskedelmi megállapodás, amely 2011. július 1-jén lépett hatályba.

Chia-Jui Cheng[54] a nemzetközi vámjog szerződéses forrásait regionalitás szempontjából másként, öt szintre osztja be: univerzális, interregionális, regionális, szubregionális és bilaterális szintekre, de azt hiszem, hogy ez az

[52] Mathis, 2011, 31–39.
[53] Estevadeordal – Suominen, 2009, 37–38.
[54] Cheng, 2010, 12–37.

osztályozás a nemzetközi vámjog egészére is adoptálható, melyet az alábbiak szerint valósítanék meg:

Az univerzális szintre azokat a vámvonatkozású multilaterális egyezményeket soroljuk, amelyeket a nemzetközi és a nemzeti vámjog is egyaránt alkalmaz. Ezek egyik fajtája lehet a szabadkereskedelmi megállapodás, a másik a vámegyüttműködési megállapodás. Az első tulajdonképpen a GATT–WTO struktúrájába és szabályozása alá tartozik, míg az utóbbi a Vámegyüttműködési Tanács (WCO) keretén belül alkalmazandó.

A legjobb példa azonban az univerzális és egyben globális, vagy plurilaterális szerződésre nyilvánvalóan maga a GATT–WTO Egyezmény (1994. április 15., Marrakesh) lehet.

Számos **interregionális** sőt **interkontinentális**[55] szintű multilaterális vámvonatkozású egyezmény létezik a világban. Példa lehet ezekre az Európai Közösség és 79 afrikai, karibi és csendes-óceáni állam közötti Cotonou Partnerségi Megállapodás[56] (2000 Cotonou), a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN, 1967 Bangkok), az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködésre (Asia-Pacific Ecomomic Cooperation, APEC, 1989 Canberra), amelyek szorosan kapcsolódnak a vámügyi együttműködés különböző formáihoz.

Regionális megállapodásokkal hozzák létre a szomszédos államok szabadkereskedelmi övezeteiket és vámunióikat is. Ezek közül nyilvánvalóan kiemelkedik az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Mexikó által 1992 augusztusában létesített Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Övezet (The North American Free Trade Agreement, **NAFTA**) és természetesen az Európai Unió mint vámunió is.

De hasonló megállapodásként említhetjük Észak-Afrikából az Arab Közös Piacot (**ACM** 1964. Egyiptom, Izrael, Jordánia, Líbia, Mauritánia, Szíria, Jemen), az Öböl-menti Országok Együttműködési Tanácsát (**GCC** vagy CCASG), ami 2007-től már vámunió (1981: Bahrein, Kuvait, Omán, Katar, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emirátusok részvételével), valamint az Arab Szabadkereskedelmi Megállapodást (GAFTA 2005 az Arab

[55] Ez a típus valójában azonos a transzkontinentális megállapodásokkal.
[56] Ez talán az érintett kontinensek száma miatt globális megállapodásnak is minősíthető.

Liga 18 tagjával) és a Maghreb Arab Uniót (**UMA** 1989 Algéria, Líbia, Mauritánia, Tunézia, Marokkó) is.

3.2.1. A regionális szint multilaterális megállapodásai

Ezekre a szerződésekre jellemző, hogy általában szabadkereskedelmi övezet vagy vámunió létrehozására irányulnak (tehát PTA-k), és csak másodsorban tárgyuk a vámügyi együttműködés vagy a kölcsönös segítségnyújtás.

Ezen forrásokra kiváló példák lehetnek az Európai Unió és tagjelöltjei közötti megállapodások,[57] a NAFTA és az ASEAN keretében kötött keretmegállapodások, így a Kínával 2002 novemberében kötött Framework Agreement on Comprehensive Economic Cooperation (FACEC), vagy a Japánnal 2003 novemberében aláírt Framework for Comprehensive Economic Partnership Agreement (EPA) valamint a FACEC és Dél-Korea által 2005. december 15-én kötött szerződés is. Utóbbiak közös jellemzője, hogy törekednek a vámjog, vámeljárások, vámkezelési módok, tarifák, statisztikai rendszerek, a szellemi tulajdon védelmére vonatkozó szabályok harmonizálására és a vámhatóságok közötti együttműködés fejlesztésére is.[58]

3.2.2. A szubregionális egyezmények

A régiókon belül is létrejön azonban az államok közötti együttműködés. Számtalan gazdasági projekt indult és indul ma is egyes térségek gazdasági fejlesztése céljából, így a projektek megvalósítására kötött egyezmények általában a vámterhek csökkentésével és a vámhatóság közötti együttműködés javításával kapcsolatos előírásokat is tartalmaznak. Ezek a megállapodások ezért akár interregionális, regionális vagy szubregionális jellegűek is lehetnek. Példaként ismételten az Európai Gazdasági Térségről (EEC) szóló megállapodást említem.

---

[57] Pl. A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai között társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás.

[58] Cheng, 2010, 20.

3.2.3. A bilaterális megállapodások

2008-tól kezdve egyre növekszik a vámvonatkozású kétoldalú megállapodások száma. Ezeket általában az FTA típusú és a vámhatóságok közötti együttműködésre, illetve a kölcsönös segítségnyújtásra vonatkozó egyezménytípusba lehet tárgyuk szerint besorolni. Chia-Jui Cheng[59] ugyan létrehozta a régiós állam és a harmadik ország által kötött bilaterális szerződések csoportját is, de azt hiszem, hogy ennek csak akkor lehet jelentősége, ha ezzel nem lépünk vissza a szubregionális szinthez.

Az FTA típusú egyezményekre is újszerű példa az Európai Unió és tagállamai, másrészről Dél-Korea közötti szabadkereskedelmi megállapodás. Az Unió már ezen egyezmény megkötése előtt is épített ki Kelet-Ázsiával kapcsolatokat, de ezek nem terjedtek túl a vámügyekben történő kölcsönös igazgatási segítségnyújtási egyezményeken. Ilyen megállapodásokat írtak alá Kínával (2004), Hong Konggal (1999), Dél-Koreával (1997) és Japánnal [60] is. Az Európai Unió Bizottsága ezt az egyezményt az EU által valaha megkötött legnagyratörőbb megállapodásának tartja, és ez egyben az EU első ázsiai országgal megkötött kereskedelmi egyezménye is, amely példaként szolgálhat a más országokkal kötendő megállapodásoknak.

„A megállapodás értelmében szinte valamennyi termék esetében eltörlik a behozatali vámot (kereskedelmi értéken számítva a vámok 98,7%-a kerül eltörlésre öt éven belül), ezen kívül a szolgálatnyújtás minden formája terén – beleértve a távközlési, környezetvédelmi, hajózási, pénzügyi és jogi szolgáltatásokat – messzemenő liberalizációt hajtanak végre. A szabadkereskedelmi megállapodás várhatóan jelentős (egy tanulmány szerint akár 19,1 milliárd EUR nagyságrendű) új kereskedelmi lehetőségeket teremt az áruk és szolgáltatások, illetve a befektetések terén. A szabadkereskedelmi megállapodás által biztosított további piacra jutás erősíteni fogja az európai beszállítók pozícióját a koreai piacon.”[61]

---

[59] Uo. 22.

[60] Pl. az Európai Közösség és a Japán Kormány közötti, együttműködésről és vámügyekben történő kölcsönös igazgatási segítségnyújtásról szóló megállapodás. Hivatalos Lap L 062, 06/03/2008 0024 – 0029 Brüsszel 2008. január 30.

[61] Európai Bizottság. Az EU-Korea szabadkereskedelmi megállapodás a gyakorlatban, Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2011, 3. (Elérhető: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/october/tradoc_148313.pdf. Letöltés ideje: 2012.10.28.)

Klasszikus példaként említjük az Európai Unió és a Földközi-tenger országai közötti ún. „mediterrán" megállapodásokat,[62] amelyek a vámvonatkozású részeikben kifejezetten vámcsökkentésekről rendelkeznek.

3.2.4. A civilizált nemzetek által elismert általános jogelvek, mint a nemzetközi vámjog forrásai

Ezek az íratlan jogforrások alkalmasak arra, hogy a nemzetközi vámjog és a nemzeti jog közötti kapcsolatot megteremtsék, jelentőségük elsősorban a jogvitás eljárásokban vetődik fel, jogforrási jellegüket az Állandó Nemzetközi Bíróság statútumának 38. cikkelye erősíti meg. A nemzetközi vámjogban az alábbiak a leggyakrabban elfogadott és alkalmazott jogelvek:

- a viszonosság,
- a kölcsönösség,
- a jóhiszeműség,
- a megkülönböztetés tilalma,
- a pacta sunt servanda,
- a territorialitás,
- a joggal való visszaélés tilalma,
- a tisztességes eljáráshoz való jog,
- szerződés megszűnése a körülmények jelentős megváltozása esetén,
- szerzett jogok védelme,
- és a visszamenőleges hatály tilalma.

3.2.5. Bíróságok és más testületek döntései

Mint általában a jogrendszerekben, a bírósági döntések jelentősen alakíthatják az adott jogrendszert. Így természetesen irányadóak a Nemzetközi Bíróság, a GATT–WTO Vitarendezési Testületének,[63] az Európai Unió Bíróságának, az US Court of International Trade és az US Court of Appeals vámtartalmú döntései vagy Afrikában a COMESA Court of Justice, az East African Court of Justice, az ECOWAS Community Court of Justice és az

[62] Pl. az Európai Közösség és Egyiptom közötti Euro-Mediterrán Társulási Megállapodás (2001).

[63] Jelentősebb döntések: WTO, Turkey – Restrictions on imports of Textile and Clothing Products 1999, és Brazil – Measures Affecting Imports of Retreaded Tyres, 2007.

SADC Tribunal és az egyes szabadkereskedelmi egyezmények vitarendezési testületeinek határozatai is.

3.2.6. A határ menti kereskedelmi zónák helyzete

A regionális megállapodások sajátos altípusának tekinthetők a határ menti kereskedelmi zónákat létesítő egyezmények. Valójában ezek is bivagy multilaterális megállapodások, amelyek maguk is két nemzetközi konvencióra támaszkodnak. Az egyik a New Yorkban, 1965. július 8-án kelt, a szárazföldi államok átmenő kereskedelméről szóló egyezmény is, mely 2. cikkében rögzíti a fuvareszközök áthaladásának szabadságát, 3. cikkében arról rendelkezik, hogy az államok – kivéve az ellenőrzési és igazgatási költségek fedezésére szolgáló illetékeket – nem terhelik vámokkal, illetékekkel, adókkal az átvitelre kerülő árukat. Az 5. cikk alapján a szerződő államok olyan igazgatási és vámügyi rendszabályokat alkalmaznak, amelyek lehetővé teszik a szabad, folyamatos és állandó átmenő forgalmat. A 8. cikk alapján a szerződő államok szabadövezetek, és más vámügyi kedvezmények létesíthetők, illetve vezethetők be. A 10. cikk pedig korlátozza, illetve felhatalmazza a szerződő államot a legnagyobb kedvezmény[64] elve alkalmazásának korlátozására, arra hivatkozva a szárazföldi államok sajátos földrajzi helyzettel bírnak. Az a szárazföldi állam, amely az Egyezménynek nem tagja, a szárazföldi államoknak az Egyezmény szerint biztosított kedvezményekre és a különleges jogokra csak az e szárazföldi állam és az ilyen kedvezményeket és különleges jogokat nyújtó szerződő állam által egymással kötött szerződésben foglalt legnagyobb kedvezményi záradék alapján tarthat igényt.

Továbbá alkalmazandó a Genfben 1982. október 21-én kelt, a határokon történő áruellenőrzések összehangolásáról szóló nemzetközi egyezmény, amelynek 7. cikkében vállalnak kötelezettséget a szomszédos országok arra, hogy megteszik a szükséges intézkedéseket az áruk áthaladásának megkönnyítésére, erőfeszítéseket tesznek az áruk és okmányok közös ellenőrzésének biztosítására, a határállomások nyitvatartási rendjének, az ott működő ellenőrző szervek, az ott elfogadott vagy alkalmazott árukategóri-

[64] Itt természetesen nem a GATT–WTO alapelvének a korlátozásáról van szó.

ák, szállítási módok és nemzetközi árutovábbítási vámeljárások összehangolására is.

Így a két ENSZ-egyezmény felhatalmazása alapján az államok és sokszor az erre felhatalmazott helyi vagy regionális hatóságaik számos két- vagy többoldalú megállapodást köthetnek a határmenti (kül)kereskedelmi vagy máshol gazdaságinak nevezett zónák létrehozására.

Különösen Kína jár az élen az ilyen területek létesítésében, hosszú határai mentén több tucat ilyen övezetet hozott létre szomszédjaival, még Észak-Koreával is. A lehetséges példák közül talán a New Yorkban, 1995. december 6-án kelt multilaterális megállapodás[65] emelhető ki, amit Kína, Oroszország, Észak-Korea, Dél-Korea és Mongólia írt alá a Tyumen folyó melletti gazdasági zóna létrehozására.[66]

A fejezet tartalmát összefoglalva megállapítható, hogy a nemzetközi vámjog alanyait, jogforrásait és tárgyát tekintve is heterogén, de viszonylag könnyen körülhatárolható, komplex jogterület. Hasonlóan a nemzetközi kapcsolatok jogához, még nem érte el azt a homogenitást, mely alapján önálló jogággá lehetne minősíteni. Egyes részterületei, ide értve elsősorban a nemzetközi egyezményekben rögzített vámszabályokat, vámtételeket, kedvezményeket a nemzetközi kereskedelmi joghoz (gazdasági kapcsolatok jogához) való közeledést mutatnak, elsősorban az egyezmények fő céljainak (a kereskedelem akadályai lebontása, áruk szabad mozgása stb.) és egyéb szabályozási tárgyainak (szolgáltatások kereskedelme, szellemi alkotásokhoz fűződő jogok védelme stb.) egyre magánjogiasabb jellege miatt. A preferenciális egyezmények a vámokat és a vámjogot is már kizárólag kereskedelemszabályozó tényezőként alkalmazzák, nem is említik a vámok fiskális (közbevételi) szerepét, ezért – és a ténylegesen alacsony bevételek miatt – ezeknek a jogforrásoknak a nemzetközi pénzügyi jogi jellege és pénzügypolitikai eszköz szerepe is aggályossá válik.

Az ezeken kívül maradó szabályozási területek (a vámfizetési kötelezettség, a vám alapja, egyes vámkedvezmények, a vámeljárás, vámigazgatás

[65] Agreement Establishing the Tumen River Economic Development Zone and Consultative Comissions for the Development of East Asia.

[66] Cheng, 2010, 19.

stb.) azonban annyira speciálisan pénzügyi jogi (vámjogi) intézmények, hogy nem sorolhatók még a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának közjogi feltételrendszere közé sem, így álláspontom szerint, ezek az elemek a nemzeti, illetve az integrációs és nemzetközi pénzügyi jog területéhez tartozhatnak addig a most nagyon bizonytalannak tűnő időpontig, amíg a nemzetközi vámjog nem alakul önálló jogággá,

V. fejezet: Európa vámpreferenciális megállapodásai

A II. fejezet történelmi elemzése rámutat arra, hogy a preferenciális szerződések ma világszerte alkalmazott alaptípusai (szabadkereskedelmi övezet, vámunió) Európában jelentek meg, és honosodtak meg más kontinenseken is.

Európa azonban nemcsak a múlt szempontjából érdemel különös figyelmet, hanem a kereskedelmi vámpreferenciák jelene és talán a jövője szempontjából is a legjelentősebb kontinensnek minősíthető. Az Európai Unió gazdaságának növekedése jelentékeny mértékben függ attól is, hogy mely térségekkel képes újabb és mélyebb kereskedelmi kapcsolatokat létesíteni. Úgy tűnik, hogy ennek újabb iránya az amerikai kontinens és Ázsia lehet. Az Egyesült Államokkal már folynak is a tárgyalások, Japánnal is megkezdődtek, sőt Dél-Koreával már hatályban is van egy preferenciális egyezmény. Mégis úgy látjuk, hogy az EU lépéshátrányba került az ázsiai országokkal folytatott integrációi körében, hiszen ki- és lemaradni látszik az ázsiai, csendes-óceáni regionális integrációkról.[1]

A számos európai preferenciális szerződést megpróbálom az Európai Unióhoz való kapcsolatuk szerint rendszerezni, azaz külön ismertetem az Európai Unió által és azon kívül kötött megállapodásokat és figyelemmel leszek az egyes integrációkon belüli régiókra is.

Az Európai Unió működéséről szóló Lisszaboni Szerződés (EUMSZ) 3. cikke alapján a vámunió és a közös kereskedelempolitika kérdésében az Európai Unió és nem az Unió tagjai rendelkeznek hatáskörrel. Ebből következően nemzetközi szerződések megkötésére is az Uniónak van hatásköre. A szerződések megtárgyalására és megkötésére az EUMSZ Ötödik rész V. címe (Nemzetközi megállapodások) az irányadó, a közös kereskedelempolitikára vonatkozó speciális szabályokkal (207. cikk) kiegészítve. A közös

[1] Messerlin ennek okát a 1980-as, 90-es évek politikai mulasztásaiban látja. (Messerlin, 2012, 28.)

kereskedelempolitikához tartozó megállapodásokat a Tanács az Európai Parlament egyetértésével kötheti meg.[2]

Az Európai Unió Vámkódexének területi hatálya csak a Közösség területére vonatkozik,[3] ezért a közösségi vámjog és kereskedelempolitika vizsgálata szempontjából ezen belül a Közösség és a Közösségen kívüli államok közötti regionális és multilaterális vámegyezmények is különleges jelentőséggel bírnak, mert az Unión kívüli országokkal való kereskedelem javarészt ezen egyezmények keretei között zajlik.

Természetesen a Közösség a világ számos országával kötött már olyan egyezményeket, amelyek az átlagos (kedvezmény nélküli) vámtételeket csökkentik, vagy éppen nulla mértékben határozzák meg. Ezek a kedvezmények az érintett államok közötti együttműködési vagy társulási jellegű megállapodásokban valósulnak meg, illetve a Közösség autonóm döntéseként jönnek létre.[4]

Miután az Unió és valamennyi tagállama tagja a GATT–WTO rendszernek, ezért az Unió kereskedelempolitikájában alkalmazott vámcsökkentések természetesen követik a GATT–WTO fordulókon elhatározott tarifamérsékléseket is, amelyek eredményeként ma már a vámok mértéke a szinte jelentéktelen, 2% alatti szintre süllyedt.

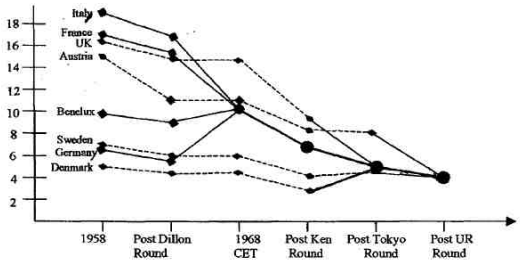

Forrás: Weerth, 2009, 54.

[2] Dienes-Oehm – Erdős – Király – Martonyi – Somssich – Szabados, 2012, 265–266.

[3] Kivéve a Feröer-szigetek, Grönland, Helgoland szigete, Büsingen területe, Ceuta és Melilla területe, a francia tengeren túli területeket, Sain-Pierre és Miguelon-t, Mayott-ot, Livigno és Campione d'Italia területeit, valamint a Luganói-tó nemzeti vizeit a part és a Ponte Tresa és a Porto Ceresio közötti terület politikai határa között.

[4] Witte, 2003, 440.

1. Az Európai Unió autonóm vámpreferenciái

Az Európai Közösség és a fejlett országok az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD) ajánlásai alapján vezették be 1971-től a fejlődő országokból származó ipari termékekre vonatkozó kedvezményes vámjaikat. Ezek a preferenciák autonóm módon, tehát a viszonosság igénye nélkül adott és új kedvezmények voltak, ezért akkor a GATT 1947. I. cikkelyébe ütköztek, amely az általános legnagyobb kedvezményes elbánás és a viszonosság kötelezettségét rögzítette. Ezen tilalom alól a GATT 1971-ben tíz évre szóló mentesítést adott, így kerülhetett sor a preferenciális vámok újbóli alkalmazására. A fejlődő országok kérésére 1979-ben vált a preferenciális bánásmód a GATT Tokió-körtárgyalásainak eredményeként a GATT integráns részévé.

Az Európai Unió kereskedelempolitikájának keretében számos fejlődő állam számára autonóm módon is nyújt vámkedvezményeket anélkül, hogy ezen államok a kölcsönösség vagy a viszonosság alapján a közösségi exportot hasonló módon támogatnák. Ezen autonóm kedvezmények nyújtására napjainkban főleg az Általános Preferenciális Egyezmény, részben autonóm módon az afrikai, karibi és csendes-óceáni államokkal kötött Cotonoui Megállapodás keretében kerül sor.

1.1. GSP preferenciák

Az Európai Unió 1971. július 1-től támogatja tarifális vámkedvezményeivel a világ legkevésbé fejlett 95 országát. Az Európai Unió Bizottsága 154/2013 (december 18.) számú rendeletében a legkevésbé fejlett ország státuszt akként írja körül, hogy a Világbank osztályozása szerint az utolsó három éves bevételüket figyelembe véve magas vagy közepesen magas bevételű országok nem részesülhetnek GSP támogatásban. Az Unió a GSP támogatások rendszerét 2023. december 31-ig tartja fenn.

1.1.1. A Cotonouban 2000. június 23-án egyrészről az afrikai, karibi és csendes-óceáni államok csoportjának tagjai, másrészről az Európai Közösség és tagállamai között aláírt partnerségi megállapodás (Cotonoui Partnerségi Megállapodás)

Bár az Európai Unió az EUMSZ 198–204. cikkeiben vámmentességet biztosít a Dániával, Franciaországgal, Hollandiával és az Egyesült Királysággal különleges kapcsolatban álló, egyes Európán kívüli országok és területek számára (EUMSZ II. melléklet), de ez nem terjed ki a gazdaságilag fejletlenebb afrikai, karibi és csendes-óceáni államok többségére, ezért az ezeknek nyújtott támogatásokat, preferenciákat külön nemzetközi szerződésben szabályozzák. A Cotonoui Partnerségi Megállapodást egyrészről az afrikai, karibi és csendes-óceáni államok, másrészről az Európai Közösség és tagállamai (tizennyolc hónapos egyeztetést követően) 2000. június 23-án írták alá a benini Cotonouban. Az afrikai, karibi és csendes-óceáni államok (a továbbiakban AKCS államok) együttesen jelentős gazdasági tényezőt és több mint 650 millió embert képviselnek, ezért ez a partnerség a Közösség számára kereskedelempolitikai céljai, különösen a világkereskedelemből való részesedés szempontjából is különös jelentőséggel bír. Az érintett lakosság és államok számát tekintve pedig a megállapodás a világ egyik legnagyobb pénzügyi és politikai észak-déli irányú megállapodásának minősíthető.[5]

Az együttműködés az AKCS államokkal már 1957-ben, az EGKSZ aláírásával megkezdődött, hiszen a tagállamok a 3. cikk k) pontjában, és IV. részében kifejezik igényüket a kereskedelmi forgalom növelése és a gazdasági és társadalmi fejlődés közös elősegítése érdekében, az Európán kívüli országok és területek társulása iránt. Kiemelt figyelmet érdemel a 133. cikk, amelynek (1) bekezdése kötelezettségként írja elő az ezekből az országokból és területekről származó áruknak a tagállamokba történő behozatala esetén fizetendő vámok teljes megszüntetését.

[5] The Lomé Convention. 2. (Elérhető: http.//europa.eu.int/comm/development/body/cotonou/lome_history_en.htm.)

Mintegy ezen kötelezettségeinek teljesítéseként, 1963-ban a Yaoundé I. Megállapodás (1963–1969) keretei között az Európai Gazdasági Közösség kereskedelmi előnyöket és pénzügyi segítséget nyújtott a tagállamok volt afrikai gyarmatainak, amit hasonló céllal és tartalommal váltott fel 1969-ben a Yaoundé II. Megállapodás (1969–1975).[6]

A Közösség később a rendszeresen frissített Lomé Megállapodással próbálta az egyre fontosabbá váló együttműködési és fejlesztési politikáját megvalósítani. A Lomé Megállapodás az AKCS államok és a Közösség közötti együttműködést szabályozta hosszabb időszakra; főbb jellemzői a partnerség elve, a kapcsolatok szerződéses kerete, a Közösség által nyújtott kereskedelmi és politikai segítség voltak. A Közösség által nyújtott támogatás egyrészt közvetlen pénzügyi támogatás formájában az Európai Fejlesztési Alapon keresztül, illetve kereskedelmi-, verseny- és vámpreferenciák formájában négy egyezmény keretében valósult meg.

Nagy-Britannia 1973-as csatlakozásával a Közösséghez az EGK Szerződés fentebb hivatkozott rendelkezései a Brit Nemzetközösséghez tartozó államok miatt újabb dimenzióba jutottak, hiszen a csatlakozással a Közösség tagjai volt gyarmatai száma, így a támogatandó országok köre is jelentősen megnövekedett. Ezen feladatok megoldására írták alá tehát 1975-ben az első Lomé Megállapodást (Lomé I.), amelynek jellemzőjeként említhetők a Közösség által az AKCS államok számára autonóm módon adott vámpreferenciák, éppúgy, mint a partnerek közötti egyenlőség vagy a szuverenitás tiszteletben tartásának elve. Ebben az időszakban Nagy-Britannia által volt gyarmatainak a banánra és a cukorra adott kereskedelmi preferenciái is – a Megállapodáshoz tartozó külön jegyzőkönyvek formájában – közösségi szabályozás alá kerültek. A banán jegyzőkönyv meghatározott kontingens erejéig biztosított vámmentes bejutást a Közösség területére, míg a cukor jegyzőkönyv szintén meghatározott mennyiségre írt elő garantált árakat. A banán és a cukor jegyzőkönyvvel egyidejűleg bevezetett marha és borjúhús jegyzőkönyvvel a Közösség az értékvámoktól eltérő vámok 92%-os csökkentésével támogatta partnereit. A Lomé I. Megállapodás vezette be az úgynevezett STABEX

[6] Pardavi, 2009(b), 222.

rendszert is, ami az AKCS országoknak a közösségi támogatások által okozott export kiesését kívánta kompenzálni.

Az 1979-ben aláírt Lomé II. Megállapodás a vámokat érintően nem hozott érdemi változásokat, azonban az egyéb kereskedelempolitikai eszközök alkalmazása közül a bányaipari támogatást adó SYSMIN rendszer bevezetését kell megemlíteni.

Az 1985-től hatályos Lomé III. Megállapodás az ipari fejlesztésekre helyezte a hangsúlyt, elsősorban az élelmiszeripari ágazatban.

A Lomé IV. (1990–2000) Megállapodásban az AKCS országokban időközben bekövetkezett gazdasági és politikai változások hatására, a kelet-európai és mediterrán partnerekkel való kapcsolatok megváltozására és a GATT Uruguay Fordulójára is tekintettel jelentős változások következtek be a preferenciák körében. Ezek közül kiemelendő, hogy az emberi jogok védelme és demokratikus elvek alapvető szerepet kaptak az egyezményben és az eddiginél több figyelmet szenteltek az egyes államokkal való külön együttműködésre is. Figyelemreméltó azonban, hogy a Közösség által adott pénzügyi támogatás összege most először nem növekedett.[7] A kereskedelem a partnerekkel az ipari termékeket illetően ebben az időszakban vámoktól és egyéb korlátozásoktól mentes, míg a mezőgazdasági termékekhez újabb vámpreferenciák kapcsolódnak (Lomé IV. XL. Mellékletében szabályozva).

1996-ban az Európai Közösség Bizottsága által közzétett Green Paper[8] az AKCS országokkal fennálló kapcsolatok jövőjét illetően négy új alapvető célt határozott meg tekintettel arra, hogy a preferenciák a nem megfelelő infrastruktúra, a vállalkozások alacsony száma, a szellemi és pénzügyi tőke alacsony foka, a megtakarítások és befektetések minimális volta és a fejletlen pénzügyi szektor miatt nem érték el azt az exportfejlesztő hatást, amit a tagállamok elvártak volna, Továbbá figyelemmel voltak a fennálló rendszerből származó tapasztalatokra és a WTO létrejöttével kialakuló új nemzetközi kereskedelmi aspektusokra is.[9]

---

[7] Uo. 221.

[8] GREEN PAPER on relations between the European Union and the ACP countries on the eve of the 21st century – Challenges and options for a new partnership. COM/96/0570 FINAL.

[9] McMahon, 1997, 2.

1. **A status quo fenntartása.** A Közösség továbbra is az AKCS-államok számára szeretné nyújtani a legtöbb autonóm kedvezményt. Ezt a célt a GATT (1994) részét képező Egyetértés a GATT XXIV. cikkének értelmezéséről szóló megállapodás[10] sem zárja ki. A kedvezmények problémát okozhatnak az érintett államok és a kedvezményekben nem részesülő harmadik államok közötti kereskedelmi kapcsolatokban, akadályozva a regionális integrációk létrejöttét, működését, különös tekintettel a karibi országokra, amelyek részesei az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Megállapodásnak.
2. **Az AKCS országok integrálása a GSP rendszerbe**. A Közösség a GSP rendszer keretében is támogatja a fejlődő országokat. Ezért indokoltnak tűnik a két rendszer összekapcsolása oly módon, hogy az AKCS országok közül a legkevésbé fejlett országokat csak a GSP rendszer keretében támogatná tovább. Ez azonban felveti azt a problémát, hogy ez az eddig több kedvezményt élvező AKCS országok számára veszteséget okozna, ezért számukra a GSP keretén belül kellene megadni a korábban élvezett kedvezményeket.
3. **Status quo és reciprocitás.** Az első két célkitűzésben vázolt mindkét problémára megoldást jelentene, ha ez eddig autonóm módon nyújtott kedvezményeket egy új egyezmény keretében a viszonosság elve alapján nyújtanák a partnerek. Ez természetesen a Közösség számára járna igazán jelentős előnyökkel, hiszen lényeges kereskedelmi korlátozások nélkül jutnának el termékei egy hatalmas piacra. A status quo elvével némileg ellentétes a GATT 1947. XXIV. cikkelyének 5. pontjában közölt kikötés, mely szerint az átmeneti megállapodás (ide tartozik a preferenciális megállapodás is) csak meghatározott időre szólhat.
4. **Megkülönböztetett reciprocitás.** Ez és az előző javaslat – észlelve azt, hogy egyes AKCS országok belső piaca nem túl nagy – lehetővé tenné, hogy regionális integrációk alakuljanak ki egyrészről az AKCS-államok csoportján belül, másrészről az AKCS-államok és más fejlődő országok között. A javaslat hét regionális csoportot hozna létre, a karibi, a csendes-óceáni, az indiai-óceáni, a közép-afrikai, nyugat-afrikai,

[10] Asakura, 2003, 283.

dél-afrikai és kelet-afrikai régiót, amelyeket eltérően támogatna a Közösség.[11]

Ezen előzmények után írta alá a Közösség és 77 partnere a Cotonoui Megállapodást, ami a folyamatos fejlődés mellett a nyomor, a szociális, gazdasági és technológiai hanyatlás visszaszorítását tűzte ki célul. A Megállapodás azonban nem elsősorban kereskedelmi vagy vámmegállapodás. Tartalma, alapelvei szerint is fő célja, hogy a partnerek együttműködjenek a szegénység megszüntetésére, a fenntartható fejlődésre és az AKCS országoknak a világ gazdaságába való fokozatos integrációjának érdekében. A partnerek hozzájárulnak az AKCS- államok, gazdaságok, társadalmi és kulturális fejlődéséhez, a lakosságuk magasabb életszínvonalához, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméhez is.

A Megállapodás határozott időre, 20 évre jött létre, de ötévenként felülvizsgálható. A Megállapodás aláírásával az AKCS-államok a Közösség hatodik legnagyobb kereskedelmi partnerévé váltak, már 2002-ben a Közösség importjából és exportjából való részesedésük elérte a 4,4 százalékot.[12]

A Közösség a Cotonoui Megállapodás keretében olyan termékekre is biztosít vámkedvezményt, amelyeket korábban (a Lomé Megállapodások előtt) harmadik országokból származó importból szerzett be (banán, cukor). Itt megjelenik tehát a Jakob Viner által felismert és elsősorban a vámunióknál és szabadkereskedelmi övezeteknél kimutatott kereskedelemterelő (trade diversion) hatás, azaz az import mennyisége nem nő, de az importforrásban változás történik.[13] A kereskedelemterelő hatás pedig éppen a vizsgált vámpreferenciák nyújtásával érhető el, hiszen a vámok csökkentése vagy megszüntetése a vámok árképző hatásánál fogva az ezen országokból származó termékek árának csökkenését, és így a nem kedvezményezett országok termékeihez viszonyított árelőnyét biztosítja, ami a fogyasztás átrendeződéséhez vezet.

A Cotonoui Megállapodás tulajdonképpen csak egy keretmegállapodás, a tényleges vámpreferenciákat a WTO-val összeegyeztethető gazdasági

[11] McMahon, 1997, 8–10.
[12] Forrás: Eurostat.
[13] Huszár, 1994, 308.

társulási megállapodások *(EPA)* keretében kívánja nyújtani, amelyek régiónként más-más időpontban léptek hatályba.[14] Ezekben a megállapodásokban már érvényesül a Green Paper által elvárt viszonosság és a megkülönböztetett reciprocitás elve is, rögzítik a kedvezményezett termékkört, valamint a vámok leépítésének ütemezésében fellelhető aszimmetria mértékét. Ezért ezek a megállapodások már nem autonóm, hanem viszonosságon alapuló preferenciális megállapodásoknak minősíthetők, ebből következően magát a Cotonoui Megállapodást sem lehet csak a kedvezményeket autonóm nyújtó preferenciális egyezmények közé besorolni.

Azon legkevésbé fejlett országok számára, amelyek nincsenek abban a helyzetben, hogy a Közösséggel a kölcsönösségen és a viszonosságon alapuló új partnerségi megállapodásokat kössenek, a Közösség GSP rendszer keretében biztosítja a Cotonoui Megállapodás előtti állapot fenntartását a Lomé IV. szintjén, de a származási szabályokat egyszerűsítve, tekintettel a kumulációs rendelkezésekre is. A Megállapodás 94. cikke lehetőséget biztosít arra is, hogy azon nem partner fejlődő országok, amelyek az AKCS-államokéval összehasonlítható strukturális jellemzőkkel és gazdasági, illetve társadalmi helyzettel bírnak, csatlakozzanak a partnerségi megállapodáshoz.

A Lomé IV. Megállapodás bemutatásánál már említettük, hogy az AKCS országokkal folytatott kereskedelem a Közösség által adott egyoldalú vámmegszüntetés miatt az ipari termékek vonatkozásában teljesen vámmentesen folyik. A Megállapodás II. címében (Gazdasági és kereskedelmi együttműködés) és V. Mellékletében tartalmazza a vámpreferenciákkal kapcsolatos szabályokat, így a származási előírásokat is.[15]

1.2. Egyedi autonóm preferenciák

Az Európai Parlament és a Tanács az EUMSZ 207. cikkelyének (2) bekezdése alapján hozott 1336/2011/EU (2011. december 13.) rendeletével módosított az Európai Unió stabilizációs és társulási folyamatában résztve-

[14] A karibi térségre, 15 CARICOM tagra 2008. november 1-jén lépett hatályba a Cariforum Államok és az Európai Közösség és Tagállamai közötti gazdasági partnerségi megállapodás, Afrikára pedig az Európai Közösség és kelet- és dél-afrikai államok közötti átmeneti gazdasági partnerségi megállapodás 2012. május 14-én.

[15] Pardavi, 2009(b), 219–226.

vő vagy ahhoz kapcsolódó országokra és területekre vonatkozóan kivételes kereskedelmi intézkedések bevezetéséről szóló 1215/2009/EK tanácsi rendeletével támogatja Koszovó, Albánia, Bosznia-Hercegovina egyes árut tarifális vámcsökkentésekkel.

Ugyancsak külön jogforrás, az Európai Parlament és a Tanács 2012. november 15-én hatályba lépett, 1029/2012/EU rendelete határozza meg a vámmentes pakisztáni áruk körét. Moldova pedig az Európai Parlament és a Tanács 581/2011/EU rendeletével módosított 55/2008/EK számú tanácsi rendelet alapján jogosult 2008. január 21-től vámkönnyítésekre legfeljebb 2015. december 31-ig.

2. Az Európai Unió preferenciális megállapodásai

Az Európai Unió maga is vámunió, de a világkereskedelemben betöltött vezető szerepe, valamint tagállamainak széleskörű kereskedelmi, gazdasági kapcsolatai predesztinálják arra, hogy újabb és újabb preferenciális megállapodásokat kössön. Ezek között találhatunk olyanokat, amelyek az Unió bővítésével kapcsolatosak és olyanokat is, amelyek a gazdasági integrációt kívánják erősíteni az egyes államok között. A preferenciális megállapodások létrehozását és kiteljesedését az Unió politikáin és szerződésein kívül természetesen jelentősen befolyásolják a világgazdasági események is. Így különösen a globális gazdasági válság és a WTO Dohai Fordulójának problémái is.

Az EU szabadkereskedelmi megállapodásai túlmutatnak azonban a GATT XXIV. cikkének követelményein, hiszen gyakran tartalmaznak a szolgáltatások kereskedelmére és különböző szabályozási területekre (befektetések, szabványok, versenyszabályok stb.) vonatkozó elveket is.[16]

Ezen kívül az EU az egyetlen olyan vámunió, amely saját jogán is tagja a WTO-nak,[17] továbbá tagjai is alapítói a WTO-nak, így az a különös helyzet állhatna elő, hogy az EU és tagjai a WTO-ban nem azonos érdekeket képviselnek. Az Európai Közösségek Bíróságának 1/94 számú véleménye segített a problémát megoldani azzal, hogy a vélemény szerint ebben az esetben a Közösségnek és tagállamainak a WTO szerződések megkötésére osztott hatásköre van. Ez azonban úgy valósul meg, hogy az Európai Bizottság tárgyal és köti meg a szerződéseket, a tagállamoknak csak ritkán jut valódi szerep.[18]

Az EU és a GATT–WTO joga közötti összhangnak köszönhetően a partnerek közötti vámcsökkentések és származási szabályaik nem ütköznek a GATT XXIV. cikkely 5. bekezdés b) pontjának előírásaiba, vagyis a szabadkereskedelmi övezetet alkotó területek mindegyikében fennálló vámok és kereskedelmi rendszabályok az ilyen övezetbe nem tartozó vagy ilyen

[16] Bercero, 2006, 384.
[17] WTO Egyezmény XI. cikk.
[18] Piet, 2006, 450.

megállapodásban részt nem vevő szerződő felek kereskedelme tekintetében nem lehetnek magasabbak vagy korlátozóbb jellegűek, mint amilyenek az ugyanezen területeken a szabadkereskedelmi övezet létrehozása vagy – adott esetben – az átmeneti megállapodás elfogadása fennálló, vonatkozó vámok és egyéb rendszabályok.

2.1. Az Európai Unió és a mediterrán térség[19] regionális megállapodásai

A mediterrán térség az évezredes történelmi, gazdasági, kulturális hagyományok és földrajzi közelsége miatt ma is az Európai Unió fontos partnere.[20] A térséget alkotó államok eltérő ütemben és módon egyre szorosabbra fonták kapcsolatukat a Közösséggel, közülük Olaszország alapítóként, Spanyolország, Portugália, Görögország, Ciprus, Málta és Horvátország pedig a közösség tagjaként részese az Uniónak. Már a Római Szerződés is érinti hatályában és szabályozásában ezt a térséget, hiszen Algériára mint Franciaország tengerentúli megyéjére is alkalmazni kellett (227. cikk). A Szerződéshez csatolt egyik Római Nyilatkozat pedig Líbiának a társulás lehetőségét ajánlotta fel, mely azonban még nem jött létre.

A Szerződés alapján a tagsággal nem járó, de ahhoz esetleg vezető kapcsolatok két szintje különböztethető meg: a kereskedelmi egyezmények 133. cikk (113) és a társulási szerződés 310. cikk (238).

2.1.1. A megállapodások első generációja

A Közösség 1962-ben Görögországgal, 1963-ban Törökországgal, 1970-ben Máltával és 1972-ben Ciprussal kötött társulási szerződést. Portugália pedig az EFTA tagjaként írt alá szabadkereskedelmi megállapodást, míg Spanyolország csatlakozását megelőzően nem voltak intézményes kapcsolatai a nyugat-európai integrációs szervezetekkel.[21]

---

[19] A könyvben mediterrán országok alatt Albániát, Algériát, Bosznia és Hercegovinát, Egyiptomot, Izraelt, Jordániát, Libanont, Líbiát, Mauritániát, Monacót, Montenegrót, Marokkót, a Megszállt Palesztin Területeket (Occupied Palestinian Territories), Szíriát, Tunéziát és Törökországot értem.

[20] Az ókori kapcsolatokat kiválóan érzékeltetik: Cottier – Crawford – Crowther – Ferrary – Levick – Salomies – Wörrle, 2008.

[21] Várnay – Papp, 2006, 53.

Ezekben a szerződésekben közös, hogy mivel ezen első megállapodások vámuniót még nem valósítottak meg, hanem hosszabb-rövidebb időszakra nézve csak vámcsökkentéseket és a vámok eltörlését írták elő, ezért a klasszikus regionális elméletek[22] szerint ezek is (vám)preferenciális vagy regionális szerződéseknek minősíthetők. Ezek a szerződések ugyanakkor többnyire tartalmazzák a későbbi csatlakozás lehetőségét is, de általában csak a vámunió létrehozása van megjelölve közvetlen célként, és az ehhez szükséges menetrend is szerepelt az egyes szerződésekben.[23] Itt külön ki kell térnünk Törökország esetére, amellyel az 1963-ban Ankarában aláírt megállapodás következtében 1995-ben ténylegesen létre is jött a vámunió.

A Közösség által 1972-ben meghirdetett Globális Mediterrán Politikában elképzelt multilaterális megállapodás nem valósult meg, mert azt az államok már 1973-ban elvetették, ezért 1973–1978 között további bilaterális „társulási szerződésnek" nevezett új megállapodások jöttek létre a Maghreb[24] (ezekkel kedvezőbb feltételekkel) és a Mashrek[25] országokkal. Izraellel politikai okok miatt „csak" szimmetrikus szabadkereskedelmi megállapodást írtak alá 1975-ben.

2.1.2. Második generáció: Az Euro-Mediterrán Partnerség

Az euro-mediterrán partnerség az 1995. évi barcelonai miniszteri konferencia által elfogadott nyilatkozat és munkaprogram alapjaira támaszkodik,[26] amely az Európai Unió akkori 15 tagállamát és 12 földközi-tengeri partnerét (Algériát, Ciprust, Egyiptomot, Izraelt, Jordániát, Libanont, Máltát, Marokkót, a Palesztin Hatóságot, Szíriát, Törökországot és Tunéziát) foglalta magában. Az érintett államok politikai és gazdasági együttműködésben állapodtak meg, amelynek keretében egyenként ismét regionális megállapodásokat is kötöttek. (Tunézia: 1998, Izrael: 2000, Jordánia: 2002, Egyiptom: 2001 stb.).

[22] Viner, 1950, 41–81.
[23] Szigetvári, 2002, 65.
[24] Algéria, Marokkó, Tunézia,
[25] Jordánia, Szíria, Egyiptom, Libanon.
[26] Montanari, 2007, 1011–1012.

A barcelonai folyamat elindítása után változó időközönként a külügyminiszterek több más euro-mediterrán konferencia keretében találkoztak. A 2005. november 27-e és 28-a között Barcelonában tartott értekezlet többek között elhatározta egy szabadkereskedelmi övezet 2010-re való létesítését. Ehhez tervbe vették a szabadkereskedelmi megállapodások megkötését a földközi-tengeri országok között, a páneuro-mediterrán jegyzőkönyv csatolását a származási kumulációhoz, továbbá a belső és a régiók közötti integrációk elősegítését is.

Ezt követően a Földközi-tenger országaival történő kétoldalú együttműködés keretében sorra fogadták el az euro-mediterrán együttműködési megállapodásokat.[27] Ezek a kölcsönösség elvén, a partnerségen és a demokratikus elveken, valamint az emberi jogokon nyugvó kapcsolatokat vezetnek be, és a régió országaival korábban kötött megállapodásokhoz hasonlóan előirányozzák egyebek között a rendszeres politikai párbeszédet és egy szabadkereskedelmi zóna fokozatos kialakítását, valamint a gazdasági és pénzügyi együttműködés megerősítését. Vámcsökkentési szempontból ezeknél a megállapodásoknál, mint az eltérő gazdasági fejlettségű országok között megszokott aszimmetrikus csökkentés kizárólagosnak mondható.

Az Euro-Mediterrán Partnerség továbbviteleként és az európai szomszédságpolitika végrehajtására a Párizsi Csúcstalálkozón kiadott együttes nyilatkozattal 2008. július 13-án az Unió a Mediterráneumért (Mediterrán Unió) létrehozását határozta el, amelynek a 27 tagállamon kívül 16 partner lesz a tagja. A párizsi nyilatkozat szerinti együttműködés a vámpreferenciákat nem érinti, így a már megkötött megállapodások hatályban maradnak, de körük kiegészült az Albániával (2009), Bosznia-Hercegovinával (2008), Horvátországgal (2009), Montenegróval (2009) megkötött szerződésekkel. Mauritániával az ACP rendszerben zajlik az együttműködés, Líbiával pedig jelenleg a kapcsolatok az ottani polgárháborús helyzet miatt szünetelnek.[28]

---

[27] EC-Tunisia Euro-Mediterranean Association Agreement, signed 17 July 1995, in force 1 March 1998. EC-Israel Euro-Mediterranean Association Agreement, signed 20 November 1995, in force 1 June 2000. EC-Morocco Euro-Mediterranean Association Agreement, signed 26 February 1996, in force 1 March 2000. EC-Jordan Euro-Mediterranean Association Agreement, signed 24 November 1997, in force 1 May 2002. EC-Egypt Euro-Mediterranean Association Agreement, signed 25 June 2001, in force 1 January 2004.

[28] Pardavi, 2010(c), 171–179.

Ezekhez a megállapodásokhoz hozzátartozik az az elv is, hogy az érintett országok jogosultak egymással is preferenciális megállapodásokat kötni. Ezért meg kell említeni az Arab Közös Piacot (ACM 1964. Egyiptom, Izrael, Jordánia, Líbia, Mauritánia, Szíria, Jemen), az Öböl-menti Országok Együttműködési Tanácsát (GCC vagy CCASG), ami 2007-től már vámunió (1981 Bahrein, Kuvait, Omán, Katar, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emirátusok részvételével) része, valamint az Arab Szabadkereskedelmi Megállapodást (GAFTA 2005 az Arab Liga 18 tagjával) és a Maghreb Arab Uniót (UMA 1989 Algéria, Líbia, Mauritánia, Tunézia, Marokkó) is. Továbbá figyelmet érdemel az Agadiri Megállapodás is, amit Rabatban, 2004. február 25-én írták alá azzal a céllal, hogy szabadkereskedelmi övezetet hozzanak létre Jordánia, Tunézia, Egyiptom és Marokkó között.

A mediterrán országokkal kötött megállapodásokban sem alkalmazzák a GATT–WTO vitarendezési mechanizmusát. Helyette – hasonlóan az Európai Megállapodáshoz – a Társulási Tanács a vitarendezésre hivatott szervezet, amely azonban – ellentétben az Európai Megállapodásban foglaltakkal – jogi kötőerővel bíró határozatokat is hozhat.[29]

A jelenleg folyó tárgyalásokban a GCC-vel és Szíriával megszakadtakban is már ezen utóbbi modell tűnik fel, mely a WTO szabályaihoz való fokozatos közelítést mutat.[30]

2.2. A Keleti Partnerség megállapodásai

Az EU jól érzékelhetően nem hagy fel a bilaterális szerződések megkötésére irányuló politikájával, ennek bizonyságaként szolgál a 2009. május 7-én, Prágában, a Keleti Partnerségről elfogadott közös nyilatkozat is, amelynek 1–4. pontjaiban a kétoldalú kapcsolatok létesítésére és elmélyíté-

[29] 79. cikk: 1. The Association Council shall consist of the members of the Council of the European Union and members of the Commission of the European Communities, on the one hand, and of members of the Government of the Kingdom ofMorocco, on the other. 2. Members of the Association Council may arrange to be represented, in accordance with the provisions laid down in its Rules of Procedure. 3. The Association Council shall establish its Rules of Procedure. 80. cikk: The Association Council shall, for the purpose of attaining the objectives of this Agreement, have the power to take decisions in the cases provided for therein. The decisions taken shall be binding on the Parties, which shall take the measures necessary to implement the decisions taken. The Association Council may also make appropriate recommendations. It shall draw up its decisions and recommendations by agreement between the two Parties.

[30] Bercero, 2006, 404.

sére helyezik a hangsúlyt. Az Unió 2009-ben szomszédsági politikája keretében tárgyalásokat kezdett hat posztszovjet állammal, Moldáviával, Grúziával, Örményországgal, Ukrajnával, Fehéroroszországgal és Azerbajdzsánnal is, még anélkül, hogy szó lenne ezen államoknak az EU-hoz való közeljövőben történő csatlakozásáról.

A téma különösen érzékeny, hiszen az ezen államokkal kötendő szabadkereskedelmi egyezmények lényegesen sérthetik Oroszország gazdasági és külpolitikai érdekeit is, ezért egyfajta verseny indult meg a két hatalom között a fenti országok partnerségéért.

Az EU a kétoldalú kapcsolatokat olyan társulási megállapodások (Association Agreements) formájában képzelte el, amelyek nem vezetnek tagsághoz. Ezek a szerződések tehát alapvetően szabadkereskedelmi megállapodásokat tartalmaznának, amelyeknek célja a „Mély és Átfogó Szabadkereskedelmi Térség" (Deep and Comprehensive Free Trade Area – DCFTA) megvalósítása lenne, kiegészítve a személyek szabad mozgását biztosító vízumliberalizációval és a térség, valamint az EU szempontjából is különösen fontos energetikai együttműködéssel.

Az EU azonban politikai feltételeket is szabott a tárgyalások megkezdéséhez. Ezek: a megfelelő fejlődés az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság terén, ide értve a politikai választások tisztaságának biztosítását is.[31] Fehéroroszország és Azerbajdzsán nem tudott ezeknek az előfeltételeknek megfelelni, ezért a tárgyalások csak a másik négy országgal kezdődtek el. 2013. év novemberében azonban az orosz külpolitika váratlanul meghiúsította az EU terveit. Ennek következményeként állt el Örményország és Ukrajna a társulási egyezmény aláírásától. A 2014 februárjában Kijevben történt események és az azt követő politikai fordulat azonban újra az Európai Unió felé fordították Ukrajnát, Grúziát és Moldáviát, ennek következtében 2014. június 27-én Brüsszelben aláírták az EU-val kötött társulási megállapodásuk szabadkereskedelmi részét, amelynek alkalmazását Oroszország rendkívüli módon ellenzi, sőt szankcionálni is kívánja.

[31] Az Európai Bizottság „EU cooperation for a successful Eastern Partnership" című kiadványa, 2012.

3. Az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás (Agreement on the European Economic Area, EGT)

Az Európai Közösség és az EFTA képviselői között 1989-ben megkezdődtek a tárgyalások az Európai Gazdasági Tér, később Térség (EGT) létrehozására, amelynek alapítására vonatkozó egyezményt aztán 1992. május 2-án írtak alá Portóban, és ami 1994. január 1-jén lépett hatályba. Az EGT egy, a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok megerősítésére és kiterjesztésére vonatkozó egyezmény, amit azzal a céllal hoztak létre, hogy az Európai Közösség belső piacára vonatkozó rendelkezéseket alkalmazzák az EFTA országaira is. Azonban az Unió belső piacára vonatkozó szabályok csak akkor válhatnak az EGT-államok jogrendszerének a részévé, amikor az érintett államok megállapodnak erről. Ezt követően speciális EFTA-testületek és egy parlamenti vegyes bizottság követi nyomon a jogszabályok átültetését és végrehajtását. A közös rendelkezések azonban nem érinthetik többek között a vámuniót és az Unió kereskedelempolitikáját sem.

Az EGT egyébként új vámszabályokat, vámcsökkentéseket nem tartalmaz, nem hoz létre így sem vámuniót, sem pedig újabb szabadkereskedelmi övezetet az érintett felek között.

Ebből következően az EGT más, mint egy egyszerű szabadkereskedelmi megállapodás, mert az EU belső piacának szabályait terjeszti ki Svájc kivételével az EFTA-országokra, ezért inkább egy a szolgáltatások kereskedelmére vonatkozó egyezménynek minősíthető.

EGT átveszi a belső piac négy alapszabadságát (az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlása) és a hozzá kapcsolódó szakpolitikákat (verseny, közlekedés, energia, illetve a nemzetközi gazdasági és monetáris együttműködés) is. Ezen túlmenően a megállapodás tartalmazza a négy alapszabadsághoz szigorúan kapcsolódó horizontális politikákat is: a szociális politikákat (ide tartozik a munkahelyi egészségvédelem és biztonság, a munkajog, illetve a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód); a fogyasztóvédelmi, környezetvédelmi, statisztikai és társasági jogi politikákat; valamint számos kapcsolódó politikát.

A megállapodás nem alkalmazandó a (külön megállapodások tárgyát képező) mezőgazdasági és halászati termékekre és a közvetett adózásra (héa és jövedéki adó). Ezekről a területekről külön egyezmények rendelkeznek.

Az áruk szabad mozgásáról szóló II. részében a megállapodás a kereskedelem liberalizációja érdekében a szerződő felek területéről származó ipari termékek tekintetében a behozatali és kiviteli vámok (ideértve a fiskális vámokat is), a mennyiségi korlátozások és az azonos hatású intézkedések felszámolását írja elő (10. cikk), és a vámeljáráshoz a 3. fejezetben vámellenőrzés és vámalakiságok egyszerűsítésére irányuló együttműködési szabályokat rendel. A mezőgazdasági és halászati termékekre fokozatos vámleépítési rendszer vonatkozik, amelyről egyedi megállapodások rendelkeznek.

A megállapodás a származási szabályokat (4. jegyzőkönyv) az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében vállalt kötelezettségek sérelme nélkül határozza meg.

4. Az Európai Unió és tagállamai, másrészről Dél-Korea közötti 2010. október 6-án Brüsszelben aláírt szabadkereskedelmi megállapodás

Az FTA típusú egyezményekre közismert példa az Európai Unió és tagállamai, másrészről a Dél-Korea közötti szabadkereskedelmi megállapodás, amely 2011. július 1-jén lépett hatályba. Az Unió már ezen egyezmény megkötése előtt is épített ki Kelet-Ázsiával kapcsolatokat, de ezek nem terjedtek túl a vámügyekben történő kölcsönös igazgatási segítségnyújtási egyezményeken. Ilyen megállapodásokat írtak alá Kínával (2004), Hong Konggal (1999), Dél-Koreával (1997) és Japánnal[32] is. Az Európai Unió Bizottsága ezt az egyezményt az EU által valaha aláírt legnagyratörőbb megállapodásának tartja, és ez egyben az EU első ázsiai országgal létesített kereskedelmi egyezménye is, amely példaként szolgálhat a más országokkal kötendő megállapodásoknak.

„A megállapodás értelmében szinte valamennyi termék esetében eltörlik a behozatali vámot (kereskedelmi értéken számítva a vámok 98,7%-a kerül eltörlésre öt éven belül), ezenkívül a szolgálatnyújtás minden formája terén – beleértve a távközlési, környezetvédelmi, hajózási, pénzügyi és jogi szolgáltatásokat – messzemenő liberalizációt hajtanak végre. A szabadkereskedelmi megállapodás várhatóan jelentős (egy tanulmány szerint akár 19,1 milliárd EUR nagyságrendű) új kereskedelmi lehetőségeket teremt az áruk és szolgáltatások, illetve a befektetések terén. A szabadkereskedelmi megállapodás által biztosított további piacra jutás erősíteni fogja az európai beszállítók pozícióját a koreai piacon”.[33]

[32] Pl. az Európai Közösség és a Japán Kormány közötti, együttműködésről és vámügyekben történő kölcsönös igazgatási segítségnyújtásról szóló megállapodás. Hivatalos Lap L 062, 06/03/2008 o. 0024 – 0029 Brüsszel 2008. január 30.

[33] Európai Bizottság: Az EU-Korea szabadkereskedelmi megállapodás a gyakorlatban. Luxemburg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2011, 3. (Elérhető: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/october/tradoc_148313.pdf. Letöltés ideje: 2012.10.28.)

5. Általános Gazdasági- és Kereskedelmi Egyezmény (Comprehensive Economic and Trade Agreement, CETA)

Kanada az Európai Közösség egyik legrégebbi gazdasági partnere. A kezdeti, főként gazdasági kapcsolatok az évek múltával szoros partnerséggé fejlődtek. A globális jellegű kapcsolatok 1976-ig nyúlnak vissza, amikor a két partner aláírta a Kereskedelmi és Gazdasági Együttműködési Keretmegállapodást. 1990-ben a Transzatlanti Nyilatkozatban elhatározták, hogy évente rendszeresen csúcsértekezleteket tartanak, majd 1996-ban az EK és Kanada közötti kapcsolatokról szóló cselekvési tervet és politikai nyilatkozatot fogadtak el, amely három alapvető fejezetet foglal magában: gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok, kül- és biztonságpolitika és transznacionális ügyek. Csak 2002-ben, az Ottawai Csúcsértekezleten határozták el az EU és Kanada képviselői, hogy újra átvizsgálják gazdasági kapcsolataikat. Ennek hatására 2004 márciusában, szintén Ottawában fogadták el az EU-Kanada Partnerségi Ágendát, amelynek alapján és négy évig tartó tárgyalássorozat után született meg a megállapodásról szóló politikai döntés 2013. október 18-án Brüsszelben, amikor az Európai Bizottság elnöke, José Manuel Barroso és Kanada miniszterelnöke, Stephen Harper bejelentette, hogy az EU és Kanada között létrejött az új kereskedelmi egyezmény. Ekkor egyelőre még csak az alapelveket illetően született konkrét megegyezés a felek között, az Egyezmény szövege csak 2014. szeptember 26-án vált véglegessé és megismerhetővé.[34]

Az Egyezményt még az Európai Unió Parlamentjének és a tagállami törvényhozásoknak, továbbá Kanada parlamentjének kell ratifikálni, így a hatálybalépésre csak 2016-ban kerülhet sor.

Barroso a nemzetközi transzatlanti kereskedelem fontos mérföldkövének tekinti az egyezményt, ami az USA-val való szabadkereskedelmi egyezményre is inspiráló hatást gyakorolhat. Egyébként ez az EU első kereskedelmi egyezménye a világ legfejlettebb gazdaságait tömörítő G8 országok csoportjának egy Európán kívüli tagjával.

[34] http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/december/tradoc_152982.pdf. Letöltés ideje: 2015.01.17.

Az Egyezmény hatálybalépésének napján a vámtételek mintegy 98%-a kölcsönösen és szimmetrikusan eltörlésre kerül. Ezek között is az összes iparcikkekre vonatkozó vámtétel megszűnik és csak egyes agrárvámok maradnak fenn a hét évig tartó átmeneti időszak végéig. De addig ezek is az EU vámok esetében 93,5%-kal, a kanadai vámoknál 92,8%-kal csökkennek. Az európai tejtermékek 1% vámmal, míg a kanadai marhahús, disznóhús és kukorica 1,9%-os vámmal juthatnak be a partner piacára vámmentes kontingenseiken felül. A mezőgazdasági késztermékekre kivetett vámok is megszűnnek. Kanada megkönnyíti az európai autók és autóalkatrészek kanadai piacra jutását is, az európai autóipari szabványok elismerésével.

A vámokon kívüli egyéb kereskedelmi akadályokról szóló fejezet biztosítja majd ezek átláthatóságát, az illetékes testületek közötti kapcsolatok erősítését, és egy külön jegyzőkönyv foglalkozik majd ezek értékelésével.

Az Egyezmény természetesen szabályozza majd a szolgáltatások és egységesíti a határon túli vállalati beruházások szabályait, garantálja a szellemi alkotások védelmét, a személyek és vállalatok szabadabb mozgását, a munkaerő-áramlás szabadságát is.[35]

Kanada föderális jellegére tekintettel újdonságnak számít, hogy az Egyezmény a közbeszerzések szempontjából a szövetségi szinten kívül az egyes városok és tartományok kereskedelmi tevékenységét is érinti, különös tekintettel az útépítésre vagy a víz- és energiaszolgáltatásra.

[35] Canada, EU Announce Breakthrough in Free Trade Negotiations, Sandler, Travis & Rosenberg Trade Report Monday, October 21, 2013. (Elérhető: http://www.strtrade.com/news-publications-Canada-EU-free-trade-102113.html. Letöltés ideje: 2013.10.24.)

6. Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség (Transatlantic Trade and Investment Partnership, TTIP)

Az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok már 1990-től folytat tárgyalásokat a transzatlanti gazdasági kapcsolatok fejlesztéséről, amelyek a 2012-es amerikai elnökválasztást követően már szabadkereskedelmi tartalommal indulhatnak újra, de a tárgyaló felek még nem készítették el javaslatukat az egyezmény szövegére.

Az EU-t és az Egyesült Államokat magába foglaló, óriási volumenű gazdasági integráció teljesítménye mintegy 800 millió lakossal a világkereskedelmi teljesítmény felét és a világgazdaság harmadát érné el. Az egymással szemben alkalmazott vámok átlagos mértéke pedig már most is csupán három százalék. Az Európai Bizottság sajtóközleménye szerint: „Az áru- és szolgáltatásforgalom értéke napi szinten 2 milliárd euró. Az Egyesült Államok az Európai Unió legnagyobb exportpiaca, amely évente 264 milliárd euró értékű, azaz az Unió teljes exportforgalmának 17%-át képviselő uniós termékeket vásárol fel. Ezen túlmenően, a szolgáltatásokat érintő transzatlanti kereskedelem értéke évi 260 milliárd euró. Az Egyesült Államok az EU-ban háromszor annyi beruházást valósít meg, mint Ázsia egészében, az Európai Unió amerikai beruházásainak értéke pedig az Indiában és Kínában együttesen megvalósított uniós beruházások nyolcszorosa. Összességében, a transzatlanti gazdaság mindkét nagyhatalom tekintetében mintegy 15 millió munkahelyet teremt."[36]

A tárgyalások a 2007-ben megalakított Transzatlanti Gazdasági Tanács keretében zajlanak. A Tanácson Karel de Gucht[37] uniós kereskedelmi biztos

[36] European Commission: Transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerség: Karel De Gucht biztos üdvözli a tárgyalások megkezdésének tagállami jóváhagyását, sajtóközlemény. (Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-548_hu.htm. Letöltés ideje: 2014.03.30.)

[37] Karel De Gucht, az Unió kereskedelmi biztosa a következőképpen nyilatkozott: „Örömmel vettem tudomásul, hogy a Bizottság ma zöld utat kapott a Tanácstól: megkezdheti az Egyesült Államokkal folytatandó kereskedelmi és beruházási tárgyalásokat. A mai határozat fontos üzenetet közvetít az európaiak számára: eltökélt szándékunk, hogy az Atlanti-óceán mindkét partján munkahelyeket teremtsünk és megerősítsük a gazdaságot. Célunk, hogy gazdaságaink minden eddiginél szorosabb összekapcsolása révén felszabadítsuk a transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerségben (TTIP) rejlő kiaknázatlan lehetőségeket. Ezt az amerikai piachoz való jobb hozzáférés útján fogjuk megvalósítani, emellett együttműködünk az Egyesült Államokkal

és Ron Kirk, az USA kereskedelmi meghatalmazottja vezetésével dolgozta ki a szabadkereskedelem konstrukcióját 2013 februárjában Barack Obama amerikai elnök, Herman Van Rompuy, az Európai Tanács elnöke és José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke közös sajtónyilatkozatot adott ki, amely szerint megkezdték a belső döntéshozási folyamatokat. 2013. június 4-én a Bizottság a Tanácstól is megkapta a felhatalmazást a tárgyalások megkezdéséhez, amelyek az USA átmeneti fizetésképtelensége és a Snowden-ügy különösen Angela Merkelt érintő részletei miatt hosszabb ideig szüneteltek, de várhatóan 2015-ben befejeződnek.

A megállapodás végső célja a kereskedelmi korlátok lebontása. Ez magába foglalja a vámok és a nem-vámjellegű akadályok, így különösen a szabványok, szubvenciók és ellenőrzések felszámolását.

Hangsúlyos eleme lesz a tervezett egyezménynek a beruházók védelméről, valamint a beruházó és az állam közötti vitarendezésről szóló rész is, amelynek kidolgozása, elemzése érdekében az Európai Unió Bizottság 2014. március 27-én nyilvános konzultációt is indított.

---

globális normák kialakításán, és növelni fogjuk a meglévő szabályozásaink közötti összhangot. Röviden, ez a megállapodás a gazdaságaink ésszerű korszerűsítéséről szól annak érdekében, hogy a vállalkozásaink között könnyebben és gyorsabban jöjjön létre üzleti kapcsolat. Cserében ez vissza fog hatni a fogyasztók tényleges megtakarításaira, valamint több ezer munkalehetőséget fog teremteni az európaiak számára. Európa lelkesen, de a körülményeket reálisan szemlélve kezdi meg a tárgyalásokat. A hazai környezetvédelmi, munkaügyi, valamint a magánélethez és a biztonsághoz kapcsolódó standardok, illetve a fogyasztókat védő szakpolitikák minősége nem csökkenthető, és nem is fog csökkenni a kereskedelem és a beruházás ösztönzése érdekében. A legutóbbi becslések szerint az EU és az Egyesült Államok közötti átfogó és ambiciózus megállapodás az Európai Unióban a GDP 0,5%-a és 1%-a közötti teljes éves hasznot hozhat. Ez az EU gazdasága számára legalább 86 milliárd euró további éves bevételt jelentene. Ez azt jelenti, hogy a bürokrácia és a fogyasztói árak csökkentése révén az Egyesült Államokkal kötendő jövőbeni kereskedelmi üzlet előreláthatóan éves szinten átlagosan 545 euró megtakarítást eredményez majd egy európai család számára. Az audiovizuális szolgáltatások területén a valódi kérdés a médiakörnyezet digitális forradalma, uniós szinten azonban a digitális média még nem került szabályozásra. Az Európai Bizottság nemrég kérte fel az érdekelt feleket, hogy tegyék meg észrevételeiket az e tárgyban született zöld könyv kapcsán. Ezért ezt a kérdést most nem kívánjuk megtárgyalni, de a későbbiekben vissza fogunk térni rá. Egy dolgot leszögeznék: a digitális média nem jelent kivételt. Az audiovizuális szolgáltatások jelenleg nem képezik a megbízatás tárgyát, de a felhatalmazás világosan jelzi, hogy a Bizottság további tárgyalási irányelveket terjeszthet a Tanács elé az amerikai partnerekkel folytatott tárgyalások alapján. Készen állunk arra, hogy amerikai partnereinkkel megvitassuk a kérdést és meghallgassuk az ő álláspontjukat. Ekkor döntünk majd arról, hogy kezdeményezünk-e további tárgyalási irányelvet." [European Commission: Transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerség: Karel De Gucht biztos üdvözli a tárgyalások megkezdésének tagállami jóváhagyását, sajtóközlemény. (Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-548_hu.htm. Letöltés ideje: 2014.03.30.)]

Az egyezményre vonatkozó tárgyalásokat világszerte fokozott figyelem kíséri, nemcsak kiemelkedő gazdasági volumene miatt, hanem a világkereskedelem jövőjére kifejtett hatása miatt is. Nem lehet kétséges, hogy az egyezmény hatályba lépését követően át kell értékelni a WTO tevékenységét és céljait is, mert jelenlegi állapotában valószínűleg nem lesz alkalmas a világkereskedelem szervezésére, irányítására.[38]

[38] Ld. Simon Lester ezzel kapcsolatos gondolatait: Simon Lester: The WTO vs. the TPP. Posted: 05/02/2014 12:15 pm. (Elérhető: http://www.huffingtonpost.com/simon-lester/the-wto-versus-the-tpp_b_5252810.html?page_version=legacy&view=print&comm_ref=false. Letöltés ideje: 2014.08.31.)

7. Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (European Free Trade Association, EFTA) és preferenciális megállapodásai

Európában nem csak az Európai Unió tagállamai alkotnak vámuniót és valósítanak meg ezzel preferenciális megállapodást, hanem az Unión kívül maradó nyugat-európai államok is szövetségre léptek egymással, létrehozva az Európai Szabadkereskedelmi Társulást. Csupán három évvel a római szerződés aláírása után, 1960. január 4-én hét ország[39] megalapította saját gazdasági integrációját a stockholmi EFTA Egyezmény (EFTA Convention) elfogadásával, ami vámszempontból az iparcikkekre kivetett egymás közötti vámjaik 1996-ra befejezett eltörlésével teljesített szabadkereskedelmi övezetet jelent. 2001-ben megújították az EFTA Egyezményt Vaduzban (Vaduz Convention), amely már az áruk kereskedelmén túl így a szolgáltatások, a személyek és tőke szabad mozgása, valamint a szellemi tulajdon védelmére vonatkozó megállapodásukat is tartalmazza, ezért igazi gazdasági partnerségi megállapodásnak (EPA) minősíthető.

Finnország már 1961-ben társult taggá vált, de csak 1986-ra lett tényleges tagja az EFTA-nak. 1970-ben Izland, 1991-ben Liechtenstein csatlakozott a Társuláshoz, amelynek tagsága az Európai Közösségekbe való folyamatos belépésekkel egyébként is gyakran változott. 1973-ban az Egyesült Királyság és Dánia, 1986-ban Portugália, 1995-ben pedig Ausztria, Finnország és Svédország hagyta el az övezetet, és vált az Európai Közösség tagjává. A ma EFTA-nak nevezett Társulás tehát 1995-ben alakult ki két nagyobb (Norvégia, Svájc) és két kisebb ország tagságával (Izland, Liechtenstein).

A tagváltozások és az egymással kötött megállapodások, továbbá egyéb tények is azt igazolják, hogy az Európai Unió és az EFTA közötti gazdasági kapcsolatok rendkívül szorosak.

Az EFTA államok 1973-ban egyesével szabadkereskedelmi megállapodásokat kötöttek az Európai Közösséggel, s ez 1984-re teljes vámmentességet eredményezett. Izland, Norvégia és Liechtenstein az Európai

[39] Ausztria, Dánia, Norvégia, Portugália, az Egyesült Királyság, Svájc, Svédország.

Gazdasági Térség tagjává is vált, Svájc azonban nem csatlakozott ehhez az integrációhoz, így az EFTA Egyezmény multilaterális jellege átalakult egy speciális bilaterális – Svájc és az EGT tagok közötti – kapcsolattá, mindamellett, hogy Svájc bilaterális preferenciális szerződései továbbra is hatályban maradnak.

Az EFTA országok valamennyien nyitott gazdaságok, ezért eredményességük és sikerességük jelentős mértékben attól is függ, hogy milyen kapcsolatokat építenek ki harmadik országok piacaival. Ezért a szabadkereskedelmi kapcsolatok létesítése az Európai Közösséggel és az azon kívüli országokkal nagyon fontos eleme az EFTA országok gazdaságpolitikájának. Felismerve, hogy gazdasági erejük egyesítésével jobb eredményeket érhetnek el ezen megállapodások megkötése során, az EFTA gyakran önálló szerződő félként köt szerződéseket partnereivel. Ennek hatására mára az EFTA az egyik legnagyobb kereskedelmi rendszert építette ki a világon. Ez a rendszer megfelel a GATT–WTO jog előírásainak, és részben ennek következményeként az 1990-es évektől kezdődően a kezdeti regionalitás fokozatosan globális struktúrává alakult át, hiszen az EFTA Ázsia, Afrika és Dél-Amerika egyes országaival és integrációival is épített ki szabadkereskedelmi kapcsolatokat.[40] Liechtenstein külügyminisztere, Aurelia Frick szerint az EFTA országok továbbfejlesztik szabadkereskedelmi megállapodásaik rendszerét, mely természetesen összefügg a WTO jelenlegi válságával, de az EFTA az FTA-kat a nemzetközi kereskedelmi rendszer részének és nem a WTO alternatívájának tekinti, ugyanis mindkettő lényeges eleme a nemzetközi gazdasági kormányzásnak.[41]

Az EFTA-nak a WTO nyilvántartása szerint jelenleg 25 megkötött szabadkereskedelmi megállapodása létezik és további hét áll tárgyalás alatt. Az EFTA az első FTA-t még 1979-ben Spanyolországgal kötötte meg, azt követően pedig 1991-ben Törökországgal, 1992-ben Izraellel, 1998-ban a Palesztin Hatósággal írt alá újabb szabadkereskedelmi megállapodásokat. 2000-től 2004-ig az EFTA nyolc országgal hozott létre szabadkereskedelmi egyezményeket: Macedóniával, Mexikóval, Horvátországgal, Jordániával,

[40] Árnason, 2013, 4.
[41] Frick, 2013, 6.

Szingapúrral, Chilével, Libanonnal és Tunéziával. 2005 és 2009 között újabb nyolc országgal írt alá az EFTA szabadkereskedelmi megállapodásokat: Dél-Koreával, a Dél-Afrikai Vámunióval, Egyiptommal, Kanadával, Kolumbiával, Albániával, az Öböl-menti Országok Együttműködési Tanácsával és Szerbiával. 2010-ben FTA-t kötöttek Ukrajnával és Peruval, 2011-ben Montenegróval, Hong Konggal, 2013-ban Bosznia-Hercegovinával, Costa Ricával és Panamával.

A fenti szabadkereskedelmi megállapodások főképpen az áruk és szolgáltatások kereskedelmére, a közbeszerzésekre és a versenyjogi szabályokra vonatkoznak. Gyakran tartalmaznak a viták rendezésére vonatkozó eljárási szabályokat is. Általában az is megállapítható, hogy a megállapodások következtében csak az iparcikkek válnak vámmentessé, ezért a mezőgazdasági árukra az egyes EFTA tagokkal külön egyezményeket kell kötni.

7.1. A Kanada és az Európai Szabadkereskedelmi Társulás közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás

A 2008. január 26-án aláírt, és elsősorban a GATT XXIV. cikkén alapuló szabadkereskedelmi megállapodás főleg az érintett országok árui vámmentességének biztosítását tűzte ki célul. A megállapodás egyik szembeötlő sajátossága, hogy ez egyik aláíró fél maga is szabadkereskedelmi övezetnek minősül. Az egyezmény hatálya az elsődleges vámcsökkentéseken kívül kiterjed a szolgáltatásokra, a befektetésekre, továbbá a versenyjogra is. Az implementációs periódus vége 2024, vagyis erre az időpontra vállalták a szerződő felek az egymás közötti teljes vámmentesség megvalósítását, akként, hogy az iparcikkekre a hatálybalépéssel következik be a két partner közötti vámmentesség, míg az agrártermékek esetében külön mellékletek és megállapodások alapján csak 2024-re szűnhetnek meg a vámok.

7.2. Szabadkereskedelmi Megállapodás az EFTA Államok és Dél-Korea Között (Free Trade Agreement between EFTA States and the Republic of Korea)

Az EFTA és Dél-Korea közötti megállapodás aláírása 2005. december 15-én mintegy öt évvel megelőzte az EU és Dél-Korea közötti szabadkereskedelmi megállapodás aláírását. Az egyezmény 2006. szeptember 1-jén

(Izlandot érintően 2006. október 1-jén) lépett hatályba. A megállapodás címe és tartalma szerint is kifejezetten szabadkereskedelmi jellegű, de kiterjed a szolgáltatások kereskedelmére is, így jogi alapjának a GATT XXIV. és a GATS V. cikkei tekinthetők. Az egyezmény 1.1. cikkében (1. és 2. pontok) rögzítették, hogy a szerződő felek az áruk és szolgáltatások kereskedelmének könnyítésére és fejlesztésére szabadkereskedelmi övezetet hoznak létre. Ugyanakkor a megállapodás még tartalmazza a verseny, a közbeszerzések, a beruházások, a szellemi tulajdon és a viták rendezésének szabályait is.

A legtöbb ipari termék, ide értve a halászati termékeket is, a megállapodás hatályba lépésével azonnal vámmentessé vált. Néhány áru esetében, amiket Dél-Koreába importálnak, csak egy 2016-ig tartó időszak után szüntetik meg fokozatosan a vámokat (V. és VI. Függelék).

8. Oroszország preferenciái

Oroszország szinte korlátlan nyersanyagkincseinek köszönhetően a 21. századra a világgazdaság új, megkerülhetetlen tényezőjévé vált. Gazdasági lehetőségeit kihasználva és viszonylag nyitott külkereskedelem-politikát folytatva közvetlen szomszédjaival próbál gazdasági és politikai integrációkat is létesíteni. Ennek során a közép-ázsiai térség és Európa összekapcsolásával hozott létre már szabadkereskedelmi övezetet és vámuniót is, ezért ezeket Ázsia preferenciái között elemzem majd.

8.1. Oroszország autonóm preferenciái

Bár ma Oroszország nem mondható gazdaságilag elmaradott vagy fejlődő országnak, ennek ellenére Kanada 1974. július 1-től és Törökország pedig 2002. januártól a GSP rendszer keretében még mindig támogatja gazdaságát.

Ugyanakkor a fejlődő országok irányban maga is támogatóként lép fel 2010. január 1. óta a Belorussziával és Kazahsztánnal létesített vámunió tagjaként.

8.2. Oroszország viszonosságon alapuló bilaterális preferenciái

Oroszország fentebb ismertetett általános céljai szerint arra törekszik, hogy létrehozzon egy hatalmas gazdasági térséget, és ennek következményeként egy közös piacot. Céljainak eléréshez választhatja azt az utat, hogy multilaterális preferenciális megállapodásokat köt, de ha valamely országgal ezek keretében nem tud megállapodni, vagy ez a multilaterális egyezmények előkészítéséhez szükséges, akkor egyes partnereivel közvetlenül is köthet preferenciális szerződéseket. Most egy szövetségesével és egy háborús ellenségével kötött szabadkereskedelmi megállapodás sorsát elemzem.

8.2.1. Szabadkereskedelmi Megállapodás Örményország és Oroszország között (Free Trade Agreement between Armenia and Russian Federation)

Örményország és Oroszország még 1992. szeptember 30-án írták alá szabadkereskedelmi megállapodásukat, ami 1993. március 20-án lépett hatályba. A szerződő felek abban állapodtak meg, hogy a hatálybalépéssel

egyidejűleg megszüntetik (kivételeket fenntartva) az egymás országából származó árukra alkalmazott vámjaikat és egyéb kereskedelmi korlátozásaikat. Ezért ez az egyezmény megfelel a GATT XXIV. cikkelye szerint létrehozott szabadkereskedelmi megállapodásoknak.

Örményország is célországa volt az Európai Unió Keleti Partnerség Programjának, de miután Oroszország a hegyi Karabah térség hovatartozásával kapcsolatos fegyveres konfliktusban Azerbajdzsánnal szemben hathatósan támogatja, ezért az Oroszország által létrehozott vámunió felé volt kénytelen fordulni, kilépve az Európai Unió integrációs térségéből.

8.2.2. Szabadkereskedelmi Megállapodás Georgia és Oroszország között (Free Trade Agreement between Georgia and Russian Federation)

A megállapodás aláírói 1994. február 3-án még nem sejthették, hogy ez az 1994. május 10-én kelt szépreményű egyezmény külpolitikai okok miatt nem marad fenn sokáig. Bár az egyezmény szövege szerint a hatálybalépéssel azonnal létrejön a két állam közötti szabadkereskedelmi övezet (csak néhány árura tartottak fenn kivételeket), az aláírók között 2008-ban kitört villámháború és az azóta is fenntartott orosz gazdasági bojkott tulajdonképpen eltörölte ezt a szabadkereskedelmi övezetet.

Oroszország már nem tartja szövetségesének Georgiát, ezt jól érzékelteti az a tény, hogy a volt Független Államok Közösségéhez tartozó államok közül csak Georgia és Moldova írta alá 2013. november 29-én, Vilniusban az Európai Unióval kötött társulási és az ebben foglalt szabadkereskedelmi megállapodást.

8.3. Az Eurázsiai Vámunió (Таможенный Союз)

Az Oroszország, Fehéroroszország és Kazahsztán által 2010. július 1-i hatálybalépéssel létrehozott vámunió alapítói arra is gondoltak, hogy fokozzák a gazdaságaik közötti integrációt. Ennek eredményeként 2012. január 1-je óta a három ország közös piacot alkotott Eurázsiai Gazdasági Közösség névvel. Részt vesznek azonban egy szélesebb körű integráció megvalósításában több állam együttműködésével is. 2015. január 1-re létrehozták az Eurázsiai Gazdasági Uniót, amelyben a volt Szovjetunió több állama is részt venne. Az eurázsiai szövetség létesítésének eredeti ötlete

Nurszultan Nazarbajev kazah elnöké volt, de Vlagyimir Putyin elnök már egy az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig terjedő uniót képzel el. A Szövetség a tagállamok által létrehozott vámunióra és az ezt követő széleskörű gazdasági integrációra épülne. 2013 szeptemberében Örményország is jelezte csatlakozási szándékát és 2015 januárjában csatlakozott is, Tádzsikisztán 2015. májusában válik taggá, továbbá Kirgizisztán felvétele is napirenden van.

A vámunió területén közös vámszabályok érvényesülnek. Ezeket a Vámunió Technikai Szabályzatainak (Customs Union Technical Regulations, CU TR) nevezik, amelyekből jelenleg már több mint 30 van. A teljes vámmentesség 2015 végére valósul meg.

Az Eurázsiai Gazdasági Unió intézményi struktúrája hasonlít az EU-hoz: van egy Államközi Tanácsa (Európai Tanács), egy Integrációs Bizottsága, amelynek tematikus tanácsai vannak (EU Tanácsa), van egy Titkársága (Európai Bizottság) is, létezik az állandó képviselőknek egy bizottsága (COREPER), egy Interparlamentáris Közgyűlése (EP), és a közösségnek létrehozott egy bíróságot is (Európai Bíróság).[42]

Az európai preferenciális megállapodások a szerződő államok szerint három fő csoportba sorolhatók: az Európai Unió által kötött megállapodások körébe, az EFTA szerződéseihez és Oroszország egyezményeihez. Mindegyik csoport vagy régió közös jellemzőjének mondhatjuk, hogy preferenciális szerződéseinek száma 2008-tól jelentősen megnövekedett. Az EU és az EFTA tulajdonképpen azonos utat jár be, szerződéseik jórészt azonos szerkezetűek és tartalmúak. Ez a hasonlóság nem vonatkozik azonban az EU által nem kereskedelempolitikai, hanem inkább csak politikai célokból kötött szerződésekre (pl. az Ukrajnával kötött szabadkereskedelmi megállapodás), mert az EFTA nem köt tisztán politikai célú egyezményeket.

Oroszország szerződései sem elsősorban kereskedelempolitikai célból köttettek, a bemutatott egyezményekből kitűnik, hogy a vámcsökkentések igen

[42] Kocsis, 2013.

gyors ütemben történnek, abból a célból, hogy mielőbb létrehozott legyen a vámunió, vagy a közös piac, melynek mintájául az Európai Unió szolgál.

VI. fejezet: Afrikai preferenciális megállapodások

Az afrikai kontinens regionális kereskedelmi megállapodásainak száma is lényegesen megnövekedett az elmúlt évtizedekben. Különlegessége ezeknek az integrációknak, hogy egy rugalmas-változékony jogi szövevényt alkotnak, különböző tartalommal és sokszor többszörözött tagsággal is.

1. Regionális megállapodások

Megállapítható, hogy az afrikai országok gazdasági és társadalmi fejlődésük egyik lehetséges útját az együttműködésben látják, ezért létesítenek szinte mindenkivel és igen lelkesen számos integrációt. Ezek az országok ugyanakkor nem mindig követik a nyugati gazdaságok megszokott modelljét, ami az egyes áruk vámjainak csökkentésétől a vámunió felé halad. Gyakran nem jutnak el ugyanis az integrációnak arra a fokára, ahol már közös gazdaság-, kereskedelem- és vámpolitikát kellene a mélyebb együttműködés, a vámunió, vagy a közös piac érdekében megvalósítaniuk.[1]

A regionális megállapodások meglehetősen nagy száma miatt, és elsősorban terjedelmi okokból, rajtuk kívül csak a világgazdasági szempontból legjelentősebb Dél-Afrikai Köztársaság egyes preferenciális megállapodásaira térek ki elemzésem során.

1.1. Az Arab Maghreb Unió (AMU)

Az évszázadok óta közeli kapcsolatban álló Algéria, Líbia, Mauritánia, Marokkó és Tunézia alapította meg az AMU-t 1989. február 17-én Marrakeshben, bár a tárgyalások már 1964-ben Tuniszban megkezdődtek.[2] Az alapítók felismerték, hogy közös érdekük a regionális stabilitás, a békés egymás mellett élés és a gazdasági fejlesztés és fejlődés, ezért azt gondolták, hogy 1992-re szabadkereskedelmi övezetet, 1995-re vámuniót, 2000-re egységes

[1] Dirar, 2010, 218.; HeinOnline Citation: 18. Afr. J. Int'l & Comp. L. 217 2010. (Elérhető: http://heinonline.org. Letöltés ideje: 2013.02.24.)
[2] Gathii, 2011, 202.

piacot hoznak létre, majd ezeket követően – még meg nem határozott időpontban – monetáris uniót létesítenek.

Azonban a térségre jellemző, szinte állandó politikai bizonytalanság miatt egyik integrációs szakasz sem valósulhatott meg. Mégis vannak eredményeik. Az 1990-es években az öt ország 25 multilaterális megállapodást írt alá (pl. az Európai Közösséggel is), így bekapcsolódhattak a nemzetközi kereskedelembe.

1.2. Arab Szabadkereskedelmi Térség (Greater Arab Free Trade Area, GAFTA)

Az Arab Liga 14 állama hozta létre 1997-ben, ezzel az AMU szerepét is részben átvéve. Célkitűzése az volt, hogy 10 év alatt fokozatosan szabadkereskedelmi övezet jöjjön létre. Eleinte évente 10%-kal akarták csökkenteni a vámokat, amelyeket 2004-ben és 2005-ben végül 20-20%-kal redukáltak, azonban az egyéb kereskedelmi akadályokat nem szüntették meg, vámuniót és/vagy monetáris uniót sem akarnak létesítni.

1.3. Kelet- és Dél-Afrikai Közös Piac (The Common Market for Eastern and Southern Africa, COMESA)

Alapítói 1994-ben hozták létre; egy korábbi preferenciális megállapodás helyébe lépett, ami már 1951-től létezett. Az előzőnél jobb és mélyebb együttműködést tűzött ki célul. Az egyezményt a tagok 1993. november 5-én írták alá Kampalában, és 1994. december 8-án Lilongwe-ban, Malawiban ratifikálták.

Jelenlegi tagjai Burundi, a Comorre Szigetek, Kongó, Dzsibuti, Egyiptom, Eritrea, Etiópia, Kenya, Líbia, Madagaszkár, Malawi, Mauritius, Seychelles, Szudán, Szváziföld, Uganda, Zambia, Zimbabwe.

A COMESA célja, hogy a teljes gazdasági (kereskedelmi és beruházási) integráció révén egy nagy gazdasági térséget hozzon létre három szakaszban, amelyek a következők:

1. Szabadkereskedelmi övezet létrehozása, ahol fokozatosan (egyes tagállamonként is aszimmetrikus lebontásban) tervezetten 2000. október 31-ig megszűntek a tagállamok közötti vámok és egyéb kereskedelmi akadályok.

2. 2009. június 8-ra jött volna létre a vámunió, amelyhez átalakították a kereskedelmet, a beruházási politikát és jelentős privatizációra is sor került. A vámunió ténylegesen mégsem létezik, mert egyes tagállamai nem teljesítettek minden elhatározott vámcsökkentést.
3. 2025-re pedig célkitűzés a monetáris unió elérése.

A kitűzött vámpolitikai célokhoz igazították a származási szabályokat is, amelyek az alábbi elveken alapulnak:

1. Az árut teljes egészében a tagállamokban állítsák elő.
2. Vagy legalább az érték 40%-át állítsák elő belföldön (közös vámterületen),
3. Legalább 35%-kal növekedjen az ex-work ár a belföldön hozzáadott érték következtében, de elég lehet a 25% hozzáadott érték, ha úgy ítélik meg, hogy a tagállamok gazdasági fejlődésére a terméknek kiemelkedő jelentősége van.
4. Származónak minősülhet az áru akkor is, ha olyan műveletet végeznek rajta, melynek következtében megváltozik a vámtarifaszáma.

2010. május 31-én lepett hatályba egy vámeljárások összehangolására és a nem vám jellegű intézkedések összehangolására vonatkozó program, az ún. Simplified Trade Regime, ami egységesített származási okmányt (Simplified Certificate of Origin), vámnyilatkozatot (Simplified Customs Document) is bevezetett. A származási okmány különleges jellemzője, hogy csak a 800 USD érték alatti árukra alkalmazható, azonban az ezzel ellátott áru vám- és adómentesen léphet be a vámterületre.

Ahogy az ma már általában jellemző ezekre az integrációkra, a COMESA sem kizárólag kereskedelmi vagy vám jellegű. További jelentős kooperációs és kereskedelempolitikai célkitűzéseket fogalmaz és valósít meg különösen az ipar, az energia, a fuvarozás és természetesen a pénzügyek területén is. Az agrárium fejlesztése és természetesen a gazdasági és társadalmi fejlődés is a célok között szerepel, ezekhez azonban Afrikában hosszú idő kell, ezért a technológiai, az infrastrukturális fejlesztésekre,

befektetésekre is koncentrálnak. Itt különösen az áruk minőségének jobbítása, a jobb oktatás és a termelékenység javítása lehet fontos feladat.[3]

1.4. Kelet-Afrikai Közösség (East African Community, EAC)

Az EAC létrehozására irányuló egyezményt alapítói 1999. november 30-án fogadták el, és 2000. július 7-én lépett hatályba. Eredeti tagjai Kenya, Tanzánia és Uganda. 2007-ben Ruanda és Burundi is csatlakozott a Közösséghez, amelynek célja a politikai, társadalmi és kulturális integrációk elmélyítése és szélesítése, s ennek során javítani kell az emberek életminőségét, export irányultságú gazdaságokat kell létrehozni, ezekkel megvalósítva az áruk, a személyek, szolgáltatások, tőke, munkaerő és információs technológia szabad mozgását, áramlását is.

Az együttműködés egyes országokat érintő előnyei közötti különbségek még a gyarmati időkből erednek. Az EAC eredete 1917-re vezethető vissza, ennek következtében 1927-ben Kenya, Uganda és Tanganyika között vámunió jött létre, de ennek intézményeibe még Kenya adta a legtöbb alkalmazottat, és ezért igényt tartott a vámbevételek nagyobb részére is. Csak 1967-ben „kapott" Tanzánia és Uganda is intézményeket (pl. Uganda az East African Community Bank-et, Tanzánia az East African Harbours Corporation-t).

Az integrációt négy szakaszban tervezik megvalósítani. Az első szakasz volt a vámunió megalapítása 2005. január 1-ig, majd második szakaszként 2010. január 1-ig következett a közös piac. A monetáris uniót 2012-re tervezték, míg a politikai föderáció létrehozására még nincs céldátum.

A vámunió céljai között megtalálható a termelékenység és ezzel együtt a külföldi befektetések, gazdasági fejlődés, iparosítás szintjének növelése, mindez egy olyan sajátosan rövid időszak (öt év) alatt, ami a célok teljesíthetőségét tette kérdésessé. A vámunió végül csak 2009. június 22-én jött létre.

Tanzániának és Ugandának egyes árui azonnali vámmentességet kapnak, míg más áruik vámjait csak öt év alatt bontják le (aszimmetria). A vámon kívüli eszközöket a belső áruforgalomban azonnal megszüntették. 2005-ben a tagállamok felállították a közös Vámigazgatóságot (the Directorate of Customs) a

[3] Uo. 165–174.

The Customs Management Act-tel, amely standardizálta a vámeljárásokat és a szankciókat is.

Érdekessége ennek a jogforrásnak, hogy konstans – tehát kereskedelempolitikai szempontból eléggé rugalmatlanul – módon sorolja fel az importból kizárt árukat (higanyt tartalmazó szappanok, pornográf anyagok, narkotikumok, használt gumiabroncsok stb.) és ugyanígy az export tilalom alá eső árukat is, mint például az épületfa, feldolgozatlan vagy faszén.

Az alapítók a közös külső vámtarifát is létrehozták, három hasábos, 0, 10, 25%-os vámtételekkel, de megkülönböztetik a magán és a kereskedelmi fogyasztásra szánt árukat is.

Saját származási szabályaik helyett a COMESA rendszerét alkalmazzák.

A közös piac is fokozatosan jött létre 2010. július 1-re, s ezzel az EAC a kontinens legfontosabb szerződésévé vált, hiszen eddig még egyetlen afrikai vámunió sem jutott el a közös piac szintjéig. Itt alkalmazzák a legnagyobb kedvezmény, a diszkrimináció-mentesség és a nemzeti elbánás elveit is. Ez a közös piac azonban nemcsak egységes piacot, hanem egy egységes politikai csoportot is megtestesít. Ezért a diszkrimináció-mentesség itt különlegesen nagy szerephez jut.[4]

1.5. Kormányközi Fejlesztési Hatóság (Intergovernmental Authority on Development, IGAD)

Eredetileg a térséget sújtó szárazság elleni küzdelemre hozták létre 1986-ban, majd 1996-ban céljait átalakították. Jelenlegi tagjai: Dzsibuti, Etiópia, Kenya, Szomália, Eritrea, Szudán és Uganda.

Gazdasági céljai között szerepel a vámunió, a közös piac, a monetáris unió és a politikai unió létrehozása is, de még egyik megvalósítására sem tűztek ki határidőt. Tulajdonképpen csak meghatározott programok elfogadásáról (mint például az IGAD kereskedelmi és infrastruktúra fejlesztéssel foglalkozó programja) lehet beszámolni, érdemi eredmények felmutatása nélkül.[5]

[4] Uo. 181–196.
[5] Uo. 156–163.

1.6. Száhel-Szahari Államok Közössége (The Community of Sahel-Saharan States, CEN-SAD)

1998. február 4-én Tripoliban alapította Burkina Faso, Csád, Líbia, Mali, Nigéria és Szudán, később még 22 ország (pl. Egyiptom, Ghána) csatlakozott hozzájuk. Céljai között szerepel az együttműködés más közösségekkel, a béke és a biztonság erősítése a régióban és természetesen a globális gazdasági és társadalmi fejlődés.

Meg akarják valósítani az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgását, a letelepedés biztonságát és az áruk eredetvédelmét is.

A fő cél azonban az egységes piac megteremtése, de még a szabadkereskedelmi övezet létrehozásában sem egyeztek meg, az elképzelés szerint erre 2014. december 31. volna a határidő. Idáig azonban csak az élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos kérdésekben tudtak megállapodni, pedig egy olyan kereskedelempolitikára is szükségük volna, mellyel a már létező szabadkereskedelmi övezetekhez vagy preferenciális megállapodásokhoz, elsősorban a COMESA-hoz csatlakozhatnának.[6]

1.7. Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (South African Development Community, SADC)

A Közösség a gyarmati rendszer elleni küzdelem eredménye. Tulajdonképpen a Dél-afrikai Fejlődést Koordináló Konferencia (Southern African Development Coordination Conference – SADCC 1981) hatására hozta létre 1992. augusztus 17-én Angola, Botswana, Lesotho, Malawi, Mozambik, Szváziföld, Tanzánia, Zimbabwe, Kongó, Madagaszkár, Mauritius, Namíbia, Seychelles és a Dél-afrikai Köztársaság. Céljai között egyrészt szerepel a Dél-afrikai Köztársaságtól való gazdasági függetlenedés és természetesen a gazdasági növekedés, a társadalmi és gazdasági fejlődés, továbbá a politikai és biztonsági együttműködés is.

Szakaszai:

- Szabadkereskedelmi övezet 2008-ra tagállamonként fokozatos vámcsökkentésekkel

[6] Uo. 232–233.

- Vámunió 2010-re
- Egységes piac 2015
- Monetáris unió 2016
- Gazdasági unió közös valutával 2018.

A szabadkereskedelmi övezet sajátosnak tekinthető annyiban, hogy a mennyiségi korlátozásokat nem szüntették meg teljesen, így ez a GATT XXIV. cikkelyében foglaltakkal is ellentétes lehet.

Bár a vámunió 2010-ben kellett volna, hogy megvalósuljon, de mégsem jött létre. Ennek oka elsősorban a tagállamok között óriási gazdasági fejlettségbeli aránytalanság (pl. Dél-afrikai Köztársaság vs. Ruanda), másrészt az, hogy többen már tagjai a COMESA-nak és Dél-Afrikai Vámuniónak is.

Az SADC, a COMESA és az EAC egymással jelentős mértékben együttműködik, összehangolják például kereskedelem-liberalizációs politikájukat is.[7]

1.8. Dél-afrikai Vámunió (Southern African Customs Union, SACU)

A világ legrégebben működő vámuniója, melynek alapításáról a brit (British Colony of Cope of Good Hope) és a holland (Orange Free State Boer Republic) kolóniák 1889-ben állapodtak meg. Ez a megállapodás egészen 1969-ig volt hatályban, melyet 1910-ben megújítottak a tagjai, Dél-afrikai Unió, Szváziföld, Basutoföld és Becsuánaföld. A vámunió elsődleges célja természetesen a gazdaság fejlesztése volt a kereskedelem regionális koordinációja segítségével. Már 1910-ben megteremtették a vámmentes belső forgalmat és közös külső vámtarifát hoztak létre.

Az új egyezményt a Dél-afrikai Köztársaság és tőle nem minden tekintetben független Botswana, Lesotho és Szváziföld írta alá 1969. december 11-én. Az egyezmény újszerű volt abból a szempontból, hogy Lesotho és Szváziföld évente a beszedett vámok 42%-át visszatérítés formájában megkapta, melyek az érintett államok államháztartási bevételeinek 50%-át jelentették. Az újabb egyezmény is konzerválta azonban a Dél-Afrikai Köztársaság dominanciáját, mely elsősorban a vámpolitika és a fogyasztáshoz kötött adók meghatározásában mutatkozott meg.

[7] Uo. 211–217.

A Dél-afrikai Köztársaság demokratikus átalakulásának következtében 2002. október 21-én a tagok és az 1990-ben csatlakozott Namíbia új megállapodást írtak alá, ezzel egyidejűleg a Vámunió Adminisztratív Titkárságát is felállították Namíbiában. A szervezetben az országok egyenlő arányú képviselethez jutottak. A Lesotho és Szváziföld számára nyújtott vámvisszatérítést fejlesztési támogatásokká alakították. Elvként fogalmazták meg, hogy a régió politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális integrációját úgy kell megvalósítani, hogy közben a kisebb tagállamok érdekeinek a védelme se szenvedjen csorbát.

A Vámunióban – amint az a vámuniókban elvárható – a belső áruk forgalma vám- és mennyiségi korlátozásoktól mentes, de a tagok bizonyos területeken (közerkölcs, egészségügyi, biztonsági okok, nemzetközi szerződések szerint) megtarthatták azt a jogot, hogy az importra és az exportra nemzeti szabályokban meghatározott korlátozásokat vezessenek be, de ezt egy másik tagállam által importált árura már nem alkalmazhatják.

Kiszámítható és átlátható kereskedelmi rendszert szeretnének fenntartani a „Kereskedelmi Egyszerűsítés Programja" (Trade Facilitation Programme) alapján, mely szerint csökkentik a tranzakciós költségeket, növelik a hatékonyságot, vámjogi harmonizációt valósítanak meg.

A tagállamok megtarthatják korábbi preferenciális és egyéb kereskedelmi egyezményeiket. Botswana, Lesotho, Szváziföld és Namíbia átmeneti lehetőséget is kapott arra, hogy további vámokat is bevezethessen nyolc évnél nem régebben alapított fejlődő iparuk védelmére.

2007-ben a WTO-val is megkezdték a tárgyalásokat, és csak 2009-től harmonizálták a kereskedelempolitikai eszközeiket. Botswana, Lesotho és Szváziföld GSP rendszer szerinti támogatása megszűnik.[8]

[8] Uo. 223–228.

1.9. Közép-afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of Central African States, ECCAS)

Előzménye a Central African Customs and Economic Unions (UDEAC) volt, aminek vezetői és az Economic Community of the Great Lakes States tagjai 1983. október 18-án határozták el az ECCAS létrehozását. Így tagjai: Angola, Burundi, Kamerun, a Közép-afrikai Köztársaság, Csád, Kongó, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Gabon, Egyenlítői Guinea, Ruanda, São Tome és Principe.

A főbb célok: a gazdasági és társadalmi fejlődés, az életszínvonal emelése, a békés kapcsolatok építése és a gazdasági stabilitás létrehozása.

Megállapodtak abban is, hogy eltörlik az egymás közötti vámjaikat és egyéb kereskedelmi akadályaikat. Az 1985 óta tartó működése során a Közösség folyamatosan anyagi nehézségekkel küzd, mert a tagállamok nem fizetik kontribuciójukat és emellett a térségben gyakoriak a fegyveres konfliktusok is.

2004-ben alapították meg a szabadkereskedelmi övezetet, de a vámunió megalapítása 2008 óta késik.[9]

1.10. Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (The Economic Community of West African States, ECOWAS)

1975. május 28-án írták alá a megalapításáról szóló szerződést Lagosban, de a szerződés hatálybaléptetéséről szóló jegyzőkönyvet 1976. november 5-én fogadták el. Jelenleg 15 ország a tagja: Benin, Burkina Faso, Zöldfoki Köztársaság, Elefántcsontpart, Gambia, Ghána, Guinea, Bissau-Guinea, Libéria, Mali, Niger, Szenegál, Sierra Leone és Togo.

Az eredeti célkitűzések között is szerepelt, hogy 15 év alatt létrehozzák a közös piacot; majd ezt a céldátumot 2010 augusztusára módosították, ennek ellenére a közös piac máig sem valósult meg, csakúgy, mint az 1990-ben kezdődő aszimmetrikus[10] vámcsökkentésekkel induló és 2000-re terve-

[9] Uo. 237–239.

[10] Burkina Faso, Zöld-foki Köztársaság, Gambia, Bissau-Guinea, Mali, Mauritánia és Niger évi 10%-os vámcsökkentést, Benin, Guinea, Libéria, Sierra Leone és Togo évi 12,5 %-os vámmér-

zett vámunió vagy a vámunió létrehozását követő ötödik évre datált gazdasági és monetáris unió sem.

A vámunió elmaradása alapvető okának azt tartják, hogy Nyugat-Afrika a világ egyik legelmaradottabb térsége, ezért az államok óriási belső és külső adóságokkal küzdenek, nagymértékben külföldi segélyekre is szorulnak, így elsősorban belső gondjaik leküzdésére koncentrálnak, mintsem nemzetközi kapcsolataik építésére, fejlesztésére.[11]

séklést, míg Elefántcsontpart, Ghána, Nigéria és Szenegál évi 16,6 %-os vámcsökkentést tervezett.

[11] Gathii, 2011, 144–154.

2. Bilaterális megállapodások

A Dél-afrikai Köztársaság 1999. október 11-én többcélú megállapodást kötött Pretoriában az Európai Közösséggel.[12] A megállapodás célkitűzései között szerepel többek között a felek közötti párbeszéd megerősítése, a Dél-afrikai Köztársaság támogatása a gazdasági és társadalmi átalakulás folyamatában, a regionális együttműködés elősegítése, az ország gazdasági integrációja Afrika déli régiójába és a világgazdaságba, valamint az áruk, a szolgáltatások és a tőke két fél közötti forgalmának liberalizációja és kiterjesztése. A megállapodás alapján létesített szabadkereskedelmi térség keretében aszimmetrikus módon 10 éven belül liberalizálják az Európai Unió Dél-afrikai Köztársaságból származó importjának 95%-át, illetve 12 éven belül a Dél-afrikai Köztársaság Európai Unióból származó importjának 86%-át. A két fél érzékeny termelési ágazatainak védelme érdekében néhány terméket kizártak a liberalizált áruk köréből, míg más termékek forgalmát csak részlegesen liberalizálják. Ebbe a körbe tartoznak az Európai Unió részéről bizonyos mezőgazdasági, a Dél-afrikai Köztársaság oldaláról pedig ipari, mint bizonyos gépjármű- és textilipari, valamint ruházati termékek.

Az egyezmény a fentiekre tekintettel preferenciális megállapodásnak is minősül, melynek alapja a GATT XXIV. cikke.

Az EFTA és a SACU között Izlandon, Höfben aláírásra került – szintén a GATT XXIV. cikke szerint – egy szabadkereskedelmi megállapodás[13] 2006. január 26-án, mely 2008. május 1-jén lépett hatályba és 2015-re érte el aszimmetrikus vámcsökkentések eredményeként az iparcikkekre vonatkozó teljes vámmentességet. A mezőgazdasági termékekre vonatkozóan Izland, Norvégia és Svájc külön egyezményeket kötött a SACU-val.

Bár az egyezmény a szabadkereskedelmi elnevezést viseli, de a felek más területekre is kiterjesztették megállapodásukat, így a szellemi tulajdon védelmére, a befektetésekre, a szolgáltatásokra és a közbeszerzésekre is.

[12] Egyrészről az Európai Közösség és tagállamai, másrészről a Dél-afrikai Köztársaság között létrejött kereskedelmi forgalomról, fejlesztésről és együttműködésről szóló megállapodás.
[13] Szabadkereskedelmi megállapodás az EFTA államok és a SACU államok között.

Továbbá közös bizottságot alapítottak a megállapodás felügyeletére, adminisztrációjára, konzultációkra és vitarendezésre is elfogadtak rendelkezéseket.

Az EU 2014. július 15-én hat állammal (Dél-afrikai Köztársaság, Botswana, Lesotho, Namíbia, Mozambik, Szváziföld) gazdasági partnerségi megállapodás előkészítésében állapodott meg.

3. Az afrikai regionális megállapodások közös jellemzői

Ezeket az integrációkat az Európai Unió és a WTO nézőpontjából is lehet elemezni. Ebből a perspektívából az integráció tulajdonképpen a tarifális és nem tarifális kereskedelmi korlátok fokozatos eliminálását eredményezi, melynek során az államok nemzetközi szerződések útján kapcsolódnak egymáshoz, és ezen kívül gyakorta összehangolják fiskális, sőt monetáris politikájukat is.

A már ismert európai út szerint is a kereskedelmi integráció különböző – elsősorban kereskedelmi jellegű – egyezmények eredménye, melyek akár szupranacionális szervezetet is létrehozhatnak, mely során a részes államok átadják, korlátozzák szuverenitásuk egy részét. Az afrikai PTA-k ebből a szempontból élesen eltérnek az európai modelltől, ugyanis ezeknek általában nem közvetlen vagy elsődleges célja és tárgya a kifejezett integráció, vagy ehhez gyakorta kapcsolódó koordináció, ebből következően nem történik meg a nemzeti szakpolitikák összehangolása sem, ezért ezek a megállapodások, illetve az ezekben foglalt szabályok, és az ezek által létrehozott intézmények nem nagyon változtatják meg az afrikai államok kereskedelempolitikáját.

A monográfiában vizsgált megállapodásokra jellemző, hogy

- *általában nem tartalmaznak részletes és imperatív szabályokat,*
- *mint általában a fejlődő országok között egyezmények a WTO „Felhatalmazó Záradékán" alapulnak, mely a viszonosság megkövetelése nélkül engedi meg az ezen országok közötti PTA-k megkötését,*[14]
- *földrajzi sokféleséget, változékonyságot mutatnak, mert feldolgozzák a különböző nemzetközi tárgyalások és megállapodások eredményeit is,*
- *különböző szociális, gazdasági és politikai célokat is tartalmaznak, anélkül, hogy ezek eléréséhez bármilyen eszközt alkalmaznának,*
- *speciális, egyes projektek megvalósításához kizárólagosan kötődő kedvezményeket tartalmazhatnak,*

[14] Dirar, 2010, 221–222.

- *jelentős elkötelezettséget mutatnak diszkrimináció-mentes kereskedelem, és az ebből következő kereskedelmi haszon egyenlő elosztása elvének megvalósítása iránt,*
- *az integrációk közötti többszörözött és átfedéses tagságot eredményeznek, mellyel igazolják ugyan rugalmasságukat és nyitottságukat is, szépen megvalósítva ezzel Bhagwati spagetti gombolyagját. Ugyanis a kontinens 51 országából csak hat tagja egyetlen RTA-nak. Szváziföld például tagja a Kelet- és Dél-Afrikai Közös Piacnak (COMESA), a Dél-Afrikai Fejlesztési Közösségnek (SADC) és a Dél-Afrikai Vámuniónak (SACU) is. A Kelet-Afrikai Közösség (EAC) öt tagjából 4 tagja a COMESA-nak, Tanzánia pedig az SADC-nek. De az SADC 15 tagjából 8 tagja a COMESA-nak is.*[15]
- *Talán éppen az előző pont hatásaként nem törekednek erős közös intézmények létrehozására, így elegendő teret hagynak nemzeti szuverenitásuknak.*

A többszörözött tagság történelmi, politikai okokra és szövetségekre vezethető vissza, de ezekhez hozzájárult a preferenciális egyezmények számának világszerte tapasztalható folyamatos növekedése és származási szabályok okozta adminisztrációs és tranzakciós költségek mértéke okozta nehézségek elhárításának célja is.

Ez a multiplikált tagság lehetőséget ad arra is, hogy az ország, amely már tag egy vámunióban, ettől függetlenül legyen szabadkereskedelmi társulásban is tag, így annak kedvezményeit is élvezheti, ugyanakkor a vámuniós tagság okozta korlátozott szuverenitás akadályozza (valójában inkább támogatja) abban, hogy a többi FTA tagnak viszonozza az FTA-ból kapott kedvezményeket.

A PTA-k azonban egymással is összekapcsolódnak. Ha a kereskedelmi liberalizáció közgazdasági céljaként maradunk a modern közgazdászok költséghaszon elméleteinek fontos elemeként elfogadott termelékenység növelés és az ezzel együtt járó költségcsökkentés mellett, akkor úgy tűnik, hogy az afrikai országok nem ezt az utat követik. A többszörözött tagság ugyanakkor a tagok az adminisz-

[15] Uo. 237.

tratív költségeinek növelésével és közvetetten regionális integráció akadályozásával jár együtt.[16]

A változatos tartalmak (geometriai formák) aláássák a GATT–WTO normákban meghatározott és szigorúbb liberalizációs kötelezettségeket is. Bár az államok elviekben támogatják a diszkrimináció-mentességet, mégis megjelenik az egyenlőtlenség ezekben a megállapodásokban. A fejlettebb országok Dél-Afrika, Nigéria és Kenya a saját régióikban gazdasági és technológiai dominanciát élveznek és ezeket fenn is kívánják tartani. Az európai szabályok pedig nem zárják ki a tagállami cégek vám- és adómentes egyesítését, az afrikaiak azonban nem támogatják ezt, így a regionális és nemzeti vámtarifák közvetett vámvédelemben részesítik ezeket a cégeket, mellyel megint csak protektív hatásokat eredményeznek.

[16] Uo. 222.

VII. fejezet: Kelet-, Dél- és Közép-Ázsia vámpreferenciái

Gazdaságföldrajzi szempontból Ázsiát öt régió alkotja: Kelet-, Délkelet-, Délnyugat- és Közép-Ázsia.

Sokan bíznak abban, hogy a világgazdaság újabb fellendülése hamarosan bekövetkezik, és ez elsősorban Kelet- és Dél-Ázsia folyamatosan erősödő gazdaságainak lesz köszönhető. Ezért kutatásom sem mellőzheti a térség vámjogának vizsgálatát. A nemzeti és nemzetközi vámjog ebben a térségben is jelentős átalakuláson megy keresztül, követve a nemzetközi kereskedelem és a nemzetközi kereskedelmi jog fokozatos térnyerését. Lassan itt is az történik, mint a nyugati gazdaságokban, vagyis a nemzeti vámjog – a GATT–WTO –rendszeréhez igazodva a folyamatos harmonizálás és egységesítés révén elveszti önállóságát, és így a nemzetközi vámjog részévé válik, akként azonban, hogy maga is visszahat a nemzetközi vámjogra, új normákkal alakítva ezt a rendszert.

Kína, Hong Kong, Makaó, Japán, Dél-Korea, Mongólia és Tajvan együttesen, Kína és India pedig önállóan is a világkereskedelem legjelentősebb szereplői közé tartoznak, ezért szinte minden állam törekszik a velük való kereskedelmi kapcsolat kiépítésére és fejlesztésére. Továbbá valamennyien tagjai a WTO-nak is, így nem meglepő, hogy ezen államok vámrendszereinek vizsgálatakor is a nemzetközi vámjog forrásaira, különösen a preferenciákat tartalmazó megállapodásokra koncentrálok. Itt kell megjegyezni, hogy bár földrajzi szempontból a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és Oroszország is a régióhoz tartozik, vámrendszereik elemzésére mégsem kerül sor ebben a fejezetben, mert a Koreai NDK elzárkózik a világgazdaságtól, szinte alig vannak kereskedelmi kapcsolatai más országokkal, Oroszország vámszerződéseivel pedig már az európai fejezetben (IV.) részletesebben foglalkoztam.

Kelet-Ázsia vámjoga szinte automatikusan nemzetközivé és globálissá vált azzal, hogy számos nemzetközi kereskedelmi vámegyüttműködési megállapodást is alkalmaznak a térség államai. Ezek a szerződések általá-

ban többoldalú egyezmények, amelyek alapvetően vámcsökkentésekről és vámhatóságok együttműködéséről szólnak.

Az egyes vámvonatkozású multilaterális egyezményeik európai nézőpontból éppen azért különlegesek, mert ezeket a nemzetközi és a nemzeti vámjog is egyaránt alkalmazza. Ezek hagyományos formái a szabadkereskedelmi egyezmény és a vámegyüttműködési megállapodás. Az első tulajdonképpen a GATT–WTO struktúrájába és szabályozása alá tartozik, míg a másik a WCO keretén belül alkalmazandó. Hong Kong, Japán, Dél-Korea, Makaó és Tajvan az utóbbiakat nemzeti vámjogába közvetlenül átültette és beépítette.

A multilaterális szerződésekre tehát az jellemző, hogy általában a szabadkereskedelmi övezet létrehozására irányulnak (tehát FTA-k), és csak másodsorban tárgyuk a vámügyi együttműködés vagy a kölcsönös segítségnyújtás. Ezen forrásokra az ASEAN keretében kötött keretmegállapodások lehetnek kiváló példák, így a Kínával 2002 novemberében kötött Framework Agreement on Comprehensive Economic Cooperation (FACEC), vagy a Japánnal 2003 novemberében aláírt Framework for Comprehensive Economic Partnership Agreement (EPA) és a FACEC és Dél-Korea által 2005. december 15-én kötött szerződés is. Ezekben az a közös, hogy törekednek a vámjog, vámeljárások, vámkezelési módok, tarifák, statisztikai rendszerek, a szellemi tulajdon védelmére vonatkozó szabályok összehangolására és a vámhatóságok közötti együttműködés fejlesztésére is.[17]

A GATT 1994-es módosulásai a nemzetközi és a nemzeti vámjogban is lényeges változásokat eredményeztek. A multilaterális egyezményt aláíró államok közül azok, amelyek ezt nemzeti joguk részévé is tették, elvesztették vámjogi szuverenitásuk jelentős részét, mert a WTO jogrend átvette a nemzeti vámjog és vámeljárás szerepét, és az állami szuverenitásban megmaradó nemzeti vámjog GATT–WTO szabályokkal való harmonizálására is kötelesek az államok, mely követelménynek gyorsan eleget is tettek elsősorban a vámkedvezmények, a vámeljárások összehangolása és a vámtarifák területén. A kelet-ázsiai országok közül csak Észak-Korea nem tagja a GATT-nak, így a fenti megállapítás mindegyik államra vonatkozik.

[17] Cheng, 2010, 20.

A WCO 160 tagállama között megtaláljuk a kelet-ázsiai országokat is, Észak-Korea kivételével. A WCO keretében történő vámügyi együttműködés kiterjed az áruosztályozásra, a vámérték megállapítására, az áruk származásának kérdésére, a vámterhek beszedésére, a nemzetközi kereskedelem akadályainak lebontására, a csalások, hamisítások elleni küzdelemre és a szellemi tulajdon védelmére is. A WCO gondozza a nemzetközi harmonizált rendszeren alapuló vámtarifát és – technikai szempontból – a WTO vámérték és származási egyezményeit is.

A kelet-ázsiai országok valamennyien alkalmazzák a Harmonizált Áruleíró és Kódrendszerről szóló nemzetközi egyezményt (Brüsszel, 1983. június 14.), a vámeljárások egyszerűsítéséről és összehangolásáról szóló, Kyotóban, 1973. május 18-án elfogadott módosított nemzetközi egyezményt, az áruk előjegyzési eljárásban való behozatalához szükséges A.T.A. igazolványra vonatkozó vámegyezményt (Brüsszel, 1961. dec. 6.), az Arushában (Tanzániában), 1993. július 7-én, a WCO 81/82. tanácsi ülésén elfogadott és 2003 júniusában a Tanács 101/102. ülésén felülvizsgált antikorrupciós Arusha Nyilatkozatot, továbbá a WCO SAFE Keretrendszerét (a Vámigazgatások Világszervezetének a vámbiztonsági eljárások szabványosítására vonatkozó keretrendszerét; Brüsszel, 2005. június).

Számos **interregionális**, sőt **interkontinentális** szintű multilaterális egyezmény létezik Ázsiában. Utalhatunk a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségére (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN; 1967. Bankok), az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködésre (Asia-Pacific Ecomomic Cooperation, APEC; 1989. Canberra), a Közép-Ázsiai Vámunióra (Central Asian Custom Union, CACU; 2010. Astana) vagy a Sanghaji Együttműködés Szervezetére (Shanghai Cooperation Organization, SCO; 2001. Sanghaj) is, amelyek szorosan kapcsolódnak a vámügyi együttműködés különböző formáihoz. Ezek a kapcsolatok nemcsak Kelet-Ázsiát, Ázsiát szövik át, hanem átnyúlnak Európába, Amerikába, Afrikába és Ausztráliába is.

1. Kelet-Ázsia multilaterális preferenciális egyezményei

1.1. A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN)

Az **ASEAN** maga is egy regionális nemzetközi szervezet, amelyet Thaiföld, Indonézia, Malajzia, a Fülöp-szigetek és Szingapúr alapítottak; később csatlakozott hozzájuk Vietnam, Laosz, Mianmar, Brunei és Kambodzsa is. A szervezet fő céljai között a gazdasági növekedés is szerepel. A tagállamok ezért 2003-ban elhatározták,[18] hogy 2020-ra megvalósítják az ASEAN Közösséget, amelynek egyik pillére lesz az ASEAN Gazdasági Közösség (AEC). Annak ellenére, hogy ez a célkitűzés már 10 éve ismert, vámjogi szempontból az integráció azonban még korántsem áll közel a megvalósuláshoz. A Szingapúrban 2007. november 20-án aláírt, az AEC létrehozására vonatkozó ütemtervben[19] az áruk szabad mozgásának megvalósításához csak egy 2015-ben létrehozandó szabadkereskedelmi övezet (ASEAN Free Trade Area, AFTA) közbeiktatásával kívánnak eljutni. Ekkorra készül majd el közös preferenciális vámtarifájuk (The Common Effective Preferential Tariffs for ASEAN Free Trade Area), erre az időpontra valósulnak majd meg egymás közötti forgalmukban a vámcsökkentések, törlik el a vámon kívüli kereskedelempolitikai intézkedéseiket, és fogadják majd el a közös származási szabályokat is.

Az ASEAN további térségekkel is szabadkereskedelmi megállapodásokat tervez létrehozni. 2007-től már tárgyalásokat folytat az Európai Bizottsággal egy EU-ASEAN szabadkereskedelmi egyezmény előkészítéséről. Hét tárgyalási forduló után azonban 2009-ben a tárgyalások szünetelését határozták el, s ezt követően az EU kétoldalú egyeztetéseket folytat az ASEAN tagjaival, hogy azok legyenek a majdani interregionális szabadkereskedelmi egyezmény alapjai.

---

[18] The Cebu Declaration on the Acceleration of the Establishment of an ASEAN Community by 2015. (Elérhető: http://www.aseansec.org/about_ASEAN.html. Letöltés ideje: 2012.09.30.)

[19] Declaration on the Asean Economic Community Blueprint, 6. A1 bekezdés. (Elérhető: http://www.aseansec.org/5187-10.pdf. Letöltés ideje: 2012.09.30.)

1.2. A Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (Asia-Pacific Ecomomic Cooperation, APEC)

Az APEC, illetve annak a tagsága kapcsolja össze Kelet-Ázsiát Délkelet-Ázsiával.

Ausztrália, Új-Zéland, USA, Kanada, Japán, Dél Korea, Szingapúr, Malajzia, Brunei, a Fülöp-szigetek, Thaiföld és Indonézia képviselői 1989. február 12-én Canberrában írták alá az Ázsiai-Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködésről (Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC) szóló megállapodást. Az alapítókhoz később csatlakozott Hongkong (1991), Kína (1991), Tajvan (1991), Mexikó (1991), Pápua Új-Guinea (1993), Chile (1994), Vietnam (1998), Peru (1998) és Oroszország (1998) is.

Az APEC céljai a következők:

- A térség gazdasági növekedésének segítése.
- Az életszínvonal növelése.
- A nyitott, multilaterális kereskedelmi rendszer erősítése.
- A szabadkereskedelem elérése 2020-ra.

Mindezekhez a kelet-ázsiai országok vámjogának jogharmonizációját is szeretnék megvalósítani. Az APEC Vámeljárási Albizottsága (APEC Comittee on Customs Procedures, SCPP) irányítja, szervezi a vámügyi együttműködést. Az Albizottság ennek érdekében öt alapelvet fogalmazott meg 2009-ben:

„A vámkönnyítés elve: Amíg nem sikerül biztosítani az ennek megfelelő vámjogi szabályozást, addig az APEC államok vámhatóságainak fejleszteniük kell a vámkezelési vámeljárásaikat.

Az elszámoltathatóság, felelősség elve: a vámigazgatások felelősek az intézkedéseikért, amelyeknek átláthatóknak és igazgatási és jogi szempontból is megfelelőeknek kell lenniük.

A konzisztencia elve: a vámjogot, az igazgatási programokat, intézkedéseket, eljárásokat egységesített módon kell a gazdaságban alkalmazni.

A transzparencia elve: a vámjogot, az egyéb szabályozási eszközöket, az igazgatási programokat, intézkedéseket, eljárásokat a nyilvánosság számára azonnal és könnyen elérhetővé kell tenni.

Az egyszerűsítés elve: a vámjogot, az egyéb szabályozási eszközöket, az igazgatási programokat, intézkedéseket, eljárásokat a lehető legnagyobb mértékben egyszerűsíteni kell, hogy a vámkezeléseket aránytalan korlátozások nélkül lehessen elvégezni."[20]

Úgy tűnik azonban, hogy a vámjogi és az egyéb, magasabb integráció sem valósul meg a tagállamok között.

Lukács József szerint a tagállamok kulturális, történelmi és főképp gazdaságpolitikai különbözősége zárja ki a mélyebb integrációt, és az ASEAN négy feltételt is támasztott az APEC-cel szemben, amelyek közül a második akadályozza a mélyebb vámügyi integrációt:

„(1) Az APEC nem foglalkozik sem politikai, sem biztonsági kérdésekkel.

(2) Az APEC nem fog későbbiekben kereskedelmi övezetté fejlődni.

(3) Az APEC szervezete és tevékenysége nem nyomhatja el a régióban már meglévő kooperációs szervezeteket.

(4) Az APEC-folyamat középpontjában az ASEAN szervezete kell, hogy álljon.

Végül azzal a praktikus kompromisszummal oldották fel a feszültséget, hogy az ASEAN és az APEC nem „kizárásos" alapon, hanem a „koncentrikus körök elve" alapján működik majd együtt, illetve egymás mellett."[21]

A jogharmonizáció másik eszközeként az APEC Kereskedelmi és Beruházási Bizottsága (Committe on Trade and Investment, CTI) a 2008. évi éves jelentésének 2. számú mellékletében 15 fejezetben tette közzé azokat a modell-javaslatokat, amelyeket a kötendő RTA/FTA megállapodások lényeges elemeire adnának (APEC Model Measures for RTAs/FTAs). A vámigazgatással és a kereskedelem megkönnyítésével kapcsolatos ajánlások, amelyeket az APEC Üzleti Tanácsadó Bizottsága (APEC Business Advisory Council, ABAC) fogalmazott meg, az ötödik fejezetben olvashatók, míg a hetedik fejezet a származási szabályokkal kapcsolatosan ad további mintákat. Ezek az ajánlások segítik a tagállamokat az RTA/FTA szerződéseket előkészítő tárgyalások során, de ezek alkalmazásával a tagállamok által megkötött szerződések közötti összhang is megteremtődhet.

[20] Cheng, 2010, 16.
[21] Lukács, 2010, 38.

A modell egyébként felhasználja az APEC 16. Miniszteri Találkozójára 2004-ben készült anyagát,[22] ami a megvalósított RTA/FTA megállapodások közül a legjobbak eredményeit foglalja össze, és ezek a tagállamok számára az RTA/FTA tárgyalásaik során szintén hasznosak lehetnek. Ebben szó esik arról, hogy a RTA/FTA szerződések megkötése során figyelembe kell venni az APEC alapleveit és céljait, meg kell teremteni az összhangot a GATT–WTO előírásaival, s ezeket az ajánlásokat széleskörűen kell alkalmazni, hogy minél több gazdasági hasznot eredményezhessenek. A megállapodásoknak átláthatóaknak kell lenniük, s ezért angol nyelven is közzé kell tenni ezeket, továbbá meg kell valósítani a kereskedelem egyszerűsítését, be kell vezetni az egyszerűbb származási szabályokat, gondoskodni kell a vitarendezési szabályok bevezetéséről és alkalmazásáról, és javítani kell a tagok közötti együttműködést is.

2009-ben a CTI több speciális szabállyal is kiegészítette modelljét, így többek között a kereskedelmi és vámkönnyítésekről szóló 2008-as ABAC modellel, a Kanada és Costa Rica közötti FTA megállapodásból átvett kereskedelmi könnyítéseket tartalmazó fejezettel.

A jogharmonizáció eredményeit az APEC folyamatosan vizsgálja, s ennek eredményeként tanulmányok formájában rendszeresen közzéteszi. Ezek közül a kutatás szempontjából kiemelkedik a 2008-ban, az APEC 20. Miniszteri Találkozójára készült „Convergences/Divergences Study of APEC FTAs" című tanulmány, amely 42 APEC államok közötti FTA-t és RTA-t elemzett.

Mindezek mellett az APEC az ASEAN fentebb ismertetett álláspontja ellenére folyamatosan foglalkozik a regionális gazdasági integrációra (Regional Economic Integration, REI) és a szabadkereskedelmi térségre (Free Trade Area of the Asia Pacific, FTAAP) vonatkozó tervek megvalósításával.

A REI-re vonatkozó terveket a CTI egyesíti és foglalja össze, míg a szabadkereskedelmi övezet létrehozásával kapcsolatban már két konferenciát (Trade Policy Dialogues) is tartottak 2009-ben, hogy jobban megértes-

[22] APEC Best Practices for RTAs/FTAs.

sék a tagokkal a szabadkereskedelmi övezet gazdasági előnyeit és bevonják őket az övezet technikai és politikai előkészítésébe.

2009-ben Ausztrália, Új-Zéland, Dél-Korea és Kína készített egy tanulmányt[23] a jövőbeni FTAAP-nak az APEC országok gazdaságaira gyakorolt hatásáról. A tanulmány a fejletlenebb tagállamok felzárkóztatását jelölte meg az FTAAP létrehozásának egyik legfontosabb előfeltételéül.

Az APEC vezetői 2010 novemberében Yokohamában is deklarálták, hogy kiállnak a mélyebb és szorosabb, ezáltal erősebb gazdasági integráció mellett, amelynek részeként támogatják az FTAAP létrehozását és ezt az álláspontjukat a 2011. május 19–20. között Big Sky-ban (Montana) tartott, a kereskedelemért felelős miniszterek találkozójáról kiadott nyilatkozat is megerősítette, ezért nem változott a szabadkereskedelmi övezet létrehozásának 2020-as céldátuma.[24]

1.3. A Sanghaji Együttműködés Szervezete (SCO)

Csak részben érinti Kelet-Ázsiát, de a világgazdaság két nagyon jelentős képviselője, Kína és Oroszország tagsága miatt itt mutatom be a Sanghaji Együttműködés Szervezetének vámokkal kapcsolatos elemeit. 1996-ban Kína, Oroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán elsősorban határvitáik rendezése érdekében kötöttek megállapodást,[25] amit azután „Shanghai Five"-ként említettek és amelyhez Üzbegisztán 2001-ben csatlakozott, így alakítva meg az SCO-t. Az ENSZ szerint is nemzetközi szervezetnek minősülő[26] SCO tagjai által 2007-ben elfogadott „Treaty on Long-Term Good Neighbourliness Friendship and Cooperation" című megállapodásban meghatározott gazdasági programok közül néhány megköveteli a vámok csökkentését, a vámügyi együttműködését, a kereskedelmi eljárások egyszerűsítését, a közlekedési kapacitás, valamint a határátlépések és ellenőrzések hatékonyságának növelését. Ezen célkitűzéseknek megfelelően a tagok 2007. november 2-án Taskentben aláírták a Vámügyekben való ko-

[23] Further Analytical Study on the Likely Economic Impact of an FTAAP. (Elérhető: http://aimp.apec.org/Documents/2009/SOM/CSOM-R/09_csom_r_010.pdf. Letöltés ideje: 2012.10.14.)
[24] http://www.apec.org/Groups/Other-Groups/FTA_RTA.aspx. Letöltés ideje: 2012.09.30.
[25] The Agreement on Deepening Military Trust in Border Regions, 1996. április 26.
[26] Al-Quahtani, 2006, 131.

operációról és kölcsönös segítségnyújtásról szóló egyezményt (Agreement on Cooperation and Mutual Assistance in Customs Matters). Ennek egy melléklete a vámhatóságok tisztségviselőinek közös képzését is előirányozza a vámszolgáltatások színvonalának emelése céljából,[27] további vámjellegű integrációról azonban még nincsen szó.

Az SCO egyre jelentősebb regionális szerephez jut, és lassan az ASEAN konkurensévé is válik. Működése az ASEAN-hoz hasonló alapelveken, a konszenzuson, a rugalmasságon, a túlzott formalitásoktól való mentességen és a tagok szuverenitásán alapul. Csakúgy, mint az ASEAN, a demokráciával szemben előtérbe helyezi az állam biztonságát és a gazdasági fejlődést,[28] így alkalmassá válik arra, hogy a kevésbé demokratikusan működő államok közötti gazdasági integrációt is megvalósítsa, ezzel – és Kína segítségével – utat nyithat a délkelet-ázsiai államok számára is a csatlakozáshoz.

[27] Cheng, 2010, 17.
[28] Aris, 2009, 464–465.

2. Dél-Ázsia multilaterális preferenciális egyezményei

Dél-Ázsia országai kapcsolataikat elsősorban szomszédjaikkal és a csendes-óceáni térséggel építik. Nyilvánvaló céljuk, hogy gazdasági erejük összekapcsolása révén a világkereskedelem jelentős szereplőjévé lépjenek elő.

2.1. Az Ázsia-Csendes-óceáni Kereskedelmi Megállapodás (Asia Pacific Trade Agreement, APTA)

Ez az első, fejlődő országok közötti megállapodás Nyugat-Ázsia és Kelet-Ázsia egyes országai között. Az 1976. június 17-én hatályba lépett, korábbi nevén Bangkoki Megállapodást Banglades, India, Srí Lanka, Laosz és Dél-Korea írta alá még 1975. július 31-én, s ehhez később Kína is csatlakozott 2001. április 12-én. Az interregionális egyezmény csak egyes árukra nyújt vámkedvezményeket, szabadkereskedelmi övezetet sem kíván létrehozni, ezért jogi alapjaként csak a Felhatalmazási Záradék jelölhető meg. A megállapodás alapján az egyes szerződő felek külön-külön listákba foglaltan meghatározzák, hogy általánosan (tehát mindegyik fél részére) és speciálisan (csak a legfejletlenebb országokra vonatkozóan), mely árukra, mekkora engedményeket nyújtanak. Ezen rendszer alól csak a legfejletlenebb Banglades a kivétel, amely csak egy listát (az ún. koncessziós listát) készít.

2.2. A SAARC Preferenciális Megállapodás (Agreement on SAARC Preferential Trading Arrangement, SAPTA

A Dél-ázsiai Regionális Együttműködési Társulás (South Asian Association for Regional Cooperation) tagállamai[29] 1993. április 11-én írták alá preferenciális egyezményüket, ami 1995. december 7-én lépett hatályba. Az egyezmény alapján tárgyalásokon határoztak el vámcsökkentéseket a kölcsönös kereskedelmi és gazdasági együttműködés fejlesztése érdekében, s ennek alapján több mint 5000 áru vámját törölték el vagy szállították le és a kedvezményes vámokat nemzeti listákban rögzítették. A vámcsökkentések megjelenhettek az egyes árukra adott egyedi koncessziók és lineáris

[29] Banglades, Bhután, India, Pakisztán, Nepál, Sri Lanka, Maldív-szigetek, 2007-től Afganisztán is.

vámmérséklések formájában is.[30] A megállapodás helyét 2006. január 1-től a SAFTA vette át, megtartva a SAPTA eredményeit.

2.3. A Dél-ázsiai Szabadkereskedelmi Megállapodás (Agreement on South Asian Free Trade Area, SAFTA)

A szerződő felek lakosainak száma alapján (mintegy 1,9 Mrd fő) a világ legnagyobb szabadkereskedelmi övezetét a SAARC országai által 2004. január 6-án aláírt, és 2006. január 1-től hatályos preferenciális egyezményükkel hozták létre. Ebben a GATT Felhatalmazó Záradékának alkalmazásával arról állapodtak meg, hogy 2016-ra létrehozzák a Dél-ázsiai Szabadkereskedelmi Övezetet (2. cikk).

Az egyezmény 7. cikkében meghatározott Kereskedelmi Liberalizáció Program (Trade Liberalization Programme) szerint a vámcsökkentések különböző mértékben és ütemezésben következnek be attól függően, hogy az adott ország legkevésbé fejlődő országnak minősül-e vagy sem. A fejlődő országok a hatályba lépéstől számított két év alatt 30%-kal csökkentették vámjaikat, míg a többiek 30%-kal. Mindegyik állam jogosult arra is, hogy „érzékeny" árui védelme érdekében hosszabb ideig kivételeket tartson fenn.

[30] SAPTA Egyezmény 5. cikk.

3. Közép-Ázsia multilaterális preferenciális egyezményei

A térség elsősorban jelentős olaj, földgáz és egyéb ásványi anyag termelésével és hatalmas készleteivel az elmúlt húsz évben a világgazdaság érdemi szereplőjévé vált. Felismerve együttműködésük szükségességét, az Európai Unióval és Kínával létrehozandó üzleti kapcsolataik fejlesztése érdekében egyre több preferenciális egyezményt létesítenek egymással.

3.1. Belorusszia, Kazahsztán és Oroszország Vámuniója (Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia)

Belorusszia és Oroszország 1995. január 7-én állapodtak meg arról, hogy egymás között vámuniót hoznak létre. Ehhez az elhatározáshoz Kazahsztán már 1995. január 20-án csatlakozott, így ténylegesen ez az időpont lehet a vámunió létesítésének napja. A vámunió kezdeményezése egy ennél sokkal ambiciózusabb célkitűzésnek, az Európai Unió mintájára létesítendő Eurázsiai Unió tervének köszönhető, ennek tulajdonképpeni első lépcsője.

A vámunióról szóló egyezmény 1997. december 3-án lépett hatályba, jogi alapja a GATT (1994) XXIV:7 (a) cikke. Sajátossága, hogy a vámunió létesítéséről szóló egyezmény nem tartalmaz határidőket és vámlebontási ütemezéseket sem (így az egyezmény is rendkívül rövid, még a három oldal terjedelmet sem éri el), hanem a 1995. január 7-i bilaterális egyezmény szabályait rendeli alkalmazni, ez pedig 2010. január 1-re tűzte ki a vámunió tényleges létrejöttét, vagyis a vámok eltörlését az államok között, ami azonban csak 2011. július 1-jén valósult meg.

Ez, a tagállamaik földrajzi elhelyezkedése miatt már most interkontinentálisnak tekinthető – és ebből a szempontból most még egyedi – vámunió ígéretes jövő előtt áll. Tádzsikisztán, Örményország, Üzbegisztán, korábban még Ukrajna és Vietnám is jelezte érdeklődését a vámunió iránt, amely országok esetleges csatlakozásával tovább erősödik Közép-Ázsia globális gazdasági jelentősége. A tagállamok 2011. november 19-ére megszüntették egymás közötti határaikat, és ezzel 2012. január 1-től már elnevezésében is egy közös gazdasági térséget hoztak létre, közelebb lépve az Eurázsiai Unió megteremtéséhez.

3.2. Szabadkereskedelmi Megállapodás Ukrajna, Belorusszia, Kazahsztán és Oroszország között (Free Trade Agreement between Ukraine, Belarus, Kazakhstan and Russian Federation, CEZ)

A partnerek azért írták alá 2003. szeptember 19-én ezt a megállapodást,[31] hogy megtegyék az első lépést az általuk létrehozandó Közös Gazdasági Térség felé. Ennek keretében az egyezmény 1. cikkében foglaltak a 2. cikk szerinti szabadkereskedelmi övezetet létrehozva vámterületeiket is egységesítik a GATT XXIV. cikke szerint. Ezen felül célul tűzték ki a közös vámtarifa megalkotását és a tagállamok WTO-hoz való integrálódását is, mindezekhez azonban nem fűztek határidőket, hanem a lépésről-lépésre elvet kívánják követni. Ennek eredményeként ebből a megállapodásból nem jött létre szabadkereskedelmi övezet ezen országok között.

3.3. Szabadkereskedelmi Övezet a Független Államok Közösségének Tagjai Között (Treaty on a Free Trade Area between Members of the Commonwealth of Independent States, CIS)

A közép-ázsiai régiót Európával hídként is összekapcsoló szabadkereskedelmi térség nemcsak gazdasági, hanem politikai jelentőségű is. Nem nehéz fellelni a párhuzamot a volt Szovjetunió tagállamai és a Független Államok Közössége (FÁK) között, és ebből eredően az általuk létrehozott szabadkereskedelmi övezet a Szovjetunió gazdasági egységéhez közelíthet gazdasági hatásában is. Ugyanakkor megállapítható, hogy Oroszország GATT–WTO csatlakozása[32] után a térség egésze igazodik a GATT normákhoz, jóllehet az övezetnek még nem mindegyik állama csatlakozott a GATT-hoz.[33]

A 11 FÁK állam közül nyolcnak[34] a képviselői 2011. október 18-án írták alá a megállapodást. Az egyezmény 2012. szeptember 20-tól hatályos Oroszország, Belorusszia, Ukrajna részéről, 2012. október 17-től Örményország, 2012. december 8-tól Kazahsztán és 2012. december 9-től pedig

[31] 2004. május 20-án lépett hatályba.
[32] 2012. augusztus 22.
[33] Örményország és Kazahsztán nem tagja a GATT-nak.
[34] Oroszország, Belorusszia, Ukrajna, Örményország, Moldova, Kazahsztán, Tádzsikisztán és Kirgizisztán.

Moldova számára is. Az egyezmény 23. cikk 1. pontja szerint az alapítók által 1993-ban elfogadott szabadkereskedelmi megállapodás hatályát vesztette.

A GATT XXIV. cikkén alapuló egyezmény különböző ütemezésben bontja le az árukra vonatkozó vámokat, a teljes vámmentesség céldátuma 2020. január 1. Említést érdemel azonban, hogy Oroszország, Kazahsztán és Belorusszia érdemi alternatívája ennek a szabadkereskedelmi övezetnek.

4. Kína vámpreferenciái

Kelet-Ázsiában csakúgy, mint a világ más tájain is, növekszik a vámvonatkozású kétoldalú megállapodások száma. Ezeket általában az FTA típusú és a vámhatóságok közötti együttműködésre, illetve a kölcsönös segítségnyújtásra vonatkozó egyezménytípusba lehet tárgyuk szerint besorolni. Chia-Jui Cheng[35] létrehozta a régiós állam és a harmadik ország által kötött bilaterális szerződések csoportját is, de azt hiszem, hogy ennek csak akkor lehet jelentősége, ha ezzel nem lépünk vissza a szubregionális szinthez.

Kína, preferenciái tekintetében, még eléggé ellentmondásos helyzetben van. Ugyan már régóta a világ egyik legjelentősebb (jelenleg már a második legnagyobb) gazdaságának számít, mégis számos ország a GSP keretében még mindig támogatja exportját. Ugyanakkor Kína maga is segíti a fejlődő országokat egyoldalú vámcsökkentéseivel, ezen felül aktívan vesz részt az egyes szabadkereskedelmi egyezmények megkötésére irányuló tárgyalásokon is.

4.1. Az Átfogó Térségi Gazdasági Partnerség (The Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP)

A nemzetközi híradások arról is szólnak, hogy Kína, tekintettel az Egyesült Államok Transz-Csendes-óceáni Partnerség kezdeményezésére – amiből Kína a tervek szerint kimaradna –, egy 16 országot összefogó kelet-ázsiai szabadkereskedelmi blokk létrehozását tervezi.

A keretmegállapodás tervezetét a szóban forgó országok már ismerik, az ASEAN pedig már meghívót küldött a többi hat államnak.

Ez a még meg nem kötött egyezmény különleges jelentőségű lehet a világgazdaság számára, ezért szükségesnek tartom, hogy itt, Kína preferenciái között számoljak be az RCEP-vel kapcsolatos tárgyalásokról.

Az egyeztetések 16 ország között folynak, ezek közül 10 tagja az ASEAN-nak (Brunei, Indonézia, Kambodzsa, Laosz, Malajzia, Mianmar, a

[35] Chen, 2010, 22.

Fülöp-szigetek, Szingapúr, Thaiföld és Vietnám,), és hat további országnak már élő szabadkereskedelmi megállapodása van az ASEAN-nal (Ausztrália, Kína, India, Japán, Dél-Korea és Új-Zéland). A felsorolt országokból jól látszik, hogy az érintett területen hárommilliárd ember él, és ismert az a mutató is, hogy a világkereskedelemből együttesen mintegy 27%-ban részesednek (WTO adat 2012).

Az RCEP célja, hogy egy modern, versenyképes és ténylegesen hatékony gazdasági partnerségi megállapodással a régió számára nyitott kereskedelmi és befektetési környezetet hozzon létre.

A tárgyalások egy 2012. augusztus 30-án elhatározott menetrend szerint folynak, az első kör 2013. május 9-13-ig tartott Bruneiben, a másodikra 2013. szeptember 24–27. között került sor Brisbane-ben, a harmadikat Kuala Lumpurban tartották 2014. január 20–24. között, a negyediket Nanningban 2014. március 31-től április 4-ig, az ez idáig utolsó forduló 2014. június 21-től június 27-ig zajlott Szingapúrban. A tárgyalások tovább folytatódnak.

4.2. Kína autonóm preferenciái

Kínát mint fejlődő országnak számító kedvezményezettet, Norvégia, Svájc, Ausztrália, Új-Zéland, Japán, Kanada, az Európai Unió, Törökország valamint Oroszország, Kazahsztán és Belorusszia segíti a GSP keretében; az utóbbi négy ország kivételével[36] már az 1970-es évek elejétől.

Kína 2010. július 1-től maga is támogat egyes fejlődő országokat, de nem a GSP alapján, hanem önállóan, az ún. Duty-Free Quota-Free Program keretében, amely Ázsiában Laoszt, Nepált, Kambodzsát és Mianmart és az észak-, valamint dél-afrikai államok kivételével szinte egész Afrikát érinti. A program alapján az érintett 40 országból mintegy ötezer áru juthat be Kínába vám- és kontingensmentesen.

4.3. Kína viszonosságon alapuló preferenciái

Kína 2001. december 11-től tagja a WTO-nak, így ennek rendszerében létesíti és alkalmazza preferenciális egyezményeit. Bár a megkötött egyez-

[36] Törökország 2002-től, Oroszország, Kazahsztán és Belorusszia 2010-től.

mények száma még nem mondható túl soknak (10), de az érintett országok[37] világosan mutatják, hogy Kína kereskedelempolitikájának fő iránya a Csendes-óceán térsége. Ezt megerősíti, hogy Kína Ausztráliával is folytat szabadkereskedelmi tárgyalásokat. Terjedelmi okokból a megállapodásokkal érintett országok tekintetében kontinensenként csak egy-egy egyezmény bemutatása mellett döntöttem.

4.3.1. A Kína és Chile közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás (Free Trade Agreement between the Government of the People's Republic of China and the Government of the Republic of Chile)

2005. november 18-án írta alá a két ország képviselője az áruk kereskedelmére vonatkozó megállapodást, ami 2006. október 1-jén lépett hatályba. Ennek 1. cikkében rögzítették, hogy szabadkereskedelmi övezetet hoznak létre, és megállapodtak abban is, hogy a 2015-ig tartó átmeneti időszak alatt áruik 97%-ára kölcsönös vámmentességet biztosítanak. 2008. április 13-án az eddig csak árukra kötött megállapodást kiegészítették a szolgáltatások szabad kereskedelmére vonatkozó egyezménnyel is,[38] így a kiegészített egyezmény jogi alapjaként már a GATT XXIV. és a GATS V. cikke szolgál.

4.3.2. Az Új-Zéland és Kína közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás (Free Trade Agreement between the Government of New Zealand and the Government of the People's Republic of China)

A két ország gazdasági együttműködése egészen az 1970-es évekig nyúlik vissza. A felek 2004. május 28-án egymással már megállapodtak a kereskedelmi és gazdasági együttműködés kereteiben, amit aztán a 2008. április 7-én aláírt és a 2008. október 1-jén aláírt szabadkereskedelmi egyezménnyel váltottak fel. Az Új-Zélandi Külügy- és Kereskedelmi Minisztérium anyaga szerint[39] az egyezmény különlegessége, hogy Új-Zéland az első olyan fejlett ország, amellyel Kína szabadkereskedelmi megállapo-

[37] Chile, Peru, Costa-Rica, Új-Zéland, Makaó, Hong Kong, Szingapúr, Pakisztán, Izland, Svájc.
[38] Ez 2010. augusztus 1-jén lépett hatályba.
[39] http://www.mfat.govt.nz./Trade-and-Economic-Relations/2-Trade-Relationships-and-Agreements/China/index.php Letöltés ideje: 2013.12.22.

dást kötött. Új-Zéland számára már ez a tény is rendkívüli fontossággal bír, hiszen lépéselőnyhöz jutott versenytársaival szemben, és már a gyapjú, a tejpor és egyes oktatási szolgáltatások területén is Kína számít az új-zélandi áruk és szolgáltatások legnagyobb fogyasztójának.

Ez a bilaterális megállapodás is a szabadkereskedelmi egyezmények újabb generációjához tartozik, ezért jogi háttereként a GATT XXIV. és a GATS V. cikkei jelölhetők meg. A felek – megfelelve a GATT előírásainak – tíz éves átmenti időszak alatt vállalták az egyezmény 1. számú mellékletében, különböző ütemben meghatározott vámjaik eltörlését, így 2019-re lesz az egymás közötti forgalmuk teljesen vámmentes.

4.3.3. A Kína és Pakisztán közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás (Free Trade Agreement between the Government of the People's Republic of China and the Government of the Islamic Republic of Pakistan)

A jelentős méretű és lakosságszámú ázsiai országok átfogó gazdasági együttműködésének első lépése a két ország közötti „Korai Aratás Program" (Agreement on the Early Harvest Programme for the Free Trade Agreement Between the Government of the People's Republic of China and the Government of the Islamic Republic of Pakistan) volt. Ennek aláírásával a partnerek 2005. április 4-én – megalapozva a szabadkereskedelmi egyezményre vonatkozó tárgyalásokat – bizonyos árukra már 2008. január 1-től kölcsönös vámmentességet határoztak meg.

2006. november 24-én meg is kötötték szabadkereskedelmi egyezményüket, ami 2007. július 1-jén lépett hatályba. Ennek 1. cikkében rögzítették, hogy szabadkereskedelmi övezetet hoznak létre, és megállapodtak, hogy a 2012. január 1-ig tartó öt éves átmeneti időszakban Kína Pakisztán áruinak 70%-át fogadja vámmentesen vagy 5% alatti vámmal, míg Pakisztán ugyanezt a kínai áruk 55,5%-ára vállalta. 2007. február 21-én csak az árukra kötött megállapodást kiegészítették a szolgáltatások szabad kereskedelmére vonatkozó egyezménnyel is,[40] így a kiegészített egyezmény jogi alapjaként már a GATT XXIV. és a GATS V. cikke szolgál.

[40] Ez 2009. október 10-én hatályosult.

4.3.4. A Kína és Izland közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás (Free Trade Agreement between the Government of the People's Republic of China and the Government of the Republic of Iceland)

Izland az első európai ország, amely szabadkereskedelmi megállapodást kötött Kínával, de azóta már Svájc is aláírt hasonló egyezményt, és Norvégiával is a megállapodás véglegesítése előtt állnak, így úgy tűnik, hogy az EFTA és Kína között is létrejöhet majd egy szabadkereskedelmi övezet.

Izland és Kína képviselői a 2007-től kezdődő tárgyalásaik után 2013. április 15-én írták alá az egyezményt, amely azonban csak a mindkét országban történő ratifikálása után lépett hatályba 2014. július 1-jén. Izland egyébként élen jár a szabadkereskedelmi egyezmények megkötésében, hiszen eddig 26 ilyen egyezményt kötött meg 35 országgal.[41] Az egyezmény 1. cikkében rögzítették, hogy a GATT XXIV. és a GATS V. cikkei alkalmazásával az áruk és szolgáltatások kereskedelmének könnyítésére és fejlesztésére szabadkereskedelmi övezetet hoznak létre.

Az egyezmény hatályosulásával a két országból származó áruk többsége azonnal és kölcsönösen vámmentessé válik. Csak Kína tart igényt néhány áru vonatkozásában öt vagy tíz éves átmeneti időszakra. És léteznek egyes kizárások is, amelyek alapján Izland nem ad vámmentességet egyes tej- és hústermékekre, Kína pedig egyes papírból készült árukra tarthat fenn vámokat.

[41] Free Trade Agreement Between Iceland and China. (Elérhető: http://www.mfa.is/media/fta-kina/China_fact_sheet_enska_15042013_Final.pdf. Letöltés ideje: 2013.12.29.)

5. Japán vámpreferenciái

A szintén jelentős világgazdasági tényezőnek számító Japán Kínához hasonlóan elsősorban a Csendes-óceán térségében létesít autonóm és viszonosságon is alapuló preferenciális kapcsolatokat.

5.1. Japán autonóm preferenciái

A világ negyedik legnagyobb gazdaságaként 1971. augusztus 1-től, a GSP keretében elkötelezetten támogatja vámcsökkentéseivel, vámmentességeivel a fejlődő országokat. A japán külügyminisztérium adatai szerint a kedvezményezett országok száma 137, és az ezeken kívül támogatott területek száma is 14.[42]A kedvezményezettek nagy száma és ebből is adódó eltérő fejlettsége miatt azonban Japán a legkevésbé fejlett országok számára a többiekénél nagyobb mértékű vámcsökkentéseket garantál.

5.2. Japán viszonosságon alapuló preferenciái

Japán 13 számú bi- illetve multilaterális preferenciális egyezmény[43] részese, és további jelentős megállapodásokat készít elő az Európai Unióval, Ausztráliával, Dél-Koreával, Kanadával, Kínával és a GCC-vel is. Japán jelenlegi kereskedelempolitikája a japán kormány által 2004. december 4-én elhatározott, a gazdasági partnerségi megállapodásokat támogató programon alapul, így Japán célja általában nem egy szabadkereskedelmi megállapodás megkötése, hanem az ennél bővebb tartalmú (szolgáltatások kereskedelme, szellemi tulajdon védelme, közbeszerzések szabályozása, beruházások védelme, az üzleti környezet és együttműködés fejlesztése) gazdasági partnerségi megállapodás (EPA) létrehozása. A Japán által kötött preferenciális megállapodások jellemzője még, hogy ezek a vámok lebontására az általánosan elfogadott tíz év helyett ennél jóval hosszabb, 15 éves átmeneti időszakot tartanak fenn.

[42] http://www.mofa.go.jp/policy/economy/gsp/index.html. Letöltés ideje: 2013.12.30.
[43] A könyv írása idején Japán szerződő partnerei: ASEAN, Brunei, Chile, India, Indonézia, Mexikó, Vietnám, Szingapúr, Malajzia, Peru, a Fülöp-szigetek, Thaiföld és Svájc.

Japán kereskedelempolitikájának fő iránya szintén a Csendes-óceán térsége és annak inkább az ázsiai régiója, illetve Európa, ezért ezekből a régiókból választottam néhány gazdasági szempontból jelentős országot érintő példát.

5.2.1. Gazdasági Partnerségi Megállapodás Japán és a Fülöp-szigetek Között (Agreement between Japan and the Republic of the Philippines for an Economic Partnership, JPEPA)

Ez egy teljes körű gazdasági partnerségi megállapodás, így jogi alapja szintén a GATT XXIV. és a GATS. V. cikke. Az egyezményt a két szerződő fél 2006. szeptember 9-én kötötte meg, és 2008. december 11-én lépett hatályba. Ez volt a Fülöp-szigeteknek a II. világháború után megkötött első szabadkereskedelmi jellegű egyezménye.[44] A szerződés 18. cikkében vállaltak kötelezettséget az államok arra, hogy a másik országból származó árukra vámjaikat eltérő ütemezésben csökkentik vagy eltörlik. A szabadkereskedelmi állapotot 2023-ra tervezik elérni. A Fülöp-szigetek megtarthatja a Japán által a GSP rendszerben egyes árui számára biztosított vámkönnyítéseket.

5.2.2. Átfogó Gazdasági Megállapodás Japán és India Között (Comprehensive Economic Partnership Agreement between Japan and the Republic of India)

Az egyezményt 2011. február 16-án írták alá a szerződő felek képviselői, és 2011. augusztus 1-jén lépett hatályba. Az egyezmény is az újabb típusú kereskedelmi megállapodások közé sorolható, mert címéből is kitűnik, hogy ez egy EPA, és ezért a WTO nyilvántartása is jogi alapjaként a GATT XXIV. és a GATS V. cikkét jelöli meg.

Valódi szabadkereskedelmi megállapodásnak azonban nem is minősíthető, ugyanis az egymás közötti kereskedelem tekintetében nem kívánják elérni a teljes vámmentességet, és csak egy nagyon hosszú átmeneti időszak végére (2026) vállalnak kötelezettséget arra, hogy bizonyos áruk vámterheit

[44] Senate of the Phillippines Senate Economic Planning Office: Policy Brief, September 2007. (Elérhető: http://www.senate.gov.ph/publications/PB%202007-01%20-%20Japan-Philippines-%20Economic%20Partnership%20Agreement%20%28JPEPA%29,%20An%20assesment.pdf. Letöltés ideje: 2014.01.04.)

különböző ütemezésben eltörlik vagy csökkentik (19. cikk.) Külön említést érdemel, hogy Japán ezzel a megállapodással nem szüntette meg az egyes indiai áruk GSP-en belüli támogatását, a kedvezményes GSP vámok továbbra is hatályban maradnak.

5.2.3. Szabadkereskedelmi és Gazdasági Partnerségi Megállapodás Japán és Svájc között (Agreement on Free Trade and Economic Partnership between Japan and the Swiss Confederation)

Japánnak ez az első európai országgal létrehozott szabadkereskedelmi megállapodása, és ezért az Európai Unióval követendő szerződés egyik mintájául is szolgálhat. Svájc az EFTA tagjaként jogosult arra, hogy önálló kereskedelempolitikát folytasson. Ennek keretében Svájc már számos kereskedelmi megállapodást kötött partnereivel, amelyeknek mintegy 80%-a FTA jellegű, de ezek közül az újabbak már tartalmazzák az EPA fentebb felsorolt elemeit is, ezért Svájcnak sem okozott gondot a Japánnal kötendő EPA elfogadása.

Az egyezményt az 1994-ben megkezdett kétoldalú tárgyalások sorozata után, 2009. február 19-én írták alá a szerződő felek képviselői, és 2009. szeptember 1-jén lépett hatályba. Az EPA megállapodás jogi alapjaként a GATT XXIV. és a GATS V. cikk jelölhető meg. Az áruk szabad kereskedelmét 2024-re kívánják létrehozni az áruk vámjainak mintegy húsz féle módon ütemezett eltörlésével, csökkentésével. A megállapodás sajátossága, hogy a 16. cikkében az export vámok fenntartásának és bevezetésének tilalmáról is rendelkezik, ami ezeknél az egyezményeknél általában nem szokásos.

5.2.4. Gazdasági Partnerségi Megállapodás Japán és Peru Között (Agreement between Japan and the Republic of Peru for an Economic Partnership)

Japán a Csendes-óceán mellett fekvő közép- és dél-amerikai országokkal is gazdasági partnerségi megállapodásokat létesít, ezek közül a Peruval 2011. május 31-én aláírt és 2012. március 1-jén hatályba lépett megállapodás 1. cikkében már arról is rendelkezik, hogy szabadkereskedelmi övezetet hoznak létre a partnerek. Az átmeneti időszak itt is hosszú, 2027-ig tart. A vámlebontások aszimmetrikusan, áruféleségenként különböző ütemezésben történnek, hasonlóan a többi Japán EPA szerződéshez.

6. Dél-Korea vámpreferenciái

A Koreai Köztársaság szintén a világ vezető gazdasági hatalmai közé sorolható. Ezt jelentős részben aktív és nyitott kereskedelempolitikájának is köszönheti.

6.1. Dél-Korea autonóm preferenciái

Dél-Korea az autonóm preferenciák szempontjából kettős pozícióban áll. Egyrészt maga is támogatja a fejlődő országokat, ugyanakkor Kanada, Ausztrália, Oroszország, Belorusszia és Kazahsztán vámuniója pedig a GSP rendszerben segíti Dél-Koreát. Az utóbbi támogatások különlegessége abban áll, hogy csak 2010-től léptek hatályba, ekkor pedig Dél-Korea már régóta gazdasági nagyhatalomnak számított, és nem nagyon szorult támogatásra.

Dél-Korea 48 fejlődő ország (ázsiai, afrikai országok és Haiti) számára 2000-től nemzeti vámtarifája keretében ad vámkönnyítéseket. 2011. november 25-től pedig elnöki rendeletben (Presidential Decree No. 23428) a vámtarifában szereplő áruk 95%-ára kiterjesztette a vámmentességet.

6.2. Dél-Korea viszonosságon alapuló preferenciái

Dél-Korea szabadkereskedelmi megállapodást létesített Chilével, Szingapúrral, az ASEAN 10 országával és az EFTA négy országával, Peruval, az USA-val, Indiával, az APTA-val, az Európai Unióval és Törökországgal is, de a legkorábbi szabadkereskedelmi megállapodását csak 2003-ban kötötte Chilével, így a következő időszakban újabb megállapodások aláírása is várható Japánnal, Kanadával és Mexikóval. A felsorolt egyezmények közül egyesek csak szabadkereskedelminek (FTA-nak), mások pedig átfogó gazdasági partnerségi megállapodásnak (EPA-nak) minősülnek. Korábban már elemeztem az Európai Unió és Dél-Korea közötti szabadkereskedelmi megállapodást, így a fennmaradók közül az első, még szabadkereskedelmi megállapodásnak nem minősíthető részleges kereskedelmi egyezményt és a három jelentősebbet, az Egyesült Államokkal, az EFTA-val és az Indiával kötött szerződéseket elemzem.

6.2.1. Jegyzőkönyv a fejlődő országok közötti kereskedelmi tárgyalásokról (Protocol on Trade Negotiations among Developing Countries)

1971. december 8-án írták alá az akkor fejlődő országoknak minősülő alapítók[45] a részleges kereskedelmi megállapodásukat tartalmazó jegyzőkönyvet, az ebben foglalt egyezmény 1973. február 11-én lépett hatályba és tulajdonképpen ma is hatályos. Az egyezmény jogi alapja Felhatalmazási Klauzula elsősorban a fejlődő országoknak adott kedvezményekre való tekintettel. A jegyzőkönyvben a felek csak arra vállaltak kötelezettséget, hogy csökkentik az egymás áruira kivetett vámjaikat a B. függelék szerinti ütemezéssel, és fokozatosan eltörlik az egyéb kereskedelmi akadályokat.

6.2.2. Az Amerikai Egyesült Államok és a Dél-Koreai Köztársaság közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás (Free Trade Agreement between the United States of America and the Republic of Korea, KORUS FTA)

Ez az USA által kötött FTA-k közül a NAFTA-t követő jelenleg legnagyobb gazdasági volumenű FTA. Gazdasági jelentőségén kívül azonban egyéb különleges hatása is van. Ez az első olyan FTA ugyanis, amit az USA észak-ázsiai országgal kötött, így ez mintaként szolgálhat az erre és a csendes-óceáni térségre vonatkozó újabb megállapodások számára. Dél-Korea számára pedig ez az Európai Unióval kötött megállapodás utáni második legnagyobb szabadkereskedelmi egyezmény.[46]

Bár a szerződő felek már 2007. június 30-án aláírták a vámtarifák és az egyéb kereskedelemkorlátozó intézkedések felszámolásáról szóló megállapodásukat, elsősorban az USA autóipari érdekeire figyelemmel ezt már 2010. december 3-án jelentősen módosították. Az USA számára fontos motivációt jelenthetett, hogy az Európai Unió is szabadkereskedelmi tárgyalásokat folytatott, majd később erre vonatkozó megállapodást is kötött 2010. október 6-án Dél-Koreával. A szabadkereskedelmi övezetet létrehozó egyezmény végül csak 2012. március 15-én lépett hatályba. A GATT XXIV. és a GATS V. cikkelye szerint készült megállapodás alapján az USA export mintegy 80%-a az egyezmény hatálybalépésével már vámmen-

[45] Banglades, Brazília, Chile, Egyiptom, Izrael, Dél-Korea, Mexikó, Pakisztán, Paraguay, Peru, Fülöp-szigetek, Románia, Tunézia, Törökország, Uruguay, Jugoszlávia, India, Görögország.
[46] Cooper – Manyin – Jurenas – Platzer, 2013, 5.

tesen juthatott be Dél-Korea piacára, amit eddig 7%-os átlagvámmal védett az állam. A teljes export 95%-a 2017-ben lesz vámmentes, míg a fennmaradó 5% vámjai 2022-re szűnnek meg. Az Egyesült Államokból származó mezőgazdasági termékek mintegy kétharmada vált a hatálybalépéskor vámmentessé,[47] de egyes termékek (pl. marhahús) vámjait csak a hatálybalépéstől számított 15 év alatt építik le.

Ugyanakkor Dél-Korea árui szinte azonnal és teljes vámmenteséggel juthatnak be az USA piacára, öt éven belül a koreai export 95%-a lesz vámmentes, ide értve a személygépkocsikat is.

6.2.3. Átfogó Gazdasági Megállapodás Dél-Korea és India Között (Comprehensive Economic Partnership Agreement between the Republic of Korea and the Republic of India)

Az egyezményt 2009. augusztus 7-én írták alá a szerződő felek képviselői, és 2010. január 1-jén lépett hatályba. A szerződés az újabb típusú kereskedelmi megállapodások közé sorolható, mert címéből eredően is egy EPA, így a WTO nyilvántartása is jogi alapjaként a GATT XXIV. és a GATS V. cikkét jelöli meg. Ahogy a Japán és India közötti EPA, úgy ez a megállapodás sem minősíthető még részben sem szabadkereskedelmi megállapodásnak, mert a partnerek az egymás közötti kereskedelem tekintetében nem kívánják elérni a teljes vámmentességet, és csak egy nagyon hosszú átmeneti időszak végére (2019) vállalnak kötelezettséget arra, hogy meghatározott áruk vámterheit különböző ütemezésben eltörlik, vagy csökkentik (2.4 cikk. és 2-A melléklet).

[47] http://www.ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/korus-fta. Letöltés ideje: 2013.10.27.

7. India vámpreferenciái

A világ legnagyobb népességű országa az elmúlt évtizedben jelentős gazdasági fejlődést mutatott és ennek következtében a globális gazdaság újabb jelentős szereplőjeként tűnik fel. Ezért a világgazdaság vezető államainak érdeklődése is India felé fordult és ez tükröződik a vele kötött preferenciális megállapodások növekvő számában is.

7.1. India autonóm preferenciái

India az autonóm preferenciák szempontjából kettős pozícióban áll. Egyrészt maga is támogatja a fejlődő országokat, ugyanakkor az Európai Unió, Norvégia, Svájc, Japán, Új-Zéland, Kanada, Ausztrália, Törökország, továbbá Oroszország, Belorusszia, Kazahsztán, India és 28 fejlődő ország (ázsiai, afrikai országok és Haiti) számára 2008. augusztus 13-tól nemzeti vámtarifája keretében ad egyoldalúan vámkönnyítéseket. A vámtarifában szereplő áruk 85%-ára kiterjesztette a vámmentességet 2013-ig (évi 20%-os vámcsökkentéssel), további 458 árunak (az összes áru 9%-ának) csökkentették a vámját 10%-ra, és csak az áruk 6% maradt a legnagyobb kedvezményes vámtétel alatt.[48]

7.2. India viszonosságon alapuló preferenciái

India már 16 preferenciális egyezményben vesz részt, megállapodást létesített Nepállal, Afganisztánnal, Bhutánnal, Malajziával, Sri Lankával, Dél-Koreával, Japánnal, Szingapúrral, az ASEAN 10 országával, A MERCOSUR-ral, a SAPTA-val és a SAFTA-val is, valamint tagja az APTA-nak és a GSTP rendszernek. A ’80-as ’90-es években 19 afrikai országgal[49] is kötött kereskedelmi megállapodásokat, amelyek azonban még a kölcsönös áruforgalomra és ennek során a legnagyobb kedvezményes

[48] Duty Free Tariff Preference (DFTPI-LDC) Scheme announced by India for Least Developed Countries (LDCs). (Elérhető: http://commerce.gov.in/trade/international_tpp_DFTP.pdf. Letöltés ideje: 2014.01.12.)

[49] Pl. Angola, Dél-Afrika, Ruanda, Nigéria, Zaire, Zimbabwe, Zambia, Szenegál, Libéria, Ghána stb.

tarifa alkalmazására írtak elő csak kötelezettségeket, így még a legegyszerűbb PTA elemeit sem mutatják.

A következő időszakban újabb megállapodások aláírása várható az Európai Unióval, az EFTA-val és a SACU-val is. A felsorolt egyezmények közül egyesek csak szabadkereskedelminek (FTA-nak), mások pedig átfogó gazdasági partnerségi megállapodásnak (EPA-nak) minősülnek. Korábban már bemutattam Indiának Japánnal és Dél-Koreával kötött preferenciális megállapodásait, így a fennmaradók közül a gazdaságilag elszigetelt Bhutánnal, valamint a dél-amerikai MERCOSUR-ral kötött egyezményeit elemzem.

7.2.1. Kereskedelmi és Tranzit Megállapodás India és Bhután Között (Agreement on Trade, Commerce and Transit between The Government of The Republic of India and The Royal Government of Bhutan)

A szerződő felek 2006. július 28-án írták alá a megállapodást és az már másnap hatályba is lépett. A megállapodás különlegessége, hogy valójában nem más, mint egy szándéknyilatkozat, amely a két állam közötti szabadkereskedelem megvalósítását tűzi ki célul (az I. és IV. cikkében) anélkül, hogy konkrét vámcsökkentéseket és ezekre vonatkozó határidőt állapítana meg. Az egyezmény hatálya is korlátozott, csak tíz évre szól, valószínűleg ezt követően tervezik a felek egy FTA vagy esetleg egy EPA megkötését.

7.2.2. Preferenciális Kereskedelmi Megállapodás a MERCOSUR és India Között (Preferential Trade Agreement between MERCOSUR and the Republic Of India)

A szerződő felek 2003. június 17-én először egy keretmegállapodást írtak alá, azzal a céllal, hogy ebben határozzák meg azokat a feltételeket és eljárásokat, amelyek a kölcsönös tarifális kedvezmények meghatározásához voltak szükségesek. Miután ezek a feltételek teljesültek, a partnerek gazdasági kapcsolataik továbbfejlesztéseként 2004. január 25-én kötötték meg preferenciális egyezményüket, ami 2009. június 1-jén lépett hatályba. Az egyezmény nem létesít szabadkereskedelmi övezetet a két állam között, így csak egy részleges hatályú megállapodásnak minősíthető, ezért jogi alapja is csak a GATT Felhatalmazó Záradéka.

A megállapodás I. Függelékében a MERCOSUR által Indiának adott vámkedvezmények láthatók, amelyek 452 árut érintenek (pl. gyógyszerek, növényi olajok, elektromos gépek stb.), és az India által a MERCOSUR országoknak adott kedvezmények 450 árura (pl. gyapjú, hús, üveg stb.) vonatkoznak (II. Függelék).

A kontinens kétoldalú megállapodásai között említhető még a Kína és Kazahsztán, Kína és Oroszország vagy a Kína és Üzbegisztán, továbbá a Kína és Japán, Japán és az USA közötti szerződések.

Mint Európában, a bírósági döntések Ázsiában is jelentősen alakíthatják az adott jogrendszert. Így természetesen irányadóak a Nemzetközi Bíróság, a GATT–WTO Vitarendezési Testületének döntései, amelyek között gyakori alanyként szerepel egy-egy ázsiai ország.

Kína a WTO statisztikája szerint[50] 2013 márciusában 138 vitarendezési ügyben volt félként vagy harmadik személyként érintett, Japán 166, Tajvan 77, Dél-Korea 102, Hong Kong 14 ügyben szerepel a statisztikában.[51]

Az ügyek is kapcsolatot teremtenek az országok gazdaságai között, még ha nem is mindig azzal a tartalommal, ahogyan azt mindegyik állam szeretné. Itt példaként hivatkozhatunk a GATT–WTO Vitarendezési Testületének a DS 339, 340, 342 számon közzétett döntéseire,[52] amely eljárásokat az Európai Közösség, az USA és Kanada kezdeményezték a Kína által az importált autóalkatrészekre kivetett 25%-os kiegészítő vámmal és az ezzel kapcsolatos egyéb intézkedéseivel szemben. Az eljárásokban érintett harmadik személyként szerepelt még Japán, Argentína, Brazília, Mexikó, Ausztrália, Tajvan és Thaiföld is. A 2008. december 15-én meghozott döntés szerint Kína ezen intézkedésével megsértette a WTO-csatlakozási megállapodásban vállalt kötelezettségeit (emelte vámjait az 10%-os átlaghoz képest), és 15 hónap alatt köteles helyreállítani a korábbi vámszintet.

---

[50] http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm. Letöltés ideje: 2013.03.16.

[51] Az ügyek száma azzal is nyilvánvaló összefüggésben állhat, hogy az adott állam mióta tagja a GATT-nak.

[52] China – Measures Affecting Imports of Automobile Parts – AB-2008-10 – Report of the Appellate Body. (Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?Query=%28@Symbol=%20wt/ds339/ab/r*%20not%20rw*%29&Language=ENGLISH&Context=FomerScriptedSearch&languageUIChanged=true#. Letöltés ideje: 2013.03.16.)

Összefoglalásként megállapítható, hogy Ázsia politikusait, mint a Föld talán legdinamikusabban fejlődő térségének vezetőit, élénken foglalkoztatja a világgazdaság rendszerébe való minél sikeresebb integráció, ugyanakkor törekednek saját piacuk megteremtésére és védelmére is. Az előzőekben vázolt illusztrációk talán megerősítik azon felvetésünket is, hogy bár az adott államok gazdasági fejlettsége, sőt politikai és jogi berendezkedése is gyökeresen eltérő, mégis képesek arra, hogy kereskedelmi és vámpolitikájukat összehangolva létrehozzák a nemzetközi vámjognak egy, a csak erre a régióra jellemző konstrukcióját, amely a közeljövőben megkötendő egyezmények hatására újra jelentős változásokon megy majd keresztül.

VIII. fejezet: Az amerikai kontinens preferenciái

A kontinens északi fele a világgazdaság egyik legfontosabb kereskedelmi és gazdasági integrációjában, a NAFTA-ban szereplő országokat jelenti, így ezek preferenciális megállapodásainak vizsgálatát nem kerülhetem el. Közép- és Dél-Amerika országai viszont igen aktív külkereskedelmi politikájuk eredményeként számos és típusaikban is igen eltérő preferenciális megállapodást létesítettek, amelyek bemutatása és elemzése szintén ezen könyv integráns része.

1. Kanada preferenciái

Bár Kanada kereskedelme jelentősen kötődik az Egyesült Államok kereskedelméhez, és kereskedelempolitikai irányultsága sem tér el lényegesen az USA-étól, mégis jelentős és szuverén szereplője a világgazdaságnak. Ezt mutatja az autonóm és viszonosságon alapuló preferenciáik köre is.

1.1. Autonóm preferenciák

Kanada a GSP rendszerében 1974. július 1-től 2014. június 30-ig 173 fejlődő országot támogatott egyoldalúan nyújtott vámcsökkentéseivel.

1986. június 15-én Kanada hatályba léptette a Brit Nemzetközösség karibi államainak vagy függő területeinek[1] nyújtott autonóm vámpreferenciáit az úgynevezett CARIBCAN program keretében. Ennek hatására a kedvezményezett országok áruinak több mint 93%-a már vámmentesen juthatott be Kanadába. A támogatást azonban Kanada a GATT 1. cikkének 1. §-a alkalmazásával csak ideiglenesen tarthatta fenn, és ezért a WTO (többszöri hosszabbítás után) 2013. december 31-ig engedélyezte a kedvezmények nyújtását.

[1] Anguilla, Antigua és Barbuda, Bahama-szigetek, Barbados, Belize, Bermuda, a Brit Virgin-szigetek, a Kajmán-szigetek, Dominikai Köztársaság, Grenada, Guyana, Jamaica, Montserrat, Saint Christopher (St. Kitts) és Nevis Államszövetség, Saint Lucia, Saint Vincent és a Grenadine-szigetek, Trinidad és Tobago, és a Turks- és Caicos-szigetek.

1.2. Viszonosságon alapuló preferenciák

A viszonosság alapján nyújtott vámpreferenciák körében Kanada már 10 partnerével írt alá jelenleg is hatályban lévő szabadkereskedelmi megállapodást. Így megemlítendő a NAFTA vagy az Európai Szabadkereskedelmi Társulással 2009. július 1-től hatályos szabadkereskedelmi egyezménye.

Kanadának természetesen Közép- és Dél-Amerikával is jelentősek a gazdasági kapcsolatai, ezt igazolják a Peruval (2009. augusztus 1-jén), Kolumbiával (2011. augusztus 15-én), Chilével (1997. július 5-én), Costa Ricával (2002. november 1-jén) és Panamával (2013. április 1-jén) hatályban lévő és Hondurasszal 2013. november 5-én aláírt FTA-k. Jelenleg is folynak a tárgyalások a Karibi Közösséggel, a Dominikai Köztársasággal és El Salvadorral, Nicaraguával, továbbá Guatemalával is.

Az ázsiai országok közül Japánnal, Indiával, Dél-Koreával, Szingapúrral folytat Kanada szabadkereskedelmi tárgyalásokat, viszont Jordániával már 2012. október 1-jén hatályba lépett a szabadkereskedelmi egyezménye.

Meg kell még említeni az Izraellel megkötött és 1997. január 1. óta hatályos szabadkereskedelmi megállapodást, valamint a Marokkóval és Ukrajnával folytatott, jelentősnek ígérkező szabadkereskedelmi tárgyalásokat is. Emellett Kanada 2012. október 9-én Mexikóval együtt csatlakozott az így már 12[2] ország között jelenleg is tartó Csendes-óceáni Partnerség tárgyalásaihoz (Trans-Pacific Partnership, TPP).[3] Ezek célja, hogy egy új, a 21. századi elvárásoknak megfelelő szabadkereskedelmi megállapodást hozzanak létre a Csendes-óceán térségében. 2013 májusában Kína is bejelentette, hogy megfontolja csatlakozási szándékát, ugyanis a régióban ez lenne az egyetlen olyan szabadkereskedelmi egyezmény, amelynek az USA a tagja lenne, de Kína nem.

[2] Kanada, Mexikó, Ausztrália, Brunei, Chile, Malajzia, Új-Zéland, Peru, Szingapúr, az USA, Vietnám és Japán.

[3] http://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/fta-ale.aspx?lang=eng. Letöltés ideje: 2013.11.17.

1.2.1. A Kanada és Izrael közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás (Canada-Israel Free Trade Agreement, CIFTA)

Az 1996. július 31-én elfogadott egyezmény hatálybalépésével egyidejűleg mindkét országban eltörölte a másik iparcikkeire és egyes mezőgazdasági és halászati termékeire kivetett vámokat. Az egyezmény a GATT XXIV. cikkelyének megfelelő tartalmú. Csak egyes mezőgazdasági termékekre és az ezekből készült árukra (pl. egyes tésztafélék és állati takarmányok) maradtak fenn vámok, amelyek csökkentéséről 2003-ban újabb megállapodást írtak alá a szerződő felek. A CIFTA nem terjed ki a szolgáltatásokra, a befektetésekre, a környezet védelmére és a munkaerő-piaci együttműködésre sem, ezért a partnerek 2010-től tárgyalásokat folytatnak az egyezmény megújításáról.

1.2.2. A Kanada és Jordánia közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás

A szabadkereskedelmi övezetet létrehozó megállapodást a szerződő felek 2009. június 29-én írták alá. A GATT XXIV. cikkelye szerint készült egyezmény és függelékei (I., II.) alapján Kanada a jordán áruk többségére már a hatálybalépéskor vámmentességet biztosít, Jordánia azonban csak öt év alatt bontja le fokozatosan vámjait. Az egyezmény részét képezi az egyidejűleg aláírt beruházási és a munkaügyi kooperációs megállapodás is.

2. Az Amerikai Egyesült Államok által nyújtott preferenciák

Az USA az 1970-es évekre – elsősorban az Európai Közösség színrelépésével – jelentős mértékben veszített a világkereskedelem addig élvezett hegemóniájából, és ezért a Bhagwati által „Second Regionalism"-nak nevezett korszakban (1979–2008) változtatott addigi kereskedelempolitikáján; az autonóm módon, egyoldalúan nyújtott vámpreferenciák mellett megkezdve partnereivel a preferenciális megállapodások létrehozására irányuló tárgyalásait. Különösen G. W. Bush elnöksége alatt (2001–2009) volt szembetűnő a változás a PTA-kal kapcsolatos eddigi politikában, hiszen majdnem egyszerre 18 országgal vették fel a kapcsolatot. Ennek az új tendenciának okai többrétűek lehettek; Kennet Heydon és Stephen Woolcock[4] a világkereskedelemből való kimaradástól való félelmet, a nemzetközi multilaterális kereskedelemmel szembeni elégedetlenséget, a mélyebb integrációk kiépítésének lehetőségét, a kereskedelmi kapcsolatokban való előrelépést, a hazai reformokra és a nemzetközi kereskedelmi rendszerre gyakorolt kedvező hatást, valamint a külpolitikai célok kiegészítését, támogatását jelölik meg – többnyire Robert Zoellick kereskedelmi főmegbízottnak a 2003 májusában, a National Security Council előtt tartott beszéde alapján.

A tények azonban jól mutatják, hogy a legfőbb ok valószínűleg az Európai Unióval és Japánnal a piacok megszerzéséért folytatott verseny lehetett,[5] hiszen az EU a 2003–2006 közötti időszakban már 22 partnerével állt szabadkereskedelmi övezet vagy vámunió létrehozására irányuló kapcsolatban, míg Japán ugyanekkor csak két[6] PTA alanya volt, ezért valós aggodalomnak bizonyult a világkereskedelemből való kiszorulás, de egyben lehetőség is nyílt a Japánnal szembeni előny megszerzésére. Különösen érdekes szempont ez, ha még Kína rohamosan növekvő gazdaságát és ebből eredő egyre jelentősebb befolyását is figyelembe vesszük.

Az USA preferenciális szerződéseinek számát azonban úgy kívánja növelni, hogy vámbevételei nem csökkennek, hanem éppen ellenkezőleg, a

[4] Heydon – Woolcock, 2009, 145–153.

[5] Ezen feltevést igazolhatja az a tény, hogy a NAFTA-megállapodást abban az évben, 1992-ben írták alá, amikor az Európai Unióról szóló Maastrichti Szerződést is.

[6] Malajzia (2006) és Szingapúr (2002).

2024-ig szóló előjelzés szerint megduplázódnak. Ez a GATT–WTO rendszerben pedig csak a kereskedelmi forgalom növelésével érhető el.

2. ábra: Az USA tényleges és tervezett vámbevételei 2000-2024 között milliárd USD-ben[7]

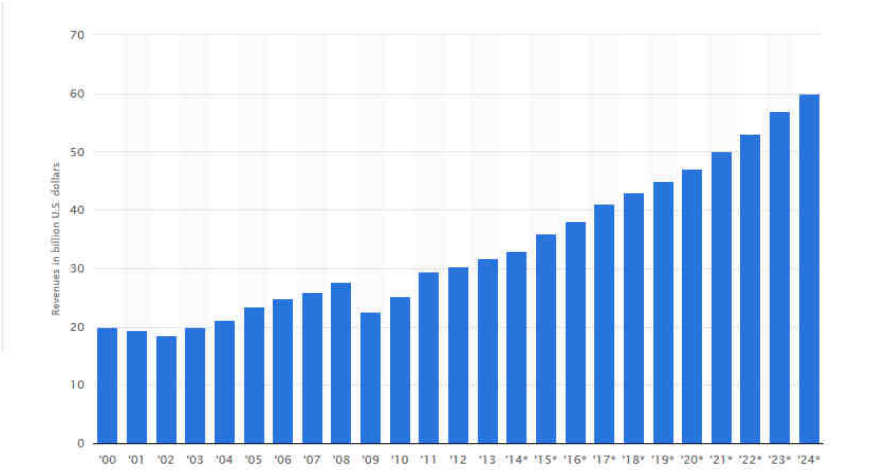

2.1. Az autonóm preferenciák

Az USA Kongresszusa 1974-ben elhatározta, hogy a gazdaság fejlesztése érdekében több kereskedelemfejlesztő programot indít, amelyek a fejlődő országok gazdasági növekedését, fejlődését voltak hivatottak elősegíteni.

A programok közös jellemzője, hogy átmeneti időszakra szóló, viszonosság nélküli vámmentességet és adókedvezményeket adnak az erre politikai szempontból is alkalmas országoknak.

Ahogy már említettem, ezek a preferenciák viszonosság nélküliek ugyan, azaz az USA nem tarthat igényt hasonló kedvezményekre, de azzal, hogy a támogatott országoknak meghatározott alkalmassági feltételeknek is meg kell felelniük, mégis megkönnyíthetik az Egyesült Államok áruinak exportját az adott térségbe. Ezek közül a feltételek közül ki lehet emelni a szellemi tulajdon megfelelő védelmét, a belső piacokon a nemzetközi ke-

[7] http://www.statista.com/statistics/217526/revenues-from-customs-duty-and-forecast-in-the-us/. Letöltés ideje: 2014.10.25.

reskedelmi szabályok alkalmazását és a nemzetközileg is védett munkavállalói jogok tiszteletben tartását.

Ezek a preferenciák a GATT előírásait sem sértik, hiszen a Felhatalmazó Záradék megengedi a tagállamoknak, hogy a fejlődő országokat kedvezőbb elbánásban részesítsék. Továbbá a Doha-fordulóban arról már megállapodtak a tagok, hogy a legkevésbé fejlett országokat újabb vámmentes és kontingensmentes lehetőségekkel segítik.

A Kongresszus a globális GSP programmal minden fejlődő ország támogatását tűzte ki célul, és ezen kívül 1980 és 2005 között, a „jobb, mint a GSP" elvet követve,[8] meghatározott földrajzi térségekben négy preferenciális programot alapított. Két regionális programmal (The Caribbean Basin Economic Recovery Act és a The Caribbean Trade Partnership Act keretében a Karib-medencei Kezdeményezéssel) segíti, illetve segítette a karibi és közép amerikai térséget, egy-egy további programmal pedig Bolíviát, Kolumbiát, Ecuadort (The Andean Trade Preference Act) és a szaharai országokat (The African Growth and Opportunity Act) támogatja. Az Opportunity through Partnership Encouragement (HOPE) Act keretében Haitit külön is segélyezi.[9]

2.1.1. A Generalized System of Preferences (GSP) program

A program az 1974-es Trade Act (Kereskedelmi Törvény) V. fejezete alapján, 1976. január 1-től vált az USA jogrendszerének részévé. Célja, amely természetesen megegyezik a GSP általános céljával, a fejlődő országok gazdasági támogatása, elsősorban vámcsökkentések segítségével. Ez a program egyben válasz volt a GATT azon elvárására is, hogy a fejlett országoknak segítő kezet kell nyújtaniuk a fejlődő országok gazdaságai számára. Természetesen az USA itt is élt azzal a jogával, hogy meghatározza a támogatásban részesített országok és áruk körét.[10] A Kereskedelmi Törvény V. fejezete arra is felhatalmazza az elnököt, hogy a vámmentes bánásmód szempontjából a támogatott országokat két csoportba sorolja: a kedvezmé-

[8] Trachtman, 2009, 115.
[9] Jones – Gornbeck – Villarreal, 2013, 2.
[10] A kizárt országok és áruk körének listája itt található: 19 U.S.C. § 2461 et seq. Pub. L. 112-40, Sec. 1(a) 125 Stat. 401.

nyezett fejlődő országok és a legkevésbé fejlett (legszegényebb fejlődő) országok csoportjába.

Az utóbbi kategóriába kerülők további különleges bánásmódot élvezhetnek az alábbi feltételek teljesülése esetén:

Először is, a kedvezményezett országnak fejlődő országnak kell minősülnie,[11] el kell ismernie a nemzetközileg elismert munkavállalói jogokat és csökkentenie kell a kereskedelmet torzító politikákat és gyakorlatokat. Másodszor, az áru értékének legalább 35% a fejlődő országból származzon. Harmadszor pedig magukkal az árukkal szemben támaszthat az USA korlátozásokat, kizárva például a textiltermékeket.[12]

Így már 127 kedvezményezett ország és terület élhetett ezzel a lehetőséggel,[13] és így mintegy 5000 féle árut exportálhattak vám- és adómentesen az USA-ba. Ezek főleg kézműves termékek, vegyszerek, ásványi anyagok, szőnyegek, építőkövek, meghatározott mezőgazdasági és halászati termékek voltak.

A program hatálya eredetileg már 2010. december 31-én lejárt volna, de akkor a Kongresszus 2013. július 31-ig meghosszabbította, így 2013. augusztus 1-től az Egyesült Államok nem a GSP rendszer keretében támogatja a fejlődő országokat,[14] az érintett áruk visszatértek az általános tarifális elbánás alá. A program működési ideje alatt alapvető problémává vált, hogy a 128 kedvezményezett országból valójában csak hat nagy állam élvezte a rendszer előnyeit. Indiához, Thaiföldhöz, Brazíliához, Indonéziához, Dél-Afrikához és a Fülöp-szigetekhez jutott 2012-ben a kedvezmények több mint 80%-a.[15] Ezek az országok egyébként sem tartoznak a világ legszegényebb országai közé és időnként gazdaságpolitikájuk jelentős eltérést

[11] Általában ez azt jelenti, hogy egyenlő és az elfogadható piacra jutást biztosítson, elfogadja a nemzetközi munkavállalói jogokat, támogassa a magántulajdont és a tőke hazatelepítését, nem megengedve az olyan gyakorlatot, ami sérti az USA gazdasági érdekeit, és támogatja az USA terrorizmus ellenes politikáját. (Uo. 2.)

[12] Jones, 2013, 2.

[13] http://www.ustr.gov/sites/default/files/GSP%20by%20the%20numbers.pdf. Letöltés ideje: 2013.10.06.

[14] http://www.ustr.gov/trade-topics/trade-development/preference-programs/generalized-system-preference-gsp. Letöltés ideje: 2013.10.06.

[15] http://www.stewartlaw.com/article/ViewArticle/845. Letöltés ideje: 2013.10.06.

mutat az USA GATT-ban kifejtett álláspontjától, ezért a Kongresszus érthetően nem kívánta a GSP ezen rendszerét a jövőben is fenntartani.

2.1.2. A Karib-medencei Kezdeményezés (Caribbean Basin Initiative, CBI)

A Kezdeményezés tulajdonképpen azon kereskedelmi programok összefoglaló elnevezése, amelyek során az Egyesült Államok gazdasági kapcsolatokat épít ki karibi és közép-amerikai szomszédjaival. A CBI alapvető célja, hogy támogassa ezen gazdaságok fejlődését. A Kezdeményezés 1983-ban a the Caribbean Basin Economic Recovery Act (CBERA) elfogadásával (1983. augusztus 5.) indult, amelynek során az USA 17 ország gazdaságát[16] támogatta viszonosság nélküli vámcsökkentéseivel és adókedvezményeivel. Ezek az országok azon áruik után jogosultak a kedvezményekre, amelyek az USA származási szabályai szerint a kedvezményezett országból származnak és behozatali értéküknek legalább a 35%-a egy vagy több kedvezményezett CBERA országban került hozzáadásra. A kedvezmények azonban csak mérsékelten fejthettek ki gazdaságfejlesztő hatást, mert az USA a kedvezményezett áruk köréből kizárta az érintett államok legnagyobb exportcikkének számító ruházati termékeket.

Az 1990-es Caribbean Basin Economic Recovery Expansion Act úgy módosította a CBERA-t, hogy hatályon kívül helyezte annak 12 évre szóló lejáratát, ami 1995. szeptember 30-án következett volna be, és megváltoztatott volna bizonyos kereskedelmi és adókedvezményeket is.[17]

A 2000. október elsején hatályba lépett U.S.-Caribbean Trade Partnership Act (CBTPA) lényegesen kibővítette a vámmentes áruk számát, és az ezzel támogatott gazdaságok számát is.[18] Célként megfogalmazta, hogy a kedvezményezett országok 2008-ra hozzájussanak azokhoz a támogatásokhoz, amiket Mexikó a NAFTA révén elért. Ezért egyes áruk[19] esetében eltörölte vagy csökkentette a vámokat, és ezekre vonatkozóan megszüntetett számos mennyiségi korlátozást is. Maga a törvény úgy rendelkezik, hogy

[16] Antigua és Barbuda, Aruba, a Bahamák, Barbados, Belize, a Brit Virgin-szigetek, Dominikai Köztársaság, Grenada, Guayana, Haiti, Jamaica, Montserrat, Panama, Saint Christopher (St. Kitts) és Nevis, Saint Vincent és a Grenadine-szigetek, Trinidad és Tobago.

[17] http://www.trade.gov/mas/ian/ustradelaws/tg_ian_002080.asp. Letöltés ideje: 2013.10.06.

[18] Barbados, Belize, Guyana, Haiti, Jamaika, Panama, St. Lucia, Trinidad és Tobago.

[19] Pl. olyan ruházati termékek esetében, melyeket az USA-ból származó fonálból készítettek.

addig lesz hatályban, amíg az érintett államok szabadkereskedelmi egyezményeket kötnek az Egyesült Államokkal. Így a CAFTA-DR Szabadkereskedelmi Megállapodás alá tartozó országok 2006. március 1-jével már kikerültek a CBI programból. Ezt követően már csak Haiti maradt az egyetlen olyan ország, ami ruházati cikkeket exportált volna jelentős mennyiségben az USA-ba, ezért a Kongresszus, Haiti ruházati szektora számára újabb egyoldalú preferenciákat biztosítva, módosította a CBERA-t: The Haitian Hemispheric Opportunity through Partnership Encouragement Act of 2006-tal (HOPE I). Ezeket a preferenciákat tovább bővítette a The HOPE II Act of 2008 és a Haiti Economic Lift Program Act of 2010 (HELP Act). Utóbbi arról is rendelkezett, hogy a CBI 2010. szeptember 30-án[20] megszűnő időbeli hatályát 2020. szeptember 30-ig meghosszabbítsa.

2.1.3. Az Andoki Kereskedelmi Preferencia Törvény (Andean Trade Preference Act, ATPA)

Az 1991. december 4-én törvényben foglalt ATPA Bolíviának, Kolumbiának, Perunak és Ecuadornak nyújtott vámcsökkentéseket tartalmaz, hasonlóan a CBI-hez. A program elsősorban a drogok előállításának és forgalmazásának megakadályozása céljából kívánt támogatást nyújtani ezeknek az országoknak, azt feltételezve, hogy a gazdasági preferenciák által eredményezett fejlődés a drogok elleni küzdelemhez is megfelelő alapot nyújt.

A törvény hatályát 2001. december 4-én meghosszabbították, majd 2002. augusztus 6-án a Kongresszus jelentősen módosította is azt az Andean Trade Promotion and Drug Eradication Act (ATPDEA) elfogadásával. Az ATPDEA módosította az eredeti preferenciákat, és kiterjesztette olyan árukra is, amelyeket eredetileg kizártak az ATPA alól. Így vám- és adócsökkentésekben részesültek a gázolaj, meghatározott olajtermékek, a textil- és ruházati áruk, lábbelik, a tonhal és más áruk is. Bolíviát még 2008-ban zárta ki George W. Bush elnök a kedvezményezettek közül, s ezt a kizárást Barack Obama is fenntartotta.[21] A Peru-USA és a Kolumbia-USA

[20] http://www.ustr.gov/trade-topics/trade-development/preference-programs/caribbean-basin-initiative-cbi. Letöltés ideje: 2013.09.29.

[21] Jones – Gornbeck – Villarreal, 2013, 5.

közötti szabadkereskedelmi megállapodások elfogadása következtében Peru és Kolumbia is kikerülne 2015-ben a preferenciák hatálya alól, így már csak Ecuador maradhatna az ATPA által kedvezményezett egyetlen ország. A Kongresszus ezért csak 2013. július 31-ig hosszabbította meg 2011. október 12-én az ATPA hatályát és ennek következtében a könyv írása idején már az ATPA sem létezik.

2.1.4. Az Afrikai Növekedési és Lehetőségi Törvény (African Growth and Opportunity Act, AGOA)

Az afrikai országok a világ legszegényebb országai közé tartoznak, ugyanakkor a gazdasági növekedés üteme szempontjából – ami az ezredforduló óta átlagosan évi öt százalékos GDP növekedést mutat – az élmezőnybe is. Ennek a gyors növekedésnek az egyik alapvető oka, hogy a világgazdaság vezető hatalmai elsősorban jelentős nyersanyagkészletük, fiatal és növekvő létszámú munkaerejük miatt leendő piacuknak tekintik a kontinens országait, így érdekeltek abban, hogy különféle támogatásokkal, vám- és egyéb kedvezmények nyújtásával szoros kapcsolatokat építsenek ki ezekkel az államokkal.

Az Egyesült Államok a 2000. május 18-án The Trade and Development Act of 2000 1. címeként Bill Clinton elnök által aláírt AGOA keretében próbál a GSP rendszeren felül támogatást nyújtani az abból kizárt árukra nézve a szubszaharai régió országainak elsősorban azért, hogy beindítsa a gazdasági növekedést, hogy ösztönözze a gazdasági integrációt és támogassa a térséget a globális gazdasághoz való csatlakozásban. Ennek érdekében nemcsak vám- és adókedvezményeket ad az országok számára, hanem technikai segítséget is biztosít a hatékony kormányzat, a regionális kereskedelmi rendszer és központok kiépítéséhez.

A törvény 104. szakasza csak az Egyesült Államok feltételeinek megfelelő országok számára[22] biztosítja a kedvezményes import lehetőségét. Így meg kell valósítaniuk a piacgazdaságot, a jogállamiságot, az USA áruival és beruházásaival szemben a kereskedelmi akadályok eltörlését, az éhínség leküzdését, a munkavállalók nemzetközileg elismert jogainak védelmét, és

[22] Jelenleg több mint 40 országról van szó.

a korrupció elleni harcot is sikerrel kell teljesíteniük. Az elnöknek kötelessége, hogy évente vizsgálja a kedvezményezett országok alkalmasságát és az országok rendre meg is felelnek az amerikai elvárásoknak, csak Madagaszkárt, Malit és Bissau-Guineát zárta ki Obama elnök 2013-ban, illetve 2012 év végén, ezért már több mint 93%-a ezen országok áruinak vámmentesen juthat be az USA-ba.[23]

Az Egyesült Államok elképzelése szerint az érintett országok 2015. szeptember 30-ra érik el azt a fejlettségi szintet, ami már szükségtelenné teszi az AGOA alkalmazását, így az AGOA hatálya is megszűnik ezen a napon. Azonban ezzel nem szűnik meg az amerikai-afrikai együttműködés, és egyes szerzők szerint az amerikai kormányzat már elhatározta egy amerikai-afrikai szabadkereskedelmi egyezmény előkészítését[24] is.

Az Egyesült Államok különleges kormányzati, gazdasági és biztonsági, védelmi kapcsolatokat épített ki az önkéntes szabad társulásukat elhatározó és a korábbi USA protektorátus alá tartozó Marshall Szigetekkel, Palauval és a Mikronéz Szövetségi Köztársasággal a Compact of Free Association Act keretében[25] (1986. 11. 14., FAS) is. Ezen államok a törvény speciálisan rájuk vonatkozó II. részeik 2. címei (Gazdasági Kapcsolatok, IV. fejezetei, Kereskedelem) szerint szinte teljes vámmentességben részesülnek,[26] azzal a fontos kikötéssel, hogy területük (még) nem tartozik az USA vámterületéhez.[27]

További egyoldalú preferenciaként a 2011. január 25-én a Kongresszus elé terjesztett Save Our Industries Act a Fülöp-szigetek egyes ruházati termékeinek kíván biztosítani egyoldalúan vámmentességet.

Az USA által autonóm módon adott preferenciák hatásai összetett képet mutatnak. A legtöbb fejlődő ország a vámcsökkentéseket arra használja, hogy saját iparát versenyképesebbé tegye. A fenti példákból is érzékelhető, hogy ez főleg a ruházati és textilipar területén valósítható meg. Más esetek-

[23] http://www.ustr.gov/trade-topics/trade-development/preference-programs/african-growth-and-opportunity-act-agoa. Letöltés ideje: 2013.10.13.
[24] Schaefer – Kim – Florance, 2013.
[25] US Pub. Law 99-239, Compact Free Association Act.
[26] Kivéve a tonhalat, az órákat, a texil- és ruházati termékeket, a lábbeliket, táskákat, kesztyűket stb.
[27] http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-108publ188/html/PLAW-108publ188.htm. Letöltés ideje: 2013.10.20.

ben a nyersanyagok, például a kőolaj és az abból készült áruk exportjánál alkalmazzák a preferenciákat, amelyek közvetlenül nem eredményezik a gazdaság szerkezetének az átalakulását, és ezért nem jelentkezik a kereskedelem-terelő hatás sem. Ugyanakkor az olcsóbb export az USA fogyasztói és a nyersanyagokat felhasználó ipara számára jár előnyökkel, s ez miatt az USA nem tervezi megszüntetni vámpreferenciáinak rendszerét.

2.2. Viszonosságon alapuló preferenciák

Az Egyesült Államok kormánya figyelemmel kíséri az ország által megkötött kereskedelmi megállapodások végrehajtását, de már annak megkötése során lényeges alkotmányos kontrollok védik az amerikai gazdaság, a vállalkozások és a fogyasztók érdekeit is.

Mielőtt egy FTA hatályba lép, az amerikai törvényhozás jóváhagyja a megállapodást, és az elnök megvizsgálja, hogy a partnerállam teljesítette-e azokat a feltételeket, meghozta-e azokat az intézkedéseket, amelyeket a tárgyalások során meghatároztak. Az Egyesült Államok Kereskedelmi Képviselőjének Hivatala (USTR) és más szervezetek, ideértve a Kereskedelmi, a Mezőgazdasági és a Pénzügyminisztériumot is, áttekintik az FTA partner vonatkozó jogszabályait és közigazgatási intézkedéseit. Ha hiányosságokat állapítanak meg, akkor az adminisztráció konzultál a szabadkereskedelmi partnerrel erről és ha szükséges, segítséget is nyújt abban, hogy a partner tudja teljesíteni kötelezettségvállalását. Végül, ha az elnök megállapítja, hogy a partner teljesítette a feltételeket, úgy engedélyezi a megállapodás hatálybalépését.

A hatálybalépést követően az adminisztráció folyamatosan felülvizsgálja az FTA partner törvényi és egyéb intézkedéseit annak érdekében, hogy továbbra is eleget tesz-e vállalt kötelezettségeinek. Ha az ellenőrzés hiányosságokat, problémákat tár fel, akkor az adminisztráció konzultál a szabadkereskedelmi partner illetékes hatóságával, és szükség esetén a szabadkereskedelmi megállapodás és a GATT–WTO keretei között vitarendezési eljárást kezdeményez. Ezért minden FTA-nak része a vitarendezést szabályozó fejezet.[28]

[28] http://trade.gov/fta/compliance.asp. Letöltés ideje 2013.10.27.

Szemben az EU által gyakran alkalmazott aszimmetrikus vámcsökkentésekkel az USA által megkötött PTA-kra általában jellemző a vámtételek minden árura vonatkozó és kölcsönös csökkentése, azonnal a szerződés elfogadásával együtt. Az áruknak csak egy kisebb része (2–5%) marad nem 0%-os vámtétellel a megállapodásokban meghatározott átmeneti időszak végéig.

Az USA első, mai értelemben vett viszonosságon alapuló preferenciális megállapodásait Kanadával kötötte, elsősorban az autóipari együttműködés területén. A legjelentősebb a Canada–United States Automotive Products Agreement volt 1965-ből. Ezt követte az Izraellel 1985-ben kötött FTA, majd az óriási világgazdasági jelentőségű Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Övezet, vagyis a NAFTA került sorra 1994-ben.

Az USA 1997. május 28-án az Európai Közösséggel megállapodást kötött a vámügyi együttműködésről és a kölcsönös jogsegélyről, amit 2004-ben ennek a szállítótartályok biztonsága és egyéb kérdések tekintetében való elmélyítéséről és hatályának kiszélesítéséről szóló megállapodással (kihirdette: a Tanács 2004/634 EK határozata) egészítettek ki. Azóta az Európai Unióval a kapcsolatok újabb szakaszba léptek, hiszen a disszertációm írása idején, már a 2013. év júniusában megkezdődtek a tárgyalások egy szabadkereskedelmi egyezmény létrehozásáról az EU és az USA között.

Az USA különleges kapcsolatokat ápol a Közel-Kelettel is. A 2003-ban indult Közel-Keleti Szabadkereskedelmi Kezdeményezés (Middle-East Free Trade Area Initiative) keretében már hat közel-keleti országgal kötött bilaterális szabadkereskedelmi egyezményt, amelyek közül az első a Marokkóval aláírt megállapodás volt.

Az USA-nak a WTO nyilvántartása szerint ma 14 országgal van hatályban preferenciális megállapodása. Ausztráliával (2005), Bahreinnel (2006), Kanadával, Mexikóval (mindkettővel a NAFTA keretében, 1994) Chilével (2004) Jordániával (2001), Marokkóval (2006), Szingapúrral (2004), Izraellel (1985), Ománnal (2009), Panamával (2012), Kolumbiával (2006), a Dominikai Köztársasággal és Közép-Amerika öt országával

(CAFTA-DR 2006), Peruval (2009), Dél-Koreával (2012) és Kolumbiával (2012).[29]

Kétoldalú preferenciális egyezményekre vonatkozó tárgyalások jelenleg is folynak Ecuadorral, Ghánával, Indonéziával, Kenyával, Kuvaittal, Malajziával, Mauritiusszal, Mozambikkal, Új-Zélanddal, Tajvannal, az Egyesült Arab Emírségekkel és Uruguayjal is.

Az EU és az USA közötti szabadkereskedelmi egyezményen kívül jelenleg is folynak tárgyalások egy, az ázsiai-csendes-óceáni térségre kiterjedő regionális kereskedelmi megállapodásról, a Transz-Csendes-óceáni Partnerséghez (Trans-Pacific Partnership Agreement, TPP) való csatlakozásról, a Transzatlanti Szabadkereskedelmi Övezetről (TAFTA) is. Az amerikai kormányzat multilaterális egyezményekről tárgyal az Összamerikai Szabadkereskedelmi Övezettel (FTAA) és a Közel-Keleti Szabadkereskedelmi Társulással (MEFTA) is.

Ugyanakkor, politikai okokból, 2006-tól felfüggesztették a tárgyalásokat a Dél-afrikai Vámunióval, Thaifölddel és Katarral.

2.2.1. Az Amerikai Egyesült Államok és Izrael közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás

A szabadkereskedelmi övezetet létrehozó megállapodás 1985. augusztus 19-én lépett hatályba. Ez volt az USA által megkötött első szabadkereskedelmi egyezmény, és már 22 éve ez az alapja a két ország közötti bővülő kereskedelemnek, valamint a beruházásoknak is. A GATT XXIV. cikkelyének (8) b) szerinti készült megállapodás I. és II. függelékei alapján 1995. január 1-jére a legtöbb árura vonatkozóan mindkét ország megszüntette vámjait, de Izrael megtarthatta egyes kereskedelempolitikai intézkedéseit. A megállapodás hatálya azonban nem terjedt ki a mezőgazdasági termékekre, ezért az ezekre vonatkozó vámcsökkentéseket vagy egyéb preferenciális intézkedéseket 1996-ban egy külön, a mezőgazdasági termékek kereskedelméről szóló egyezménybe foglalták,[30] ami azonban ezen áruk tekintetében nem eredményezett teljes vámmentességet, így ezek kiterjesztéséről

[29] http://www.ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements. Letöltés ideje: 2013.09.29.
[30] Agreement on Trade in Agricultural Products (ATAP).

2004-ben és 2010-ben is eredményes tárgyalásokat folytattak. Ezek következtében az ATAP[31] az amerikai mezőgazdasági termékek izraeli exportját három kategóriába sorolja:

Vámmentes árukra, a vámmentes, de mennyiségi korlátozásokkal terhelt árukra és a legnagyobb kedvezményes vámtételnél legalább 10%-kal alacsonyabb preferenciális vámtétellel kezelhető árukra.

2.2.2. Az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Övezet (North American Free Trade Agreement, NAFTA)

Az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és Mexikó által 1992 augusztusában megkötött, és 1994. január 1-jén hatályba lépett szabadkereskedelmi egyezmény hozta létre. Elsődleges célja a tagországok közötti kereskedelmi és beruházási akadályok lebontása volt, de további célkitűzései között szerepelt, hogy egységesebb piacot biztosítson a tagországok áruinak és szolgáltatásainak, új munkalehetőségeket teremtsen, és erősítse vállalataik versenyképességét a világpiacon. Az Egyezmény alapján 2008. január 1-től törölték el a vámokat a tagországok között, azonban Kanada egy korábbi kétoldalú megállapodás alapján (Canada-United States Free Trade Agreement, CFTA 1989) már 1998-tól vámmentesen exportálhat az Egyesült Államokba. Ma a NAFTA[32] a világ legnagyobb területű és gazdasági teljesítményű szabadkereskedelmi övezete. Máig viták folynak azonban arról, hogy valójában előnyös volt-e az USA számára a NAFTA létrehozása. A tagállamok közötti kereskedelmi forgalom volumenének háromszáz százalékos növekedése egyértelmű jele a megállapodás indokoltságának és egyben hasznosságának is. Az USA mezőgazdasági exportja a mexikói vámok csökkentésének köszönhetően mintegy 156%-kal növekedett, ezzel egyidejűleg alacsonyabb költségekkel tudta növelni importját Kanadából és Mexikóból is.

Az USA munkaerőpiaca azonban megszenvedte ezt az egyezményt, hiszen egyes iparágak az olcsóbb mexikói munkaerőt veszik igénybe (mint-

[31] http://www.ustr.gov/sites/default/files/uploads/reports/2010/NTE/2010_NTE_Israel_final.pdf. Letöltés ideje: 2013.09.29.

[32] Nem használom ezt a rövidítést a New Zealand-Australia Free Trade Agreement-re (1965) és az 1960-as években tervezett North Atlantic Free Trade Agreement-re sem.

egy 500.000 állás szűnt így meg), és a verseny az amerikai béreket is csökkenti,[33] és ezzel összefüggésben és arányban az USA adóbevételei is csökkennek.

2.2.3. Az Ausztrália–Amerikai Egyesült Államok Közötti Szabadkereskedelmi Megállapodás (The Australia-United States Free Trade Agreement, AUSFTA)

George W. Bush 2004. augusztus 3-án aláírta a megállapodás végrehajtásáról szóló törvényt, így 2005. január 1-jén lépett hatályba az egyezmény. A GATT XXIV. és a GATS V. cikkelye szerint készült megállapodás eredményeként az amerikai iparcikkek 93%-ának vámja a megállapodás hatálybalépésével megszűnt, a fennmaradó árukra 2023-ban áll be a teljes vámmentesség.

Az USA az ausztrál agártermékek kétharmadára azonnali vámmentességet adott, további 9%-nak 2008-ban szüntette meg a vámjait, míg a cukor és tejtermékek kivételével a fennmaradó mezőgazdasági áruk vámjait 2023-ra törlik el.

Az ausztrál iparcikkek 97%-a már a hatálybalépéstől kezdve vámmentes, a fennmaradó áruk pedig 2015-ben érik el a teljes vámmentességet.[34]

[33] http://useconomy.about.com/od/tradepolicy/tp/NAFTA_Facts.htm. Letöltés ideje: 2013.03.24.
[34] http://www.dfat.gov.au/fta/ausfta/outcomes/01_overview.html. Letöltés ideje: 2013.10.27.

2.2.4. A Közép-amerikai Szabadkereskedelmi Megállapodás (The Dominican Republic-Central America-United States Free Trade Agreement, CAFTA-DR)

A 2002-ben megkezdett tárgyalások és a rendkívül éles washingtoni szenátusi, valamint kongresszusi viták után 2004. augusztus 5-én írta alá George W. Bush elnök az USA, a Dominikai Köztársaság, valamint El Salvador, Nicaragua, Costa Rica, Guatemala és a Honduras által kötött szabadkereskedelmi egyezményt, ami az Egyesült Államok és El Salvador, Guatemala, Honduras és Nicaragua között 2006-ban, a Dominikai Köztársasággal 2007. március 1-jén, Costa Ricával csak 2009. január 1-jén lépett hatályba. A megállapodás megerősíti az Egyesült Államoknak az egységes pánamerikai piac megteremtésére irányuló szándékát, valamint a világkereskedelem liberalizációja melletti elkötelezettségét és ezzel az akkor még sikeresnek tűnő Doha-forduló támogatását, továbbá Robert B. Zoellick szerint a modern szabadkereskedelmi egyezmények létrehozását is.[35]

A CAFTA-DR különlegessége, hogy az Egyesült Államoknak ez az első olyan kereskedelmi szerződése, amelyet a fejlődő országok egy kisebb csoportjával kötött. Az egyezmény célja, hogy a vámok megszüntetésével, a piacok megnyitásával, a szolgáltatások előtti akadályok csökkentésével, az átláthatóság biztosításával elősegítse a kereskedelmet és a befektetéseket a hét ország között, ezzel új gazdasági lehetőségeket is nyitva a tagállamok számára és megteremteni az esélyt a későbbi regionális, sőt a NAFTA-val való esetleges összekapcsolódása esetén a kontinentális integráció felé.

Az egyezmény hatálybalépésével felszabadította az érintett államok kereskedelmét azzal, hogy az amerikai áruk és fogyasztási cikkek 80, a mező-

[35] „In early 2002 President Bush put forward his vision for the region, a free trade agreement with Central America that expands economic freedom and opportunity for all our peoples, and which supports regional stability, democracy and economic development. Negotiations began last January, and today, we have fulfilled that vision with a cutting edge, modern FTA designed to tear down the tariff walls that block trade between the United States and Central America, between friends and neighbors." [U.S. and Central American Countries Conclude Historic Free Trade Agreement. Office of the United States Trade Representative Executive Office of the President, Washington DC, December 17, 2003. (Elérhető: http://www.caftaintelligencecenter.com/subpages/what_is_cafta.asp. Letöltés ideje: 2013.09.22.)]

gazdasági termékek mintegy 50 százaléka már vámmentesen juthat be Guatemala, Honduras, Costa Rica, Salvador, Nicaragua és a Dominikai Köztársaság piacára. Egyes észak-amerikai áruk (mezőgazdasági termékek, közlekedési eszközök) azonban csak fokozatos vámlebontásokkal, az egyezmény mellékletét képező, egyes tagállamokra külön is meghatározott ütemtervek szerint 10-20 év alatt fokozatosan mentesülnek a vámterhek alól, míg az Egyesült Államok ettől eltérő ütemezésben legfeljebb tíz év alatt köteles lebontani vámjait.

2009. augusztus 15-én az államok kiegészítették megállapodásukat és ezzel a Mexikóból származó textil- és ruházati termékek is megkaphatták valamelyik tagállam származó státuszát. Ennek következményeként a tagállamok és Mexikó is biztosítja meghatározott, a tagállamokból, illetve Mexikóból származó ruházati áruk vámmentességét.

Az USA 2008-ban csatlakozott a TPP tárgyalásokhoz, melyeket már Kanada szabadkereskedelmi egyezményeinél említettem.

Az amerikai kormányzat mindennek ellenére kitart abbéli álláspontja mellett, hogy az egész amerikai kontinensen átívelő gazdasági integráció a térség versenyképességének megőrzése érdekében végső soron elkerülhetetlen lesz és ebből a szempontból egyáltalán nem közömbös, hogy a már megkötött kereskedelmi megállapodások milyen szerepet osztanak az Egyesült Államokra, igyekezve így megtartani domináns szerepüket.

3. Mexikó preferenciális egyezményei

Mexikó, bár földrajzi szempontból még Észak-Amerika része, de spanyol ajkú lakossága és történelmi hagyományai miatt szoros kapcsolatokat ápol Európával, valamint Közép- és Dél-Amerika országaival. Ugyanakkor északi szomszédja a világ egyik legerősebb gazdasága, ezért gazdasági hídként és ennek haszonélvezőjeként vehet részt a nyugati gazdaságok és a latin-amerikai gazdaságok közötti kereskedelemben. Mexikó gazdasági erejét tekintve sem minősíthető igazán fejlett és fejlődő országnak sem, és ezt az általa nyújtott, illetve a másoktól kapott preferenciák is tükrözik.

Mexikóban a 20. század végén jelentős külgazdasági változások történtek. Szabadkereskedelmi egyezményeket tudott kötni az Egyesült Államokkal, Kanadával, Japánnal és az Európai Unióval, továbbá az Európai Szabadkereskedelmi Társulással, Izraellel és a Latin-Amerikai országok többségével. 1984-ben csatlakozott a GATT-hoz, 1993-ban az Ázsiai–Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés szervezetéhez, 2011-ben pedig a Csendes-óceáni Szövetséghez is.

3.1. Mexikó és a GSP

Miután Mexikó nem tartozik a fejlett országok közé, ezért nem nyújtója, hanem kedvezményezettje a GSP rendszernek. A könyv írása idején vámcsökkentések formájában az 1970-es évek elejétől támogatást kap Ausztráliától, Kanadától, az Európai Uniótól, Új-Zélandtól, Japántól, 2002-től Törökországtól és 2010-től pedig Oroszországtól, Kazahsztántól, Belorussziától[36] is.

3.2. Viszonosságon alapuló mexikói preferenciák

Mexikó igen jelentős aktivitást mutat a szabadkereskedelmi és egyéb preferenciális megállapodások területén. A WTO adatbázisa szerint jelenleg 13 partnerével[37] kötött már regionális megállapodást, illetve némely sza-

[36] Forrás: WTO Preferential Trade Arrangements. (Elérhető: http://ptadb.wto.org/ /Country.aspx?code=484. Letöltés ideje: 2014.10.25.)

[37] NAFTA, Japán, Európai Unió, EFTA, Kolumbia, Chile, Costa Rica, Izrael, LAILA, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua, Uruguay, Peru és a GSTP.

badkereskedelmi övezetnek maga is tagja, ezen felül Dél-Koreával is tárgyalásokat folytat egy bilaterális szabadkereskedelmi egyezményről.

A már megkötött megállapodások közül nem kell ismertetnem a NAFTA-t, mert ezt már az Egyesült Államok preferenciáinál megtettem. A Mexikó által megkötött PTA-k viszonylag nagy számára való tekintettel – amint azt ebben a műben már más országok esetében is sort kerítettem – csak az általam lényegesebbnek, vagy különlegesebbnek vélt egyezményeket mutatom be.

3.2.1. Egyezmény a globális kereskedelmi kedvezmények rendszeréről a fejlődő országok között (Agreement on the Global System of Trade Preferences Among Developing Countries, GSTP)

A fejlődő országok nehezen viselik a Bretton Woods intézményei (GATT/IMF/World Bank) által alkotott és velük is jellemzett gazdasági világrendszer számukra általában kevésbé előnyös szabályait, ezért már az 1960-as évektől kezdődően speciális bánásmódot követeltek maguknak. 1964. június 15-én 77 fejlődő ország és Kína közös nyilatkozatot adott ki (The Joint Declaration of the Seventy-Seven Countries) a fejlődő országok és az átalakulásban lévő gazdaságok segítésére, a világgazdasági integrálódásuk támogatására létrehozott, Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Értekezletének (UNCTAD) Genfben tartott első ülésén; megalakítva a G-77 (Group of 77) nevű kormányközi szervezetet, amelynek struktúrája és tagszáma is fokozaton fejlődött. Ma már 131 taggal rendelkeznek. A csoport elsődleges célja, hogy meghatározza a csoport közös gazdasági érdekeit, és ezeket a tagok közös politikai és gazdasági erejével minden nagy világgazdasági kérdésben képviselje, célja továbbá a Dél-Dél közötti gazdasági együttműködés erősítése is.

A fejlődő országok követeléseinek eredményeként fogadták el a GATT IV. részének módosítását, alapították meg a GSP rendszert és írták alá 1979-ben a GATT Felhatalmazási Záradékát (Enabling Clause) is, amely utóbbi a GATT I. és XXIV. cikkely alóli kivételként lehetőséget adott arra, hogy akár regionális vagy globális megállapodások útján is egymás közötti preferenciális vámcsökkentéseket hajtsanak végre, megszüntessék vagy legalább csökkentsék a paratarifális és az egyéb kereskedelmi akadályokat,

azzal együtt is, hogy ez más országok számára diszkriminációt és a legnagyobb kedvezmény elvének megsértését eredményezheti.

Az 1976-tól kezdődő tárgyalások és hosszú előkészítés után 1988. április 13-án írta alá Belgrádban, az UNCTAD keretében 45 alapító ezt a többoldalú kereskedelmi egyezményt, ami a WTO nyilvántartása szerint a részleges megállapodás (Partial Scope Agreement, PSA) kategóriába tartozik, azaz csak néhány árura vonatkozó, de viszonosságon alapuló szerződés. Az egyezmény 1989. április 19-én lépett hatályba, létrehozatalának jogalapja a Felhatalmazó Záradék volt. Az egyezménynek Mexikóval együtt jelenleg 43 ország a részese, Afrikából, Ázsiából, Dél-Amerikából és Európából,[38] 2006-tól a MERCOSUR is tagja, ezért valóban globálisnak minősíthető. Az egyezmény gazdasági szempontból is nagyon jelentős, hiszen a tagállamok mintegy 20%-kal részesednek a világkereskedelemből.[39]

Az egyezmény a tagok közötti kereskedelmi preferenciák viszonzásának kereteit adja meg saját származási és vitarendezési szabályokkal.
A tagok a vámcsökkentésekről és egyéb egymásnak nyújtott kedvezményekről megállapodásokat kötnek, amelyek így az egyezmény részévé válnak. A tagok – hasonlóan a GATT-hoz – körtárgyalásokon (round) próbálják megkötni megállapodásaikat, amelyek sikeresnek mondhatók, hiszen részben az egymásnak nyújtott preferenciák által élénkített kereskedelmük következtében gazdasági növekedésük átlagos szintje már több mint a kétszerese a nyugati világénak. Az eddig befejezett három körtárgyalás legjelentősebbje a 2004 júniusában kezdődött és 2010. december 15-én befejeződött Dél-Dél közötti tárgyalások volt, a brazíliai Foz do Iguaçú-ban – „São Paulo Round". A forduló hatására a tagok mintegy 47.000 áru befejeződött vámját csökkentették, míg a korábbi fordulókban (1988, 1992) ez csak 651 árunál történt meg. A lineáris vámcsökkentési mód (legalább 20%-os mértékű az áruk 70%-nál) az ebben a fordulóban elhatározott bevezetéssel és a GSTP jelenlegi szerkezetével a kereskedelmi liberalizációnak

[38] 2004-ig Románia is a tagja volt, jelenleg Macedónia az egyetlen európai szerződő fél.
[39] http://unctad.org/en/pages/PressRelease.aspx?OriginalVersionID=65. Letöltés ideje: 2013.11.24.

új, modern, rugalmas és demokratikus útját valósították meg a szerződő felek.[40]

Mexikó még nem ratifikálta a „São Paulo Round" lineáris vámcsökkentésre vonatkozó jegyzőkönyvét, ezért csak viszonylag kevés számú árura adott 10-30% közötti vámcsökkentést. Ezek az áruk is többnyire ásványok, fűszerek, illetve növényi alkaloidák.

3.2.2. Gazdasági partnerségi, politikai koordinációs és együttműködési megállapodás egyrészről az Európai Közösség és annak tagállamai, másrészről a Mexikói Egyesült Államok között, Átfogó Megállapodás (Economic Partnership Political Co-ordination and Cooperation Agreement, Global Agreement)

Az Európai Unió figyelmét Mexikó NAFTA-hoz való csatlakozása és az USA-nak az egész amerikai kontinensre kiterjeszteni tervezett Összamerikai Szabadkereskedelmi Övezetre vonatkozó elképzelései irányították 1995-ben Mexikó felé, amelynek már voltak intézményesített kapcsolatai a Közösséggel, hiszen részt vett 1990-ben az EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) alapításában is, és 1991. április 26-án Együttműködési Keretmegállapodást is aláírtak egymással Luxembourgban. Ezért sikerülhetett viszonylag gyorsan, már 1997. december 8-án a két fél közötti Gazdasági Partnerségi Politikai Koordinációs és Együttműködési Megállapodás megkötése, amely 2000. október 1-jén lépett hatályba. Az Egyezmény a GATT XXIV. és GATS V. cikkelyén alapulva „az áruk és szolgáltatások kereskedelmének fejlesztését, ideértve az áruk és szolgáltatások kereskedelmének kétoldalú és elsőbbségi, fokozatos és kölcsönös liberalizálását, figyelembe véve bizonyos termékek és szolgáltatási ágazatok érzékeny jellegét, valamint a vonatkozó WTO szabályokkal való összhangot"[41] tűzte ki célul.

Az átfogó megállapodás a Kereskedelem címének (III. CÍM) 4. cikkében meghatározott célkitűzések teljesítését sajátos megoldásként egy, a két szerződő fél által felállított Vegyes Tanácsra (45. cikk) bízta, amely határo-

[40] http://unctad.org/en/docs/webecidc2011d1_en.pdf. Letöltés ideje: 2013.11.24.
[41] III. cím, 4. cikk.

zott az áruforgalmat érintő vámakadályok és nem vámjellegű jellegű akadályok kétoldalú, fokozatos és kölcsönös liberalizálásának megoldásairól és ütemtervéről.

Ennek keretében a Vegyes Tanács 2003-ra eltörölte a mexikói iparcikkek európai vámjait és az aszimmetrikus vámcsökkentés miatt Mexikó ezt csak 2007-re biztosítja az európai iparcikkek számára, azzal a megkötéssel, hogy 2003-tól már ezekre sem lehet 5%-nál magasabb mértékű vámot előírni. Az agrártermékek esetében a vámok eltörlésére szintén aszimmetrikusan került sor 2010-ig (80-42%), a halászati áruk esetében pedig szintén 2010-re, 100-89%-os arányban.

2000 óta azonban már elég sok idő eltelt ahhoz, hogy a kereskedelempolitikai környezet jelentős változását is megfigyelhessük. Az eltelt tizennégy évben Mexikó számos új preferenciális megállapodást kötött, és csatlakozott a Transz-Csendes-óceáni partnerségről (TPP) folyó tárgyalásokhoz is, míg az Unió is kötött átfogóbb kereskedelmi megállapodásokat, és olyan partnerekkel kezdett megállapodásra irányuló tárgyalásokat, mint az Egyesült Államok és Japán, megegyezett már Dél-Koreával és Kanadával, ezek jelentősen túllépnek az EU-Mexikó Átfogó Megállapodás kereskedelmi, preferenciális rendelkezésein. Ezért a Megállapodás keretében működő EU-Mexikó vegyes bizottságban[42] mindkét fél megerősítette szándékát a közös megállapodás kereskedelmi fejezeteinek újratárgyalására, kiterjesztésére.

[42] A 2013. június 10-11-én tartott ülésen.

4. Közép- és Dél-Amerika preferenciális egyezményei

Ezen egyezmények szervezeti, intézményi és normatív jellegű keretei is biztosítják a latin-amerikai országok együttműködését. Közöttük találhatóak regionálisnak, szubregionálisnak és intraregionálisnak minősíthető megállapodások is. Nagy számuk és sokszor jelentősen eltérő tartalmuk jól mutatják a tagállamok azon eltökélt szándékát, hogy minden lehetséges módon és eszközzel megpróbáljanak kiutat keresni a térségre jellemző gazdasági elmaradottságból.

4.1. A Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás (Latin American Free Trade Association, LAFTA)

Az amerikai kontinensen az első preferenciális és szubregionális megállapodást, a Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulást 1960-ban a Montevideói Szerződéssel[43] azzal a céllal alapította Argentína, Chile, Mexikó, Paraguay, Peru, Uruguay és az Európai Szén- és Acélközösség, hogy az Európai Gazdasági Közösség mintájára tizenkét év alatt közös piacot hozzanak létre folyamatos és kölcsönös vámcsökkentéseikkel. 1970-ben tagsága kiegészült Bolíviával, Kolumbiával, Ecuadorral és Venezuelával. A társulás lényeges jellemzője, hogy kizárólag az áruk kereskedelmének könnyítését tűzte ki célul, nem tartalmazza még a mai modernebb társulásokra jellemző megállapodást a szolgáltatások és kereskedelempolitika összehangolásáról. A LAFTA-n belül létrehozták 1969-ben az Andesi Közös Piacot; de a célkitűzések nem váltak valóra. Továbbá, a tagság eltérő gazdasági fejlettsége és kormányaik politikai irányultságai miatt három csoportra szakadtak, ami miatt a szabadkereskedelmi övezet sem valósult meg sem az eredeti 1972-es, sem pedig a módosított 1980-as időpontra. Ezért 1980-ban, Montevideóban,[44] a LAFTA-t sikertelensége miatt átszervezték Latin-amerikai Integrációs Társulássá (Latin American Integration Association, LAIA), amelyhez még Kuba is csatlakozott 1999-ben.

[43] 1962. január 2-án lépett hatályba.
[44] 1980. augusztus 12-én kelt Montevideói Szerződés.

4.2. A Latin-amerikai Integrációs Társulás (Latin American Integration Association, LAIA/ALADI)[45]

A LAIA most a legnagyobb latin-amerikai gazdasági integráció, ami már a kereskedelempolitika szintjén valamennyi eszközének (tarifális csökkentések, a kereskedelem fejlesztése, gazdasági támogatások, pénzügyi, vámügyi, egészségügyi, tudományos és technológiai kooperáció, környezetvédelmi intézkedések stb.) összehangolására törekszik.

A LAIA célkitűzése továbbra is a közös piac megvalósítása, amihez a hagyományos vámcsökkentéseken kívül a tagállamok közötti regionális[46] és/vagy két- vagy háromoldalú megállapodások is vezetnek a keretmegállapodásnak minősíthető Montevideói Szerződés szerint. Sajátos jellemzői a preferenciáknak, hogy a legfejletlenebb tagok (Bolívia, Ecuador, Paraguay) érdekeit is figyelembe veszik azért, hogy a gazdasági integráció minél hatékonyabb legyen. Így például a tagállamok külön területi (regionális) megállapodásban (1983. április 30.) rögzítették, hogy a gazdaságilag viszonylag kevésbé fejlett Bolívia számára milyen vámcsökkentéseket és egyéb kereskedelmi korlátozás alóli mentességeket biztosítanak.[47]

A tagállamok egy európai szemmel különlegesnek tűnő regionális preferenciális tarifában is megállapodtak 1984. április 24-én Montevideóban, ami 1984. július 1-től hatályos.[48] Ennek alapján a gazdaságilag fejlett, közepesen fejlett és a többi (fejlődő) államok „differenciált bánásmódban" részesülnek (11–13. cikkek), aminek következtében eltérő mértékű vámcsökkentéseket alkalmazhatnak rájuk vonatkozóan. Hasonlóan a GATT–WTO Egyezményhez az államok itt is jogosultak kivételi listákat fenntartani (8. cikk). A megállapodást az évek során több jegyzőkönyvvel is kiegészítették, részletezve az egyes mediterrán országoknak nyújtott kedvezményeket (1987) vagy változtatva a vámcsökkentések mértékét (1990).

---

[45] 1980. augusztus 12-én írta alá Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Kolumbia, Kuba, Ecuador, Mexikó, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela.

[46] Pl. az Andok Közösség, MERCOSUR, G-3 Szabadkereskedelmi Megállapodás stb.

[47] http://www.aladi.org/nsfaladi/textacdos.nsf/2892cb958a804aa70325749000719b45/66f4ce4f3a-399d0b03256824004e9d46/$FILE/AR.AM1.doc. Letöltés ideje: 2013.07.07.

[48] http://www.aladi.org/nsfaladi/textacdos.nsf/12422f1a54b5a5b0032574900075a717/51b17115-bd812b4e03256825006b5934/$FILE/ACUERDO REGIONAL No. 4.DOC. Letöltés ideje: 2013.07.07.

4.3. Közép-amerikai Közös Piac (Central American Common Market, CACM)

Az 1958. június 10-én aláírt szabadkereskedelmi és integrációs egyezményük[49] után öt közép-amerikai állam[50] hozta létre a Managuai Szerződést[51] aláírásával, elsősorban azzal a céllal, hogy megkönnyítsék a regionális gazdasági fejlődést, elsődlegesen a szabad, akadályok nélküli kereskedelem és később a gazdasági integráció megvalósításával. A CACM a legrégibb és legsikeresebb szubregionális integrációnak bizonyult, hiszen hatására korábban nem létező ipari vállalkozások jelentek meg az államokban, és a kereskedelem volumene is jelentősen növekedett.

Az integráció neve ellenére még mindig nem áll a közös piac szintjén. Jelenleg még vámuniónak minősül, mert a tagországok közös külső vámtarifát alkalmaznak harmadik országok felé. A fejlődést jelentősen hátráltatta a jelentős eladósodottság miatt jelentkező erősödő protekcionizmus, a tagországok közötti sokszor éles politikai és gazdasági ellentét, mint például a Honduras és El Salvador között 1969-ben kitört „futballháború", az el salvadori polgárháború 1979-ben vagy a Guatemala által 1983-ban bevezetett kereskedelmi korlátozások.

A CACM 1990-es években megreformálta tevékenységét. 1992-ben az új egységes vámtarifáról és vámrendszerről fogadtak el jegyzőkönyvet,[52] 1993-ban pedig a gazdasági integráció fejlesztéséről állapodtak meg,[53] s ennek eredményeként jutottak el a ma fennálló vámunióhoz.

4.4. Karib Közösség és Közös Piac (Caribbean Community, CARICOM)

1965-ben Antigua és Barbuda, Barbados, Guyana, valamint Trinidad és Tobago karibi államok mint az 1956-ban[54] alapított Nyugat-Indiai Föderáció

[49] Central American Free Trade and Economic Integration Multilateral Treaty.
[50] Guatemala, Honduras, El Salvador, Nicaragua, Costa Rica.
[51] Central American Integration Free Trade Agreement Managua, 1960. december 13.
[52] Protocol to the Agreement on the Central American Tariff and Customs Regime.
[53] Protocol to the General Treaty on Central American Integration (Protocol of Guatemala).
[54] British Caribbean Federation Act of 1956.

egyes államai szabadkereskedelmi övezetet hoztak létre[55] Karib-tengeri Szabadkereskedelmi Társulás (Caribbean Free Trade Association, CARIFTA) néven. Ennek alapvető célja a volt gyarmattartóktól való függetlenedés elősegítése és ezzel egyidejűleg az intraregionális kereskedelem előmozdítása, elsősorban a vámok leépítésével (fejlettebb országok esetében öt, a fejletlenebbek esetében tíz éven belül). A CARIFTA nem valósította meg a tőke és a munkaerő szabad mozgását, valamint hiányzott még a közös agrár-, ipari és a külkereskedelmi politika is, ezért 1973-ban a szabadkereskedelmi társulás a Karib Közösséggé (CARICOM, 1973. július 4.) vált, amelyhez az évek során csatlakoztak más térségbeli országok is, így ma tizenöt teljes jogú és öt társult taggal működik. A közösség jelenlegi státusza egy, még az összehangolt vámpolitikák hiányában teljesnek nem mondható vámunió, amelynek alapvető célja a közös piac kialakítása (78. cikk[56]) lenne.

A fentebb bemutatott két integráció azonban nem váltotta be a hozzájuk fűzött reményeket. A Karib-térség továbbra is súlyos szociális és gazdasági problémákkal küzd, úgy tűnik, hogy a gazdaságok nem tudnak megfelelni a globális gazdaság kihívásainak, és egyre mélyebb válságba süllyednek.

4.5. Az Andok Közösség (Andean Community, CAN)

Az Andok Közösség létrehozására irányuló Cartagenai Egyezményt 1969. május 26-án írta alá Bolívia, Chile, Ecuador, Kolumbia és Peru. 1973-ban Venezuela is csatlakozott a szervezethez, de ebből 2006-ban kilépett. 1976-ban Chile is elhagyta a Közösséget. Az Egyezmény egyik célkitűzése szabadkereskedelmi övezet létrehozása volt, amely Bolívia, Kolumbia, Ecuador és Venezuela részvételével csak 1993-ra valósult meg. Peru 1997-ben csatlakozott az övezethez, amelyet a MERCOSUR-ral 1998-ban kötött keretmegállapodással szerettek volna Dél-amerikai Szabadkereskedelmi Övezetté bővíteni. Emellett közös standardokat is létesítettek a szolgáltatások, a befektetések és a szellemi jogok védelme terén. Bár az államok 1994-től már közös külső vámokat alkalmaznak, de a vámunió terüle-

[55] Dickenson Bay Agreement, 1965. december 15. A társuláshoz a Dominikai Köztársaság, Grenada, St. Kitts-Nevis-Anguilla, Saint Lucia and St. Vincent és Grenada 1968. július 1-jén, Montserrat és Jamaica 1968. augusztus 1-jén, Belize pedig 1971-ben csatlakozott.

[56] http://www.caricom.org/jsp/community/revised_treaty-text.pdf. Letöltés ideje: 2013.04.28.

tén nem sikerült számottevő eredményeket elérni. Gazdasági fejlettség tekintetében jelentős eltérések mutatkoznak a tagállamok között, emiatt komoly nézeteltérések is vannak az irányvonalakat illetően, és a 2000-es évekre a szervezet politikai jelentősége is meggyengült. Ennek hatására Venezuela 2006-ban el is hagyta a tömörülést, arra hivatkozva, hogy az integráció tartalma kiüresedett.[57]

2004. december 8-án az Andok Közösség együttműködési megállapodást írt alá MERCOSUR-ral, melyben kifejezték azon szándékukat, hogy az Európai Unió mintájára létrehozzák a Dél-amerikai Nemzetek Unióját, s az erre vonatkozó egyezményt egyébként 2008. május 23-án fogadták el Brazíliavárosban.

4.6. Déli Közös Piac (Mercado Común der Sur, MERCOSUR)

A Déli Közös Piacot 1991. március 26-án alapította Asunciónban Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay, mintegy az Argentína és Brazília által 1985-ben megkötött integrációs, kereskedelmi együttműködési szerződés továbbfejlesztéseként. A szervezet társult tagjai: Bolívia, Chile, Kolumbia, Ecuador és Peru. Venezuelát 2012. július 31-én vették fel tagnak, de Mexikó is jelentékeny érdeklődést mutat a szervezet iránt.

A szervezet létrehozásának alapvető célja a szabadkereskedelem, így az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabad áramlásának megvalósítása, és ezzel a közös piac létrehozása volt 1994. december 31-re, de ezt még a mai napig sem sikerült megvalósítani. 1995. január 1-től már vámunió a státusza, mert gyors ütemben, a 1992. június 30-tól 2004. december 31-ig tartó 12 év alatt, fokozatosan leépítették és eltörölték a tagállamok közötti vámokat. Azonban egyes államok – hasonlóan a GATT–WTO rendszerhez – a vámok eltörlése alól kivételi listákat készíthettek, így Brazília 232, Paraguay 253 és Uruguay 212 kivételt határozott meg, s a listákat 1995. április 30-ig még ki is bővíthették. Elsősorban a cukorra és az autóipari termékekre nem terjed ki a vámmentesség.

A közös külső vámok létrehozásáról kötött megállapodást a tagországok az elmúlt években kiegészítették az ehhez szükséges közös vámtarifával,

[57] Horváth, 2012.

közös kereskedelempolitikával, közös származási szabályokkal, valamint az export támogatások közös szabályozásával is. Még mindig nincs azonban közös vámkódexük, a tagállamok hatáskörébe tartozik még a közös külső vámok elfogadása és a tagállamok kereskedelempolitikái sem egységesek.

A szerződés hatálya nem terjedt ki az egyes felek által korábban megkötött kereskedelmi megállapodásokra és azokra sem, amelyeket a tagállamok az ALADI keretében írtak alá.

Az Argentínát ért válság 2001-ben jelentősen visszavetette a MERCOSUR államok fejlődését is, a kiutat csak 2004-ben találták meg azzal, hogy a MERCOSUR integrációt is továbbfejlesztették, létrehozva a MERCOSUR Parlamentet, és más integrációkkal is szorosabb kapcsolatokat építettek ki. Így 2004-ben kooperációs megállapodást írtak alá az Andok Közösséggel, valamint egy közös nyilatkozatot tettek közzé Dél-Amerika gazdasági és politikai integrációjának támogatásáról.

4.7. A Dél-amerikai Szabadkereskedelmi Övezet (South American Free Trade Agreement, SAFTA, ALCSA)

1993-ban Brazília elnöke, Itamar Franco felvetette, hogy a MERCOSUR és az Andok Közösség között jöjjön létre szabadkereskedelmi megállapodás, aminek alapján 1995 és 2005 között tíz év alatt eltörölnék egymás közötti forgalmukban a vámokat. Érdemi lépésekre azonban nem került sor az alapítók eltérő jogi és politikai szándékai miatt. Így a MERCOSUR kétoldalú tárgyalásokba kezdett egyes partnereivel (Chile, Bolívia 1996). A megállapodás alapvető célja az lett volna, hogy a NAFTA és különösen az USA gazdasági befolyásának ellensúlyaként Brazília vezetésével egy újabb, de még mindig csak déli szabadkereskedelmi övezet jöjjön létre, és ezt követhette volna az egész kontinensre kiterjesztett szabadkereskedelmi térség. Sikertelensége azonban nem jelent egyben eredménytelenséget is, hiszen rámutat arra, hogy az összkontinentálisra tervezett Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet létrehozásához a Dél-Amerikai országok közötti együttműködés és integráció magasabb szintjére lenne szükség.

4.8. A G-3 Szabadkereskedelmi Megállapodás (G-3 Grupo de los tres, Hármak Csoportja)

Ezt a szubregionális megállapodást Kolumbia, Mexikó és Venezuela kötötte meg az 1989-ben, a hondurasi San Pedro-ban tartott miniszteri konferencia hatására 1994. június 13-án, és 1995. január 1-jén lépett hatályba.

Az alapítók céljai elsősorban a háromoldalú kereskedelem liberalizációja, az együttműködés bővítése a három ország, valamint Közép-Amerika és a Karib-térség között, továbbá a konzultáció elősegítése és a politikai együttműködés erősítése a három alapító között azért, hogy könnyebben találjanak megoldást a közös problémákra. A csoport legfontosabb célkitűzése mégiscsak az, hogy összekapcsolja az Andok Csoportot és a NAFTA-t, és ezzel újabb integrációk felé (pl. CARICOM) is megnyílhat az út. A kereskedelem liberalizálása során a tagok tíz év alatt (2005-ig) évi 10%-kal csökkentették az országaik közötti vámokat. Azonban a szabadkereskedelmi megállapodás nem csak az áruk a kereskedelmére terjed ki, de magában foglalja a szolgáltatások, a közbeszerzések, a beruházások jogát, a tisztességtelen verseny elleni jogot és a szellemi alkotások védelmét is. 2004 novembere óta Panama is részt vesz a csoport munkájában, és 2006. november 19-én Venezuela felmondta a szabadkereskedelmi megállapodást, azzal az indokkal, hogy a MERCOSUR működését szeretné támogatni. Ennek következtében Mexikó és Kolumbia 2011 júniusában végrehajtották a megállapodáson a szükséges kiigazításokat.

4.9. Az Amazonasi Együttműködés Szerződés Szervezete (Amazon Cooperation Treaty Organization, ACTO)

Bolívia, Brazília, Kolumbia, Ecuador, Guyana, Peru, Venezuela és Suriname külügyminiszterei 1978. július 3-án írták alá Brazíliavárosban az Amazonasi Együttműködés Szerződés Szervezetét megalapító szerződést. A szerződés értelmében az aláíró amazonaszi országok együttműködnek az esőerdő, a biodiverzitás védelmében és a természeti erőforrások ésszerű felhasználása érdekében, továbbá a térség gazdasági fejlesztésében. Ezen utóbbi cél megvalósításához a brazíliai Manausban megalapították az Amazonasi Együttműködés Szerződés Szervezetét, és aláírtak egy stratégiai tervet a természeti értékek és a biodiverzitás védelmére, illetve a térség

gazdasági fejlesztésére, de ennek keretében szabadkereskedelmi övezet vagy vámunió létesítésére vonatkozó megállapodás aláírására még nem került sor.

4.10. Az Összamerikai Szabadkereskedelmi Övezet (Free Trade Area of the Americas, FTAA)

A Karib Közösség és Közös Piac, a Közép-Amerikai Közös Piac, a Déli Közös Piac és a NAFTA tagállamai közötti első egyeztetésre az Amerikai Államok első csúcsértekezletén, 1994. december 11-én Miamiban került sor, amelynek során célul tűzték ki, hogy egy, az egész amerikai kontinensre kiterjedő megállapodást hoznak létre 2005-ig. 34 ország írta alá az FTAA megalakítását célzó okmányt, tulajdonképpen csak Kubát zárták ki az egyezményből. A 2001-ben Quebecben és a 2003-ban Miamiban tartott csúcstalálkozókon kiderült, hogy nem mindegyik leendő tagja támogatja az FTAA-t. Venezuela és Bolívia elnökei az amerikai imperializmus és az új gyarmatosítás egyik eszközének vélték az egyezmény tervezetét, ezért annak elutasítása mellett léptek fel, egyidejűleg megalakítva a Bolivári Szövetséget. Brazília és Argentína vezetői pedig az USA mezőgazdasági támogatásainak eltörlését és az USA agrárpiacának megnyitását követelték. Brazília nem tartotta megfelelőnek a származási szabályokat és a vitarendezési eljárásokat sem, azt javasolta, hogy azt követően döntsenek a földrész kereskedelmének és gazdaságának a jövőjéről, miután majd a WTO keretében tárgyalásokat folytatnak ezekről a kérdésekről. Ugyanazon érdek- és kereskedelempolitikai ellentétek bontakoztak így ki, mint amelyek a Doha-fordulóban napjainkban is jelen vannak. Ennek következtében már előre látható volt, hogy az érintett államok az Amerikai Államoknak a 2005 novemberében, az argentínai Mar del Plata-ban eddig tartott csúcsértekezletén sem fogadják el az egyezményt, így úgy tűnik, hogy a teljes amerikai kontinensre kiterjedő szabadkereskedelmi övezet a közeljövőben nem is, vagy legalábbis nem ezekkel a feltételekkel jön létre.

Az FTAA-t úgy mutatták be, mint a WTO–GATT és GATS egyezményeinek, továbbá az OECD keretében előkészített Multilaterális Befektetési

Megállapodás tervezetének[58] (Multilateral Agreement on Investment, MAI) lényeges elemei alkalmazásával készült egyezményt. Kutatásom tárgya szempontjából különösen a vámjogi, így a GATT-hoz közelítő rendelkezéseit tartom figyelemreméltónak.

A tervezet az általános, fogalommeghatározási, átláthatósági és az érintett gazdaságok mérete és különböző fejlettségi szintjeivel kapcsolatos rendelkezéseit követően, az együttműködés területeire rátérve, a környezetvédelmi, munkaerő-piaci, munkaügyi kérdések után a VIII–XV. fejezeteiben a vámokat és a nem tarifális intézkedéseket, az agrártámogatásokat, a származási kérdéseket, a vámeljárásokat, a kereskedelmi akadályok lebontását, a biztonsági intézkedéseket, a támogatásokat és az antidömping intézkedéseket szabályozza, XXIII. fejezetében pedig a vitarendezés kérdéseit,[59] kihangsúlyozva, hogy mindezek megfelelnek a GATT és a GATS szabályainak, megemlítve a GATT XIV. cikkét és azon belül is a Felhatalmazási Záradékot.

A dél-amerikai államok nem várnak az FTAA tényleges megvalósulására. A fenti példákon is látható, hogy évek óta saját egységes piacuk megalkotásán fáradoznak, ennek keretében pedig már több integrációt is létrehoztak. Ezek közül a két legbefolyásosabb integrációs szervezet, az Andok Csoport és a MERCOSUR már előrehaladott tárgyalásokat folytat az egymás közötti további integrációról is. Így például a Chilével kötött társulási megállapodások révén egy, a világgazdaság szempontjából is nagyon jelentős gazdasági egységet valósíthatnak meg, ami az EU és az USA vetélytársa is lehet.

4.11. A Bolívari Szövetség a Mi Amerikánk Népeiért (Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América, ALBA)

Ezt a szövetséget Latin-Amerika és a karibi térség szocialista és szociáldemokrata kormányai hozták létre a NAFTA, és így az USA növekvő gazdasági befolyásának megállítására, valamint az FTAA megjelenésére válaszul. Először Venezuela és Kuba fogott össze ebből a célból 2004-

[58] A Megállapodás Franciaország és más országok visszalépése miatt végül 1998 decemberében véglegesnek mondhatóan meghiúsult.
[59] http://www.ftaa-alca.org/FTAADraft03/ChapterVIII_e.asp. Letöltés ideje: 2013.09.15.

ben,[60] majd Bolívia is csatlakozott hozzájuk 2006-ban. Jelenleg kilenc állam a tagja,[61] rajtuk kívül Suriname még csak megfigyelői státuszban vehet részt a szövetségben.

Az ALBA egy sajátos politikai és kereskedelmi szerveződés, mert céljai között nem szerepel a gazdasági integráció, vagy legalábbis nem az általunk eddig megszokott tartalommal. Ugyanis minden tag megtarthatja teljes szuverenitását, nem cél az egységes piac és a szabadkereskedelem elérése sem. Venezuela volt elnöke és Fidel Castro egy, az államok közötti szolidaritáson, együttműködésen alapuló integrációt képzelt el, hangsúlyozva a szociális és gazdasági fenntarthatóságot. Itt a kereskedelmet is barter kereskedelemként képzelik el, amelynek során az államok áruért árut vagy szolgáltatást adnak, valahogy úgy, mint Kuba és Venezuela megállapodásában. 2010-ben pedig az USA dollár helyett egy egymás közötti új elszámolási egységet, a SUCRE-t vezették be, amiket Venezuela és Ecuador alkalmaz is kétoldalú szerződésükben. Úgy tűnik azonban, hogy az államok közötti tényleges kereskedelem – főleg a tagállamok közötti földrajzi távolság miatt – és az integráció nem fejlődik tovább, így csak kísérletnek, egy alternatívának minősülhet a két sokkal jelentősebb integráció, az Andok Közösség és a MERCOSUR mellett.

4.12. A Csendes-óceáni Szövetség (The Pacific Alliance, Alianca del Pacífico, AdP)

2011. április 28-án a Limai Nyilatkozatban Chile, Kolumbia, Mexikó és Peru egy újabb regionális szabadkereskedelmi térség létrehozását határozták el. Célkitűzésük az volt, hogy a versenyképességük növelését és a fenntartható gazdasági növekedést érjék el, és biztosítsák az áruk, szolgáltatások, a tőke és személyek szabad áramlását, valamint új gazdasági kapcsolatokat építsenek az ázsiai-csendes-óceáni térségben. 2012. június 6-án pedig az atacamai sivatagban található Paranal (Chile) csillagvizsgálójában

[60] 2004. december 14-én aláírt kereskedelmi megállapodás Venezuela és Kuba egyezségéről, amelyben utóbbi egészségügyi személyzet és tanítók kiküldésével egyenlíti ki Venezuela kőolajának ellenértékét.

[61] Antigua és Barbuda, Kuba, Venezuela, Bolívia, Dominikai Köztársaság, Ecuador, Nicaragua, Saint Vincent és a Grenadin-szigetek, Saint Lucia.

alá is írták a Szövetség létrehozására vonatkozó megállapodást, amelyhez Costa Rica 2013. május 24-én csatlakozhatott tagként. A tagok nagyon gyors ütemben, 2013. június 30-ig elengedték egymással szembeni vámjaik 90%-át, 2013. december 3-ig további 2%-kal mérséklik azokat, a fennmaradó 8%-ot pedig az évtized végére törlik el.[62] Enyhítik továbbá a nem vámjellegű korlátozásokat is (mint például a növény- és állategészségügyi kötelezettségeket), és új beruházásvédelmi megállapodásokat is aláírnak. Ezzel a Szövetség egy korszakot lezárva és új irányt is mutatva, ismét a multilaterális megállapodások megkötése felé terelheti a nemzetközi kereskedelmi szerződéseket.

A sikeresnek tűnő integráció egyre több országnak keltette fel az érdeklődését. Így korábban többek között például Kanada, Spanyolország, Uruguay, Panama kért és kapott megfigyelői státuszt. Később pedig Costa Rica, a Dominikai Köztársaság, Ecuador, Franciaország, Honduras, Paraguay, Portugália és El Salvador is csatlakozott ebben a minőségben a Szövetséghez. Panama is hamarosan tagként léphet be a Szövetségbe. Sőt, már az Egyesült Államok, Kína, Új-Zéland, Japán, Ausztrália, Indonézia, Guatemala és Paraguay is jelezte ebbéli szándékát. Ugyanakkor a Szövetség veszélybe sodorhatja a CAN, a MERCOSUR és az UNASUR céljait és létét is.

4.13. A Dél-amerikai Nemzetek Uniója (Unión de Naciones Suramericanas/UNASUR)

Az UNASUR alapvető célja a MERCOSUR és az Andoki Közösség integrációja, ezen kívül még két CARICOM tagállamot és két másik országot, Venezuelát és Chilét kapcsol össze. Az Unió mintájául az Európai Unió szolgál, de szervezettségében, gazdasági erejében még meg sem közelíti annak szintjét. 2008. május 23-án alapították Brazíliavárosban, ugyan alapító okiratát (szerződését) még nem mindegyik tagállam ratifikálta,[63] de

[62] Alianza del Pacífico acogerá más socios tras cerrar acuerdo económico. In: America economia. (Elérhető: http://www.americaeconomia.com/economia-mercados/comercio/alianza-del-pacifico-acogera-mas-socios-tras-cerrar-acuerdo-economico. Letöltés ideje: 2013.09.15.)

[63] Így tagjai: Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Kolumbia, Ecuador, Francia Guyana, Guyana, Paraquay, Peru, Suriname, Uruqay, Venezuela. Mexikó és Panama még csak megfigyelőként vesz részt az integrációban.

2011. március 11-én Urugay ratifikációját követően hatályba léphetett az alapító okirat. Az UNASUR lehetőséget teremt arra, hogy létrejöjjön egy egész Dél-Amerikára (és részben Közép-Amerikára is) kiterjedő társulás, amelynek területe meghaladja a 17 millió négyzetkilométert és lakosai száma megközelíti a 400 milliót. Tagjain kívül fontos kapcsolatokat létesített az ACTO-val és az ALBA-val is. Az unió politikai, szociális, pénzügyi, környezetvédelmi és védelmi területeken erőteljes szervezeti integrációt is létrehoz(ott), de az UNASUR alapító okirata nem a szokásos tipológia szerint említi a gazdasági integráció megvalósítását mint célt; hanem csak a gazdasági és kereskedelmi együttműködésről, az ipari és termelési integrációról rendelkezik (3. cikk l) és m) pontok). Ezért nem esik szó a vámunió, szabadkereskedelmi övezet vagy a közös gazdaság- és kereskedelempolitikák megvalósításáról.[64] Ennek oka nyilvánvalóan az, hogy ezekben a kérdésekben a CAN és a MERCOSUR is rendelkezik néhány részeredménynyel. Ugyanakkor gazdasági fejlődéséhez egy egységes piacot is létre kellene hozni, aminek egyik első lépése lehetne egy saját szabadkereskedelmi megállapodás elkészítése is, amely a szabadkereskedelmi övezetek eddigi dél-amerikai rendszerét is jelentősen átalakítaná,[65] és természetesen az első lépés lehetne a térség vámuniója felé is.

Az amerikai kontinens preferenciális egyezményeit kezdetben az USA hegemóniájából következő szemlélet, azaz az USA érdekeinek érvényesítése jellemezte. Az Egyesült Államok gazdasági hatalma közvetlen szomszédai számára alapvető előnyöket is jelentett, így Kanada és Mexikó számára nem volt kétséges, hogy elfogadja a NAFTA kínálta előnyöket.

Közép- és Dél-Amerika országai közül azonban nem mindegyik kíván alkalmazkodni az USA gazdasági érdekeihez, ezért saját utakat járnak be. Ezen utak közös jellemzője, hogy gazdasági fejlődésük sikerét regionális gazdasági integrációk létesítésében látják. Itt is megjelenik azonban az afrikai államokat is jellemző „többszörözött tagság" problémája, mely sok esetben az adott integráció sikerét is veszélybe sodorja.

---

[64] Sanahuja, 2012, 12.

[65] Filho: A regional arrangement proposal for the UNASUR., 28. (Elérhető: http://www.ufrgs.br/PPGE/pcientifica/2012_10.pdf. Letöltés ideje: 2013.09.08.)

Jelentős és előremutató fejleménynek tűnik azonban, hogy a kontinens országainak többsége nyitott az Európai Unióval való kereskedelemi kapcsolatok építésében és már több esetben folynak a szabadkereskedelmi egyezmények előkészítésére vonatkozó tárgyalások is.

IX. fejezet: Ausztrália és Új-Zéland preferenciái

Mindkét ország a világgazdaság jelentős résztvevője, gazdaságuk nyitott, ezért alapvető érdekük, hogy kereskedelmi kapcsolataikat egymással és a világ más országaival is fejlesszék. Földrajzi helyzetükből adódóan elsősorban a csendes-óceáni térség és Ázsia országaival létesítenek vámpreferenciákat is tartalmazó kereskedelemi megállapodásokat.

1. Ausztrália autonóm preferenciái

Ausztrália csak a GSP rendszerben és a Dél-csendes-óceáni Regionális Kereskedelmi és Gazdasági Együttműködési Megállapodás keretében nyújt viszonosság nélküli vámpreferenciákat fejlődő országoknak minősülő partnereinek.

1.1. GSP és autonóm támogatások

Ausztrália 1974. január 1-től támogatja a GSP keretében a 1995-ös Vámtarifa törvénye (Customs Tarfiffs Act) alapján, a tarifa 1. számú mellékletében feltüntetett egyoldalú tarifális vámcsökkentéseivel a fejlődő országokat. A kedvezmények döntő része (3014) a nem mezőgazdasági termékekre, míg a fennmaradó 222 az agrártermékekhez kapcsolódik.

1.1.1. A Dél-csendes-óceáni Regionális Kereskedelmi és Gazdasági Együttműködési Megállapodás (South Pacific Regional Trade and Economic Cooperation Agreement, SPARTECA)1

Az Ausztrália viszonylatában 1982. június 30-án életbe lépett megállapodás alapján Ausztrália és Új-Zéland nyújt meghatározott termékekre vonatkozó egyoldalú vámkedvezményeket a Csendes-óceáni Szigetek Fóruma tagállamai[2] számára, s ezek 3233 árut (ebből 222 mezőgazdasági termék) érintenek. A megállapodás jogi alapja a GATT–WTO megengedő záradéka

[1] Aláírva 1980. július 14-én, Tarawa, Kiribati.

[2] Cook-szigetek, Ausztrália, Fidzsi-szigetek, Marshall-szigetek, Mikronézia, Nauru, Új-Zéland, Pápua Új-Guinea, Szamoa, Salamon-szigetek, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Kiribati és Niue.

és a GATS V. cikke, alapvető célja, hogy a szigetek a lehetséges legtöbb áruval vám- és kereskedelemi korlátozásoktól mentesen csatlakozhassanak Ausztrália és Új-Zéland gazdaságaihoz, hogy ezzel is felgyorsítsák a szigetek gazdaságának és exportjának fejlődését, és elősegítsék, megkönnyítsék az érintett országok közötti általános gazdasági együttműködést, beleértve a kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági és műszaki együttműködést is.

Ausztrália a megállapodás III. cikke szerint egyes áruk (1. számú melléklet[3]) vám- és korlátozásmentes belépését biztosítja piacára, míg más árukra (2. számú melléklet[4]) a legnagyobb kedvezményes vámhoz képest ad vámkedvezményeket.

1.2. Ausztrália viszonosságon alapuló vámpreferenciái

Ausztráliának jelenleg nyolc,[5] már hatályba lépett preferenciális megállapodása van, és további kilencről[6] folytat tárgyalásokat, amelyek együttesen már kereskedelmének 73%-át érintik.[7]

1.2.1. Az Ausztrália és Pápua Új-Guinea közötti kereskedelmi megállapodás (Agreement on Trade and Commercial Relations Between the Government of Australia and the Government of Papua New Guinea, PATCRA)

Ausztrália legrégebben hatályban lévő bilaterális szabadkereskedelmi megállapodását 1976. november 6-án írták alá a szomszédos országgal. Az 1977. február 1-jén hatályba lépett egyezmény – amit 1991. szeptember 20-i hatálybalépéssel jelentősen módosítottak (PATCRA II) – kölcsönös és azonnali vámcsökkentéseket tartalmaz, számos áru azonban kivételt jelen a vámcsökkentés alól, így például a cukor, az alkohol tartalmú italok, a ruházati áruk, az ásványolajok. Megkötésének idejéből származó sajátossága, hogy nem rendelkezik még a szolgáltatások szabadságáról, ezért jogi alapjaként

[3] Pl. méz, nyers kávé, koráll, szivacs.
[4] Pl. egyes zöldségek, gyümölcsök, italok stb.
[5] USA, Pápua Új-Guinea, Chile, ASEAN, Új-Zéland, Malajzia, Szingapúr, Thaiföld.
[6] Kína, Japán, Dél-Korea, Indonézia, the Trans-Pacific Partnership Agreement (TPP), the Gulf Cooperation Council (GCC), the Pacific Trade and Economic Agreement (PACER Plus), Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement (RCEP).
[7] http://www.dfat.gov.au/fta/. Letöltés ideje: 2013.12.15.

csak a GATT XXIV. Cikke jelölhető meg. Az egyezmény ismét megújítás elé néz, Ausztráliában azonban sok ellenzője van a szabadkereskedelem kiterjesztésének, ezért a módosítás elfogadásának tervezett időpontja sem ismert.

1.2.2. Az Ausztrália és Új-Zéland között szorosabb gazdasági kapcsolatokat létrehozó kereskedelmi megállapodás (The Australia New Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement, ANZCERTA)

Ezt a kereskedelmi megállapodást – amely a két ország közötti korábbi szabadkereskedelmi egyezményt váltotta fel – 1982. december 14-én írták alá, s az árukat illetően 1983. január 1-jén lépett hatályba. Az egyezmény sajátos jellemzője, hogy az áruk kereskedelme mellett rendelkezik egy, a szolgáltatások szabad kereskedelméről elfogadott különálló jegyzőkönyvvel is. Ezen utóbbi jegyzőkönyvet azonban csak 1988. augusztus 18-án fogadták el a szerződő felek, így 1989. január 1-jén lépett hatályba. Ebből következően a megállapodás jogi alapjaként szintén a GATT XXIV. és a GATS V. cikke határozható meg.

2011. február 16-án az egyezményt egy, a kölcsönös beruházásokkal kapcsolatos jegyzőkönyvvel is kiegészítették, ami 2013. március 1-jén hatályba is lépett, így a két ország már közel áll ahhoz, hogy integrációjukat közös piaccá alakítsák.

Az áruk kereskedelme tekintetében a két ország közötti teljes áruforgalom (ide értve az agrártermékeket is) így vámmentes, de egymás közötti forgalmukban megszüntették az egyéb kereskedelemszabályozó eszközöket is.

1.2.3. Az Ausztrália és Chile közötti szabadkereskedelmi megállapodás (Australia-Chile Free Trade Agreement)

Mindkét ország fejleszteni kívánja kereskedelmi kapcsolatait a Csendes-óceán térségében, ezért 2008. július 30-án aláírták ezt az interkontinentálisnak minősíthető szabadkereskedelmi megállapodásukat, ami 2009. március 6-án lépett hatályba. Ez az egyezmény is a GATT XXIV. és a GATS V. cikkén alapul.

Az egyezmény szerint mindkét ország 2015-re biztosítja valamennyi, a partner országból származó áru vámmentességét. A vámcsökkentés üteme-

zése a legtöbb áru tekintetében szimmetrikus, Chile csak a cukorra és a borokra alkalmaz eltérő ütemezést.

Ausztráliának természetes és viszonylag közeli gazdasági partnerei a délkelet-ázsiai államok; a velük már megkötött és most tárgyalások alatt álló egyezmények jól mutatják, és egyben igazolják az ausztrál külkereskedelem-politika azon szándékát, hogy a térség gazdasági sikereihez eredményesen csatlakozhasson.

1.2.4. A Szingapúr és Ausztrália közötti szabadkereskedelmi megállapodás (Singapore-Australia Free Trade Agreement, SAFTA)

A 2003. február 17-én aláírt, és már 2003. július 28-tól alkalmazott SAFTA jogi alapja a GATT XXIV. és a GATS V. cikke, így az egyezmény szabályozza a szolgáltatások kereskedelmét és a beruházások védelmét is.

A megállapodás hatályba lépésétől mindkét ország egyszerre eltörölte a partner ország áruira kivetett vámjait, így a tényleges szabadkereskedelmi övezet azonnal – átmeneti időszak kikötése nélkül – 2003. július 28-tól fennáll a két ország között.

1.2.5. Az Ausztrália és Thaiföld közötti szabadkereskedelmi megállapodás (Australia-Thailand Free Trade Agreement)

Ausztráliának Thaifölddel már ezen egyezmény aláírása előtt is komoly gazdasági kapcsolatai voltak, példaként hozhatom az 1979-ben megkötött kereskedelmi megállapodásukat vagy az 1990-ben aláírt gazdasági együttműködésről szóló megállapodást. Ezeket és az 1989-es fejlesztési együttműködést váltotta fel a 2004. július 5-én aláírt és 2005. január 1-től alkalmazott FTA. Ennek az egyezménynek is a GATT XXIV. és a GATS V. cikke a WTO besorolás szerinti jogi alapja.

Sajátossága az egyezményben foglalt vámlebontásoknak, hogy aszimmetrikusak és Thaiföld egyes tejtermékei esetében igen hosszú átmeneti időszakot tartalmaznak. Ausztrália 2015-ig vállalta ugyanis, hogy fokozatosan eltörli a thai áruk után kivetett vámjait, míg erre Thaiföld csak 2025-re vállalt kötelezettséget.

1.2.6. Az ASEAN–Ausztrália–Új-Zéland közötti szabadkereskedelmi övezetet létrehozó megállapodás (Agreement Establishing the Asean-Australia-New Zealand Free Trade Area, ANZFTA)

A Kelet-Ázsiával kötött megállapodást a szerződő felek 2009. február 27-én írták alá, 2010. január 1-jén lépett hatályba. A megállapodás jogi alapja a GATT XXIV. és a GATS V. cikke. A megállapodásban a felek arra vállalnak kötelezettséget (2. fejezet 1. cikk), hogy a 2025-ig tartó átmeneti időszak végére fokozatos és szimmetrikus vámcsökkentések és a kereskedelmet akadályozó egyéb tényezők eltörlése eredményeként egymás között szabadkereskedelmi övezetet hoznak létre.

1.2.7. A Malajzia és Ausztrália közötti szabadkereskedelmi megállapodás (Malaysia-Australia Free Trade Agreement)

Ausztrália és Malajzia ezen egyezményüket már az AANZFTA figyelembevételével kötötték meg 2012. május 22-én. Ennek a 2013. január 1-jén hatálya lépett egyezménynek is a GATT XXIV. és a GATS V. cikke a WTO besorolás szerinti jogi alapja.

A megállapodás hatályba lépésétől kezdődően létrejött a szabadkereskedelmi övezet, azaz a partnerektől származó áruk – ide nem értve természetesen a biztonsági és erkölcsi megfontolásból meghatározott kivételeket – vámmentesen kerülhetnek be egymás piacára.

2. Új-Zéland autonóm preferenciái

Hasonlóan Ausztráliához, Új-Zéland is a GSP és a SPARTECA keretében támogatja a legkevésbé fejlett országokat.

2.1. GSP és autonóm támogatások

Új-Zéland 1972. január 1-től támogatja a GSP keretében egyoldalú tarifális vámcsökkentéseivel a fejlődő országokat. 2000-től a százöt támogatott ország áruinak 89%-a vámmentesen, vagy legfeljebb 5%-os vámmal juthat be Új-Zéland piacára, a többi árunak pedig csak 1–3% marad a vámja.[8]

Azon fejlődő országok, amelyeknek Új-Zélanddal kétoldalú kereskedelmi megállapodásuk is van (pl. Kína, Laosz), abban a szerencsés helyzetbe kerültek, hogy áruik importőrei választhatnak a preferenciák közül aszerint, hogy melyek a számukra legkedvezőbbek.

2.1.1. A Dél-csendes-óceáni Regionális Kereskedelmi és Gazdasági Együttműködési Megállapodás (South Pacific Regional Trade and Economic Cooperation Agreement, SPARTECA)

Ausztrália korlátozott kedvezményeivel szemben Új-Zéland azt vállalta a megállapodásban (III. cikk 2. pont), hogy minden, a szigetekből származó áru vám- és korlátozásoktól mentes belépését biztosítja piacára, kivéve a megállapodás 3. számú mellékletében[9] meghatározott árukat.

2.2. Új-Zéland viszonosságon alapuló vámpreferenciái

Új-Zéland a világ egyik legnyitottabb gazdasága, ezt jól igazolja, hogy jelenleg kilenc,[10] már hatályba lépett preferenciális megállapodás alanya és

[8] Generalized System of Preferences: Handbook on the Scheme of New Zealand, (INT/97/A06) UNCTAD Technical Cooperation Project on Market Acces, Trade Laws and Preferences, UNCTAD 1999, 7. (Elérhető: http://unctad.org/en/docs/itcdtsbmisc48_en.pdf. Letöltés ideje: 2013.12.22.)

[9] Pl. zöldségek, gyümölcsök, ruházati termékek.

[10] Kína, Ausztrália, Hong Kong, Tajvan, ASEAN, Malajzia, Szingapúr, Thaiföld, Transz-csendes-óceáni Stratégiai Gazdasági Partnerség.

további egyről[11] folytat tárgyalásokat. Ezek közül nem ismétlem meg az Ausztrália egyezményei között már bemutatott ANZCERTA és AANZFTA megállapodások vagy a Kína preferenciái között ismertetett szabadkereskedelmi egyezmény értékelését. Így már csak az interkontinentális jellege miatt általam jelentősnek tartott Transz-csendes-óceáni Partnerség elemzését kell itt elvégeznem.

2.2.1. A Transz-csendes-óceáni Stratégiai Gazdasági Partnerségről Szóló Megállapodás (Trans-Pacific Strategic Economic Partnership Agreement, TPP)

Ez az első olyan multilaterális egyezmény, ami három kontinens, Ázsia, Dél-Amerika, valamint Ausztrália és Óceánia között teremt gazdasági kapcsolatot.

A 2002-től folytatott tárgyalások után 2005. július 18-án írta alá Új-Zéland, Chile, Szingapúr és Brunei Darussalam képviselője. Az egyezmény 2006. május 28-án lépett hatályba, 1.2. cikke szerint többek között szabadkereskedelmi övezetet is létrehoznak az alapítók a GATT XXIV. és a GATS V. cikkei szerint. A TPP arról is rendelkezik, hogy megnyitja a szolgáltatások kereskedelmét, valamint a kormányzati beszerzési lehetőségek versenyeztetését is lehetővé teszi. A megállapodás elősegíti az együttműködést a vámeljárások, a szellemi tulajdon és a versenypolitika közös szabályozását is.

Az államok a 2017-ig tartó átmeneti időszak alatt különböző ütemezésben vállalták vámjaik leépítését.

Amikor hatályba lépett az egyezmény, Brunei megszüntette az új-zélandi exportra kivetett vámjainak 92%-át, és az új-zélandi áruk 90%-a is vámmentesen kerülhetett Chilébe. Brunei megmaradt vámjait Új-Zélanddal szemben 2015-ig fokozatosan megszünteti, míg Chile 2017-ig vállalt erre kötelezettséget. Cserébe Új-Zéland 2015-ig vállalja ezen országok áruira vámjainak leépítését. Az Új-Zéland és Szingapúr közötti áruforgalom már a hatálybalépéstől kölcsönösen vámmentes. Természetesen lehetőség van a vámcsökkentés alóli bizonyos kivételek fenntartására is. Így mind a négy ország részéről kivétel az alkohol, a dohány és a lőfegyverek köre, míg

[11] Oroszország.

Bruneiban erkölcsi, az emberi egészség védelmére vonatkozó és biztonsági okok miatt is határoztak meg kivételeket.

Ismeretes azonban, hogy Új-Zéland és Szingapúr között már 2001. január 1-től hatályban van egy kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodás,[12] ezért adódik a kérdés, hogy mi lesz ennek a sorsa. Az ANZSCEP továbbra is hatályban marad és a kereskedők választhatnak a két egyezmény alkalmazása között.

A négy alapító azonban gondolt arra is, hogy megállapodásuk bővíthető legyen. És miután az egyezmény felkeltette más államok figyelmét is, ezért már 2009-ben tárgyalások kezdődtek a megállapodás bővítéséről, s ekkor Ausztrália, Vietnám, Peru, Malajzia és az USA is jelezte csatlakozási szándékát. Barack Obama 2011. november 14-én nyilatkozta az APEC csúcstalálkozóján, hogy az USA számára a térség „abszolút kritikus" jelentőségű; 2013. március 15-én Japán is bejelentette, hogy csatlakozni kíván az övezethez; 2013. május 31-én pedig Kína is hasonló nyilatkozatot tett. Minden adott tehát a Föld eddigi legnagyobb szabadkereskedelmi övezetének létrejöttéhez. Ugyan a világ jelenlegi két legnagyobb és legmeghatározóbb vámjogi integrációja most Európában és Észak-Amerikában van, de ha megszületne egy ezekhez hasonló, hatalmas kiterjedésű és gazdasági erejű zóna ebben a térségben is, az jelentősen hozzájárulna a világgazdaság harmadik pólusának megjelenéséhez, és ezzel a megszokott világgazdasági rendszer megváltozásához is.

Ausztrália és Új-Zéland is aktív részese a világkereskedelemnek. Nyitott gazdaságaik révén sok szállal kapcsolódnak szűkebb régiójukhoz, de a csendes-óceáni térség távoli államaihoz is. Szabadkereskedelmi egyezményeikre jellemző, hogy saját a mezőgazdasági termékek importjára vonatkozó vámjaik lebontását általában külön, lassabb ütemezésben engedélyezik, mint az iparcikkek esetében, kifejezve ezzel agrárgazdaságuk értékét. A fejletlenebb országokkal kötött preferenciális szerződéseikben is jelen van az ezen országok számára biztosított aszimmetrikus vámcsökkentés.

[12] Agreement between New Zealand and Singapore on a Closer Economic Partnership (ANZSCEP).

X. fejezet: A nemzetközi vámjog intézményeinek harmonizációja

A Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerség és különösen a Transz-csendes-óceáni Stratégiai Gazdasági Partnerségről Szóló Megállapodás megkötésével kapcsolatos tárgyalások előrehaladásával aktuális kérdés lehet, hogy ezen tervezett egyezmények milyen hatással bírnak a nemzetközi vámjog intézményeire, és hogyan illeszkednek majd a nemzetközi vámjog napjainkig kialakult rendszeréhez. Erre a kérdésre csak az egyezmények elfogadása után és csak akkor adhatunk pontos választ, ha megvizsgáljuk a nemzetközi vámjog legfontosabb intézményeinek jogharmonizációs eredményeit. A tanulmány célja ezen eredmények áttekintése.

A nemzetközi vámjog egyes intézményeinek harmonizációja már nem új keletű jelenség, hiszen a vámuniók létesítése vagy a szabadkereskedelmi egyezmények megkötése során az egyezményeket aláíró államok is törekedtek az egyes vámjogi szempontból kiemelkedően fontos intézmények meghatározására és azok egymás jogintézményeivel való összehangolására is. A könyv témájának szempontjából lényeges és harmonizált vagy harmonizálás alatt álló intézményeknek a következőket tartom:

- Vámeljárások-vámkezelési módok;
- Vámtarifák;
- Származási szabályok;
- A vámérték meghatározásának szabályai;
- A viták rendezésének elvei és szabályai.

Ezeknek a vámjogi intézményeknek, területeknek az összehangolása történhet bilaterális egyezményekben is, de ezeknél nagyobb hatásúak a GATT-WTO keretében vagy éppen azon kívül elfogadott globális egyezmények. Ugyanakkor a gazdasági integrációk, így különösen a szabadkereskedelmi megállapodások és a vámuniók létesítése is a partnerországok vámszabályainak harmonizálásával jár. A szabadkereskedelmi övezetet létrehozó országoknak is elemi érdekük, hogy a partnerországok anyagi jogi és eljárási szabályai ne nagyon térjenek el egymástól, mert az az alkalmazá-

si nehézségeken kívül a Jacob Viner által feltárt kereskedelemterelő hatást is kiválthatja a rugalmasabb, ügyfélbarátabb jogszabályokat alkalmazó állam felé. Gyakran és magától értetődően egy integrációhoz való egyik csatlakozási követelmény a partner vámszabályainak harmonizálása vagy éppen egységesítése az integráció szabályaival.

Példaként emelhető ki Magyarország, amelyet a közvetlenül érintő Európai Unió mint integráció esetében Kecskés László rámutat arra, hogy az EK és az EGK története során általában nem jogegységesítésre, hanem jogharmonizációra törekedett, és a „Közösség célja nem egy úgynevezett »egységes jog« kialakítása, hanem a nemzeti jogok bizonyos elemeinek megőrzése mellett a tagállamok nemzeti szabályozásainak egymáshoz hasonlóvá tétele, a túlságosan nagy eltérések kiküszöbölése".[1] Az integrációs harmonizáció egyik jellemző példája lehet a magyar és az uniós vámjog közötti jogközelítés, ami a közvetett egységesítésen kívül (mint pl. a GATT szabályainak mindkét fél általi alkalmazása) direkt eredményeket is hozott. Először az Európai Közösség és Magyarország közötti bilaterális szerződésekben jelent meg a jogközelítés, még csak a kapcsolatok kiépítésének szintjén. A kezdeti árgarancia-megállapodások jelentősége[2] – melyek következtében az EK csökkentett lefölözést (védővámokat) alkalmazott a magyar termékekre – nyilvánvaló gazdasági előnyeiken kívül abban állt, hogy Magyarország és a Közös Piac hatóságai között első ízben jöhetett létre hivatalos kapcsolat.[3] A következő nagyon jelentős lépés a vámjogszabályok összehangolása terén az 1988-ban kötött magyar–EK kereskedelmi és gazdasági együttműködési megállapodás volt. Ebben a szerződő felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy megadják egymásnak a legnagyobb kedvezményes elbánást, valamint arra is, hogy a GATT-kötelezettségeikkel összhangban eltörlik, csökkentik vagy egyébként módosítják vámjaikat, továbbá tájékoztatják egymást a vámtarifájukat érintő módosításról. A kereskedelmi megállapodás sikeressége következtében, valamint a magyarországi politikai és gazdasági változások eredményeként megszülethetett az

[1] Kecskés, 1995, 212.
[2] Ld. a 121/67 EGK rendeletet a sertéshúsra, a 817/70 EGK rendeletet a borra és a 823/68 EGK rendeletet a kaskavál sajtra.
[3] Kecskés, 1995, 292.

1991. december 16-án, Brüsszelben aláírt Európai Megállapodás („Társulási Megállapodás"), amelyet az 1994. évi I. tv. hirdetett ki és a hatálybalépés időpontja 1994. február 1. volt. Ez a megállapodás kötelezte elsőként a magyar államot arra, hogy az ország jelenlegi és jövőbeni jogszabályait közelítse a közösségi szabályozáshoz. Ezen túlmenően a megállapodás 68. cikke meghatározta azokat a területeket is, amelyek a jogharmonizáció szempontjából különös figyelmet érdemeltek, és ezek közül a vámjogot tette az első helyre. A vámjog jogharmonizációs jelentőségére utal a Megállapodás 92. cikke is, amely a vámokkal kapcsolatosan az egyébként megkövetelt általános együttműködési kötelezettségen felül külön együttműködésre kötelezi a feleket, éppen azért, hogy elérje a magyar és a közösségi vámrendszer összehangolását.

A jogharmonizáció tartalmának fenti, összehangolás jellegű értelmezése nem alkalmazható azonban a vámuniókra. A preferenciális megállapodásokkal, szabadkereskedelmi övezetekkel kapcsolatos jogharmonizáció ugyanis nem eredményezi egy új, egységes és közös vámjog létrejöttét, hanem csak az integrációkban részt vevő államok nemzeti joga változik, közeledik egymáshoz. A vámuniók azonban már és általában egységes vámjogot hoznak létre mind anyagi, mind pedig eljárásjogi értelemben, és csak az integráció által adott felhatalmazásban meghatározott jogi területeken és terjedelemben nyílik arra lehetőség, hogy a tagállamok értelmezési vagy hiánypótlási céllal saját (nemzeti) jogforrásokat alkossanak. Ezek a nemzeti jogforrások sem lehetnek ellentétesek azonban az integrációs vámjoggal.[4] Ennek a rendszernek köszönhetően éppen a vámuniót létrehozó joganyag jelent meg elsőként valódi közösségi jogként az Európai Közösségen belül.[5]

Az egységes jog, így az egységes vámjog létrehozása, vagy csak a nemzeti vámjogok összehangolása is az állami szuverenitás korlátozásával jár, ezért ehhez megfelelő jogi instrumentumok szükségesek. A jogegységesítés a nemzetközi közjog eszközeinek, jogforrásainak alkalmazásával jár, hiszen az államok és kormányközi szervezetek törekednek jogrendszereik

[4] A Tanács 1992. október 12-i 2913/92/EGK rendelete a Közösségi Vámkódex létrehozásáról 10., 167., 217. cikkei.
[5] Kecskés, 1995, 214.

összekapcsolására, amihez a nemzetközi egyezményeket, megállapodásokat alkalmazzák. Az integrációs vámjogban – ha az integráció nem vámunió – az integráció egyéb eszközei is előírhatják a jogharmonizációs kötelezettséget; ismert eszköz az Európai Unió esetében az irányelv, illetve a jogharmonizációt közvetlenül eredményező, a tagállamok által direkt módon alkalmazandó rendelet is. A monográfia azonban elsősorban nem az Európai Unió vámjogának elemzését tekinti elsődleges céljának, ezért a nemzetközi egyezményekkel megvalósuló 20. és 21. századi jogharmonizációt vizsgálom meg az alábbi területeken.

1. A vámeljárások világméretű összehangolása

A nemzetközi kereskedelmet és annak fejlődését lényegesen akadályozza és költségesebbé is teszi, ha az árukat országonként egymástól teljesen különböző tartalmú és tárgyú vámeljárások alá kell vetni.[6] Ezért az államok már régóta célul tűzték ki, hogy az e problémával is összefüggő kereskedelemkönnyítést eredményező intézkedéseket vezessenek be a nemzetközi kereskedelemben.[7]

A WTO rendszerében a kereskedelemkönnyítő intézkedések alapját a GATT (1994) Egyezmény V., VIII. és X. cikkeiben foglaltak teremtik meg; alapvetően az áruk mozgásához kapcsolódó eljárásokat, tevékenységeket, gyakorlatokat, adatgyűjtés formáit (adminisztratív terhek), az adatfeldolgozást és a hatóságok közötti kommunikációt értve a kereskedelemkönnyítéssel érintett fogalmak alatt. Az áruk mozgásához kapcsolódó eljárásokhoz

---

[6] „A fejlődő országok többségénél a vámeljárások a kereskedelmi tranzakció összköltségének a 4-5 százalékát teszik ki. Az iparosodott országokban az ipari termékekkel folytatott kereskedelem átlagos költsége ezzel szemben a tranzakció teljes költségének csak 3,8 százalékát éri el. Az OECD-hez tartozó legfejlettebb országok átlagosan öt dokumentumot kérnek a vámhatáraikon a külső szállítóktól, és a vámeljárás átlagosan tíz napot vesz igénybe, konténerenként 735 eurós költséggel. Az afrikai országok ezzel szemben átlagosan kétszer annyi dokumentumot kérnek, 35 napot vesz igénybe a kiviteli és 44 napot a behozatali engedély megszerzése, a konténerenkénti átlagos költség pedig az exportnál 1285 euró, míg az import esetében 1535 euró." (Bruxinfo, 2013.)

[7] A modern globalizáció egyik első ilyen egyezménye a Népszövetség által, a vámügyi természetű alakiságok egyszerűsítése céljából kezdeményezett Genfben 1923. évi november hó 3-án kelt nemzetközi egyezmény (*International Convention for the Simplification of Customs and Other Formalities*), amely vámügyek gyorsítását és így a kereskedelem előtti akadályok csökkentését még csak a vámokmányok, származási bizonyítványok és egyéb adminisztrációs kötelezettségek egyszerűsítésével kívánta megoldani.

sorolhatók a vámeljárások, a vámbiztosítékok, a vámérték és a származás kérdései is, ezért ezek egyszerűsítése, modernizálása a kereskedelem megkönnyítéséhez és gyorsabbá tételéhez, valamint hatékonyabbá tételéhez is vezet.[8]

Az OECD egyik tanulmánya szerint, amelyben a kereskedelemkönnyítő tényezőket 16 mutatóval jellemzik, az általános kereskedelmi költségek az intézkedések harmonizálása, a dokumentumok egyszerűsítése és a folyamatok automatizálása következtében az alacsony jövedelmű országok esetében körülbelül 3%-kal, az alsó-közép jövedelmű országokban 2,7%-kal, míg a felső-közepes jövedelmű országokban 2,8%-kal csökkenthetők. Ha az összes kereskedelemkönnyítő intézkedést alkalmazzák, akkor azonban a költségcsökkentési potenciál eléri a 14,5%-ot az alacsony jövedelmű országokban, a 15,5%-ot az alacsonyabb közepes jövedelmű országokban és a 13,2%-ot a felső közepes jövedelmű országokban. Tehát a kereskedelem könnyítése érdekében bevezetett intézkedések együttes hatása nagyobb, mint az egyes intézkedések hatásainak együttes összege.[9]

A kereskedelemkönnyítő elemek között szereplő vámeljárás azonban jogi szempontból legalább kettős jelentéssel bír. Általános értelemben – és némiképpen az adóeljárás analógiájára – a vámhatóság és az ügyfél közötti jogi kapcsolat is vámeljárásnak minősül. Ugyanakkor az európai és nemzetközi jogforrások és ennek következtében a szakirodalom is az egyes, a jogforrásokban az ügyfél által igényelhető speciális eljárásokat, az ún. „vámkezeléseket”[10] is vámeljárásnak tekintik. A monográfia következetes-

[8] Az Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának (UNCTAD) becslése szerint az átlagos vámügylethez 20-30 különböző érintett fél, 40 dokumentum, 200 adatelem (melyek közül legalább 30 ismétlődik), valamint az összes adat 60-70%-ának legalább egyszeri újra beírása tartozik. A vámtarifák csökkentésével sem lehet ezeket a költségeket mérsékelni. Az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) becslése alapján a kereskedelem megkönnyítésére irányuló programok mintegy 0,26 százalékos nyereséget generálnak a reál GDP-ben, ez közel kétszerese a vámtarifa-csökkentésekkel elért haszonnak. (World Trade Organization, 2014.)

[9] Moïsé – Sorescu, 2013, 6.

[10] A vámeljárások egyszerűsítéséről és összehangolásáról Kiotóban, 1973. május 18-án kelt nemzetközi egyezmény Brüsszelben, 1999. június 26-án létrehozott Módosító Jegyzőkönyvének kihirdetéséről szóló 2006. évi XLI. tv. 2. fejezet E/5./F9 pontja szerint: a „vámkezelés” az áruk kiviteléhez, belföldi forgalomba bocsátáshoz vagy más vámeljárás alá vonásához szükséges vámalakiságok teljesítését jelenti. Az E/9./F16 pont alapján a „vámalakiságok” az érintett személy

ségének szem előtt tartása céljából a vámkezelések esetében is maradok a nem túl konkrét „vámeljárás" kifejezés mellett.

A globális gazdaságban már az 1970-es években törekedtek a vámeljárások közvetlen vagy közvetett harmonizálására, amely a különböző jogrendszerű és gazdaságú államokra tekintettel komoly feladatnak tűnt. Az államok jelentős része belátta azonban, hogy a világgazdaság fejlődése fejleszti az adott ország gazdaságát is, ami természetesen a vámbevételek növekedésével is járhat. Az államok nézőpontjából pedig a vámügyek közül éppen a vámokból származó bevételek volumene tűnik a legfontosabbnak, és hogy ezt milyen vámeljárások alkalmazásával érik el, az talán másodlagos szempont, különösen akkor, ha a vámtarifák meghatározásának joga – jóllehet sokszor nemzetközi szerződések által meghatározott keretek között – megmarad az államnál.

1.1. A GATT[11] jogharmonizációs hatása a vámeljárásokban

A GATT–WTO megállapodás alapvető jelentőséggel bír a WTO-jog és a nemzeti jogok kapcsolatában. Különös tekintettel a vámok csökkentésére, a szubvenciók és mennyiségi korlátozások megszüntetésére és természetesen a GATT alapelveire és a vitarendezési mechanizmusra, pontosabban az utóbbiakban hozott döntések hatásaira. Azonban a szűkebb értelemben vett vámeljárásokra, tehát a vámkezelési módokra vonatkozó közvetlen harmonizációs kötelezettséget a megállapodás nem ír elő. Egyedül a dömpingellenes és kiegyenlítő vámokra vonatkozó GATT VI. cikk végrehajtására elfogadott egyezmény[12] (közismert nevén: Antidömping Kódex) tekinthető vámeljárások összehangolására vonatkozó speciális forrásnak, s ennek 5–12. cikkei szabályozzák a dömping meglétének, fokának és hatásának megállapítására kezdeményezett vizsgálatot, a bizonyítási eljárást és a dömpingellenes vámok kivetésére és beszedésére vonatkozó szabályokat.

és a vámhatóság részéről a vámjog betartása érdekében elvégezni szükséges műveletek összességét jelentik.

[11] *Általános Vám- és Kereskedelmi Megállapodás* (GATT – *General Agreement of Tariffs and Trade*). A GATT szövege Magyarországon jogszabályban nem lett kihirdetve, szövegét közzétették. (Külkereskedelmi Minisztérium, 1975.)

[12] Egyezmény az Általános Vám- és Kereskedelmi VI. cikkének végrehajtásáról, melyet Magyarországon a 40/1980. (IX. 7.) MT számú rendelet hirdetett ki. (A GATT és Magyarország csatlakozása, 1975.; A GATT és a tokiói körtárgyalások kódexei, 1982.)

A GATT keretében kialakított és 1995. január 1-jén hatályba lépett, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékletei[13] sem hoztak a vámeljárásokkal kapcsolatos újabb jogharmonizációs kötelezettségeket, így az 1994. évi Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT 1994) sem.

1.1.1. A globális kereskedelemkönnyítésről szóló megállapodás[14]

A vámjogi harmonizáció eddigi történetének egyik legnagyobb hatású lépése a Kereskedelmi Világszervezet Bali szigetén tartott 9. Miniszteri Konferenciáján (a továbbiakban: Bali Konferencia), 2013. december 7-én 160 ország képviselője által elhatározott globális kereskedelemkönnyítésről szóló megállapodás létrehozására vonatkozó döntés.

A kereskedelem megkönnyítésére hozandó intézkedések már 1996 decembere óta, vagyis a szingapúri miniszteri konferencia óta szerepelnek a WTO tervei között. Ekkor határozta el a WTO Általános Tanácsa, hogy felméri a WTO-szabályokat ezen a területen. A negyedik dohai miniszteri konferencia során, 2001 novemberében a miniszterek már egyetértettek abban, hogy a kereskedelem megkönnyítésére vonatkozó tárgyalásokra kerül majd sor az ötödik miniszteri konferencián Cancúnban, 2003 szeptemberében. Ennek eredményeként 2004-ben az Általános Tanács úgy határozott, hogy részletesen megtárgyalják az új egyezményre vonatkozó tervezeteket. Ezeket aztán az IMF, az OECD, a Vám Világszervezet és a Világbank képviselői véleményeinek figyelembevételével módosították és javították a Bali Konferenciáig.

A Bali Konferencián született egyezség alapján létrejövő egyezmény a WTO első globális kereskedelmi megállapodása lesz a szervezet 1995-ös megalakulása óta. A megállapodás elsősorban a vámeljárások egyszerűbbé és átláthatóbbá tételével bontja le a nemzetközi kereskedelem előtt álló akadályokat, és előirányozza a jogilag kötelező érvényűvé váló WTO-

[13] Magyarországon kihirdette: 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrákesi Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről.

[14] Trade Facilitation Agreement – TFA.

dokumentumok aláírását, megteremtve ezzel egy új világkereskedelmi rendszer jogi alapjait.

A megállapodás elsődleges célja a vámokkal kapcsolatos globális együttműködés kiterjesztése, ami magába foglalja a modern vámtechnikák és technológiák alkalmazásának támogatását éppúgy, mint az áruk be- és kiléptetésére vonatkozó eljárások egyszerűsítését, a vámeljárások elektronikus alapokra helyezését és nemzetközi sztenderdek bevezetését a vámeljárások területén, valamint egyéb eljárást gyorsító intézkedéseket.

A már eltelt másfél év ellenére még hatályba nem lépett egyezmény azonban tartalmában nem minősíthető direkt, tényleges szabályozásnak, ugyanis csak elvétve tartalmaz konkrét, jogszabályszerű rendelkezéseket; módszerére és tartalmára sokkal jellemzőbb, hogy az államok számára olyan jogi kötelezettségeket ír elő, amelyeknek a tagállami jogszabályoknak kell majd megfelelniük. Ennek a metódusnak érthető az oka. Ha az államok képviselői egy konkrét előírásokat tartalmazó egyezményt (mondjuk hasonlót, mint a Kiotói Egyezmény) szerettek volna elfogadni, akkor a szabályozás részleteiben valószínűleg soha, vagy csak nagyon hosszú idő alatt tudtak volna megállapodni, ez pedig a világgazdaság jelenlegi bizonytalan helyzetében nem lenne megfelelő megoldás. Ezért inkább a tagállamok belső jogával kapcsolatban (ideértve a vámuniók egységes vámjogát is) fogalmaztak meg kötelezően végrehajtandó elvárásokat.

Ezek közül az I. rész 1–2. cikkeiben foglaltak a hatóságok, a kereskedők és az egyéb érdekeltek közötti információ áramlására vonatkozó szabályokat jelenítik meg. Itt szó esik az import, az export és a tranzit szabályainak és okmányainak közzétételéről, az alkalmazott díjakról és a költségekről, a származási szabályok és a vámérték megállapítása szabályainak közzétételéről is. Ezek az előírások megkövetelik, hogy a fenti információk már az interneten is elérhetők legyenek, sőt azt is, hogy az államok hozzanak létre tájékoztatási pontokat is. Az eljárásokat jelentősen gyorsíthatja, hogy az érdekelt személyek számára lehetővé kell tenni, hogy az új jogszabályokat már azok hatályba lépése előtt megismerhessék (2. cikk).

A 3–7. cikkekben már az államok vámeljárásaival közvetlenebb kapcsolatban álló tárgykörök kerülnek sorra. Így a 3. cikk a kötelező felvilágo-

sítás intézményéről, a 4. a fellebbezésről, az 5. az eljárások és intézkedések pártatlanságáról, diszkrimináció-mentességéről és átláthatóságáról rendelkezik. A 6. cikk a díjak és költségek kötelező közzétételének, a 7. pedig a bírságok alkalmazásának általános szabályait írja elő.

A 7–8. cikkek a határátlépésről és a vámkezelésről, az elektronikus fizetésről, a kockázatkezelésről, a vámkezelés utáni ellenőrzésről, az ügyintézési időről, a sürgős és romlandó küldeményekről és a vámügynökségek közötti együttműködésről szólnak. A 9. cikk az árutovábbításhoz, a 10. a vámokmányokhoz, a 11. a tranzithoz, a 12. cikk a vámhatóságok közötti együttműködéshez fűz szabályokat. Az utolsó, 13. cikk pedig a Kereskedelemkönnyítési Bizottság felállításáról rendelkezik. Az egyezmény II. része a fejlődő és a legkevésbé fejlett országok számára biztosított különös bánásmódot szabályozza.

Bár a világ feszült figyelemmel és nagy várakozással várta magát a Bali Konferenciát és az ott elfogadott több megállapodást is magába foglaló csomagot (Bali-csomag), véleményem szerint a fejlett országokból, illetve viszonylag fejlett országokból származó olvasó számára csalódást jelent ez az eredmény. Csalódás azért, mert a fejlődő országok támogatására vonatkozó részén túl csak olyan szabályokat foglal magába, amelyek a nyugati gazdaságok számára szinte evidenciák és amelyeket saját jogrendszereik már eléggé régen (az EU például 1992 óta) megvalósítottak. Hiszen mindegyik államban lehetséges a vámhatósági határozat ellen fellebbezni és bírósághoz fordulni, a vámuniókban és szabadkereskedelmi övezetekben is lehetővé vált már az elektronikus vámkezelés, ebből is következően az ügyfelek és a hatóságok használják az internetet is.

Másodsorban pedig csalódást okoz az egyezmény azért is, mert szabályozási módja, amivel az elfogadása körüli viták voltak, mérsékelhetőek, számos értelmezési, eltérési vitát generál majd, amikor a tagállamok saját jogszabályaikat összehangolják a megállapodásban foglaltakkal. Számos esetben – elsősorban a kereskedők és a versenytárs államok részéről is – kérdés lehet, hogy az adott állam vámjogszabályai megfelelnek-e teljes egészében az egyezmény előírásainak. Ebből következően úgy vélem, hogy még sok évnek el kell telnie ahhoz, hogy a végrehajtott jogharmonizáció és az egyezmény céljai egybeessenek.

A fejlődő országok vámrendszerei és gazdaságuk azonban még nem mutatnak a nyugati gazdaságokhoz hasonló egységet, ez pedig a rendszerekben jelen levő kereskedelmi akadályok (pl. a bonyolult vámjogi dokumentumok vagy a hosszadalmas vámeljárás) által exportjuk, végső soron teljes gazdaságuk hatékonyságát csökkenti. Miután a globális termelés 40%-a ezekből az államokból származik, ezért ezen országok mielőbbi és minél nagyobb fokú integrálása a világgazdaságba az egész világ érdeke. Ezért ennek egyik, de jelentős lépésének minősíthető az imént vizsgált egyezmény és a Bali-csomag többi eleme is.

1.2. A Vámegyüttműködési Tanács égisze alatt megkötött egyezmények jogharmonizációs hatása

A nemzetközi vámjog egyik sajátos intézménye a Vámegyüttműködési Tanács (VET – *Customs Co-operation Council*), amelyet az 1950. december 15-én, Brüsszelben megkötött nemzetközi egyezmény hozott létre.[15]

Az egyezmény preambuluma szerint az aláíró kormányok azért állapodtak meg a szervezet alapításában, „hogy biztosítsák vámrendszereik közt a legmagasabb fokú összhangot és egységet, és főként hogy tanulmányozzák a vámtechnika és az ezzel kapcsolatos vámjogszabályok fejlesztéséből és javításából származó kérdéseket, abban a meggyőződésben, hogy a kormányok között ezekben az ügyekben létrejövő együttműködés előmozdítása a nemzetközi kereskedelem érdekeit fogja szolgálni, figyelembe véve az ezekkel kapcsolatos gazdasági és technikai tényezőket".

A szervezet alapvető feladatai között is szerepel, hogy „valamennyi, a vámegyüttműködéssel kapcsolatos olyan kérdésnek a tanulmányozása" és „a vámrendszerek technikai szempontjainak és az ezzel kapcsolatos gazdasági tényezőknek a vizsgálata abból a szempontból, hogy a tagállamoknak a lehető legmagasabb fokú összhang és egység eléréséhez gyakorlati módszereket javasoljon" (III. cikk a) és b) pont). Erre való tekintettel kimondható, hogy a VET a vámeljárások nagyfokú összehangolásának és egyszerűsíté-

[15] Magyarországon kihirdette: a 2008. évi LXXXVIII. törvény a Vámegyüttműködési Tanács létrehozásáról szóló, Brüsszelben 1950. december 15-én megkötött nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről, valamint az Egyezmény módosítása kötelező hatályának elismeréséről és kihirdetéséről.

sének központi szereplője. A VET tevékenysége a vámeljárások összehangolására vonatkozó javaslatokon kívül kiterjed még a vámtarifával és az áruosztályozással kapcsolatos kérdésekkel kapcsolatos javaslatok, magyarázatok elkészítésre is.

A GATT, a VET és az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének (UNESCO) közreműködésével készültek el az „Áruk előjegyzési eljárásban való behozatalához szükséges, Brüsszelben 1961. december 6-án az »A. T. A. igazolványról« (*admission temporaire – temporary admission*; ideiglenes előjegyzés) és a »Kereskedelmi minták E. C. S. igazoló füzeteire vonatkozó« (*Echantillons commerciaux – commercial samples*; kereskedelmi minták), Brüsszelben 1956. március 1-jén kötött, és a Vámegyüttműködési Tanács ajánlására 1960. június 15-én módosított vámegyezmények",[16] amelyek elsősorban technikai és speciális harmonizációs kötelezettségeket írnak elő az egyezményeket elfogadó államok számára. A még hatályban lévő „A. T. A. igazolványra" vonatkozó egyezmény arra adott lehetőséget az aláíró államok számára, hogy az áru előjegyzési eljárásban való behozatalakor ne a saját, nemzeti vámokmányukat alkalmazzák, hanem az „A. T. A. igazolványt", amely felett azonban mára már eljárt az idő, így a gyakorlatban alig használják.

1.2.1. A Kiotói Egyezmény jogharmonizációs szerepe[17]

A VET égisze alatt kötött egyezmény 92 aláírója az egyezmény preambulumában megállapította, „hogy az egyes országok vámeljárásai közötti eltérések akadályozzák a nemzetközi kereskedelmet és az egyéb nemzetközi cserét" és ezzel összefüggésben arra a következtetésre jutottak, hogy „vámeljárásaik egyszerűsítése és összehangolása hatékonyan hozzájárulhat a nemzetközi kereskedelem és egyéb nemzetközi csere fejlesztéséhez". Az egyezmény különleges módon és rendszerben éri el a vámeljárások össze-

[16] Magyarországon kihirdette: az 1966. évi 5. számú tvr. az áruk előjegyzési eljárásban való behozatalához szükséges, Brüsszelben 1961. december 6-án kötött A. T. A.-igazolványról, valamint a kereskedelmi minták E. C. S. igazoló füzeteire vonatkozó, Brüsszelben 1956. március 1-jén megkötött és a Vámegyüttműködési Tanács ajánlására 1960. június 15-én módosított Vámegyezmények kihirdetéséről. Utóbbi egyezmény nincs hatályban 1978. szeptember 1-jétől.

[17] A vámeljárások egyszerűsítéséről és összehangolásáról szóló, Kiotóban 1973. május 18-án megkötött egyezmény, Magyarországon kihirdette: 1982. évi 11. tvr.

hangolását. Érdemi harmonizációs rendelkezéseit ugyanis mellékletekben találjuk, amelyek tartalmazzák az ebben tárgyalt különböző kérdések összefoglalását tartalmazó bevezetést, a melléklet vámszakkifejezéseinek definícióit és az ún. „kötelező rendelkezéseket", vagyis azon rendelkezéseket, amelyek általános alkalmazását szükségesnek ítélik meg a vámeljárások egyszerűsítésének és összehangolásának eléréséhez. Itt olvashatók az „ajánlott gyakorlatok" is – tehát azon rendelkezéseket, amelyek a vámeljárások összehangolása felé történő haladást biztosítják és ezek lehető legszélesebb körű alkalmazása kívánatos; továbbá tartalmazzák még a megjegyzéseket, amelyek a szóban forgó rendelkezések vagy ajánlott gyakorlatok alkalmazása során követhető cselekvési lehetőségeket jelölnek meg (4. cikk).

A jogharmonizáció a melléklet elfogadásával történik meg, ugyanis az egyezmény 5. cikke szerint ezt már úgy kell tekinteni, hogy a szerződő fél[18] ezzel minden, a mellékletben szereplő kötelező rendelkezést vagy ajánlott gyakorlatot elfogadott, hacsak ezek bármelyikével szemben nem élt egyébként visszavonható és a VET-nél bejelentett fenntartással.

A VET-nek az egyezménnyel kapcsolatban kiemelten fontos szerep jut. Ugyanis a 6. cikk szerint ellenőrzi az egyezmény fejlődését és gondozását, továbbá dönt az újabb mellékletek felvételéről is, amelyeket a VET Állandó Technikai Bizottsága készít el. A 15. cikk szerint maga a VET is tehet javaslatokat az egyezmény módosítására. A mellékletek bizonyos szempontból önálló életet is élnek, mert a 7. cikk szerint a VET-ben és az Állandó Technikai Bizottságban történő szavazás esetén minden egyes melléklet külön egyezménynek tekintendő. Azonban az egyezmény szempontjából a mellékletek az egyezmény szerves részeinek minősülnek (8. cikk).

Az egyezmény mellékleteiben széleskörűen szabályozza az egyszerűsítés és összehangolás területeit. Így az A) 1. számú mellékletben sor került az árunyilatkozatok benyújtását megelőző vámalakiságok – úgymint az áruk bevitele a vámterületre, az árubemutatási kötelezettség, a kirakodás, a megrongálódott, megsemmisült vagy elveszett áruk, vagy a felelősség a behozatali vámok és illetékek megfizetésére és az árunyilatkozat benyújtá-

[18] Az Egyezmény 9. cikke alapján a vám- vagy gazdasági uniót alkotó szerződő felek bejelenthetik a VET főtitkáránál, hogy az Egyezmény egy adott melléklete alkalmazása szempontjából országaik egyetlen területnek (tehát félnek) tekintendők.

sát megelőző vámalakiságokra vonatkozó információra vonatkozó szabályok – rögzítésére. Az A) 2. számú melléklet az áruk ideiglenes raktározására vonatkozó szabályokat, az A) 3. melléklet a kereskedelmi szállítóeszközökre alkalmazandó előírásokat tartalmazza. A B) 3. melléklet a változatlan állapotban történő újrabehozatalról, a C) 1. melléklet a végleges kivitelről, a D) 1. a származás szabályairól, a D) 2. a származás okmányszerű igazolásáról, a D) 3. az előzőek ellenőrzéséről, az E) 1. a vámtranzitról, az E) 5. a változatlan állapotban újrakivitelre szánt áruk behozataláról, az E) 8. a kikészítés céljából történő ideiglenes kivitelről, az F) 1. melléklet a vámszabad területekről, az F) 5. pedig a sürgős küldeményekről rendelkezik.
A kissé hosszadalmas felsorolást átnézve megállapítható, hogy az egyezmény nem fogja át a vámeljárás valamennyi részterületét, teljes egészében kimaradtak belőle a végleges, vagyis a váműru jelleget megszüntető vámkezelések[19] és az ún. gazdasági vámeljárások, mint például az aktív vagy a passzív feldolgozás is.

Az egyezményt a szerződő felek 1999. június 26-án, Brüsszelben kelt jegyzőkönyvvel módosították.[20] A preambulumban a módosítás okai között elsőként ismét a nemzetközi kereskedelmet akadályozó eltérések kiküszöbölése olvasható, de növumként megjelenik a vámeljárások és a gyakorlat könnyítésének, egyszerűsítésének és összehangolásának megvalósítására vonatkozó igény, a vámellenőrzés megfelelő normáinak biztosítása és a vámszervek alkalmassá tétele a kereskedelemben és az adminisztratív módszerekben, továbbá az eljárásokban bekövetkező jelentősebb változásokra történő válaszadásra vonatkozó célok is.

A jegyzőkönyv az egyezmény teljes módosítását valósította meg, ugyanis az egyezmény szövegének változásain kívül (I. függelék) a mellékletek helyébe a jegyzőkönyv II. függelékében található általános melléklete és a III. függelékében olvasható speciális mellékletek léptek. Az egyezmény struktúrája és rendszere is megváltozott. Így az egyezmény törzsrészből, általános

---

[19] Az Európai Unió vámjogában a szabad forgalomba bocsátás és a vámfelügyelet melletti feldolgozás minősül ennek.

[20] Magyarországon kihirdette: a 2006. évi XLI. törvény a vámeljárások egyszerűsítéséről és összehangolásáról, Kiotóban, 1973. május 18-án kelt nemzetközi egyezmény Brüsszelben, 1999. június 26-án létrehozott Módosító Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.

mellékletből és speciális mellékletekből áll. A mellékletek fejezetekre tagolódnak, amelyek tartalmazzák a fogalommeghatározásokat, a kötelező rendelkezéseket, illetve az előzőek végrehajtására megadott 36 hónapnál hosszabb idő alatt (60 hónap) bevezethető átmeneti kötelező rendelkezéseket, amelyeknek a bevezetése elismerten szükséges a vámeljárások és a gyakorlat egyszerűsítésének és összehangolásának eléréséhez. Ezen felül a speciális mellékletek rögzítik az „ajánlott gyakorlatot" is, amelynek a lehető legszélesebb körű alkalmazása kívánatos. Az összes melléklethez a felekre nem kötelező érvényű iránymutatások is kapcsolódnak.[21]

Az egyezmény általános melléklete jogharmonizációs kötelezettséget alapítva előírja a szerződő államok részére, hogy az ebben és a speciális mellékletekben meghatározott feltételeket és vámalakiságokat a nemzeti jogszabályokban kell a lehető egyszerűbben meghatározni. Az általános melléklet sokkal szélesebb körben szabályozza a vámeljárás alapfogalmait, mint azt az eredeti egyezmény tette; már általános alapelveket és alapfogalmakat is tartalmaz. Ezen utóbbiak közül kiemelem a pragmatikusan meghatározott vámjog fogalmát: „az áruk behozatalára, kivitelére, átvitelére vagy raktározására vonatkozó, törvényben és egyéb jogszabályokban rögzített rendelkezések összessége, amelyek végrehajtása és érvényre juttatása kifejezetten a vámhatóság feladata, továbbá minden olyan előírás, amelyet a vámhatóság törvényi felhatalmazásánál fogva kiad."[22] Bár ezen definíció a vámjog fogalmát jogforrási és eljárási szempontból közelíti meg, de ebből egy kis absztrakcióval (ha elhagyjuk a törvényeket és jogszabályokat, vagy a nemzetközi jog forrásaival helyettesítjük ezeket) megpróbálhatjuk a nemzetközi vámjog fogalmát is meghatározni, valahogy így: a nemzetközi vámjog az áruk behozatalára, kivitelére, átvitelére vagy raktározására vonatkozó, a nemzetközi közjog forrásaiban rögzített szabályok összessége. Ez a meghatározás már nem tulajdonít a vámokból származó államháztartási bevételeknek jelentőséget, sokkal inkább kereskedelempolitikai szempontból írja körül a vámjog fogalmát, amikor csak az árukkal kapcsolatos kereskedelmi műveletekre, intézkedések-

[21] 2006. évi XLI. törvény I. fejezet 1. cikk és II. fejezet 4. cikk.
[22] 2. fejezet E10./F18 fogalom.

re helyezi a hangsúlyt. Ezért lehet megfelelő a nemzetközi vámjog definiálására is.

Az általános melléklet egyébként „A vámkezelés és egyéb vámalakiságok" fejezetében (3. fejezet) megadja az illetékes vámhivatalokra, a nyilatkozattevőre, az árunyilatkozatra, az áru vizsgálatára és kiadására, valamint az áru felajánlására vagy megsemmisítésére vonatkozó előírásokat. A vámok és adók című 4. fejezetben az adók kiszabása, beszedése és megfizetése témakör kerül szabályozásra, ideértve a halasztott fizetés, visszafizetés szabályait is. A többi fejezetben – ebben is hasonlóan az Európai Unió Vámkódexéhez – a vámbiztosítékok, a vámellenőrzés, az informatikai szabályok, a vámhatóság és harmadik személyek kapcsolata, a vámhatóság aktusai és a jogorvoslat alapvető és általános szabályai olvashatók. Az általános melléklet tehát a vámjog és azon belül inkább az eljárásjog alapvető és ezért általános szabályait rögzíti, hasonló tartalommal és rendszerben is, mint egy nemzeti jogforrás, ezért a szerződő államok az Egyezményben foglalt jogharmonizációs kötelezettségeiket könnyen teljesíthetik.

A tíz, a jelen mű lezáráskor még hatályba nem lépett speciális melléklet (A–K) az egyes vámkezelési módokra és az áru származásának szabályaira ír elő rendelkezéseket. Így szabályozzák az áruk beérkezését a vámterületre, az import- és az exporteljárást, a vámraktárakat és a vámszabad területeket, a tranziteljárást, az aktív és passzív feldolgozást, az ideiglenes behozatalt, a vámokkal kapcsolatos jogsértő cselekmények következményeit, az utazókra, a postaforgalomra és a raktárakra vonatkozó speciális eljárásokat is.

Szintén a VET által előterjesztett egyezmények közé sorolható az Áruk ideiglenes behozataláról, Isztambulban 1990. június 26-án kelt Egyezmény,[23] amely a vámkezelési módok közül a már nemzetközi egyezményekkel is többször szabályozott ideiglenes behozatalra (pl. az „A. T. A. igazolványra" vonatkozó egyezmény) állapít meg egységes szabályokat, meghatározva az alkalmazandó okmányokat (az árukra az „A. T. A. igazolványt", a szállítóeszközökre pedig a „CPD-igazolványt") és az egyezmény hatálya alá tartozó árukat.

[23] Magyarországon kihirdette: 2005. évi CLXVIII. törvény az áruk ideiglenes behozataláról, Isztambulban, 1990. június 26-án kelt Egyezmény és mellékletei kihirdetéséről.

1.3. Az ENSZ és az Európai Unió vonatkozó egyezményei

A Vámegyüttműködési Tanács jelentős jogfejlesztő szerepe mellett meg kell említenünk az ENSZ és az Európai Unió ebben a tárgykörben hozott egyezményeit is.

A közúti árufuvarozásban az A. T. A. igazolványhoz hasonló egyszerűsítési és összehangolási célból fogadták el az érintett államok az ENSZ égisze alá tartozó egyezmények közé sorolható TIR igazolvánnyal történő nemzetközi fuvarozásra vonatkozó vámegyezményt és módosításait (Genf, 1975. november 14.).[24] A vámegyezmény célja, hogy a nemzetközi szállításokkal kapcsolatos adminisztratív formaságok összhangba hozatalában és egyszerűsítésében tegyen előrelépést, és ennek során – mintegy technikai előírásként – saját vámokmányaik helyett alkalmazva a tranzit (árutovábbítási) eljárásra a TIR igazolványt.

A TIR igazolványnál egyszerűbb és ezért annak felváltására alkalmas metódust vezetett be az Egységes Árutovábbítási Eljárásra vonatkozó 1987. május 20-án, Interlakenben kelt Egyezmény (Tranzitegyezmény).[25] Az egyezmény az Európai Unió és az EFTA-országok között, valamint az egyes EFTA-országok között lebonyolított áruszállításra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza; bevezet egy egységes árutovábbítási eljárást, amely egyaránt érvényes az adott esetben átrakodott, továbbított vagy raktározott árukra is, anélkül hogy azok fajtáját vagy származását érintené (1. cikk). A tranzitegyezmény az Európai Gazdasági Térséget lefedő területi hatállyal szabályozza a közúti árutovábbítás mint vámeljárás szabályait, egy ún. „T" okmány alkalmazásával, ezért jogegységesítő szereppel bír a térség és a vámunió vámjogára való tekintettel is.

A Vámformalitások Egyszerűsítésére vonatkozó, 1987. május 20-án, Interlakenben kelt Egyezmény[26] a vámeljárások során alkalmazott vámokmányok egységesítésével mutatott fel jogharmonizációs hatásokat.

---

[24] Magyarországon kihirdette: 2013. évi XLII. törvény az áruknak TIR-igazolvánnyal történő nemzetközi fuvarozására vonatkozó, Genfben 1975. november 14-én kelt vámegyezmény és módosításai kihirdetéséről.

[25] Magyarországon kihirdette: 83/1996. (VI. 14.) Korm. rendelet az Egységes Árutovábbítási Eljárásról szóló Egyezmény kihirdetéséről.

[26] Magyarországon kihirdette: 84/1996. (VI. 14.) Korm. rendelet a Vámformalitások Egyszerűsítéséről szóló Egyezmény kihirdetéséről.

Az Európai Közösség és az EFTA-országok ebben az egyezményben intézkedéseket határoztak meg a Közösség és az EFTA, valamint az egyes EFTA-országok közötti áruforgalom formalitásainak egyszerűsítése érdekében; ezért egy egységes adminisztratív okmányt (ún. Egységokmány; Magyarországon: Egységes Vámárunyilatkozat) vezettek be, amelyet minden kiviteli és behozatali eljárásra, valamint a szerződő felek között érvényesülő egységes árutovábbítási eljárással szállítandó áruforgalomban kell alkalmazni. Látszólag azonban csak egy technikainak is mondható kérdést, a vámokmányok egységesítését írja elő az egyezmény. Ha belegondolunk abba, hogy minden, vámeljárás alá vonásra szánt áruról az adott vámeljárásra vonatkozó vámáru-nyilatkozatot kell benyújtani, és ha nincs árunyilatkozat (a jogszabályi kivételektől eltekintve) vámkezelésre sem kerülhet sor,[27] akkor láthatóvá válik, hogy ez az egyezmény többet jelent, mint egy (vám)technikai szabályozás. Az egységes vámokmány bevezetése az Unió és az Európai Gazdasági Térség vámeljárására nagyon jelentékeny jogegységesítő hatást eredményez, hiszen az EGT államaiban a vámkezelések során mindenhol és mindenki alakilag és tartalmilag ugyanazon vámokmányokat alkalmazza, ezzel a vámeljárások adminisztratív eleme egyrészt leegyszerűsödött, mert megszűntek az egyes államok vámokmányai közötti különbségek, másrészt az eljárások maguk is gyorsabbá és jogi szempontból is kiszámíthatóbbá, egyértelműbbé váltak.

[27] Az Egységes Vámárunyilatkozatról részletesebben ld. Pardavi, 2012(a), 64–69.

2. A vámtarifák összehangolása

Amikor a nemzetközi kereskedelem megjelenésével az országhatárokon belüli vámok (út- és hídvámok) mellett megszülettek és a nemzetgazdaságok számára egyre fontosabbá váltak az ún. „határvámok", ezzel megjelent az igény olyan jegyzékek, vámtarifák kifejlesztésére, amelyek a külkereskedelemben nyelvi nehézségek nélkül alkalmazhatóak, könnyen értelmezhetőek és hasonló elvek szerint (pl. a váméru értéke alapján) határozták meg az áruk után fizetendő vámok mértékét, vagyis a vámtételeket.

Az 1931-ben elfogadott és 1937-ben módosított Genfi Nómenklatúra nem gazdasági, hanem éppen jogharmonizációs szempontból vált jelentős hatásúvá. Ugyanis ez a tarifa szolgált azután „Az áruk vámtarifában történő osztályozásáról" szóló, Brüsszelben, 1950. december 15-én megkötött egyezmény és az ezt módosító, Brüsszelben, 1955. június 1-jén aláírt jegyzőkönyv alapjául is. Ezt a több mint száz állam által alkalmazott tarifát a szakirodalom a Vámegyüttműködési Tanács nómenklatúrájaként ismeri. A vámtarifák tekintetében a jogközelítés azóta is töretlen, hiszen a VET 1983-ra kidolgozta az 1988-ban elfogadott Új Harmonizált Áruleíró és Kódrendszert, amelyet részben ma is alkalmaz az Európai Unió.[28]

A vámtarifák egységesítése legalább két területen és szempontból jelent, illetve eredményezhet jogharmonizációt. Az egyik harmonizációs eredmény, hogy az érintett államok vámtarifáik rendszerét, felépítését, sőt még az áruk vámtarifaszámait is egységesítik. Az ilyen tartalommal létrehozott tarifák segítik a nemzetközi áruforgalom gyorsítását, az azonos vámtarifaszámok az áruk azonosítását, és ezek a vámtarifák arra is alkalmassá válnak (mint például a Harmonizált Vámtarifa), hogy vámon kívüli célokat is szolgáljanak, mert alkalmazhatók lesznek az adózásban, a fuvarozásban és a külkereskedelmi statisztikában is. Ezek az egységesített vámtarifák a vámuniót meg nem valósító preferenciális egyezmények által csak korlátozott mértékben használhatóak, jobbára csak a vámtarifaszámok jelennek meg az egyezmények vám-

[28] A Tanács 2658/87/EGK rendelete a Harmonizált Rendszeren és Kombinált Nómenklatúrán alapuló Kereskedelmi Vámtarifáról.

csökkentéseket, származási szabályokat vagy éppen a preferenciák alóli kivételeket meghatározó részeiben.

A vámtarifákkal összefüggő másik jogharmonizációs jelenség a vámtarifákban foglalt vámtételekhez kapcsolódik. A vámtarifák alapvető jellemzője, hogy olyan árujegyzékként határozhatók meg, amelyek az áruk vámtarifaszáma, megnevezése mellett az árukhoz kapcsolódó vámtételeket is tartalmazzák. Fentebb már kifejtettem, hogy léteznek olyan nemzetközi jogforrások is, amelyek a vámtételekre vonatkozóan nem írnak elő jogharmonizációt. Be kell látnunk, hogy a vámtételek összehangolásának elmaradása alapvetően gátolja a nemzetközi kereskedelmet, és *Jacob Viner* tanait alkalmazva el is terelheti a kereskedelmi útvonalakat, vagy újabb beszerzési, értékesítési irányokat hozhat létre (*trade diversion, trade creation*). Talán ennek elkerülése és az exportjuk előtti akadályok elhárítása érdekében az államok által elfogadott preferenciális megállapodások mindegyik típusa kapcsolódik a vámtételek csökkentéséhez vagy eltörléséhez. A kereskedelmi megállapodások alapvető eleme, hogy a partnerek egymás meghatározott áruira vámcsökkentéseket (amik igazából a vámtételek csökkentését jelentik) adjanak, a szabadkereskedelmi egyezményeknél pedig ez a vámcsökkentés az egymás közötti forgalom összes árujára kiterjedhet. A vámuniókban már a vámtarifa és a benne foglalt vámtételek is közössé, vagyis azonossá válnak.

Ugyanakkor ki kell térnünk a vámtételek folyamatos csökkenésére. A csökkenés némely esetben nagyon jelentős. A GATT–WTO államok vámjaikat 1947-től kezdődően kisebb-nagyobb mértékben, de folyamatosan (körtárgyalásonként) csökkentik. A vámtételek eliminálódásának látványos példája az Európai Unió is lehetne, mert közös vámtarifájának 1968-ban történt elfogadása óta az Uruguay-forduló befejezésével (1994) iparcikkeinek átlagvámja 10,4%-ról 3,7%-ra süllyedt.[29] Azonban ezek a vámtételcsökkentések valószínűleg nem haladnak tovább hasonló sebességgel a jövőben, mert a fejlett országok vámjai ma már a minimumhoz közeli szinteket érik el, így a vámok eltörlésére inkább a preferenciális egyezmények keretében kerülhet sor. Mindenesetre nyilvánvaló, hogy a vámok mértékének csökkenésével együtt csökken a vámok fiskális jelentősége is.

[29] Weerth, 2009, 53–60.

Az áruk származása a vámtételekben is okozhat eltéréseket. Például az Európai Unió vámtarifájában egy adott áruhoz több mint negyvenféle vámtétel kapcsolódhat. Ennek alapvető oka az, hogy a tagjai által ráruházott szuverenitásból eredően az Unió alkalmaz egy autonómnak minősített vámtételt, amelyet a tarifában az „*erga omnes*"[30] elnevezésű hasábban látunk, és ezen felül olvashatóak azok a preferenciális egyezményekben rögzített, ennél kedvezményesebb vámtételek, amelyeket az Unió egyoldalúan vagy a partnereivel folytatott két- vagy többoldalú tárgyalásai eredményeként állapított meg.

[30] Az „erga omnes" vagy más rendszerekben az „autonóm" vámtételek sem egészen az ezeket előíró alany szuverenitásán alapulnak, hiszen ezek az általában „legnagyobb kedvezményes" vámként említett vámtételek, azaz azok, amelyeket a GATT–WTO rendszerében fogadnak el az államok.

3. A származási szabályok közeledése

A nemzetközi vámjog és kereskedelmi jog mára egyik kulcsfontosságú kérdéssé vált, hogy a vizsgált áru honnan, azaz mely országból származik. Ugyanis a származási hely határozza meg többek között az adott árura kivetett vám tételét és az egyes kereskedelempolitikai eszközök (pl. kontingensek) alkalmazhatóságát is. A vámszabályok elméletileg még ma sem követelik meg minden áru esetében a származás igazolását. Valójában a származás igazolására akkor van szükség, ha az áruhoz esetleg valamilyen kereskedelmi korlátozás kapcsolódik, vagy az importárura az általánoshoz képest kedvezőbb vámtételt szeretnének alkalmazni.

Az áruk származása a 20. század közepén még csak egyszerű technikai szabályozásnak tűnt. Huszár Ernő a szabadkereskedelmi övezetek tagállamainak harmadik országok áruival szemben alkalmazott eltérő mértékű vámjaival előidézett és által leírt deflexiós hatás kiküszöbölésének egy magától értetődő és viszonylag egyszerűen alkalmazható eszközeként mutatta be. Az eltérő mértékű vámtételekből származó nem kívánt vámelőnyöket, amelyek a vámbevételek átrendeződésével is járhatnak, amelyeket Huszár a szabadkereskedelmi övezet *de facto* jellegű kiterjesztésének is látott, meg lehet akadályozni az áruk származására vonatkozó egységes elvek és gyakorlatok bevezetésével.[31]

Bár ezek az elvek és gyakorlatok talán a hozzájuk kapcsolódó származási bizonyítványok alkalmazása miatt jogi szempontból és kezdeti formájukban inkább csak vámtechnikai, az USA jogában pedig eredetmegjelölési, azaz fogyasztóvédelmi előírásoknak tűntek, a preferenciális egyezmények elterjedésével a 20. század utolsó negyedétől számítva egyre nagyobb szerephez jutottak, és ma már a vám- és kereskedelempolitika lényeges eszközének és a preferenciális egyezmények nélkülözhetetlen részének minősíthetők. A származási szabályok összehangolását a nemzetközi vámjog és a nemzetközi kereskedelmi jog fejlődése szempontjából előremutató fejleménynek is tekinthetjük, egyes szerzők azonban rámutatnak arra, hogy a származási szabályokat protekcionista célokra is használhatják, ez pedig alááshatja a kívána-

[31] Huszár, 1994, 298.

tosnak tartott nemzetközi integrációt. Ugyanakkor a szabályok összehangolása erősítheti a Bhagvati által ismertté tett „spagetti-gombolyag hatást", azaz a preferenciális szerződések terjedését.[32]

Antoni Estevadeordal, Jeremy Harris és Kati Suominen a származási szabályok két különböző területéről írnak[33] Jacob Viner teóriája alapján. Az egyik az ún. „korlátozó" terület, mely alapvetően a fenti protekcionista eszközzel azonosítható; mert olyan kereskedelmi akadályt állít fel a preferenciális egyezmény tagjai és a harmadik országok között, amely akadályozhatja az ezek közötti kereskedelmet, fejlesztve ezzel azonban a tagok közötti árucserét. Ilyennek minősítik például a NAFTA-t. A másik pedig az „eltérítés", amely a tranzakciós költségek egyidejű emelésével eléri, hogy az áruk más országokból érkezzenek be a vámterületre (*trade-divergence)*; erre példa az Európai Unió és Mexikó közötti megállapodás.

A származási szabályok a preferenciális származás alapján két csoportba sorolhatók. Az egyik csoportba az úgynevezett „nem preferenciális" származás szabályai tartoznak, míg a másikat a „preferenciális" származás szabályai alkotják. Az első csoport – hasonlóan a vámtarifák „*erga omnes*" típusához – tulajdonképpen autonóm, azaz az adott állam által önállóan megalkotott szabályrendszert jelent, amelyet az állam alkalmazhat a vele szerződéses kapcsolatban nem álló országok áruival szemben. Ezek a származási szabályok az államok (ideértve természetesen a vámuniókat is) szuverenitásából kiindulva akár különbözőek is lehetnének, mégis a nemzetközi vámjog hatására nagyfokú harmonizáltság jellemző rájuk. Ennek oka a GATT–WTO egyezményekben keresendő. Ugyan a GATT 1947-es szövegében még nem található kifejezetten az áruk származásával foglalkozó szabály, Inama szerint azért, mert a GATT rendszere a legnagyobb kedvezmény elvén alapul és ez nem igényli az áruk származásának vizsgálatát, mert ez igazából már a diszkriminatív intézkedések sajátja lenne, de GSP-rendszer alapításakor szükségessé vált a támogatott fejlődő országok áruinak megkülönböztetése a nem kedvezményezett országokból származó áruktól, ezért megkezdődött a származási szabályok fokozatos kialakítása.

[32] Gasiorek – Augier – Lai-Tong, 2009, 147., 150.
[33] Estevadeordal – Harris – Suominen, 2009, 262.

Ezen folyamat jelentős állomása volt a fentebb már más szempontból említett Kiotói Egyezmény elfogadása, amelynek DI függeléke már foglalkozott a származás meghatározásával.

Az 1979-ben a GATT tokiói körtárgyalásán elfogadott GATT Vámérték Kódex és a VET által kidolgozott Új Harmonizált Áruleíró és Kódrendszer jelentette a származási szabályok multilaterális szintjét, egészen a GATT uruguayi fordulójának befejezéséig. Ekkor fogadták el a WTO Egyezmény részeként a Megállapodást a Származási Szabályokról.[34]

A megállapodás tárgyi hatálya hangsúlyozottan (1. cikk 1.) nem terjed ki a preferenciális megállapodások származási szabályaira, így még mindig a nem preferenciális származási szabályok körében járunk. Azonban a megállapodás nem tudta konkrétan meghatározni a származás szabályait. Tulajdonképpen csak addig jutott, hogy felállította a Származási Szabályok Technikai Bizottságát, és megbízta azzal, hogy teljesítse a megállapodásban meghatározott munkaprogramot (9. cikk 2.), amelynek alapján majd a Miniszteri Konferencia elfogadja az új származási szabályokat. Ezek elfogadására és hatályba lépésére azonban a jelen tanulmány lezárásig még nem került sor. Ugyanakkor a munkaprogramból kitűnik, hogy a nem preferenciális származás szabályai még mindig az 1970-es években megfogalmazott alapelvek körül forognak. Azaz meg kell határozni, hogy mely áruk tekintendők olyannak, amelyeket teljes egészében egy adott országban állítottak elő. Dönteni kell arról, hogy melyek azok a minimális műveletek vagy eljárások, amelyek önmagukban nem biztosítanak származó státust valamely árunak. Rendelkezni kell arról is, hogy milyen műveletek eredményeznek olyan lényeges átalakítást, amely megváltoztatja az áru vámtarifaszámát vagy alszámát, és ennek következtében az áru származását, illetve más olyan követelmények kiegészítő jellegű, illetve kizárólagos használatát, beleértve az érték szerinti százalékot és/vagy a gyártási vagy feldolgozási műveleteket, amelyek szintén lényeges átalakításnak minősülnek, és megváltoztathatják az áru származási helyét.[35]

---

[34] Ld. a 1998. évi IX. törvényben.

[35] Az Európai Unió is ezen keretek között határozta meg a nem preferenciális származás szabályait, ezért a jelenleg hatályban lévő Közösségi Vámkódex szabályai szolgálhatnak a fentiekre konkrét példaként, ld. 23. cikk (1) bekezdés: „Valamely országból származó áruk a teljes egészében ebben az országban létrejött vagy előállított áruk."; 23. cikk (2) bekezdés: „»Teljes egészében valamely országban létrejött vagy előállított áruk«: a) az ebben az országban kitermelt ásványi

A preferenciális származás szabályai eltérhetnek a nem preferenciális származás szabályaitól, erre ad felhatalmazást a származási szabályokról szóló megállapodás II. mellékletében olvasható közös nyilatkozat 1. pontja. A 2. pont meghatározza a preferenciális származási szabályok lényegét is: „preferenciális származási szabályoknak azok a törvények, szabályozások és általános érvényű adminisztratív határozatok minősülnek, amelyeket bármely Tag annak megállapítására alkalmaz, hogy áruk jogosultak-e a szerződéses vagy autonóm kereskedelmi rendszerek keretében nyújtott preferenciális elbánásra, amely a GATT 1994:I. cikke 1. pontjának alkalmazásán túlmenő vámpreferenciák megadásához vezet." Ez a definíció könnyen azt a következtetést is eredményezheti, hogy az államok annyiféle származási szabályt határozhatnak meg preferenciális megállapodásaikban, amennyit akarnak. A kezdeti preferenciális egyezményekben ez valóban így is volt, azonban éppen a most hivatkozott megállapodás hatására jelentősen egységesültek és ezzel egyszerűsödtek is a származás szabályai. A II. melléklet 3. a) pontja ugyanis meghatározza a származási státus megváltozásához vagy eléréséhez teljesítendő követelményeket: a vámtarifa-besorolás megváltozásának kritériumát, a hozzáadott érték szerinti százalék kritériu-

termékek; b) az ott betakarított növényi termények; c) az ott született és tenyésztett élőállatok; d) az ott nevelt élőállatokból származó termékek; e) az ott folytatott vadászatból vagy halászatból származó termékek; f) az ország parti tengerén kívül az érintett országban lajstromozott vagy bejegyzett és ennek az országnak a lobogója alatt hajózó hajókkal a tengerből kinyert tengeri halászati termékek és más termékek; g) az ebből az országból származó, az f) pontban említett termékekből a feldolgozó hajók fedélzetén előállított vagy termelt áru, amennyiben ezen feldolgozó hajókat az adott országban lajstromozták vagy jegyezték be, és azok annak lobogója alatt hajóznak; h) a parti tengeren kívül a tengerfenékről vagy a tengerfenék alatti altalajból nyert termékek, amennyiben az országnak kizárólagos joga van a tengerfenék vagy az altalaj kiaknázására; i) gyártási műveletekből és használt cikkekből származó hulladékok és maradékok, ha ezeket ebben az országban gyűjtötték össze, és kizárólag nyersanyagok visszanyerésére alkalmasak; j) a kizárólag az a)–i) pontban említett áruból vagy ezek származékaiból, bármely termelési szakaszban, ebben az országban előállított termékek"; 23. cikk (3) bekezdés: „A (2) bekezdés alkalmazásában az »ország« kifejezés magában foglalja az ország parti tengerét"; 24. cikk: „Azokat az árukat, amelyeknek az előállításában egynél több ország vett részt, úgy kell tekinteni, hogy abból az országból származnak, amelyben az utolsó lényeges, gazdaságilag indokolt feldolgozáson vagy megmunkáláson mentek keresztül az ehhez felszerelt vállalkozás területén, és új termék létrehozását eredményezték vagy az előállítás fontos szakaszát képezték"; 25. cikk: „Az olyan feldolgozás vagy megmunkálás, amelynek tekintetében megállapítást nyer, vagy a megállapított tények igazolják azt a feltevést, hogy annak egyedüli célja a meghatározott országokból érkező árura a Közösségben alkalmazandó rendelkezések megkerülése volt, semmilyen körülmények között nem származtatja az így előállított árut abból az országból, ahol az említett feldolgozást vagy megmunkálást végezték a 24. cikk értelmében."

mát, a gyártási vagy feldolgozási művelet kritériumát írhatják elő.[36] A II. melléklet 3. b) pontja lehetőséget ad a pozitív-negatív standardok alkalmazására is. Ha egy szabály meghatározza, hogy mely származási szabály nem ad származó státust az árunak, akkor logikai alapon az ezen kívüli származási szabályok megfelelőek lehetnek valamely pozitív (származást engedő) szabály részeként vagy magyarázataként. Ugyanakkor az egyes kritériumok alkalmazása és tényleges tartalma is az egyes preferenciális egyezményekben nagyon különböző lehet, mintha még nem létezne a származási szabályok egységes rendszere; ezért a megállapodás úgy is értékelhető, hogy nem ad valódi szabályokat a származásra, sőt egy szabályozási hiányt, űrt tart fenn,[37] ezzel terepet engedve a preferenciális egyezmények önálló megoldásainak.

Az utóbbi időben a gyártási vagy feldolgozási művelet meghatározása vált a származás leggyakrabban alkalmazott szabályává. Ez a preferenciális egyezményekben úgy jelenik meg, hogy az egyes, az egyezményben érintett árukra vámtarifaszámonként írják elő a származás megváltozásához a gyártási vagy feldolgozási műveletet, eseteként akár több mint száz oldal terjedelemben is. Ez a megoldás túlzott részletessége miatt talán nem eredményezi a származási szabályok alapvető egyszerűsítését, azonban pontos, félre nem érthető, s ezért jogalkalmazási szempontból kívánatos szabályozást nyújt. A jogegységesítés további eleme a származási szabályok, bírósági döntések és általános érvényű határozatok közzétételi és nyilvántartási kötelezettsége (3. pont c) és 4. pont).

---

[36] Ld. II. melléklet 3. pont: „A Tagok megállapodnak annak biztosításáról, hogy a) amikor általános érvényű adminisztratív határozatokat bocsátanak ki, egyértelműen meghatározzák a teljesítendő követelményeket. Nevezetesen: (i) azokban az esetekben, amelyekben a vámtarifabesorolás megváltozásának kritériumát alkalmazzák, az ilyen preferenciális származási szabálynak, illetve az alóla való bármely kivételnek világosan meg kell határoznia a vámtarifanómenklatúra azon vámtarifaszámait vagy alszámait, amelyekre a szabály vonatkozik, (ii) azokban az esetekben, amelyekben az érték szerinti százalék kritériumát alkalmazzák, ezen százalék kiszámításának módszerét is jelzik a preferenciális származási szabályokban, (iii) azokban az esetekben, amelyekben a gyártási vagy feldolgozási művelet kritériumát írják elő, pontosan meghatározzák a vonatkozó árunak preferenciális származó státust biztosító műveletet; b) preferenciális származási szabályaik pozitív standardon alapulnak. Azon származási szabályok, amelyek megállapítják, hogy mi nem biztosít preferenciális származó státust valamely árunak (negatív standard), megengedettek valamely pozitív standard magyarázatának részeként vagy olyan egyedi esetekben, amelyekben nem szükséges a származás határozott megállapítása."

[37] Inama, 2009, 22.

A származási szabályok osztályozásának másik, az előzőtől nem teljesen független módja a jogforrások szerinti osztályozás lehetne. *Inama* a szabályokat autonóm és szerződéses rendszerbe sorolja,[38] autonóm származási szabályokra példának jelöli meg a GSP, az AGOA, a Cotonoui Egyezmény szabályait. Szerződéses származási szabályoknak jelöli meg a NAFTA, a MERCOSUR, a COMESA és az ASEAN előírásait, továbbá a Cotonoui Egyezmény keretében az afrikai, karibi és csendes-óceáni országokkal kötött gazdasági partnerségi megállapodások származási szabályait is.

A származási szabályok között különleges helyet foglalnak el a kumulációs szabályok, amelyek a több országban történő feldolgozás, átalakítás eredményezte származási problémákat kívánják megoldani. Azonban ezek a szabályok preferenciális egyezményként nagyrészt különbözőek, kevés konzisztenciát mutatva egymással, s ezért itt valódi jogharmonizációról még nem lehetett beszélni. A szakirodalom[39] a kumulációnak szokásosan három típusát különbözteti meg: a bilaterális, a diagonális és a teljes kumulációt. Bilaterális kumuláció alatt az a helyzet értendő, amikor két kereskedelmi partner abban állapodik meg, hogy mely áruk mely partnerországból származóknak minősülnek.

A diagonális kumuláció már három vagy több kereskedelmi partner közötti kereskedelemhez kötődik. Az érintett országok azonban a diagonális származásról csak kétoldalú megállapodásokat kötnek; de ezek hatására megváltozhat az áru származásának helye, például ha A ország köt B-vel egy megállapodást, hogy az áru A-ból származik, de azt B országban feldolgozzák, és erről pedig B állapodik meg C-vel úgy, hogy az már B-ből származónak minősül. Az ún. pán-európai kumulációs rendszer is ezen az elven alapul, és így jelenik meg például az EFTA-, CEFTA-egyezményekben. De a NAFTA és a CAFTA is a diagonális kumuláció szabályait alkalmazza.

A teljes kumulációnál is legalább három ország állapodik meg, azonban ez sokkal rugalmasabb, mint az előző típus. A példánk szerint C mondhatja azt, hogy az árun elvégzett utolsó érdemi művelet helyét tekinti az áru szár-

[38] Uo. 23.
[39] Gasiorek – Augier – Lai-Tong, 2009, 157.

mazási helyének. A teljes kumulációra az ANZERTA és a SPARTECA származási szabályai hozhatók példának.

A legfrissebb GATT–WTO jogforrásokat létrehozó Bali Konferencia is érintette a származási szabályokat, és az ott elfogadott csomag részét képezi a fejlődő országok preferenciális származási szabályaira vonatkozó rövidnek mondható döntés is,[40] amely azonban a csomag más részeivel szemben nem hozott lényegesen új elemeket a származási szabályok rendszerébe. Jogharmonizációs elemként azonban megerősítették, hogy a fejlődő országok áruinak preferenciális elbánása és piacra jutása érdekében szükséges egyszerűsíteni és átláthatóbbá tenni a származási szabályokat, ezért a fejlődő országok áruival szemben autonóm módon alkalmazott származási szabályokat döntésben meghatározott irányelvek szerint kell meghatározniuk. Ezek az elvek (1.2–1.7. pontok) megismétlik a Származási Szabályokról szóló megállapodás II. mellékletének fentebb ismertetett 3. a) pontjában meghatározott származási kritériumokat (így a vámtarifa-besorolás megváltozásának kritériumát, a hozzáadott az érték szerinti százalék kritériumát, a gyártási vagy feldolgozási művelet kritériumát), azzal a kis nóvummal, hogy ezeket a módszereket lehet kombinálni is, és lehetőleg a megkövetelt hozzáadott érték a lehető legalacsonyabb legyen. A kritériumok számításával kapcsolatos előírás, hogy az is a lehető legegyszerűbb legyen, figyelemmel az átláthatósági elvárásra is.

A kumulációs előírásokra vonatkozóan az a fő célkitűzés, hogy a fejlődő országok számára legyen biztosítva az a lehetőség, hogy közösen osztozhassanak a felhasznált anyagok és a termelés során a származási előnyökben, azaz a feldolgozási, termelési folyamat során ne vesszen el a fejlődő országok árui számára biztosított preferenciális elbánás.

Az egyszerű és átlátható származási szabályokhoz a megfelelő okmányok, dokumentumok alkalmazására vonatkozó előírások is kapcsolódnak (1.8.). Általános elvárás, hogy garantálják a dokumentumok eredetiségét, valamint azt, hogy lehetőleg az exportőr saját maga is kiállíthassa és hitelesíthesse (ne kelljen más szervezetet vagy hatóságot felkérni erre), és ezen ok-

[40] Preferential Rules of Origin for Least Developed Countries. Ministerial Decision of 7 December 2013.

mányok ellenőrzésével kapcsolatban fejleszteni kell a kölcsönös vámügyi együttműködést, a kockázatelemzéseket is.

Az átláthatóság követelményének teljesüléséhez, a szabályok jobb megértéséhez és a legjobb gyakorlat kialakításhoz a GATT–WTO tagoknak be kell jelenteniük a fejlődő országok áruival kapcsolatos származási szabályokat (1.9.). A Származási Szabályok Bizottság évente értékeli a fejlődő országok árui importjának fejlődését, és ennek eredményét megküldi az Általános Tanácsnak. A Titkárság pedig biztosítja a lehetőséget a Fejlődő Országok Albizottságának, hogy az megismerje a jelentés eredményeit (1.10.).

A származási szabályok mellett lényeges szempont a származás igazolása is, ami általában származási bizonyítványokkal történik. Azonban ezek területén az egységesítés még nem történt meg, így más okmányokat alkalmaz a GSP-rendszer (FORM „A"), az Európai Unió (EUR I szállítási bizonyítvány, EUR-MED okmány, számlán tett exportőri nyilatkozat stb.) és másokat a többi kereskedelmi integráció (pl. a NAFTA CO-ot a NAFTA). Amint azonban ezek az integrációk egymással is szerződéses kapcsolatra lépnek, megállapodnak abban is, hogy egymás közötti kereskedelmi kapcsolataikban miként, milyen okmányokkal oldják meg a származás igazolását. Ebből következően a preferenciális egyezmények terjedése, számuk növekedése a származási bizonyítványok esetében is egy közvetetten jelentkező egységesítést eredményez.

4. A vám alapjának egységes meghatározása

A vámok történetét végigkíséri az a kérdés, hogy mi legyen a vám alapja. Történetileg az általános megoldás az áru mennyiségére kivetett ún. „mértékvámok" (vagy specifikus vámok) mellett az áru értékét a vám alapjául kijelölő szabályozás (pl. Arthasastra, phoros, vagy a korai újkorban a Books of Rates), vagyis az „értékvám" (*ad valorem* vám) volt.

Azonban az áru értéke és annak megállapítása is sok problémát okozhat a jogalkalmazóknak és a kereskedőknek is. A vám megállapítása már évezredek óta egyszerű számítással történik. A vám alapjához hozzá kell rendelni a vám mértékét, és máris megkapjuk a vám összegét. A fizetendő vám mértékét viszonylag pontosan meghatározza az alkalmazandó vámtarifa (csak a származási szabályok és a vámtarifa alkalmazása okozhat némi jogi természetű nehézséget), ha azonban a megfelelő vámtarifaszám és a származási szabályok segítségével megállapításra került a vámtétel, akkor már csak az áru értékének meghatározása okozhat bizonytalanságot. Ugyanis régóta köztudomású, hogy egy árunak az értéke nagyon sokféle tényezőtől determinált. Esetleg figyelembe lehet venni az áru számviteli nyilvántartásokban meghatározott értékét (könyv szerinti érték), de a számviteli szabályok sem teljes körűen harmonizáltak még Európában sem, ezért ez az érték sem adna objektív tartalmat. A vámokhoz bizonyos szempontból közel álló fogyasztáshoz kötött adók általában a „piaci" értékhez kötik az adó alapját. Már sorakoznak is a kérdések: Mi az a piaci érték? Melyik „piac" értéke? Mikori érték? Mely körülmények befolyásolják ezt az értéket? Mivel, milyen bizonylattal igazolható ez az érték?

A szabályozás jelentőségét és egyben indokoltságát a fenti kérdésekkel jelzett problémákon kívül akár önmagában is igazolja a vámfizetésre kötelezettek azon évezredes törekvése, hogy a fizetendő vám összegét a vám alapjának eltitkolásával, eltorzításával csökkentsék. Mindezekre tekintettel tehát elsődleges jelentőségű kérdés a vám alapjának, vagyis az áru értékének a meghatározása, amit már multilaterális szinten – szinte teljesen megvalósítva a globális szintű jogharmonizációt – az 1994. évi GATT VII.

cikke és a GATT VII. cikkének végrehajtásáról szóló Megállapodás[41] (a továbbiakban közismert nevén: Vámértékegyezmény) szabályozza. A Vámértékegyezmény nyolc cikkben (1–8.) határozza a meg a vámérték-megállapítás főbb szabályait, első helyre téve a felek közötti megállapodás alapján meghatározható „ügyleti értéket". A Vámértékegyezmény 22. cikkének 1. pontja a tagállam számára azt is előírja, hogy „törvényeit, szabályait és adminisztratív eljárásait" összhangba hozza a Vámértékegyezménnyel.

Az általános gyakorlat szerint ez az „összhangba hozatal" úgy történik, hogy a tagállamok vagy saját jogszabályaikba építik be szinte szöveghűen ezeket az előírásokat (pl. a Közösség Vámkódex 29–32. cikkei), vagy más esetekben csak utalnak rájuk (pl. az Európai Közösség és tagállamai, másrészről az Elefántcsontpart közötti átmeneti gazdasági partnerségi megállapodás 31. cikke).

Lényeges tagállami jogharmonizációs hatással is bíró kötelezettség az is, hogy a GATT-szabályokban ismert módon, a 12. cikk alapján, az az érintett importáló ország a GATT 1994. X. cikkével összhangban közzé köteles tenni a Vámértékegyezményt hatályba léptető szabályait.

A GATT–WTO-rendszer gondoskodik a joggyakorlat egységesítéséről és a jogfejlesztésről is, ezek érdekében felállításra került a valamennyi tag képviselőiből álló Vámérték Bizottság, amely fő feladatként konzultációs lehetőséget biztosít a vámérték-meghatározási rendszer bármely tag általi működtetésével kapcsolatos kérdésekről, valamint a Vámérték Technikai Bizottság is, amely a Vámegyüttműködési Tanács fennhatósága alatt technikai szinten biztosítja a Vámértékegyezmény értelmezésének és alkalmazásának egységességét.

[41] Ld. a 1998. évi IX. törvényben.

5. A vitarendezési szabályok egysége

A GATT Egyezmény és a preferenciális egyezmények is teret szentelnek a vitarendezési szabályoknak. Ezek a szabályok nem csak és nem kizárólag a felek közötti vámokkal, vámügyekkel összefüggő viták rendezésére próbálnak eljárási előírásokat adni, ezért kérdéses lehet, hogy miként illeszkednek ezen monográfia témájához. Miután a szerző szándéka szerint a globális vámjog egyes intézményeinek a fejlődését és az ebből megállapítható konzekvenciákat, tendenciákat vizsgálja és keresi, ezért az egységesülés, jogharmonizáció szempontjából érdemes egy rövid kitekintést tenni a vitarendezési szabályok összehangoltságára is.

A kereskedelmi viták rendezésének egyik, és nem új keletű módja, ha a vitás felek egy általuk létrehozott testületre bízzák a viták eldöntését. A Kiotói Egyezmény 10. cikke az Állandó Technikai Bizottságra bízza a szerződő felek egymás közötti vitás kérdéseinek rendezését, amit aztán az egyezmény módosítása egy ún. intézőbizottsághoz utal (14. cikk).

A vitarendezési eljárás megújítása és sokkal részletesebb szabályai a GATT 1994-es szövegében tűnnek fel, a B. függelék 2. Mellékletében (A vitarendezés szabályairól és eljárásairól szóló egyetértés). Itt lényegében a vitarendezést egy új fórumra, a Vitarendezési Testületre bízza a GATT. Az Egyetértés azonban nem teszi kizárólagossá és általánossá vitarendezési szabályait, ugyanis ezeket az 1. cikkben meghatározott hatókör szerint nem minden esetben és minden jogvitára kell alkalmazni, hanem csak az Egyetértés 1. Függelékben felsorolt egyezmények[42] konzultációs és vitarendezési szabályai és eljárásai szerint folytatott viták esetén. Az Egyetértés szabályait és eljárásait kell alkal-

---

42

A) A Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Egyezmény
B) Multilaterális Kereskedelmi Egyezmények
1. A) Melléklet Multilaterális Egyezmények az áruk kereskedelméről
1. B) Melléklet Általános Egyezmény a szolgáltatások kereskedelméről
1. C) Melléklet Megállapodás a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól
2. Melléklet Egyetértés a vitarendezési szabályokról és eljárásokról
C) Többoldalú Kereskedelmi Megállapodások
4. Melléklet Megállapodás a polgári légi járművek kereskedelméről
Megállapodás a kormánybeszerzésekről
Nemzetközi Tejtermék Megállapodás
Nemzetközi Marhahús Megállapodás

mazni a tagok közötti, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Egyezmény, illetve a jelen Egyetértés rendelkezései szerinti jogaikkal és kötelezettségeikkel kapcsolatos konzultációkra és viták rendezésére is, elkülönítetten vagy a más idetartozó egyezményekkel együtt. Sőt az Egyetértés lehetőséget biztosít különleges vagy kiegészítő vitarendezési szabályok alkalmazására is, amelyek a 2. Függelékében felsorolt[43] egyezményekben találhatók. Talán sikerült ezzel is érzékeltetni, hogy vitarendezés kérdésében a GATT–WTO szabályai is meglehetősen heterogének.

A következő kérdés, hogy a regionális és preferenciális egyezmények vitarendezési szabályai összhangban állnak a GATT szabályaival. A kérdés pontos megválaszolása szinte lehetetlen, mert ehhez mintegy 400 preferenciális szerződést kellene megvizsgálni. Általában azonban tipikusnak mondható megoldás, hogy a vitás felek hagyományos diplomáciai úton vagy egymás közötti konzultációkkal kívánják a vitákat megoldani, esetleg egy, a tagok által létrehozott bizottság is közreműködhet a vitarendezésben. A CEFTA és EFTA megállapodások is ezt a megoldást választották.[44]

---

[43] Az idetartozó egyezmények speciális és kiegészítő szabályai és eljárásai

Egyezmény	**Szabályok és eljárások**
Megállapodás az állat- és növény-egészségügyi intézkedések alkalmazásáról	11.2.
Textil és Ruházati Megállapodás	2.14., 2.21., 4.4., 5.2., 5.4., 5.6., 6.9., 6.10., 6.11., 8.1-8.12.
Megállapodás a kereskedelem technikai akadályairól	14.2-14.4., 2. Melléklet
Megállapodás a GATT 1994. VI. Cikkének végrehajtásáról	17.4-17.7.
Megállapodás a GATT 1994. VII. Cikkének végrehajtásáról	19.3-19.5., II.2. *f)*, 3. Melléklet
Megállapodás a támogatásokról és kiegyenlítő intézkedésekről	4.2-4.12., 6.6., 7.2-7.10., 8.5., 35. lábjegyzet, 24.4., 27.7., V. Melléklet
Általános Egyezmény a szolgáltatások kereskedelméről	XXII:3, XXIII:3
Melléklet a Pénzügyi Szolgáltatásokról	4.
Melléklet a Légi Szállítási Szolgáltatásokról	4.
Határozat a GATS egyes vitarendezési eljárásairól	1-5.

[44] CEFTA Agreement: Article 34 The Joint Committee.

1. The Parties agree to set up the Joint Committee composed of representatives of the Parties.
2. The implementation of this Agreement shall be supervised and administered by the Joint Committee.
3. For the purpose of the proper implementation of the Agreement, the Parties shall exchange information and, at the request of any Party, shall hold consultations within the Joint

Ehhez hasonló módszer tűnik fel a Magyarország, Lengyelország, Ciprus, Málta és más államok társulási szerződéseiben azzal a különbséggel, hogy itt a tagállam kormánya és az Európai Közösség/Unió Tanácsa és Bizottsága által létrehozott Társulási Tanácsban (Európai Megállapodás) tartották a konzultációkat, szintén nem alkalmazva a GATT–WTO szabályait. Azonban úgy tűnik, hogy a preferenciális egyezmények nem alkalmasak arra, hogy kiváltsák, vagy helyettesítsék a WTO vitarendezési képességét. Elsősorban arra való tekintettel, hogy a preferenciális szerződés alanyainak száma lényegesen kisebb, mint a WTO tagsága, ezért a vitarendezés csak sokkal szűkebb gazdasági és politikai körben történhet meg, ezzel esetleg sérthetve más államok, gazdasági szereplők érdekeit, így újabb viták is születhetnek, ezért az államok preferenciális egyezményeikben egyre ritkábban térnek el a WTO rendszerétől.

Az Európai Unió által a 2000-ben Mexikóval és a 2002-ben Chilével megkötött szabadkereskedelmi megállapodásokban alkalmazott vitarendezési rendszer már harmonizál a WTO rendszerével is.[45]

A NAFTA viszonylag rugalmas módon különböző megoldásokat alkalmaz a viták egyes eseteire. A 19. fejezetben az antidömping és kiegyenlítő vámokkal kapcsolatos eljárásokkal, a 11. fejezetben a befektetővédelmi szabályokkal, a 14. fejezetben a pénzügyi szolgáltatásokkal foglalkozó speciális szabályok találhatóak,[46] míg a 20. fejezet tartalmazza az általános vitarendezési eljárást. Ez utóbbi már nagyon emlékeztet a WTO rendszerére (konzultáció, döntéshozó testület) valószínűleg azon okból is, hogy szinte egy időben született a két szabályozás. A 14. fejezet érdekessége, hogy 15, a kérdésben szakértelemmel rendelkező személyből választják ki a döntéshozó testületet. A MERCOSUR 1991-es alapítását követően, 2002-ben igazította vitarendezési mechanizmusát a WTO rendszerhez és így tett 1996-ban az ASEAN is.[47]

Committee. The Committee shall keep under review the possibility of further removal of the obstacles to trade between the Parties.

4. The Joint Committee may take decisions in the cases provided for in this Agreement. On other matters the Committee may make recommendations.

[45] Bercero, 2006, 393.

[46] Mestral, 2006, 359–360.

[47] Davey, 2006, 349–353.

6. Vámügyi és igazgatási együttműködés

Nem kétséges, hogy a vámhatóságok és a vámeljárásokban közreműködő személyek (pl. vámügynökségek) feladatai és szerepe és az ezzel kapcsolatos paradigma a 21. században jelentős változásokon esnek majd át. Már most láthatók azok a jogi alapok is, amelyek a vámeljárásokat és az ebben közreműködök kötelezettségeit az elektronikus eljárások bevezetése és ezzel a vámkezelési időtartamok lerövidítése irányába terelik. Az elmúlt évszázadhoz képest a vámrendszerben különös figyelmet kap a biztonság, ide értve a nemzetek gazdaságának, az egyéneknek és a nemzetközi gazdaságnak a biztonságát is. Nemzetközi fórumokon ezzel kapcsolatba új stratégiai programokat és célokat fogalmaznak meg. Így ismert a WCO Customs Data Model, a WCO Capacity Building in Customs, WCO Safe Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade[48] és még más, a vámjogot közvetlenül nem érintő programok is.

A WCO azt is felismerte, hogy az új globális kihívások a vámhatóságokat szorosabb együttműködésre ösztöntik. Ebben az WCO-nak magának is fontosabb szerepet kell betöltenie, vállalva egy új „Globális Vámügyi Együttműködési Halózat" („Global Customs Cooperation Network" kiépítését, ami információ áramlást és adattárolást is lehetővé tenne az export, import és tranzit eljárásokról; s ez a hálózat javaslatokat, ajánlásokat dolgozna ki a nemzetközi ellátási hálózatok többszörös ellenőrzésének az elkerülésére.[49]

A globális kereskedelemkönnyítésről szóló megállapodás (TFA) 12 cikke már a vámhatóságok között információcsere jogi alapját is megteremti. A tagok kétoldalú, vagy akár multilaterális és/vagy regionális egyezmények keretében szabályozhatják adatcseréiket, így ezek az egyezmények akár preferenciális egyezmények (vagy inkább csak azok vonatkozó fejezetei) is lehetnének.

A preferenciális egyezmények hatásossága, eredményes végrehajtása egyébként igényli is a szerződő felek valamennyi hatóságának együttműkö-

[48] Mosiej, 2009.
[49] Gordhan, 2007, 53.

dését. Az együttműködés jelentheti a vámjogszabályokkal és a vámeljárásokkal kapcsolatos információcserét, a vámeljárásokra vonatkozó közös kezdeményezések, reformok, technikai egyszerűsítések kidolgozását, az adatcserét és a közigazgatási jogsegélyt is. A preferenciális egyezményeken túlmutatóan a szerződő felek érdekeik védelme, képviselete érdekében rendszerint közös álláspontot alakítanak ki a vámügyekben illetékes nemzetközi szervezetekben, például a WTO-ban, a Vámügyi Világszervezetben, az Egyesült Nemzetek Szervezetében és az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájában, illetve együttműködnek más intézményekkel például az Európai Bizottság Európai Csalás Elleni Hivatalával (OLAF).

A vámügyi és igazgatási együttműködés szabályai azonban nem harmonizáltak, azok egyezményenként eltérőek. Ennek talán legfontosabb oka, hogy a vámegyezmények egyik változata sem jut el arra a szintre, amikor a felek közös vámigazgatása is megvalósulna. Még az egyébként a vámügyi integráció elismerten magas fokát képviselő Európai Unió hatályos Közösségi Vámkódexe sem emeli közösségi hatáskörbe a vámigazgatást; annak szabályozása tagállami hatáskörben maradhatott (pl. a közösségi vámjog végrehajtásáról szóló 2003. évi CXXVI. törvény, a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény), azonban szükségessé vált a vámunióban résztvevő államok vámhatóságai együttműködésének külön szabályozása (Európai Unióról szóló szerződés K.3 cikke alapján létrehozott, a vámigazgatási szervek közötti kölcsönös segítségnyújtásról és együttműködésről szóló, Brüsszelben, 1997. december 18-án kelt Egyezmény).[50]

Ugyanakkor és éppen a fentiek miatt (hiszen közös vámigazgatást még hoznak létre), a preferenciális egyezmények egyik jellemző vonásának tekinthetjük, hogy szinte mindegyikük rendelkezik egy, a vámügyi együttműködésre vonatkozó, hosszabb-rövidebb fejezettel. Ilyen például az Európai Unió és tagállamai, másrészről a Koreai Köztársaság közötti szabadkereskedelmi megállapodás VI. fejezete, ami a kölcsönös igazgatási jogsegély általános szabályait is tartalmazza az erre vonatkozó külön jegyzőkönyvben, vagy a NAFTA V. fejezetének F. része, amelynek sajátossága, hogy a

[50] Kihirdette a 2006. évi LXXXIX. tv.

felek egy munkacsoportot és azon belül egy vám-alcsoportot is létrehoztak az együttműködésből származó feladatok végrehajtására és segítésére (513. cikk).

Külön kutatható terület lehetne a vámigazgatások szerepe a nemzeti és nemzetközi vámjog területén, valamint a vámigazgatási szervek közötti kölcsönös jogsegélyről és együttműködésről szóló egyezmények köre is.

Ezen egyezmények száma is jelentős, ugyanúgy átszövik a földkerekséget, mint a preferenciális megállapodások, és talán azt is ki lehet jelenteni, hogy számuk minden bizonnyal megközelíti a preferenciális egyezményekét. Mégis úgy vélem, hogy az ezen egyezményekben általában szabályozott kérdésekben (a vámjogszabályok megsértését érintő vizsgálatok, nyomozás keretében történő kölcsönös segítségnyújtás és együttműködés) a megkereső és megkeresett hatóság is saját nemzeti rendelkezései alapján jár el, s ezek az eljárások – és ebből következően maguk az egyezmények – nem képezik jelentős területét a globális vámjognak, ezért vizsgálatukra most nem került sor.

XI. fejezet: Következtetések

A vámok, az állami szuverenitás és a kereskedelem egymáshoz szorosan kapcsolódó fogalmak. A könyv történeti része és az aktuális preferenciális szerződéseket elemző fejezete is azt látszik igazolni, hogy a vám kezdeti fiskális funkciója mellett, már az ókortól kezdődően mutatott kereskedelempolitikai jellemzőket, de egészen a 19. század végéig a vámok alapvetően a kincstárak és az államháztartások bevételi elemének minősültek és ebből következően a jogtudomány is pénzügyi jog egyik intézményének tekintette ezeket. A GATT megjelenésével azonosítható új világkereskedelmi rendszer és az ezt szabályozó nemzetközi egyezmények hatására a vámok fiskális funkciója helyett a 20. század közepére már a kereskedelempolitikai szerep vált dominánssá. Ma a vámok egyre kisebb részét jelentik a GATT–WTO rendszerhez csatlakozott államok költségvetési bevételeinek, vagy már ki is kerültek ezek közül (a vámunióknál a vámok magát az uniót illetik, így a magyar államháztartási törvények 2004 májusa óta nem is nevesítik a vámokat a közbevételek között), de a vámok a kereskedelempolitika egyik alapvető instrumentumaként továbbra is vitathatatlan szereppel bírnak a nemzetközi kereskedelem szabályozásában. Az úgynevezett „autonóm" vámokkal az államok, saját szuverenitásuk alapján, önállóan határozzák meg az import (és ritkábban az export, tranzit árukra kivetett) vámjaik alapját, mértékét és állítják fel saját vámrendszerüket, ezért ezek a vámok még inkább közbevételi jellegűek.

Azonban ma már alig található olyan állam (manapság talán csak Mianmar és néhány sziget a Csendes-óceánban), amely csak autonóm vámokkal és vámrendszerrel rendelkezik és nem köt partnereivel kereskedelmi megállapodásokat. Ezen egyezmények (a könyvben preferenciális megállapodások vagy PTA-k) az egyéb nem konkrétan vámvonatkozású rendelkezéseik mellett tartalmazhatnak egyoldalú és viszonosságon alapuló vámcsökkentéseket, amelyek elérhetik a szabadkereskedelmi szerződések vagy akár a vámuniók szintjét is.

A preferenciális megállapodások alaptípusát – a GATT XXIV. cikkely szerint ideiglenes megállapodást – a szerződő államok még azért kötötték

meg, hogy egy átmeneti időszak után szabadkereskedelmi övezetet vagy vámuniót hozzanak létre. Ez a korlátozás és cél egészen 1995-ig nem vezetett a PTA-k számának feltűnő növekedéshez. Eddig tehát a preferenciális megállapodások nem voltak egyebek, mint a multilaterális kereskedelmi liberalizáció (GATT) elemi építőkövei. 1995 óta azonban a preferenciális szerződések száma folyamatosan növekedett és csak 2013-ban és 2014-ben látható ebben a tendenciában egy átmenetinek tűnő megtorpanás.

A preferenciális szerződések száma megnövekedésének jogi okai elsősorban a GATT–WTO szabályozás gyengeségében, pontatlanságában keresendők. Ahogy már rámutattam, a GATT XXIV. cikkelye az „átmeneti időszak" mint szabályozási feltétel megtartásával egy kiskaput hagyott meg a tagállamok számára. Ehhez a szabályozási elégtelenséghez – mintegy annak hatását fokozva – a WTO Dohai Fordulójának problémái és a világgazdasági válság is hozzájárul(t).

A GATT reformját hozó Uruguayi Fordulót követően a szervezet tagjai a WTO tagjai Dohában, 2001. november 9–14-e között tartott negyedik miniszteri értekezletén döntöttek új forduló indításáról. A tárgyalások témái között a 29. pontban szerepel a regionális kereskedelmi megállapodásokra vonatkozó szabályok átgondolása is.[1] Ezek nyilvánvalóan lényegesen érintették volna a GATT–WTO XXIV. cikkében foglalt szabályokat. A 2004-ben Davosban tartott világgazdasági fórumon még az volt az elképzelés, hogy rövid időn belül módosítják majd az államok a XXIV. cikk tartalmát. Erre utalt Supachai Panitchpakdi WTO ex Director-General felszólalása is, aki arra hívta fel a tagok figyelmét, hogy az új regionális kereskedelmi megállapodásokra vonatkozó tárgyalásaikat függesszék fel addig, amíg a Dohai Forduló sikeresen be nem fejeződik.[2] A WTO volt vezérigazgatója a regionális kereskedelmi megállapodásokat a világkereskedelemre és a világgazdaságra is veszélyes intézménynek tartotta, szerinte ezek aláássák a

[1] „29. We also agree to negotiations aimed at clarifying and improving disciplines and procedures under the existing WTO provisions applying to regional trade agreements. The negotiations shall take into account the developmental aspects of regional trade agreements." [Elérhető: http://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dohaexpalined_e.htm. Letöltés ideje: 2009.05.14.)]

[2] Pitschas, 2005, 118.

szabadkereskedelmet.[3] Azóta már tudjuk, hogy a Dohai Forduló sikeres befejeződéről szó sincs, és ráadásul 2008-ban kialakult egy súlyos világgazdasági válság is. Úgy tűnik, hogy a WTO tagjai sem vették komolyan a vezérigazgató felhívását, hiszen a válságban gazdasági érdekeik az azonnali lépések mellett szólnak. Így az Európai Közösség időközben újabb bilaterális megállapodásokat kötött egyes mediterrán országokkal, és tárgyalásokat kezdett a MERCOSUR államokkal, sőt szomszédsági politikája keretében Moldáviával, Grúziával, Örményországgal, Ukrajnával is.

A Dohai Forduló tárgyalásainak sorozatos eredménytelensége és a szaporodó bilaterális PTA megállapodások a protekcionizmus, ezzel a diszkrimináció és a GATT–WTO-val szembehelyezkedő pénzügyi szuverenitás erősödését látszanak igazolni, amik egyébként is tendenciák a világválságok idején. Ezt a tendenciát még felerősíti a nyersanyagokért, energiáért való versenyfutás és ez így együttesen magát a globalizációt, a szabad kereskedelmet és intézményeit veszélyezteti.[4] Ezért 2009-ben – ismét Davosban – a WTO több tagországának kereskedelmi minisztere is kiállt a nyílt és szabályozott nemzetközi kereskedelmi normák mellett, ami alapfeltétele a gazdasági növekedésnek, az új munkahelyek létrehozásának. Ezért felszólították a Kereskedelmi Világszervezet valamennyi tagját, hogy a nemzetközi kereskedelemben tartózkodjanak új korlátozó intézkedések bevezetésétől, amik csak mélyítenék a válságot.

Az Európai Unió azonban – bár elfogadta az agrártámogatások megszüntetését – nem hagyott fel az újabb bilaterális szerződésekre irányuló politikájával; ennek bizonyságaként szolgál a 2009. május 7-én, Prágában a

[3] Supachai Panitchpakdi: „There is a bigger danger. By treating some countries preferentially, bilateral and regional deals exclude others – fragmenting global trade and distorting the world economy. Instead of liberalizing trade – and widening growth – they carve it up. Worse, they have a domino effect: bilateral deals inevitably beget more bilateral deals, as countries left outside are forced to seek their own preferential arrangements, or risk further marginalization. This is precisely what we see happening today. There are already over two hundred bilateral and regional agreements in existence, and each month we hear of a new or expanded deal. There is a basic contradiction in the assumption that bilateral approaches serve to strengthen the multilateral, rules-based system. Even when intended to spur free trade, they can ultimately risk undermining it." (Elérhető: http://www.wto.org/english/news_e/spsp_e/spsp22_e.htm. Speech on the 26. February 2004 in the National Press Club – Washington D.C. Letöltés ideje: 2009.05.14.)

[4] Marján, 2009, 93.

Keleti Partnerségről elfogadott közös nyilatkozat, amelynek az 1-4 pontjaiban a kétoldalú kapcsolatok létesítésére és elmélyítésére helyezik a hangsúlyt, mintegy elutasító választ adva a davosi kérésekre. Újabb példa erre a folyamatra a 2010. október 7-én az Európai Unió és a Dél-Koreai Köztársaság között aláírt szabadkereskedelmi megállapodás is.

A GATT–WTO döntéshozási eljárásnak körülményessége és ebből eredő lassúsága is ösztönözheti a tagokat újabb és újabb preferenciális megállapodások megkötésére. A probléma lényege abban áll, hogy a GATT tárgyalások során a tagok vagy a bilaterális szelektív tárgyalási elvet (amikor minden tag mindegyik taggal tárgyal) vagy pedig a lineáris vámcsökkentést alkalmazzák. Bár tudjuk, hogy a WTO tárgyalások során is a világgazdaság domináns szereplőihez (kifejezetten az USA és az Európai Unió játszik itt főszerepet) igazodnak a döntések, de a döntéshozatalhoz szükséges a konszenzus,[5] ebből eredően a döntéshozatal során valamennyi GATT tagnak vétójoga van. A konszenzust azonban általában csak lassan lehet elérni. Először a napirendek listájában kell a lehető legtöbb tagállam érdekei szerint megállapodni, majd alkalmazva a legnagyobb kedvezmény, a kölcsönösség és a viszonosság elvét, tárgyalási csoportokat hoznak létre, amelyekben bilaterális vagy multilaterális tárgyalásokra kerül sor. A végső megállapodás létrehozásához a WTO vezérigazgatója a tárgyalások kritikus szakaszában gyakran alkalmazza az informális „Green Room" megbeszélést. Ebben csak a vezérigazgató által meghívott képviselők vesznek részt, de mindig jelen vannak az Egyesült Államok és az Európai Unió képviselői és a Dohai Forduló során Japán és Kanada is, időnként pedig Brazília, India és Ausztrália képviselői akár együtt vagy külön-külön. A vezérigazgató természetesen meghívhat más fejlett vagy fejlődő országot is. Tehát a Green Roomban létrejöhet egy informális egyezség, amit aztán az egyezségben részt vevő, jelentős befolyással bíró államok – ha tudnak – partnereikkel elfogadtatnak. Azonban egyre több állam sérelmezi, hogy a Green Room tárgyalásokra nem hívják be, és a megbeszéléseken elhangzottak sem mindig nyilvánosak, ezért egyre több tag nem fogadja el ezt az eljárást, ami

[5] A Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény IX. cikke szerint a döntéshozatal során minden tagnak egy szavazata van, illetve az Európai Uniónak annyi, ahány tagja van.

a Dohai Forduló elhúzódásának és eredménytelenségének is egyik oka lett.[6]Az államok azonban nem mindig tudják egy-egy konszenzus teljesülésétől függővé tenni gazdasági érdekeiket, és még kevésbé képesek sok évig várni a konszenzusra, ezért kétoldalú megállapodásaikkal próbálják a multilaterális eljárásokkal (vagy azok hiányával) keletkező űrt kitölteni.[7]

A vámpreferenciák globális rendszerének elemezését követően megállapítható, hogy a világgazdaságban jelenleg a két legnagyobb kereskedelmi hatalom, az EU és az USA által alkalmazott preferenciális egyezmények az irányadók. Szinte mindegyik állam, illetve integráció kötött már megállapodást egyikükkel. Még a Kína által megvalósítandó integrációk is számolnak az EU és/vagy az USA potenciális tagságával. Ebből következően érdemes összehasonlítani a két hatalom által kötött preferenciális egyezményeket, kitérve a GATT XXIV. cikkelyével való kapcsolatukra is.

Horn, Mavroidis és Sapir a fenti tárgyban írt tanulmányukban[8] megállapítják, hogy a preferenciális szerződések 1995-ig jóformán csak az áruk kereskedelmére vonatkozó szabályokat tartalmazták, majd ezt követően fokozatosan kerültek szabályozási körükbe olyan területek is, amelyek még a mai WTO egyezményekben sem találhatóak, így a beruházásvédelmi, a gazdasági versenyre, a munkaügyi kérdésekre, a környezetvédelemre vagy a szabványokra vonatkozó előírások. Nevezett szerzők ezért a vizsgált egyezmények szabályozási területeit két csoportba, a GATT–WTO előírásainak megfelelőeket a „WTO +" csoportba,[9] míg az előbbieknél szélesebb tárgyú szabályozást megvalósítóakat a „WTO-X" csoportba [10]sorolták.

A WTO + egyezmények szabályozási tárgya az EU és az USA esetében általában azonos. Három elem mindegyikben megtalálható: az ipari termékekre és a mezőgazdasági árukra vonatkozó vámcsökkentések és egyéb előírások, valamint a TRIPs. Az EU egyezményekben ezeken felül, még a vámigazgatásra, a szabványokra, műszaki-technikai előírásokra, az antidömping és kiegyenlítő vámokra vonatkozó rendelkezéseket találhatunk.

[6] Jones, 2010, 88–89.
[7] Trakman, 2008.
[8] Horn – Mavroidis – Sapír, 2011, 150–172.
[9] Pl. EU-Izrael, EU-Törökország, EU-Tunézia, EU-Mexikó, USA-Izrael, NAFTA, USA-CAFTA-DR stb.
[10] Pl. az előzőeken túl: EU-Marokkó, EU-Dél Afrika, USA-Peru, USA-Ausztrália.

Az USA egyezményei is tartalmazzák ezeket, de gyakori, hogy az egyezményekbe felveszik az állami beszerzések (közbeszerzések) és a kivitelt terhelő adók kérdését is. Ezek az egyezmények kivitel nélkül megfelelnek a GATT Egyezmény XXIV. cikkelyének és a GATS V. cikkelyének is.

A WTO-X egyezmények a környezetvédelem, a szellemi tulajdon, a beruházások védelme és a tőke mozgására vonatkozó rendelkezésekkel térnek el a WTO – ezeket nem tartalmazó – előírásaitól. Ezek a szabályozási területek mind az USA, mind pedig az EU egyezményeiben megtalálhatók, de az USA szerződéseiben még általában a munkaerő-piaci, korrupcióellenes és adatvédelmi előírások is fellelhetőek. Az EU szerződései foglalkoznak még a kulturális együttműködéssel, az ipari kapcsolatokkal, az oktatással és képzéssel, a kutatás-fejlesztéssel, a pénzügyi szolgáltatásokkal, a pénzmosás elleni szabályokkal, a drogok elleni fellépéssel, az emberi jogokkal és a szociális ügyekkel, valamint a területi együttműködéssel és a politikai párbeszéddel is.

A fenti elemzés azonban nem mutat rá az egyezmények egyéb feltételeire, amelyeket általában az egyes egyezményekben található pénzügyi támogatásokkal összefüggésben szabnak a donorok. Így hivatkozni lehet az USA által a GSP rendszerben meghatározott feltételeire (először is a kedvezményezett országnak fejlődő országnak kell minősülnie, el kell ismernie a nemzetközileg elismert munkavállalói jogokat és csökkentenie kell a kereskedelmet torzító politikákat és gyakorlatokat) vagy Andoki Kereskedelmi Preferencia Törvényre, ami a drogok megsemmisítését is célul tűzte ki.[11]

Az egyezményekkel kapcsolatban megállapítható, hogy főbb elemeikben vagy inkább szabályozási tárgykörükben hasonlónak tűnnek, de a szabályok részletei jelentősen különböznek, nincs még egység a származási szabályok, az áruk megjelölése, a beruházási szabályok, a vámcsökkentések vagy még az elektronikus (online) vámtarifák területén sem. Ezért a jövendő szabályozásban a WTO-nak és az adott államoknak ahhoz, hogy a nemzetközi kereskedelem még liberalizáltabb és akadálymentesebb legyen, legalább ezeken a területeken előre kell lépniük, szabályaikat harmonizálniuk. Ebben az egységesítésben az EU és az USA juthat főszerephez a vi-

[11] Nuno, 2011, 175–179.

lágkereskedelemben betöltött helyzetüknél fogva és az általuk megkötni tervezett egyezményre gondolva is.

A preferenciális megállapodás terjedésének újabb kiváltó oka is kapcsolódik a GATT–WTO válságához. Ez az ok pedig a fejlődő országok kereskedelempolitikájának érdemi megváltozásában áll. Hagyományosan a fejlődő országok egy-egy fejlett ország köré (pl. USA) csoportosulva vettek részt a világkereskedelemben, és kötöttek ún. hegemon bázisú PTA-kat például biztonságpolitikai és/vagy kereskedelem-terelési (trade-driversion; Jacob Viner után) célokkal. Azonban az elmúlt húsz évben világosan mutatkoznak annak jelei, hogy a fejlődő országok kilépnének eddigi szerepükből, és ezért már egymás között[12] is kötnek preferenciális megállapodásokat, amelyeket J. Bhagwati „intra-developing-country PTA"-nak nevez.[13]

A PTA-kat elemezve Baldwin[14] a 21. századi RTA-kat úgy tekinti, hogy ezek egyidejűleg már a még a hagyományosnak tekinthető kereskedelmi megállapodások, de egyben „termelést megosztó" (production-sharing) egyezmények is. Rámutat arra, hogy ezen egyezmények megjelenésével megdőlni látszik a 19–20. századi szabadkereskedelmi paradigma, ami alapvetően a vámtarifák csökkentésével, származási szabályok bevezetésével és multilaterális egyezmények keretében kívánta az áruk határokon történő átvitelét szabályozni. Véleménye szerint a 21. század egyezményei már nem törekednek a multilateralizmusra, megfelel nekik a regionalizmus (az ún. „mega-regionalizmus"), és már nem a vámmérték csökkentése a domináns bennük, hanem az egyéb kereskedelmi akadályok megszüntetése, mert a nemzetközi termelési rendszerek, az áruk határokon történő átszállítása nélkül, más államokban végzett termelési beruházásaik útján is képesek árut egy adott ország piacára juttatni.

Baldwin elmélete azonban csak a fejlett világ legfejlettebb országaira alkalmazva (és itt csak az iparcikkekre) tűnik igazolhatónak. Azon országok esetében, amelyek hazai erőforrásaik révén az éghajlatuknak megfelelő mezőgazdasági produktumokat vagy sajátos nyersanyagjaik, iparuk és technológiájuk révén speciális (máshol nem gyárható) terméket állítanak elő, a

[12] Pl. a Pakisztán és Srí Lanka között 2005-ben hatályba lépett szabadkereskedelmi megállapodás.
[13] Bhagwati, 2008, 41–45.
[14] Baldwin, 2014, 27–29.

hagyományos értelemben vett export még létkérdés. És miután az importáruk árát a vám is befolyásolja, ezért a vámtételek csökkentése, álláspontom szerint, még sokáig központi kérdése lesz a preferenciális megállapodásoknak.

Baldwin elmélete egy másik – a kutatás témájával nem szorosan összefüggő – kérdésre is ráirányítja a figyelmet. Baldwin ugyanis a RTA-k vizsgálatánál a nemzetközi termelési rendszerek termelést megosztó egyezményeiről beszél. Azonban a nemzetközi termelési rendszerek nem azonosíthatóak az államokkal, hanem sokkal inkább a multinacionális vállalatokkal. Ezen vállalatoknak és azon országoknak, amelyek területein a vállalatok gazdasági tevékenységet folytatnak, az érdekeik azonban nem mindig esnek egybe, ezért nehéz elképzelni (de nem lehetetlen), hogy az államok csak és kizárólag egyes vagy esetleg több, a területükön működő multinacionális cég érdekét vegyék figyelembe a kereskedelmi egyezményeikre vonatkozó tárgyalásik során.

Azonban Baldwin felvetése is ösztönzőleg hat a preferenciális megállapodások jövőjének és ezzel kapcsolatban a GATT–WTO rendszer jövőjének átgondolására is.

Az alapvető kérdés, hogy a preferenciális szerződések kapcsán csak a GATT–WTO jövőjéről, vagy még ennél is tágabb értelemben a globális gazdaság jövőjéről legyen szó.

Ma már szinte biztosnak tűnik, hogy a hagyományos globális kereskedelemnek az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény keretében kialakított korszaka a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény 1995. január 1-jén történt hatálybalépésétől kezdődő évekkel éri el végét. A 2013-ban elfogadott Bali-csomag is tulajdonképpen csak a WTO megmentésére tett egyik utolsó kísérletnek tekinthető; szerény tartalmának elfogadása talán azt igazolhatja a WTO tagjai és így a világ felé is, hogy a WTO még működik és képes befolyásolni a világkereskedelmet. A Bali-csomag azt tanúsítja, hogy az Európai Unió és az USA is fontosnak tartja a multilaterális kereskedelmi rendszer működését és fokozatos javításának szükségességét. Így a Bali Konferencia valódi elmozdulást jelent e cél teljesítése felé és egyezséget hozhat a kereskedelmi eljárások

egyszerűsítését célzó WTO-egyezmény elfogadását illetően, korlátozott eredményességgel zárva le a Dohai Fordulót. Azonban a Dohai forduló viszonylagos sikertelensége bizonyítja, hogy az a döntési mechanizmus, amely mintegy 160 nemzettől igényel elsősorban konszenzust, jelentős megújításra szorul, hiszen a világgazdaság nem várhat tíz vagy még több évig arra, hogy a tagállamok valamely fontos kérdésben, tárgykörben megegyezzenek. A reform egyik módja lehet a Nemzetközi Valutalap (IMF) paritásos döntési rendszerének átvétele. A G20 csoport pénzügyi vezetői 2010. október 22-én Dél-Koreában, kjongdzsui tanácskozásukon – követve és felismerve a világgazdaság kihívásait – megállapodtak az IMF reformjában. Ennek következtében a felzárkózó országok az eddiginél nagyobb képviseletet és beleszólást kapnak a valutaalap ügyeibe. Kína a reform nyomán a 187-tagú szervezet 3. számú tagja lesz, az eddigi 6. helyről előrelépve. Új kvótája 6,19% az eddigi 3,65% helyett. India a reform után az IMF 8. legnagyobb tagjává lesz, 2,75 százalékos kvótával. Az új rendszer szerint Oroszország 9., míg Brazília a 10. tagja lesz a valutalapnak. A felzárkózó piacok együttesen 42,29%-os súllyal szerepelnek a reform értelmében az IMF új kvótarendszerében. Európának az új rendszer szerint két helyet kell átadnia a továbbra is 24 tagú Végrehajtó Tanácsban.

A GATT–WTO döntési rendszerének átalakításában ugyanezen változásokra kellene a hangsúlyt helyezni. Így a GATT–WTO tagok a világgazdaságban elfoglalt helyük, erejük alapján kaphatnának kvótákat, ezután tehát már Kína, India és Brazília érdekei is képviselve lennének a döntésekben. Azonban ezzel a lehetséges reformmal a konszenzus elve sérülne, ez pedig egyes WTO tagok érdekeit sértene, tehát a reformhoz a tagoknak egy, talán utolsó kompromisszumra kellene jutniuk még a GATT–WTO jelenlegi rendszerében.

A globális kereskedelmi rendszer megújulásának másik, igencsak elméleti és szinte irreális lehetősége lehetne, hogy a rendszert az ENSZ keretén belül – esetleg az UNCTAD-hoz kapcsolódva – építenék ki újra. Itt a döntési mechanizmust a Biztonsági Tanács mintájára lehetne alakítani, de azzal, hogy India és Brazília is kapjon állandó tagságot.

Amennyiben a döntési rendszer reformjaival (vagy ezek nélkül) mégis fennmaradna a GATT–WTO, úgy szükség lenne jogi reformokra is, ame-

lyek során az államoknak meg kellene állapodni a származási szabályok további egységesítésében, a vámhatóságok szorosabb együttműködésében. Ennek során figyelembe kell venni a Kiotói Egyezmény és a Bali-csomag részeként meghozott döntést a globális kereskedelemkönnyítésről szóló megállapodásról.

Ennek a döntésnek a nemzetközi vámjog szempontjából kiemelkedő a jelentősége. Egyrészt fontos, mert úgy tűnik, hogy most egy mintegy 18 éve tartó tendencia fordul meg, aminek következtében az államok az ezen időszakban alkalmazott bilaterális kereskedelemkönnyítő, azaz preferenciális megállapodásaik helyett (vagy most még inkább csak az mellett) újra a multilaterális útra térnek rá.[15] Másrészt ennek a multilaterális keretnek a választása egyben a WTO rendszerhez való visszatérést is eredményezi, stabilizálva ezzel a WTO-nak az utóbbi időben megingott státuszát.[16] Harmadrészt a döntés eredményeképpen aláírásra kerülő megállapodás az aláírók számára új jogi környezetet hoz majd, az eddigi lazább alapelveken, politikákon alapuló gyakorlatot egy sokkal direktebb szabályozás váltja fel. Ez kiindulási alapja lehet egy egységes nemzetközi vámkódexnek.

Ezen felül javítani kellene továbbá az ellenőrzési szabályokon és a csalás elleni tevékenységeken is, mind hatékonysági, mind pedig technikai szempontokból is; még azzal a céllal is, hogy csökkenjenek a vámjogszabályok betartásának a gazdasági szereplőkre háruló költségei.

Ha az államok mégsem tudnak abban megállapodni, hogy preferenciális szerződéseiket egy új vagy megújított globális rendszer alá rendezik, úgy az 1947 óta tartó liberalizáció átfordulhat a protekcionizmus egy új formájává, amire az lesz jellemző, hogy nemzetállamoktól függetlenedő régiók, regionális központok keletkeznek, elsorvasztva az államok gazdaságát,[17] és korlátozzák azok pénzügyi szuverenitását. Ebben az esetben megoldás lehetne, hogy a régiók majd maguk csökkentik kereskedelmi akadályaikat, így az előnyök minden (lehet, hogy már csak egykori) WTO tagra kiterjed-

[15] Neufeld, 2014, 3.

[16] „Megmentettük a Kereskedelmi Világszervezetet" – ezekkel a szavakkal kommentálta az Európai Unió kereskedelmi biztosa a Bali szigetén kötött globális kereskedelemkönnyítési megállapodást. (Elérhető: http://www.bruxinfo.hu/cikk/20131207-eletmento-megallapodas-a-wto-szamara.html. Letöltés ideje: 2013.12.09.)

[17] Szigeti, 2005(b), 73.

nek a legnagyobb kedvezmény elvén keresztül. Ezzel a megoldással komolyan azért nem számolhatunk, mert a terheket nem csökkentő országok komoly és viszonzatlan előnyökhöz jutnának.[18]

A legfontosabb kérdés tehát az, hogy az új rendszerben Kína, India, Brazília, továbbá a fejlődő országok miként tudják majd érdekeiket érvényesíteni az EU, az USA és Japán érdekei mellett vagy azokkal szemben, azaz lehetőség nyílik-e arra, hogy az eddig az USA által vezetett világkereskedelmi rendszer többpólusúvá váljon. Úgy tűnik, hogy a fejlődő országok egy évtizeden belül erőteljes választ adnak erre a kérdésre, így várhatjuk, hogy milyen lesz „a szép, új világ" 2020-ban. Erre a kérdésünkre hamarosan megérkezik a válasz is, hiszen a felek előrehaladott tárgyalásokat folytatnak a Transzatlanti Beruházási és Kereskedelmi Partnerségi Megállapodás (TTIP) és a Csendes-óceáni Partnerség Szabadkereskedelmi Szerződés (TPP) megkötésére, amelyek külön-külön is átrendezhetik, megváltoztathatják a világgazdaság jelenlegi erőviszonyait.

Az a tendencia is feltárást nyert a könyvben, hogy a PTA-k száma az elmúlt húsz évben robbanásszerű növekedésnek indult, és ma már világszerte meghaladja a 400-at. A PTA-k mellett párhuzamosan létezik egy másik, a vámokat érintő és alkalmazó jogi-kereskedelmi rendszer is, amely a GATT–WTO keretében multilaterális vagy már inkább globális szabályokat állapít meg.

Nem lehet lényegtelen tehát annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy milyen a két rendszer kapcsolata, van-e kölcsönhatás közöttük, és hogy a 21. században beszélhetünk-e egyáltalán nemzeti vámjogról vagy csak nemzetköziről, és ez előbbiek szempontjából még kérdés az is, hogy mi lehet a nemzetközi vámjog szabályozási területe, tárgya.

A vámjogi integrációnak köszönhetően a nemzeti vámjog – a vámigazgatási kérdéseket kivéve – fokozatosan elveszíti eredeti szabályozási területeit,[19] amelyek először integrációk vámjogává alakulnak, majd (bizonyos esetekben azonnal) a jogharmonizációs kötelezettséget előíró nemzetközi

[18] Pardavi, 2011(a), 450–458.

[19] A vámnyilatkozatok, a vámtarifával kapcsolatos követelmények, a behozatali és kivitelei vámokkal kapcsolatos kötelezettségek, vámbiztosítékok, vámkezelési módok, az ellenőrzési rendszer – a vámigazgatás területét kivéve – fokozatosan a nemzetközi vámjog részévé válnak.

egyezmények alapján a nemzetközi vámjoghoz kerülnek. Ennek következményeként a nemzetközi irodalomban már régóta nincs kifejezett törekvés a nemzeti és a nemzetközi vámjog fogalmának elkülönítésére, gyakran a vámjogot mint a nemzetközi vámjog, az integrációs vámjog és nemzeti vámjog összességét határozzák meg.[20]

A nemzetközi vámjog viszont egyre erősebben kapcsolódik a liberalizált nemzetközi kereskedelemhez, az újabb egyezmények komplex módon és szemlélettel már a nemzeti vámok és más, vámokkal azonos hatású díjak lebontásán kívül a nem tarifális kereskedelmi akadályok eltörléséről, a szubvencióellenes és kiegyenlítő vámokról, kereskedelemkorlátozó intézkedésekről, a hamisítások elleni küzdelemről, a szellemi alkotások védelméről és a nemzetközi kereskedelem modernizációjával, egyszerűsítésével kapcsolatos szabályokról is rendelkeznek.

Fentebb már kétszer is említettem az Európai Unió és Dél-Korea közötti szabadkereskedelmi megállapodást, ami a nemzetközi vámjog új, a kereskedelmi egyezményekkel való egyre közvetlenebb összefonódásának egyik jelentős eredménye, mert már a GATS-hoz igazodó szabályokkal készült, így a szolgáltatásokról is részletesen rendelkezik. De nem szabad megfeledkezni a preferenciális megállapodások új modelljéről, az Ausztrália, Brunei, Chile, Malajzia, Szingapúr, Új-Zéland, Peru, az USA és Vietnám által 2011. november 12-én, Honoluluban elfogadott, TPP néven ismert egyezmény tervezetéről, ami valószínűleg a WTO nélküli vagy a megújult WTO melletti világ új multilaterális szerződéstípusa lehet. A TPP tervezete ugyanis arra tesz kísérletet, hogy a világkereskedelmet jelenleg foglalkoztató kérdéseket egyetlen egyezmény keretében szabályozza. Természetesen megtalálhatók benne az áruk kereskedelmére vonatkozó hagyományosnak mondható rendelkezések, de a szellemi tulajdonra, a kereskedelem technikai akadályaira, a munkaügyi és a környezetvédelmi kérdésekre, pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó szabályok is. Legfontosabb újdonságának az innovatív szolgáltatásokra és termékekre, így a digitális technológiákra, telekommunikációra, valamint a kereskedelmi versenyre vonatkozó rendelkezései tűnnek. Hasonló újdonságot eredményezhet az

[20] Terra, 1982, 77.

Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok között létesíteni tervezett TTIP is.

Nyilván a WTO döntéshozatali rendszerének nehézkességéből és a Dohai Forduló elhúzódása miatti eredménykényszerből adódóan csalódást keltően kevés újdonságot vagy csak túlzottan általános előírásokat tartalmaz azonban a Bali Konferencián elfogadott globális kereskedelemkönnyítésről szóló megállapodás.

Mindezek a fejlemények arra engednek következtetni, hogy a nemzetközi vámjog jelentősen veszített pénzügyi jogi jellegéből, így jogági, jogtudományi besorolása is részben változik és a 21. században egyes, elsősorban az áruk kereskedeleméhez közvetlenül köthető elemei (pl. a származás vagy a vámérték kérdése, a vámkezelési módok, vámtarifa stb.) a nemzetközi kereskedelmi-gazdasági jog sajátos közjogi jellegű elemévé válhatnak, ezért szükséges lehet a szabályozás újragondolása.

Álláspontom szerint a liberalizált világkereskedelem fejlődése és ezzel együtt a nemzetközi vámjog is az elmúlt évek válsága után eljutott már arra a szintre, hogy az általános elveknél vagy a javasolt gyakorlatnál többet, a vámjog minden részterületére kiterjedő konkrét normákat alkossanak meg az államok és/vagy a WTO tagjai, és ezeket ildomos lenne egy nemzetközi egyezményben is tételesen rögzíteni.[21] Ezen jogforrás lehetne egy csak a vámjogra vonatkozó vagy esetleg egy univerzálisabb jellegű kereskedelmi egyezmény, amelynek egyik része lehetne a vámjogi előírásokat tartalmazó fejezet.

Az Európai Unió és az USA által megkötött preferenciális egyezményeket mint építőköveket és különösen a bennük meghatározott és általános megoldásokként alkalmazott és a gyakorlatban már bevált elemeket (mint például a származási szabályok vagy a vámérték meghatározása) különösebb nehézségek nélkül lehetne a nemzetközi vámjog szabályai közé felvenni. Ez azonban csak akkor és addig lesz lehetséges, míg a két világkereskedelmi hatalom preferenciális egyezményei viszonylag párhuzamosan

[21] Más területeken, így pl. a pénz- és tőkekapcsolatok területén is mutatkozik igény az univerzális nemzetközi jogi normák megteremtésére. (Dienes-Oehm – Erdős – Király – Martonyi – Somssich – Szabados, 2012, 279.)

haladnak, azaz a bennük foglalt normák hasonlóak lesznek. A tendencia egyébként a hasonlóságot, az egymásnak való megfelelést igazolja, erre engednek következtetni azok a nemzetközi (multilaterális) egyezmények is, amelyek a vámjog egyes területeinek, szabályozási tárgyainak harmonizálására törekednek.

Ha a preferenciális szerződések tartalma, tárgyai közötti eltérések jelentőssé válnak, az a nemzetközi vámjogi harmonizációt és az ezzel kapcsolatos kereskedelmi liberalizációt értelemszerűen lassítja, talán vissza is vetheti, s ennek elkerülése érdekében a WTO a már sokat említett GATT XXIV. cikkelyében a PTA-kkal szemben szigorúbb feltételeket is meghatározhatna, például előírhatna bizonyos tartalmi elemeket (pl. bizonyos vámeljárások alkalmazásának kötelezettségét).

Ha megvalósulna egy, a nemzetközi vámszabályokat összegző vámkódex, az a nemzetközi vámjog jogrendszerbeli besorolására vonatkozó elméletekre is meghatározó hatást gyakorolna. Egy önálló nemzetközi vámjogi egyezmény talán azt a képzetet kelthetné, hogy a nemzetközi vámjog a nemzetközi kereskedelmi jog, valamint a nemzetközi pénzügyi jog mellett és között önálló jogágként létezhet. Be kell látni azonban, hogy az önálló jogági státusznak ma már nem állnak fenn a feltételei. Ugyan a nemzetközi vámkódex alapján már mondhatnánk, hogy saját jogforrásokkal rendelkező jogterületről van szó, amelynek szabályozási tárgyai, intézményei is elkülönülnek más jogi területektől, de világosan látható, hogy ezek az intézmények a kereskedelempolitika eszközeiként már szignifikánsan kapcsolódnak a kereskedelmi joghoz,[22] annak és a kereskedelempolitika céljainak megvalósítását segítik elő, így a jelenlegi világgazdasági rendszerben a nemzetközi vámjog nem válhat önálló jogággá.

Így több ezer éves jogi evolúció után a nemzetközi vámjogi intézmények többsége minden jogrendszerben a kereskedelmet szabályozó jogághoz kerülne. Természetesen a vámigazgatási jogterület – közigazgatási sajátosságai miatt – és fiskális vámok – közbevételi jellegük miatt – nem

[22] Ebbéli álláspontomat megerősíti az Európai Unió Vámkódexének 3. cikkelye, amelynek b) és d) pontjaiban a vámhatóságok küldetéseként a tisztességtelen és jogellenes kereskedelemmel kapcsolatos fellépés, illetve a vámellenőrzések és a jogszerű kereskedelem közötti megfelelő egyensúly fenntartása is szerepel.

lennének a nemzetközi kereskedelmi jog részei. A vámigazgatás jelenleg a pénzügyi igazgatás részét képezi, Magyarországon pedig szinte elválaszthatatlan a kapcsolata az adóigazgatással, ezért a vámigazgatásra, a vámeljárásra vonatkozó szabályok, bár az ezekre vonatkozó jogegységesítés is megtörténhetne, mégis a pénzügyi jog keretein belül maradnának.

De lege ferenda jellegű elképzelésem szerint a fokozatos jogharmonizáció eredményeként létrehozandó nemzetközi vámjogi kódex (vagy a kereskedelmi kódex vámjogi fejezete) az eddig a már multilaterális egyezményekben és a PTA-akban harmonizált vámjogi intézményeket gyűjthetné össze.[23] Így tartalmazhatná a vámjog legfontosabb anyagi és eljárási szabályait. Tehát magába foglalhatná a jogalanyiság kérdését, a vámeljárások fogalmát és fajtáit, az ezek igénybevételével kapcsolatos eljárási szabályokat, a vámellenőrzés formáit, eseteit, a hatóságokat és az ügyfeleket megillető jogokat és kötelezettségeket, a vám alapjára, a vámokmányokra és az elektronikus eljárásra vonatkozó előírásokat és természetesen a származási szabályokat is.

Új elemként szükséges lenne a vámigazgatási eljárás részletes szabályozására is. Nézetem szerint, amennyiben ez az új kódex a jelenleg általános alkalmazott megoldással, vagyis a vámigazgatási szabályok tagállami hatáskörben történő tartásával élne, úgy a tagállamok nagyon különböző, ebből következően kevéssé harmonizált közigazgatási/vámigazgatási eljárási szabályai akadályoznák a nemzetközi vámkódex alkalmazásának hatékonyságát. Lehetséges, hogy eltérőek lennének például a jogorvoslati lehetőségek vagy az ügyintézési határidők, esetleg az ügyfeleket megillető jogok is, és az ebből következő jogalkalmazási gyakorlat. A nemzetközi vámkódex tételes igazgatási szabályai lehetőséget teremtenének az egységes jogalkalmazói gyakorlat kialakítására, és ebből következően csökkenhetne a jogviták száma is.

[23] Hasonlóan fokozatos és szakaszos jogfejlődés eredménye volt az Európai Közösség Vámkódexe (A tanács 1992. október 12-i 2913/92/EGK rendelete a Közösségi Vámkódex létrehozásáról) is, mely az 1968 és 1992 között született közösségi vámszabályokat (vámkezelést kérő személyére, az aktív feldolgozásra vonatkozó rendeletek 1985-ből, az árutovábbításra vonatkozó 1986-ból, a az ideiglenes behozatalt és a passzív feldolgozást szabályozót 1987-ből és 1988-ból a vámszabadterületek és a vámraktározás feltételeire vonatkozó rendeleteket) integrálta.

A nemzetközi vámjogi kódex vagy rövidebben nemzetközi vámkódex mintájául szolgálhatna az Európai Unió legújabb – igaz még hatályba nem lépett vámkódexe (az Európai Parlament és Tanács 952/2013/EU rendelete). Természetesen ez a rendelet egy vámunió jogforrása, ezért nyilvánvalóan a kifejezetten vámuniós tartalmú rendelkezések nélkül lehet csak elképzelni egyes elemeinek közvetett átvételét a nemzetközi vámkódex elkészítése során.

Figyelemre méltó lehet és az általam elképzelt nemzetközi vámkódex szempontjából is érdemes megvizsgálni a szabályozási tárgyakon felül az új EU Vámkódex szerkezetét is.

Itt is – mint minden átfogó tartalmú egyezményben – az általános rendelkezések között határozzák meg a jogforrás hatályát (alkalmazási körét), és az értelmező rendelkezések is itt kapnának helyet. Az EU Vámkódex – némileg különös módon – a személyek vámjogszabályok szerinti jogait és kötelezettséget a jogforrás elején (annak 2. fejezetében) rögzíti. Itt azonban azt látjuk, hogy ezek a jogok és kötelezettségek jórészt eljárásiak, nem pedig anyagi jogiak, mert itt szabályozzák az információnyújtás, a vámjogi képviselet, a vámjogszabályok alkalmazásával kapcsolatos határozatok, a különleges státuszú engedélyezett gazdálkodók, a szankciók, a jogorvoslatok, az áruk ellenőrzése, az okmányok és más információk megőrzése kérdéseit. Ezt követően az EU Vámkódex külön címekben (de kissé kaotikusan) szabályozza azokat a tényezőket, amelyek alapján alkalmazzák az áruforgalomra vonatkozó behozatali és kiviteli vámot és más intézkedéseket (pl. a vámtarifa, az áruk származása, a vám alapja). Itt adják meg vámtartozás fogalmát és a vámbiztosítékokat, az Unió vámterületére beszállított árukra, az áruk vámjogi státuszára, vámeljárás alá vonására, az áruk ellenőrzésére és kiadására vonatkozó szabályokat, továbbá a szabad forgalomba bocsátásra és a behozatali vámmentességekre, a különleges eljárásokra, a kivitelre, az elektronikus rendszerekre vonatkozó előírásokat is.

Álláspontom szerint a nemzetközi vámjogi kódexnek nem ezt a szerkezetet kellene követnie. A kódexet elfogadó országok száma és eltérő jogrendszereik miatt egy átláthatóbb jogforrásra lenne szükség, ami konzervatív módon állhatna egy általános és egy különös részből. Az általános részbe kerülhetnének be az egyezmény területi, személyi, tárgyi és időbeli hatá-

lyára vonatkozó szabályok, értelmező rendelkezések. Az általános részben a nemzetközi vámjogi kódexnek is kellene egy eljárási fejezetet tartalmaznia, amiben az engedélyezett státuszú gazdálkodó és talán a vámjogszabályok alkalmazhatóságával kapcsolatos határozatok bármelyik államban való végrehajthatósága kivételével az EU Vámkódex imént felsorolt szabályai is szolgálhatnának mintaként. Véleményem szerint azonban ebbe az eljárási fejezetbe kellene foglalni még a vámigazgatási eljárás részletes szabályait és a már egyéb nemzetközi egyezményekkel nagyrészt úgyis harmonizált kérdéseket, így a származási szabályokkal, a vámérték meghatározásával, a vámbiztosítékok nyújtásával, a vámfizetéssel kapcsolatos normákat és az ezekkel összefüggő elektronikus vagy hagyományos úton teendő nyilatkozatok tartalmával kapcsolatos előírásokat is.

A nemzetközi vámkódex különös része pedig az egyes vámeljárások (vámkezelési módok) meghatározását és speciális eljárási szabályait tartalmazhatná. Ebben az esetben is irányadók lennének a már hatályos nemzetközi egyezmények eredményei, így a Kiotói Egyezmény Módosító Jegyzőkönyve által harmonizált vámkezelési módok és A globális kereskedelemkönnyítésről szóló megállapodás tervezetének szabályai szolgálhatnának a szabályozás kiindulási alapjául, és ezek egészülhetnének ki a legújabb szabályokkal. Itt már különleges szerepet kaphatnának az elektronikus eljárás és adatfeldolgozás szabályai, az árunyilatkozatot, a vámértékbevallást, sőt a származás igazolását is megtehetnék az ügyfelek online módon. Ehhez azonban ezen nyilatkozatok, okmányok egységesítésére is szükség lenne.

Ha egy nemzetközi vámkódex elfogadásában az államok nem tudnának megegyezni, alternatív és átmeneti megoldásként is elképzelhetőnek tartok egy, a preferenciális megállapodások tartalmára vonatkozó ajánlás, vagy az azokra vonatkozó modell vagy modellegyezmény kidolgozását, ami alkalmas lehetne a preferenciális egyezmények diverzitásának csökkentésére és ezzel a velük kapcsolatos viták számának minimalizálására is. A nemzetközi vámjogban már találkozhatunk erre vonatkozó kísérlettel, amire a könyvben is hivatkoztam már az APEC Kereskedelmi és Beruházási Bizottsága által 2008-ban közzétett és azóta módosított modell javaslatokra, amelyek a

vámigazgatással és a kereskedelem megkönnyítésével és a származási szabályokkal kapcsolatos ajánlások.[24]

További például szolgálhatnának a nemzetközi adójogból is ismert és ott már régóta alkalmazott kettős adóztatás elkerülését célzó adóegyezményekre vonatkozó modellegyezmények, amelyek jogi természetük szerint szintén csak ajánlások.

Az OECD, az ENSZ és az USA is dolgozott már ki ebben a tárgykörben modellegyezményeket,[25] ezért egy vámjogi és kereskedelmi tartalmú modell bevezetése nem tűnne túlzottan újszerűnek. Kérdés, hogy mely szervezet vagy intézmény legyen az ajánlások kidolgozója. A kettős adóztatás körében az először 1955-ben közzétett OECD egyezmény a leggyakrabban alkalmazott, azonban véleményem szerint ebben a tárgykörben hagyományosan a WCO készíthetné el az ajánlásokat, amiket aztán a WTO fogadhatna el. Ha a WTO-ban a felek nem jutnának konszenzusra, akkor az ENSZ is vállalhatná a modell elkészítését.

A modell tartalma – de nem a tényleges kötelezettségek – szempontjából az EPA jellegű megállapodásokat, ezek közül is elsősorban az Európai Unió és tagállamai, másrészről Dél-Korea közötti, 2010. október 6-án, Brüsszelben aláírt szabadkereskedelmi megállapodást tekintem irányadónak. Az egyezmény rendelkezik a vámcsökkentésekről, a kereskedelem technikai akadályairól, a szolgáltatások (távközlési, környezetvédelmi, hajózási, pénzügyi és jogi) liberalizációjáról és a vitarendezésről is. Ha ezeket az alapvető szabályozási területeket kiegészítenénk az USA és Dél-Korea közötti szabadkereskedelmi megállapodás előzőekben nem szabályozott területeivel, így a befektetések és a szellemi tulajdon védelmével, a munkajogi megállapodásokkal vagy a közbeszerzésekkel, akkor a mai ismereteink szerint komplex modellt, mintát kaphatnánk. Természetesen ezt a lehetséges mintát ki kell még egészíteni a szokásos bevezető rendelkezésekkel (a személyi, területi és tárgyi hatály megállapításával) és a kihirdetés, elfogadás feltételeinek megállapításával is.

[24] Ld. bővebben a 131. oldalon.
[25] Nagy, 2007(b), 412–439.

Míg a vámszabályok alkalmasaknak tűnnek az egységesítésre, addig a vámtételek, a vámtarifa megállapítására vonatkozó jogosultság maradhatna tagállami (vagy vámuniós) hatáskörben, ezzel a tagállamoknak (integrációiknak) vámbevételeik meghatározására és korlátozottan az önálló kereskedelempolitika gyakorlására is lehetőségük nyílna. Ezzel együtt a WTO égisze alatt a vámlebontások, vámcsökkentések mértéke továbbra is szabályozható lenne. Ezen a területen is alapvető kérdés a WTO-tárgyalások hatékonysága, a konszenzusos döntéshozatal melletti kitartás vagy a tagállami szuverenitás további csorbulásával járó többségi elvet alkalmazó döntési rendszer bevezetése.

A nemzetközi vámjog jogforrásainak vizsgálata szempontjából a kutatásom szerint megállapított jelenlegi struktúra a következő:

Multilaterális nemzetközi egyezményekben meghatározott jogforrások és néhány példa:

- Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT, 1947–1994)
- Az áruk előjegyzési eljárásban való behozatalához szükséges A.T.A. igazolványra vonatkozó vámegyezmény (Brüsszel, 1961. dec. 6.)
- A TIR igazolvánnyal történő nemzetközi fuvarozásra vonatkozó vámegyezmény és módosításai (Genf, 1975. november 14.)
- Az Egységes Árutovábbítási Eljárásra vonatkozó 1987. május 20-án, Interlakenben kelt Egyezmény
- A Vámformalitások Egyszerűsítésére vonatkozó, 1987. május 20-án, Interlankenben kelt Egyezmény
- A vámeljárások egyszerűsítéséről és összehangolásáról szóló, Kyotóban, 1973. május 18-án kelt nemzetközi egyezmény
- Módosító jegyzőkönyv a vámeljárások egyszerűsítéséről és összehangolásáról
- Az áruk ideiglenes behozataláról, Isztambulban, 1990. június 26-án kelt egyezmény
- A Harmonizált Áruleíró és Kódrendszerről szóló nemzetközi egyezmény (Brüsszel, 1983. június 14.)

Regionális egyezményekben meghatározott jogforrások: Ide tartoznak az V. fejezetben felsorolt egyezmények.

Jogelvek: amelyeket a IV. fejezetben soroltam fel.

Bíróságok és különböző vitarendezési testületek döntései: ezek száma meghatározhatatlan, de elsősorban az Európai Unió Bíróságának, az US Court of International Trade, az US Court of Appeals for the Federal Circuit és Supreme Courtnak a határozatai, valamint a WTO Vitarendezési Testületének döntései számítanak irányadónak.

Javaslatom szerint ez a rendszer némiképpen átalakulna. A multilateralis egyezmények közé kerülhetne be egy általam „nemzetközi vámkódex"-nek elnevezett jogforrás, ami önálló egyezmény formájában is elfogadásra kerülhet, vagy egy átfogóbb tartalmú kereskedelmi egyezmény egyik részeként jöhetne létre.

Amennyiben ez nem valósulna meg, akkor a jogforrások között az egyezmények és a jogelvek közötti hierarchiában jelenhetnének meg a WTO vagy más nemzetközi szervezetek (pl. OECD, ASEAN, esetleg WCO) ajánlásai, amik nem bírnának közvetlen jogi kötőerővel, de a nemzetközi számviteli jogban már régóta sikeresen alkalmazott „soft law"-nak minősített standardok mintájára tartalmazhatnának előírásokat, különösen a vámeljárások egységesítése céljából.

A nemzetközi vámjog jövője és rendszere alapvetően attól a kérdéstől függ tehát, hogy a WTO közeledik-e a preferenciális egyezményekhez, vagy a két rendszer továbbra is egymás mellett és nem ritkán egy más konkurenseként működik majd. Ez a kérdés pedig elválaszthatatlan lesz a WTO szervezetének szabályozási reformjától, és ahogy Ukrajna és Oroszország példáján látjuk, az aktuális világpolitikai helyzettől.

XII. Összefoglalás

Ferenczy Endre a pénzügyi jogtudomány műveléséről szóló tanulmányában[1] a pénzügyi jogtudomány önreflexiójának szükségességére hívja fel az olvasók figyelmét. Ez a monográfia is egyfajta reflektálás a pénzügyi jogtudomány és más tudományágak kutatási tárgyát képező nemzetközi pénzügyi jog egyik határterületét képező nemzetközi vámjogot az elmúlt 15 évben ért hatásokra.

Kutatásaimat a nemzetközi kereskedelmi és a nemzetközi pénzügyi jog határterületén elhelyezkedő nemzetközi vámjog preferenciális szerződéseit és legjellemzőbb, ezért talán legfontosabb intézményeit vizsgálva végeztem, azzal a céllal, hogy a nemzetközi vámjog jogrendszerbeli elhelyezkedésére vonjak le elsősorban jogi, jogtudományi következtetéseket.

A kutatás során konstatáltam, hogy a nemzetközi vámjog napjainkban keresi a helyét a jogrendszerben. Egyes elemei még kifejezetten pénzügyi jogi jellegűek, hiszen az állami kényszer jelen van a vámok beszedésénél, ezért a vámjogi jogviszony, hasonlóan az adóviszonyokhoz, közhatalmi jellegűnek tűnik, ugyanakkor a szabályozás tárgya már nem elsősorban pénzügyi jogi tartalmú, azaz nem kizárólag egy, a költségvetés számára teljesítendő befizetési kötelezettségről van szó.

A nemzetközi vámjog számos jogforrását megvizsgálva megállapítható volt, hogy a szabályozás az államok, illetve alanyaik kereskedelmi viszonyaihoz kapcsolódik, vagy protekcionista módon távol tartva az importot, vagy pedig a liberális kereskedelempolitikai irányzatoknak megfelelve csökkentené a kereskedelem akadályait, mérsékelve a vámok mértékét és korlátozva vagy kizárva minden egyéb védintézkedést.

Mindez a szabályozás nem lehet autonóm, vagyis kizárólag az államok szuverenitásából eredő, egyoldalú, tehát jogszabályokban rögzített megoldás. Azért nem, mert az autonóm szabályozás az államok „bezárkózásához" vezet, ami ugyan megfelelne protekcionista érdekeiknek, de a külkereskedelem teljes összeomlását is eredményezné. A II. világháborút követő új

[1] Ferenczy, 2009, 69–72.

világkereskedelmi rendszer és a GATT akkori tagjai még valószínűleg úgy képzelték, hogy lehetséges lesz egy, a tagállamok teljes konszenzusával működő rendszer kiépítése. Azonban már az 1970-es évekre kiderült, hogy a tagállamok nem minden esetben helyezik saját érdekeiket a világkereskedelem érdekei mögé és egyre gyakrabban kötnek egymással külön megállapodásokat. Ezek a külön megállapodások, amiket a szakirodalom általában preferenciális egyezményeknek nevez, az ezredfordulót követően azután lényeges számban jelentek meg mindegyik világgazdasági hatalom oldalán. A könyvben megpróbáltam feltárni ennek az okait és rámutatni arra is, hogy ma a nemzetközi vámjog a multilaterializmus (globalizáció) és a regionalizmus kettősségét mutatja. Ezek a szabályok nem mindig felelnek meg egymásnak, sőt, gyakran a preferenciális szerződéseket éppen azért kötik meg a felek, hogy kibújjanak a multilaterális egyezményekben foglalt kötelezettségeik alól. Mindez az alapvető célkitűzéssel, a kereskedelem liberalizációval sokszor ellentétes hatást fejt ki, ez pedig könnyen zavarokat okozhat a gazdaságban.

Szükséges lenne a fenti kettősséget feloldani, ami történhet egy multilaterális vámkódex megalkotásával vagy egy erőtlenebb, de a tagállamok szuverenitását kevésbé korlátozó megoldással, jogi kötőerővel nem rendelkező ajánlások elfogadásával.

XIII. Felhasznált források jegyzéke

1. Felhasznált irodalom

- *A GATT és a tokiói körtárgyalások kódexei* (1982). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- *A GATT és Magyarország csatlakozása* (1975). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Altheim, Franz – Stiehl, Ruth (1957): *Finanzgeschichte der Spätantike*. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main.
- Asakura, Hironori (2003): *World History of the Customs and Tariffs.* Customs Cooperation Council, Brussels.
- Balázs, Etienne (1976): *Gazdaság és társadalom a régi Kínában.* Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Balassa, Bela (1962): *The Theory of Economic Integration.* George Allen & Unwin Ltd, London.
- Bánrévy Gábor (1998): *Nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga.* Szent István Társulat, Budapest.
- Bercero, Ignacio Garcia (2006): Dispute Settlement in European Union Free Trade Agreements: Lesson Learned? In: Bartels, Lorand – Ortino, Frederico (eds.): *Regional Trade Agreements and the WTO Legal System.* Oxford University Press, Oxford.
- Berend T. Iván – Ránki György (1987): *Európa gazdasága a 19. században (1780–1914).* Gondolat, Budapest.
- Berndt, Helmut (2005): Die Präferenzabkommen der EU mit der MEDA-Zone. In: Ehlers – Wolffgang – Lechleitner (Hrsg.): *Rechtsfragen des Zolls in globalen Märkten.* Verlag Rechts und Wirtschaft, Frankfurt am Main.
- Beszteri Sára (2006): Vámunió, vámügyek. In: Marján Attila (szerk.): *Az Európai Unió gazdasága.* HVG Könyvek, Budapest.
- Bhagwati, Jagdish – Panagariya, Arvind (1996): *Regionalism versus Multilateralism. The Theory of Preferential Trade Agreements: Historical Evolution and Current Trends.* The American Economic Review. Vol. 86. No. 2. Papers and Proceedings of the Hundredth and Eighth Annual Meeting of the American Economic Association San Francisco, Ca, January 5–7, American Economic Association.

- Bhagwati, Jagdish (2008): *Termites in the Trading System.* Oxford University Press, Oxford.
- Bochkor Mihály (szerk.) (1915): *Manu Törvényei.* (Ford. Büchler Pál.) Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog és Társadalomtudományi Szakosztálya. Benkő Gyula Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedés, Budapest. Elérhető: http://mek.oszk.hu/07300/07332/# Letöltés ideje: 2012.01.29.
- Cheng, Chia-Jui (2010): *Customs law of East Asia.* Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn.
- Cottier, M. – Crawford, M. H. – Crowther, C. V. – Ferrary, J.-L. – Levick, B. M. – Salomies, O. – Wörrle, M. (2008): *The Customs Law of Asia.* Oxford University Press, Oxford.
- Csűrös Gabriella Klára (2012): *Az Európai Unió, mint regionális gazdasági integráció egyes pénzügyi jogi aspektusai.* PhD értekezés. Miskolci Egyetem, Miskolc.
- Dardot, Pierre – Laval, Christian (2013): *A globálrezon (A neoliberalizmus múltja és jelene).* EgyKettő Kiadó, Budapest.
- Davey, William J. (2006): Dispute Settlement in the WTO and RTAs: A Comment. In: Bartels, Lorand – Ortino, Federico (eds.): *Regional Trade Agreements and the WTO Legal System.* Oxford University Press, Oxford.
- Deák Dániel (1993a): *Rendszerváltozás a pénzügyi jogban: gondolatok a közpénzügyi jog szerkezeti átalakulásáról.* Pénzügyi Szemle. No. 6.
- Deák Dániel (1993b): *Elméleti szempontok a közpénzügyi jog tárgyának és rendszerének újragondolásához.* Pénzügyi Szemle. No. 8.
- Deák Dániel (1993c): *A közpénzügyi jog tárgyáról és rendszeréről.* Pénzügyi Szemle. No. 8.
- Deák Dániel (2003): *Természetes jog és pénzhasználat.* Jogtudományi Közlöny. No. 7-8.
- Dienes-Oehm Egon – Erdős István – Király Miklós – Martonyi János – Somssich Réka – Szabados Tamás (2012): *Az Európai Unió gazdasági joga I. A belső piac és a közös kereskedelempolitika.* ELTE Jogi Kari Tankönyvek 5. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Eckhard Ferenc (2000): *Magyar alkotmány- és jogtörténet.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Erdős Éva (2004): A pénzügyi jog fejlődési tendeciái a XXI. században. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica*. Tomus XXII. Miskolc University Press, Miskolc.

- Estevadeordal, Antoni – Suominen, Kati (2009): *The Sovereign Remedy?* Oxford University Press, Oxford.
- Estevadeordal, Antoni – Harris, Jeremy – Suominen, Kati (2009): Harmonizing Preferential rules of Origin Regimes around the World. In: Baldwin, Richard – Low, Patrick (eds.): *Multilateralizing Regionalism: Challenges for the Global Trading System.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Európai Bizottság (2012): *„EU Cooperation for a Successful Eastern Partnership".*
- Ferenczy Endre (2009): A pénzügyi jogtudomány műveléséről. In: Simon István (szerk.): *Tanulmányok Nagy Tibor Tiszteletére.* Szent István Társulat, Budapest.
- Frank Ignácz (1845): *A Közigazság törvénye magyarhonban.* Buda.
- Friedmann, Thomas L. (1999): *The Lexus and the Olive Tree. Farrar*, Straus and Giroux, New York.
- Futrell, William H. (1998): *The History of American Customs Jurisprudence.* The Lawbook Exchange, LTD, Union, New Jersey.
- Gasiorek, Michael – Augier, Patricia – Lai-Tong, Charles (2009): Multilaeralizing Regionalism: Lessons from the EU Experience in Relaxing Rules of Origin. In: Baldwin, Richard – Low, Patrick (eds.): *Multilateralizing Regionalism: Challenges for the Global Trading System, World Trade Organization.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Gathii, James Thuo (2011): *African Regional Trade Agreements as Legal Regimes.* Cambridge University Press, Cambridge.
- George, Henry (1909): *Vámvédelem vagy szabadkereskedelem.* Világosság könyvnyomda r.-t., Budapest.
- Heydon, Kenneth – Woolcock, Stephen (2009): *The Rise of Bilateralism: Comparing American, European and Asian Approaches to Preferential Trade Agreements.* United Nations University Press, Tokyo.
- Horn, Henrik – Mavroidis, Petros C. – Sapír, André (2011): EU and U.S. Preferential Trade Agreements: Deepening or Widening of WTO Commitments. In: Bagwell, Kyle W. – Mavroidis, Petros C. (eds.): *Preferential Trade Agreements. A Law and Economics Analysis.* Cambridge University Press. Cambridge.
- Horváthy Balázs (2009): *Külkereskedelmi védelmi intézkedések a közösségi jogban.* Doktori értekezés. Budapest.
- Huszár Ernő (1973): *Vámelmélet-vámpolitika.* Tankönyvkiadó, Budapest.

- Huszár Ernő (1994): *Nemzetközi kereskedelempolitika.* AULA Kiadó Kft., Budapest.
- Inama, Stefano (2009): *Rules of Origin in International Trade.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Jackson, John H. (1998[2]): *The World Trading System: Law and Policy of International Economic Relations.* The MIT Press, Cambridge.
- Johnston, E. H. (1929): *Two Studies in the Arthasastra of Kautilya.* The Journal of the Royal Asiatic Society. January.
- Jones, Kent (2010): *The Doha Blues.* Oxford University Press, Oxford.
- Kecskés László (1995): *EK jog és jogharmonizáció.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Kmetty Károly (1911): *A magyar közigazgatási és pénzügyi jog kézikönyve.* II. Grill Károly Könyvkiadóvállalat, Budapest.
- Komlos, John (1993): *A Habsburg Vámunió.* Műhely Kulturális Folyóirat, Különszám. Győr.
- Kovács Péter (2011): *Nemzetközi közjog.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Krugman, Paul – Obstfeld, Maurice (2009[8]): *International Economics: Theory & Policy.* Pearson (Addison-Wesley Series in Economics), Boston.
- Krugman, Paul (2003): *Földrajz és kereskedelem.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Limáo, Nuno (2011): Comments on „Beyond the WTO? Coverage and Legal Inflation in EU and U.S Preferential Trade Agreements". Bagwell, In: Kyle W. – Mavroidis, Petros C. (eds.): *Preferential Trade Agreements. A Law and Economics Analysis.* Cambridge University Press, Cambridge.
- List, Friedrich (1940): *A politikai gazdaságtan nemzeti rendszere.* Magyar Közgazdasági Társaság, Budapest.
- Marján Attila (2009): *Európa sorsa. Az öreg hölgy és a bika.* HVG Kiadó Zrt., Budapest.
- Mathis, James H. (2011): The „Legalization" of Gatt Article XXIV. Can Foes Become Friends? In: Bagwell, Kyle W. – Mavroidis, Petros C. (eds.): *Preferential Trade Agreements. A Law and Economics Analysis.* Cambridge University Press. Cambridge.
- Mádl Ferenc – Vékás Lajos (2012): *Nemzetközi magánjog és nemzetközi kapcsolatok joga.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

- Messerlin, Patrick A. (2012): *The EU Preferential Trade Agreements: Defining Priorities for a Debt-Ridden, Growth-Starving EU.* Working Paper January 30. Groupe d' Économie Mondiale at Sciences Po. Paris.
- Mestral, Armand de (2006): NAFTA Dispute Settlement: Creative Experiment or Confusion? In: Bartels, Lorand – Ortino, Federico (eds.): *Regional Trade Agreements and the WTO Legal System.* Oxford University Press, Oxford.
- Mocsáry Péter (2002): *Az EK adójoga és adórendszere, mint az intra-integrációs adójog és adórendszer megvalósulása, kitekintéssel annak magyar adójogi és adórendszerbeli vonatkozásaira.* PhD értekezés. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest.
- Montanari, Marco (2007): *The Barcelona Process and the Political Economy of Euro-Mediterranean Trade Integration.* Journal of Common Market Studies. Vol. 45. No. 5. Blackwell Publishing Ltd.
- Nagy Tibor (2007a): Nemzetközi pénzügyi jog. In: Simon István (szerk.): *Pénzügyi jog II.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Nagy Tibor (2007b): Nemzetközi adójog. In: Simon István (szerk.): *Pénzügyi jog II.* Osiris Kiadó, Budapest. 412–439.
- Pach Zsigmond Pál (1995): *Hogyan lett a harmincadvámból huszad? (1436–1457)* Történelmi Szemle. XXXVII. 3.
- Palánkai Tibor – Kengyel Ákos – Kutasi Gábor – Benczes István – Nagy Sándor Gyula (2011): *A globális és regionális integráció gazdaságtana.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Palásti Gábor (2002): *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga új fejlődési irányai.* Publicationes Univ. Miskolcinensis, Sectio Juridica et Politica. Tomus XX/2.
- Piet, Eckhout (2006): The EU and its Member States in the WTO – Issues of Responsibility. In: Bartels Lorand –Ortino, Frederico (eds.): *Regional Trade Agreements and the WTO Legal System.* Oxford University Press, Oxford.
- Pitschas, Christian (2005): Freihandelszonen aus der Sicht des WTO-Rechts. In: Ehlers – Wolffgang – Lechleitner (Hrsg.): *Rechtsfragen des Zolls in globalen Märkten.* Verlag Recht und Wirtschaft, Frankfurt am Main.
- Powell-Price, J. C. (1955): *A History of India.* Thomas Nelson and Sons Ltd, Edinburgh.
- Radó László (1976): *Külkereskedelmi elméletek.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

- Ricardo, David (1991): *A politikai gazdaságtan és az adózás alapelvei.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Rodrik, Dan (2011): *The Globalization* Paradox. Democracy and the Future of the World Economy. W. W. Norton & Company, New York.
- Roy, Martin – Marchetti, Juan – Lim, Hoe (2009): Services Liberalization in the New Generation of Preferential Trade Agreements: How Much Further than the GATS? In: Estevadeordal, Antoni – Suominen, Kati – Teh, Robert (eds.): *World Trade Organization.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Shaw, Malcolm N. (2008): *Nemzetközi közjog.* Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- Stiglitz, Joseph E. (2002): *Globalization and Its Discontens.* W. W. Norton & Company, New York.
- Stiglitz, Joseph E. (2010): *Freefall – America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy.* W. W. Norton & Company, New York–London.
- Szentes Tamás (2009): Globalizáció és regionalizálódás. Az állam, illetve az intézménynek és a jog szerepe a mai világgazdaságban. In: Simon István (szerk.): *Tanulmányok Nagy Tibor tiszteletére.* Szent István Társulat, Budapest.
- Szigethy Lehel (1899): *A magyar pénzügyi jog vezérfonala.* Gallia-féle könyvkereskedés (Metzger Béla), Kecskemét.
- Szigeti Péter (2005a): *Jogtani és államtani alapvonalak.* Rejtjel Kiadó, Budapest.
- Szigeti Péter (2005b): *Világrendszernézőben.* Napvilág Kiadó, Budapest.
- Takács György (1936): *Rendszeres magyar pénzügyi jog.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.
- Terra, B. J. M. (1981): *Introduction to Customs Law.* Legal Issues of Economic Integration. Vol. 8. Iss. 2. Kluwer Law International, Amsterdam.
- Tomcsányi Móric (1940): *Magyarország közjoga.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Trachtman, Joel P. (2009): Developing Countries, The Doha Round, Preferences, and the Right to Regulate. In: Chantal, Thomas – Trachtman, Joel P. (eds.): *Developing Countries in the WTO Legal System.* Oxford University Press, Oxford.
- Várnay Ernő – Papp Mónika (2006): *Az Európai Unió joga.* Complex, Budapest.
- Viner, Jacob (1950): *The Customs Union Issue. Carnegie Endowment for International Peace.* New York.

- Vörös Imre (2004): *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga.* I–III. KRIM Bt, Budapest.
- Weisz Boglárka (2006): *Vámok és vámszedés az Árpád-kori Magyarországon.* PhD. értekezés. Szeged.
- Weisz Boglárka (2012): *Királyi jövedelmek az Anjou-korban.* Rubicon. 6.
- Witte, Wolffgang (2003): *Lehrbuch des Europäischen Zollrechts.* Herne, Berlin Verlag Neue Wirtschafts-Briefe, Berlin.
- Zlinszky János (1994): *Ius publicum (Római közjog).* Osiris-Századvég, Budapest.

2. Az interneten elérhető források jegyzéke

- Al-Quahtani, Mutlaq (2006): *The Shanghai Cooperation Organization and the Law of International Organizations.* Chinese Journal of International Law. 5 (1):131. doi: 10.1093/chinesejil/jml012. Elérhető: http://chinesejil.oxfordjournals.org/content/5/1/129.full Letöltés ideje: 2012.10.23.
- Aris, Stephen (2009): *A New Model of Asian Regionalism: Does the Shanghai Cooperation Organisation Have More Potential than ASEAN?* Cambridge Review of International Affairs. 22:3. Elérhető: http://dx.doi.org/10.1080/09557570903104040 Letöltés ideje: 2012.10.23.
- Árnason, Kristinn F. (2013): Foreword: A Common Platform for Securing the Benefits of Free Trade. In: EFTA Secretariat – Baranov, Dimitar: *EFTA Free Trade Relations.* Gramme SA, Belgium. Elérhető: http://www.efta.int/sites/default/files/publications/bulletins/EFTA-Bulletin-2013.PDF Letöltés ideje: 2014.03.16.
- Baldwin, Richard (1993): *A Domino Theory of Regionalism*. NBER Working Paper Series. No. 4465. National Bureau of Economic Research. Cambridge, September. Elérhető: http://www.nber.org/papers/w4465.pdf Letöltés ideje: 2014.12.28.
- Baldwin, Richard – Jaimovich, Dany (2010): *Are Free Trade Agreements Contagious?* NBER Working Paper Series. No. 16084. National Bureau of Economic Research. Cambridge, June. Elérhető: http://www.nber.org/papers/w16084.pdf Letöltés ideje: 2014.12.28.
- Baldwin, Richard (2014): Multilateralising 21st Century Regionalism. In: *Global Forun On Trade Reconciling regionalism and Multilateralism in a Post-Bali World.* OECD Conference Centre, Paris 11–12 (a.m.) February. Elérhető: http://www.oecd.org/tad/events/OECD-gft-2014-multilateralising-21st-century-regionalism-baldwin-paper.pdf Letöltés ideje: 2014.10.05.

- Canada, EU Announce Breakthrough in Free Trade Negotiations, Sandler, Travis & Rosenberg Trade Report Monday, October 21, 2013. Elérhető: http://www.strtrade.com/news-publications-Canada-EU-free-trade-102113.html Letöltés ideje: 2013.10.24.
- China – Measures Affecting Imports of Automobile Parts – AB-2008-10 – Report of the Appellate Body. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?Query=%28@Symbol=%20wt/ds339/ab/r*%20not%20rw*%29&Language=ENGLISH&Context=FomerScriptedSearch&languageUIChanged=true# Letöltés ideje: 2013.03.16.
- Cooper, William H. – Manyin, Mark E. – Jurenas, Remy – Platzer, Michaela D.: *The U.S.-South Korea Free Trade Agreement (KORUS FTA).* Provisions and Implications, Congressional Research Service CRS Report for Congress, 2013. 03. 07. Elérhető: http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34330.pdf Letöltés ideje: 2013.10.27.
- Dirar, Luwam (2010): *Common Market for Eastern and Southern African Countries: Multiplicity of Membership Issues and Choises.* African Journal of International and Comparative Law. 18.2. Edinburgh University Press. 217–232.
- Drummong, Ian M.: *Ottawa Agreements*. Elérhető: http://www.thecanadianencyclopedia.com/articles/ottawa-agreements Letöltés ideje: 2012.04.09.
- Duty Free Tariff Preference (DFTPI-LDC) Scheme announced by India for Least Developed Countries (LDCs). Elérhető: http://commerce.gov.in/trade/international_tpp_DFTP.pdf Letöltés ideje: 2014.01.12.
- Az Európai Unió forrásai. Elérhető: http://europa.eu/legislation_summaries/development/south_africa/r12201_hu.htm;
- http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/december/tradoc_152982.pdf Letöltés ideje: 2015.01.17.
- Európai Bizottság (2011): *Az EU-Korea szabadkereskedelmi megállapodás a gyakorlatban.* Az Európai Unió Kiadóhivatala, Luxembourg. Elérhető: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/october/tradoc_148313.pdf Letöltés ideje: 2012.10. 28.
- European Commission: Transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerség: Karel De Gucht biztos üdvözli a tárgyalások megkezdésének tagállami jóváhagyását, sajtóközlemény. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-548_hu.htm Letöltés ideje: 2014.03.30.

- Filho, Fernando Ferreri: *A Regional Arrangement Proposal for the UNASUR.* Elérhető: http://www.ufrgs.br/PPGE/pcientifica/2012_10.pdf 28. oldal Letöltés ideje: 2013.09.08.
- Free Trade Agreement Between Iceland and China. Elérhető: http://www.mfa.is/media/fta-kina/China_fact_sheet_enska_15042013_Final.pdf Letöltés ideje: 2013.12.29.
- Frick, Aurelia (2013): The Role of EFTA's Third-Contries Policy. In: EFTA Secretariat – Baranov, Dimitar: *EFTA Free Trade Relations.* Gramme SA, Belgium. Elérhető: http://www.efta.int/sites/default/files/publications/bulletins/EFTA-Bulletin-2013.PDF. Letöltés ideje: 2014.03.16.
- Further Analytical Study on the Likely Economic Impact of an FTAAP. Elérhető: http://aimp.apec.org/Documents/2009/SOM/CSOM-R/09_csom_r_010.pdf Letöltés ideje: 2012.10.14.
- Gordhan, Pravin (2007): *Customs in the 21st Century.* World Customs Journal. Vol. 1. Elérhető:
- http://www.worldcustomsjournal.org/media/wcj/-2007/1/Customs_in_the_21st_century.pdf Letöltés ideje: 2014.09.28.
- Hallaer, Jean-Jacques (2008): *Proliferation of Preferential Trade Agreements: Quantifying its Welfare Impact and Preference Erosion.* Journal of World Trade. 42(5). Kluwer Law International. 813–836. HeinOnline Citation: 42. J. Wordl Trade 813 2008. Elérhető: http://heinonline.org Letöltés ideje: 2013.02.24.
- Hóman Bálint (1921): *A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában.* Budavári Tudományos Társaság. Székfoglalóként bemutatva a Magyar Tudományos Akadémia 1919. évi október hó 13-án tartott ülésén. Elérhető: http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0005/0004-2df.html Letöltés ideje: 2012.02.16.
- Hóman Bálint (1935–1937): *Egyetemes történet. IV. köt.: A legújabb kor története. Első könyv: Az eszméktől a forradalmakig. Hatodik rész: A háborús- és békegazdálkodás problémái.* Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest. Elérhető: http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0001/0005/0001/0007/0003-132.html Letöltés ideje: 2012.04.15.
- Hóman Bálint (2003): *Magyar Középkor (Hóman Bálint munkái I.).* Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő. Elérhető: http://mek.oszk.hu/07100/07139/html/0010/0020-394.html Letöltés ideje: 2011.08.09.

- Horváth Marcell (2012): *Felértékelődő Latin-Amerika.* Polgári Szemle. December. 8. évf. 3-6. sz. Elérhető: http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=423&page=1 Letöltés ideje: 2013.03.31.
- Jones, Vivian C. – Gornbeck, J. F. – Villarreal, M. Angeles (2013): *Trade Preferences: Economic Issues and Policy Options.* Congressional Research Service CRS Report for Congress. 2013. 01. 10. Elérhető: http://assets.opencrs.com/rpts/R41429_20100924.pdf#page=2&zoom=auto,0,107 Letöltés ideje: 2013.10.06.
- Jones, Vivian C. (2013): *Generalized System of Preferences: Background and Renewal.* Congressional Research Service CRS Report for Congress, July 24, 2013. Elérhető: http://www.fas.org/sgp/crs/misc/RL33663.pdf Letöltés ideje: 2013.10.13.
- Kocsis Gergő (2013): *Ukrajna két Európa között, arsboni 2013. november 27*. Elérhető: http://www.arsboni.hu/Ukrajna.html Letöltés ideje: 2014.02.09.
- Lukács József (2010): *Integrációs kísérlet Délkelet-Ázsiában.* PhD értekezés. Corvinus Egyetem, Budapest. Elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/556/1/lukacs_jozsef.pdf Letöltés ideje: 2012.09.30.
- McMahon, Joseph A. (1997): *'Lomé V: towards a new trade horizon?'* Web Journal of Current Legal Issues in association with Blackstone Press Ltd.
- Moïsé, E. – Sorescu, S. (2013): *"Trade Facilitation Indicators: The Potential Impact of Trade Facilitation on Developing Countries' Trade"*. OECD Trade Policy Papers. No. 144. OECD Publishing. Elérhető: http://dx.doi.org/10.1787/5k4bw6kg6ws2-en Letöltés ideje: 2014.05.18.
- Mosiej, Gerard (2009): *Customs Systems in the Twenty-First Century: Theoritical and Empirical Aspects*. Global Trade and Customs Journal. Vol. 4. Iss. 3. Kluwer Law Intrenational, HeinOnline Citation: 4 Global Trade & Cust. J. 61 2009. Elérhető: http://heinonline.org Letöltés ideje: 2013.02.24.
- Neufeld, Nora: *The Long and Winding Road: How WTO Members Finally Reached a Trade Facilitation Agreement.* World Trade Organization Economic Research and Statistics Division. Staff Working Paper ERSD-2014-06 Date: April 7, 2014. Elérhető: http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201406_e.pdf Letöltés ideje: 2014.05.18.

Office of the United States Trade Representative-től származó források:

- http://www.ustr.gov/sites/default/files/GSP%20by%20the%20numbers.pdf Letöltés ideje: 2013.10.06.
- http://www.ustr.gov/sites/default/files/uploads/reports/2010/NTE/2010_NTE_Israel_final.pdf Letöltés ideje: 2013.09.29.
- http://www.ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/korus-fta Letöltés ideje: 2013.10.27.
- http://www.ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements Letöltés ideje: 2013.09.29.
- http://www.ustr.gov/trade-topics/trade-development/preference-programs/generalized-system-preference-gsp Letöltés ideje: 2013.10.06.
- http://www.ustr.gov/trade-topics/trade-development/preference-programs/caribbean-basin-initiative-cbi Letöltés ideje: 2013.09.29.
- http://www.ustr.gov/trade-topics/trade-development/preference-programs/african-growth-and-opportunity-act-agoa Letöltés ideje: 2013.10.13.
- OFFICE OF THE UNITED STATES TRADE REPRESENTATIVE EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT: U.S. and Central American Countries Conclude Historic Free Trade Agreement, Washington, DC December 17, 2003. Elérhető: http://www.caftaintelligencecenter.com/subpages/what_is_cafta.asp Letöltés ideje: 2013.09.22.
- Sanahuja, José Antonio (2012): *Post-liberal Regionalism in South America: the Case of Unasur.* European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies (EUI-RSCAS). 05. Pdf version. Elérhető: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/20394/RSCAS_2012_05.pdf?sequence=1 Letöltés ideje: 2013.09.08.
- Schaefer, Brett D. – Kim, Anthony B. – Florance, Charlotte (2013): *Congress Should Pave the Way for a U.S. – Africa Free Trade Agreement. Backrounder.* No. 2836. August 19, 2013. The Heritage Foundation Leadership for America. Elérhető: http://agoa.info/images/documents/5269/Heritage_AGOA_FTA.pdf Letöltés ideje: 2013.10.13.
- SENATE OF THE PHILLIPPINES Senate Economic Planning Office: Policy Brief September 2007. Elérhető: http://www.senate.gov.ph/publications/PB%202007-01%20-%20Japan-Philippines%20Economic%20Partnership%20Agreement%20%28JPEPA%29,%20An%20assesment.pdf Letöltés ideje: 2014.01.04.

- Sieghart, Rudolf (1915): *Zolltrennung und Zolleinheit. Die Geschichte der österreichisch-ungarischen Zwischenzoll-Linie.* Manzsche k. u. k. Hof- Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, Wien. Elérhető: http://archive.org/stream/zolltrennungundz00sieguoft/zolltrennungundz00sieguoft_djvu.txt Letöltés ideje: 2012.04.01.
- Lester, Simon: The WTO vs. the TPP Posted: 05/02/2014 12:15 pm. Elérhető: http://www.huffingtonpost.com/simon-lester/the-wto-versus-the-tpp_b_5252810.html?page_version=legacy&view=print&comm_ref=false Letöltés ideje: 2014.08.31.
- Szigetvári Tamás (2002): *Euro-Mediterrán Partnerség.* PhD. értekezés. Budapest. Elérhető: http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/szigetvari_tamas.pdf
- The Agreement on Deepening Military Trust in Border Regions 1996. április 26. The Lomé Convention. Elérhető: http.//europa.eu.int/comm/development/body/cotonou/lome_history_en.htm
- Trakman, Leon E. (2008): *The Proliferation of Free Trade Agreements: Bane or Beuty?* Journal of World Trade. 42(2). Kluwer Law International. 367–388. HeinOnline Citation: 42. J. World Trade 367 2008. Elérhető: http://heinonline.org Letöltés ideje: 2013.02.24.

UNCTAD források:

- http://unctad.org/en/docs/webecidc2011d1_en.pdf Letöltés ideje: 2013.11.24.
- http://unctad.org/en/pages/PressRelease.aspx?OriginalVersionID=65 Letöltés ideje: 2013.11.24.
- Generalized System of Preferences: Handbook on the Scheme of New Zealand, (INT/97/A06) UNCTAD Technical Cooperation Project on Market Acces, Trade Laws and Preferences, UNCTAD 1999,7. Elérhető: http://unctad.org/en/docs/itcdtsbmisc48_en.pdf Letöltés ideje: 2013.12.22.
- Weerth, Carsten (2009): *Tariffs of the World: Are Customs Duties Really Growing Unimportant?* Global Trade and Customs Journal. Vol. 4. Iss. 2. Kluwer Law International. HeinOnline Citation. 4. J. Global Trade & Cust. J. 53. Elérhető: http://heinonline.org Letöltés ideje: 2013.02.24.

WTO források:

- http://www.wto.org/english/news_e/spsp_e/spsp22_e.htm Speech on the 26. February 2004 in the National Press Club — Washington D.C. Letöltés ideje: 2009.05.14.

- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm Letöltés ideje: 2013.03.16.
- World Trade Organization: World Trade Report 2011, The WTO and preferential trade agreements:
- From co-existence to coherence, 47. Elérhető: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report11_e.pdf Letöltés ideje: 2015.01.03.
- WTO Preferential Trade Arrangements. Elérhető: http://ptadb.wto.org//Country.aspx?code=484 Letöltés ideje: 2013.11.17.
- World Trade Organization [2014]: Briefing note: Trade facilitation – Cutting „red tape" at the border (9th WTO Ministerial Conference, Bali, 2013). Elérhető: http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/brief_tradfa_e.htm Letöltés ideje: 2014.05.18.

Egyéb források:

- http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/20394/RSCAS_2012_05.pdf?sequence=1 Letöltés ideje: 2013.09.08.
- http://www.statista.com/statistics/217526/revenues-from-customs-duty-and-forecast-in-the-us/ Letöltés ideje: 2014.10.25.
- http://useconomy.about.com/od/tradepolicy/tp/NAFTA_Facts.htm Letöltés ideje: 2013.03.24.
- http://www.aladi.org/nsfaladi/textacdos.nsf/12422f1a54b5a5b0032574900075a717/51b17115bd812b4e03256825006b5934/$FILE/ACUERDO REGIONAL No. 4.DOC Letöltés ideje: 2013.07.07.
- http://www.aladi.org/nsfaladi/textacdos.nsf/2892cb958a804aa70325749000719b45/66f4ce4f3a399d0b03256824004e9d46/$FILE/AR.AM1.doc Letöltés ideje: 2013.07.07.
- http://www.americaeconomia.com/economia-mercados/comercio/alianza-del-pacifico-acogera-mas-socios-tras-cerrar-acuerdo-economico Letöltés ideje: 2013.09.15.
- http://www.apec.org/Groups/Other-Groups/FTA_RTA.aspx Letöltés ideje: 2012.09.30.
- http://www.bruxinfo.hu/cikk/20131207-eletmento-megallapodas-a-wto-szamara.html Letöltés ideje: 2013.12.09.

- http://www.caricom.org/jsp/community/revised_treaty-text.pdf Letöltés ideje: 2013.04.28.
- http://www.ftaa-alca.org/FTAADraft03/ChapterVIII_e.asp Letöltés ideje: 2013.09.15.
- http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-108publ188/html/PLAW-108publ188.htm Letöltés ideje: 2013.10.20.
- http://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/fta-ale.aspx?lang=eng Letöltés ideje: 2013.11.17.
- http://www.mfat.govt.nz./Trade-and-Economic-Relations/2-Trade-Relationships-and-Agreements/China/index.php Letöltés ideje: 2013.12.22.
- http://www.mofa.go.jp/policy/economy/gsp/index.html Letöltés ideje: 2013.12.30.
- http://www.stewartlaw.com/article/ViewArticle/845 Letöltés ideje: 2013.10.06.
- http://www.trade.gov/mas/ian/ustradelaws/tg_ian_002080.asp Letöltés ideje: 2013.10.06.

3. A szerzőnek a kötet tárgyával kapcsolatos tudományos közleményei

- Pardavi László (2008): *On the Legal Status Of The Preferences of Customs In The European Union.* „Days of Public Law" Brno, Masaryk University.
- Pardavi László (2009a): *System of the Preferential Agreements among the European Union and the Mediterranean Countries.* Brno, Masaryk University.
- Pardavi László (2009b): A Cotonou Megállapodás vámpreferenciális elemei. In: Simon István (szerk.): *Tanulmányok Nagy Tibor tiszteletére.* Szent István Társulat, Budapest.
- Pardavi László (2010a): A pénzügyi szuverenitás erősödésének jelei a nemzetközi vámjog újabb forrásaiban. Előadás a Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola „Az állam és jog alapvető értékei" című tudományos konferenciáján, 2010. december 10. Nyomtatásban megjelent: Smuk Péter (szerk.): *Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola „Az állam és jog alapvető értékei I.".* Győr.
- Pardavi László (2010b): A vámpreferenciák jogi státusza. Előadás „Pénzügyi jog az európai jogfejlődés útján" c. Pénzügyi Jogászok I. Országos Konferenciáján, Miskolci Egyetem, 2006. november 30. Nyomtatásban megjelent: Erdős Éva (szerk.): *Pénzügyi Jogot Oktatók Konferenciái.* Novotni Kiadó, Miskolc.

– Pardavi László (2010c): Az Európai Unió és a mediterrán országok közötti regionális megállapodások vizsgálata rendszerük, valamint a GATT–WTO szabályai szempontjából. Előadás a Pénzügyi Jogászok II. Országos Konferenciáján, Miskolci Egyetem, 2009. június 22. Nyomtatásban megjelent: Erdős Éva (szerk.): *Pénzügyi Jogot Oktatók Konferenciái.* Novotni Kiadó, Miskolc.

– Pardavi László (2011a): A preferenciális (vám)megállapodások új szerepe a globális rendszerben. In: Gerencsér Balázs – Takács Péter (szerk.): *Ratio legis – ratio iuris. Liber amicorum. Studia A. Tamás dedicata.* Szent István Társulat, Budapest.

– Pardavi László (2011b): *Vámjog 2011.* Elektronikus jegyzet. Széchenyi István Egyetem, Győr.

– Pardavi László (2012a): Közösségi vámjog. In: Simon István (szerk.): *Pénzügyi Jog II.* Osiris Kiadó, Budapest.

– Pardavi László (2012b): *A kereskedelmi vámok evolúciója az ókorban és a középkorban.* Jogtörténeti Szemle. 2. sz.

– Pardavi László (2013): Néhány gondolat a nemzetközi vámjog új szerepéről és rendszeréről. In: Szoboszlai-Kiss Katalin – Deli Gergely (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére.* Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr.